

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่

ในชุดโครงการ

ภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย - ไท
คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยสิทธิ์ คำนเกิดติกุล
อาจารย์สิงหนาท แสงสีหนาท

มีนาคม 2549

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่

ในชุดโครงการ

ภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย - ไท
คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น

ผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล
อาจารย์สิงหนาท แสงสีหนาท

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

ชุดโครงการ : ภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท:
คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น

หัวหน้าชุดโครงการ : อรศิริ ปาณินท์

โครงการวิจัยย่อย : โครงการ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่”

คณะผู้วิจัย : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยสิทธิ์ ดำนกติดิกุล
อาจารย์สิงหนาท แสงสีหนาท

จำนวน : 203 หน้า

ปีที่วิจัย : 2545 - 2548

คำนำ

โครงการวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่” นี้เป็นโครงการย่อยในชุดโครงการวิจัย “ภูมิปัญญา พัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท: คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น” ซึ่งเป็นชุดโครงการที่ได้รับทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย (เมธีวิจัยอาวุโส) จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2545-2548 โดยมีศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์ เมธีวิจัยอาวุโส สกว. เป็นหัวหน้าชุดโครงการ

โครงการวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่” ดังกล่าวนี้ได้ดำเนินการต่อเนื่องกันมาเป็นระยะเวลา 3 ปี (2545-2548) โดยมุ่งศึกษาเชิงเปรียบเทียบภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่ในประเทศไทยและในประเทศจีน ซึ่งข้อมูลต่างๆ ทั้งหมดจากการศึกษาได้ถูกรวบรวมและนำมาเรียบเรียงไว้ในรายงานฉบับนี้แล้ว โดยคณะผู้วิจัยคาดหวังว่าผลผลิตดังกล่าวนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศาปัตยกรรมพื้นถิ่นและการพัฒนาแนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างต่อไป

คณะผู้วิจัย

มีนาคม 2549

กิตติกรรมประกาศ

การดำเนินงานโครงการวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่” นี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลต่าง ๆ มากมาย คณะผู้วิจัย ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์ เมธีวิจัยอาวุโส สกว. ผู้ซึ่งไม่เพียงแต่มอบโอกาสและคำชี้แนะในการทำงานวิจัยนี้เท่านั้น หากแต่ยังเป็นต้นแบบให้ศิษย์รู้จักการทำงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอย่างจริงจัง นอกจากนี้แล้วคณะผู้วิจัยยังได้รับความเอื้ออารีจากศาสตราจารย์ ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ รองศาสตราจารย์วิวัฒน์ เตมียพันธ์ และอาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร ศิลปินแห่งชาติ ที่ได้กรุณาสละเวลาในการอ่านผลงานวิจัย ซึ่งขอเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้รับนั้นเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยอย่างยิ่ง

งานวิจัยนี้ดำเนินไปได้โดยสะดวกด้วยความช่วยเหลือของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุจิโรจน์ อนุามบุตร อาจารย์กัตติกา กิตติประสาร นายอิษวัต วอทอง นายพิณชา คุ้มณศิริ และนางสาวเอียนหยง อวี รวมทั้งชาวไทใหญ่ที่แม่ฮ่องสอน และที่ประเทศจีนซึ่งกรุณาช่วยเหลือด้วยไมตรีจิตอันดียิ่งตั้งญาติมิตร และในท้ายสุดขอโน้มใจขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้อุดหนุนทุนในการทำวิจัยครั้งนี้

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่” นี้มุ่งเน้นการศึกษาแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและในแคว้นไต๋คง ประเทศจีน เพื่ออธิบายและบ่งชี้ถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดพัฒนาการในลักษณะต่าง ๆ ระหว่างภูมิทัศน์กับลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรม และเพื่อนำเสนอแนวคิดทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นไทย-ไทกับความยั่งยืนในอนาคต

ผลการวิจัยพบว่าการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน และสถาปัตยกรรมของพื้นที่ศึกษา มีพัฒนาการออกไปจากแบบแผนดั้งเดิมทางภูมิทัศน์ของชาวไทใหญ่ สิ่งที่ปรากฏเป็นผลมาจากวัฒนธรรมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากชุมชนทั้งสองแหล่งมิได้มีโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมระบบปิดโดยไม่มีปัจจัยอื่นมากระทบดังเช่นอดีต ในปัจจุบันกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมได้เข้ามาแทรกตัวและปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ศึกษาจนส่งผลให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมในด้านการดำรงชีพของชาวไทใหญ่ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนลักษณะการกินอยู่หลับนอนให้สอดคล้องกับชนกลุ่มอื่น ซึ่งก็เป็นเหตุให้ภูมิทัศน์ในระดับสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะส่วนพักอาศัยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่สำหรับภูมิทัศน์ในระดับการตั้งถิ่นฐานและลักษณะชุมชนกลับมีพัฒนาการที่ต่างกัน การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ไปจากแบบแผนเดิมก็เป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าชุมชนกำลังเข้าสู่กระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมพร้อมกับการละทิ้งทัศนคติการมองโลกที่เคยเกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืนของตนเอง ในขณะที่ภูมิทัศน์ที่มีได้เปลี่ยนแปลงออกไปจากแบบแผนดั้งเดิมมากนักก็เป็นตัวบ่งชี้ว่าชุมชนมีการผสมผสานโดยไม่ได้ก้าวล่วงไปสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรม ซึ่งก็หมายความว่ายังคงมีการรักษาและยึดเหนี่ยวความยั่งยืนของตนเองเอาไว้ได้

รูปการณ์ทางภูมิทัศน์ของชุมชนพื้นถิ่นไทใหญ่ไม่อาจหยุดนิ่งด้วยแบบแผนดั้งเดิม ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงไปจนหมดสิ้นก็มีใช้การนำไปสู่ความยั่งยืนด้วยเช่นกัน การรักษาอัตลักษณ์พร้อมด้วยการผสมผสานแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งสามารถเกื้อหนุนให้ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มชุมชนและต่อกลุ่มชนอื่นเกิดความสมดุล จนส่งผลให้เกิดความยั่งยืนภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มจึงเป็นทิศทางที่ควรจะต้องให้เกิดขึ้นกับชุมชนพื้นถิ่นไทใหญ่ในอนาคต รวมถึงชุมชนพื้นถิ่นไทยในประเทศไทยที่มีบริบทแวดล้อมคล้ายคลึงกัน

ABSTRACT

The present study of **Cultural Landscape in Shan Communities** was primarily designed to seek a better understanding on the subject of cultural landscape patterns of Shan communities in Maehongsorn, Thailand, and in Dehong Dai, China. Purposely, the study was intended not only to explain and to identify various intervening factors affecting landscapes, physical characteristics and cultures of those Tai communities but also to present the matters of Tai and Thai cultural landscapes and their future state of sustainability.

The study revealed that settlement, community characteristics, and architecture of the study areas changed from the old Tai landscape patterns as a result of the change in their cultures. Unlike the Socio-economic structures of the past, those of Maehongsorn and Dehong Dai were opened. Presently, people from other cultures penetrated into and related with study areas. As the cultural assimilation continued, the Shan way of life changed to harmony with other cultures such as the ways of eating, living, and sleeping. No doubt, it caused the change in landscape at architecture level, especially their living units. However, landscape in the levels of settlement and character of community were different. The change of landscape from the old indicated that communities were in the process of cultural assimilation and, at the same time, of avoiding the world of supporting the east. On the other hand, the landscape was indicated that community was assimilated without cultural integration. This meant the state of sustainability was still there.

While the age-old traditions of Tai communities were inevitably changeable, the whole transformations of those cultural imprints were not sustainable, as well. Thus, as the practices of preserving the ancient identities and integrating the cultural landscape patterns were undertaken in the way that the relationships within and among communities were brought into balance, the sustainable environment, then, would be expectedly established. Preferably, these circumstances were suggested not only for the future Tai communities but also for several other Thai communities which have similar contexts.

	สารบัญ
คำนำ	3
กิตติกรรมประกาศ	4
บทคัดย่อ	5
ABSTRACT	6
บทที่ 1 บทนำ	17
1.1 ความสำคัญและที่มาในการวิจัย	17
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	17
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	18
1.4 ขั้นตอนและวิธีดำเนินการศึกษา	18
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	19
1.6 ข้อยกเว้นการวิจัย	19
บทที่ 2 กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่	21
2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทใหญ่	21
2.2 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมในชุมชนไทใหญ่	48
บทที่ 3 ชาติพันธุ์ไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	59
3.1 บ้านปางหมู	60
3.2 บ้านเมืองปอน อำเภอขุนยวม	79
3.3 บ้านต่อแพ อำเภอขุนยวม	97
บทที่ 4 ชาติพันธุ์ไทใหญ่ในแคว้นไตคอง ประเทศจีน	121
4.1 หมู่บ้านน้ำสีซุน เมืองมว	121
4.2 หมู่บ้านหันซ่า เมืองมว	125
4.3 หมู่บ้านต้าเต็งฮั่น เมืองมว	130
บทที่ 5 พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม	135
5.1 พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม	135
5.2 บทเปรียบเทียบพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม	159
5.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม	161

บทที่ 6	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นที่กับความยั่งยืนในอนาคต	175
6.1	ความยั่งยืนของชุมชนพื้นที่ในปัจจุบัน	175
6.2	ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นที่และการปรับตัวที่ยั่งยืน	185
6.3	บทสรุปถึงความยั่งยืนในอนาคต	194
บทที่ 7	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	197
7.1	บทสรุปของการศึกษา	197
7.2	ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป	199
บรรณานุกรม		201

สารบัญรูป

บทที่ 2 กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

ภาพที่ 2.1	แสดงแผนที่ที่ตั้งรัฐฉานซึ่งเป็นถิ่นที่ตั้งของชาติพันธุ์ไทใหญ่	22
ภาพที่ 2.2	แสดงแผนที่เมืองต่างๆในรัฐฉาน	22
ภาพที่ 2.3	แสดงตำแหน่งของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประเทศไทย และเมืองมาว แคว้นไตคอง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน	22
ภาพที่ 2.4	แสดงลักษณะของชาวไทย	23
ภาพที่ 2.5	แสดงลักษณะของชาวไทย	23
ภาพที่ 2.6	แสดงแผนที่ พื้นที่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	25
ภาพที่ 2.7	แสดงลักษณะทางกายภาพของจังหวัดแม่ฮ่องสอน	25
ภาพที่ 2.8	แสดงพื้นที่เกษตรกรรมของชาวไทยใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	26
ภาพที่ 2.9	แสดงแหล่งน้ำตามธรรมชาติใกล้ถิ่นฐานที่ตั้งของชาวไทยใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	27
ภาพที่ 2.10	แสดงประเพณีปอยส่างลอง ณ วัดต่อแพ จังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2546	29
ภาพที่ 2.11	แสดงวัดของชาวไทยใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	31
ภาพที่ 2.12	แสดงการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาของชาวไทยใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	33
ภาพที่ 2.13	แสดงวัดของชาวไทยใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	35
ภาพที่ 2.14	แสดงศาลเจ้าเมืองของชาวไทยใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	35
ภาพที่ 2.15	แสดงเรือนพักอาศัยของชาวไทยใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	37
ภาพที่ 2.16	แสดงการทำถั่วเน่าแผ่นของชาวไทยใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	38
ภาพที่ 2.17	แสดงแผนที่ถิ่นที่ตั้งของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง	40
ภาพที่ 2.18	แสดงลักษณะทางกายภาพของเมืองซอน แคว้นไตคอง ในปัจจุบัน	40
ภาพที่ 2.19	แสดงลักษณะของชาวไทยใหญ่ในแคว้นไตคอง	42
ภาพที่ 2.20	แสดงลักษณะของชาวไทยใหญ่ในแคว้นไตคอง	42
ภาพที่ 2.21	แสดงตลาดในตัวเมืองซอน แคว้นไตคอง	43
ภาพที่ 2.22	แสดงตลาดสดในตัวเมืองซอน แคว้นไตคอง	43
ภาพที่ 2.23	แสดงย่านการค้าในตัวเมืองซอน แคว้นไตคอง	43
ภาพที่ 2.24	แสดงย่านธุรกิจในตัวเมืองซอน แคว้นไตคอง	43
ภาพที่ 2.25	แสดงย่านการค้าในตัวเมืองมาว แคว้นไตคอง	44
ภาพที่ 2.26	แสดงย่านการค้าในตัวเมืองมาว แคว้นไตคอง	44
ภาพที่ 2.27	แสดงย่านการค้าในตัวเมืองมาว แคว้นไตคอง	44
ภาพที่ 2.28	แสดงด้านศุลกากรในตัวเมืองมาว แคว้นไตคอง	44
ภาพที่ 2.29	แสดงการทำนาของชาวไทยใหญ่ แคว้นไตคอง	45

ภาพที่ 2.30	แสดงพื้นที่เกษตรกรรมของชาวไทใหญ่ แคว้นไต	45
ภาพที่ 2.31	แสดงการประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ แคว้นไต	46
ภาพที่ 2.32	แสดงลักษณะการแต่งกายของชาวไทใหญ่ แคว้นไต ในปัจจุบัน	46
ภาพที่ 2.33	แสดงเกียนนาของชาวไทใหญ่	49
ภาพที่ 2.34	แสดงคูล่งน้ำของชาวไทใหญ่	49
ภาพที่ 2.35	แสดงเจดีย์ตามแบบสถาปัตยกรรมของชาวไทใหญ่	51
ภาพที่ 2.36	แสดงเรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่	53
ภาพที่ 2.37	แสดงเรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่	53
ภาพที่ 2.38	แสดงเรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่	54
ภาพที่ 2.39	แสดงเรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่	54
ภาพที่ 2.40	แสดงวัดของชาวไทใหญ่	56
ภาพที่ 2.41	แสดงศาลเจ้าเมืองของชาวไทใหญ่	56
ภาพที่ 2.42	แสดงศาลเจ้าเมืองของชาวไทใหญ่	57
ภาพที่ 2.43	แสดงสุสานของชาวไทใหญ่	57

บทที่ 3 ชาติพันธุ์ไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ 3.1	แสดงแผนที่ ผังชุมชนบ้านปางหมู	64
ภาพที่ 3.2	แสดงภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านปางหมู	65
ภาพที่ 3.3	แสดงภูมิทัศน์ภายในชุมชนบ้านปางหมู	66
ภาพที่ 3.4	แสดงศาลาการเปรียญ วัดปางหมู	68
ภาพที่ 3.5	แสดงอุโบสถเก่า วัดปางหมู	69
ภาพที่ 3.6	แสดงอุโบสถใหม่ วัดปางหมู	69
ภาพที่ 3.7	แสดงเจดีย์ วัดปางหมู	70
ภาพที่ 3.8	แสดงเจดีย์เก่าของหมู่บ้านปางหมู	70
ภาพที่ 3.9	แสดงเจดีย์เก่าริมแม่น้ำปาย หมู่บ้านปางหมู	70
ภาพที่ 3.10	แสดงศาลเจ้าเมืองประจำหมู่บ้านปางหมู	70
ภาพที่ 3.11	แสดงหอหมู่บ้าน หมู่บ้านปางหมู	71
ภาพที่ 3.12	แสดงที่เผาศพ หมู่บ้านปางหมู	71
ภาพที่ 3.13	แสดงอาคารสำหรับประกอบพิธีกรรมสวดศพ หมู่บ้านปางหมู	71
ภาพที่ 3.14	แสดงเรือนแบบจั่วเดียวทั้งชายคาคลุมหลองข้าวที่อยู่ในเรือนเดียวกัน หมู่บ้านปางหมู	72
ภาพที่ 3.15	แสดงเรือนแบบจั่วเดียวมียั้งข้าวแยกจากตัวบ้าน หมู่บ้านปางหมู	72
ภาพที่ 3.16	แสดงเรือนแบบจั่วเดียวที่ใช้สังกะสีเป็นวัสดุมุงหลังคา หมู่บ้านปางหมู	72
ภาพที่ 3.17	แสดงเรือนแบบจั่วแฝดมียั้งข้าวแยกจากตัวบ้าน หมู่บ้านปางหมู	72
ภาพที่ 3.18	แสดงใบคองดิ่งที่เป็นวัสดุมุงหลังคา หมู่บ้านปางหมู	74
ภาพที่ 3.19	แสดงผนังไม้ไผ่และแคร่ผนังที่อยู่ด้านนอกเรือน หมู่บ้านปางหมู	74
ภาพที่ 3.20	แสดงผนังเรือนที่ใช้ไม้ไผ่สานเป็นผนังขัดแตะ หมู่บ้านปางหมู	74

ภาพที่ 3.21	แสดงผนังเรือนที่ใช้ไม้จริงผสมกับผนังก่ออิฐฉาบปูน หมู่บ้านปางหมู	74
ภาพที่ 3.22	แสดงผนังเรือนที่ใช้ไม้ไผ่สานขัดแตะ แบบดั้งเดิม หมู่บ้านปางหมู	74
ภาพที่ 3.23	แสดงโครงสร้างหลังคาของเรือนที่ใช้ไม้ไผ่และไม้จริง หมู่บ้านปางหมู	74
ภาพที่ 3.24	แสดงเดิน หมู่บ้านปางหมู	75
ภาพที่ 3.25	แสดงชานบ้านที่ต่อเนื่องกับเดิน หมู่บ้านปางหมู	75
ภาพที่ 3.26	แสดงครัว (แม่เตาไฟ) ที่รวมกับตัวเรือน หมู่บ้านปางหมู	75
ภาพที่ 3.27	แสดงผนังห้องนอนที่เป็นผนังไม้ไผ่ขัดแตะ หมู่บ้านปางหมู	76
ภาพที่ 3.28	แสดงลักษณะของช่องเปิดของห้องนอน หมู่บ้านปางหมู	76
ภาพที่ 3.29	แสดงการตากกระเทียมใต้ถุนเรือน หมู่บ้านปางหมู	76
ภาพที่ 3.30	แสดงห้องน้ำที่มีรูปแบบดั้งเดิมแยกจากตัวเรือน หมู่บ้านปางหมู	76
ภาพที่ 3.31	แสดงยุงข้าว หมู่บ้านปางหมู	78
ภาพที่ 3.32	แสดงยุงข้าว หมู่บ้านปางหมู	78
ภาพที่ 3.33	แสดงแผนที่ ผังชุมชนบ้านเมือง	82
ภาพที่ 3.34	แสดงภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านเมืองปอน	83
ภาพที่ 3.35	แสดงภูมิทัศน์ภายในชุมชนหมู่บ้านเมืองปอน	83
ภาพที่ 3.36	แสดงวัดเมืองปอน วัดเมืองปอน	85
ภาพที่ 3.37	แสดงศาลาการเปรียญ วัดเมืองปอน	85
ภาพที่ 3.38	แสดงศาลาการเปรียญ วัดเมืองปอน	86
ภาพที่ 3.39	แสดงอุโบสถ วัดเมืองปอน	86
ภาพที่ 3.40	แสดงศาลเจ้าเมือง วัดเมืองปอน	87
ภาพที่ 3.41	แสดงศาลเจ้าเมือง วัดเมืองปอน	87
ภาพที่ 3.42	แสดงศาลากลางบ้าน หมู่บ้านเมืองปอน	87
ภาพที่ 3.43	แสดงเรือนแบบจั่วเตี้ยมียุงข้าวแยกจากตัวบ้าน หมู่บ้านเมืองปอน	88
ภาพที่ 3.44	แสดงเรือนแบบจั่วแฝดมียุงข้าวแยกจากตัวบ้าน หมู่บ้านเมืองปอน	88
ภาพที่ 3.45	แสดงเรือนแบบจั่วแฝดทั้งชายคาคลุมหลองข้าว หมู่บ้านเมืองปอน	88
ภาพที่ 3.46	แสดงผนังไม้ตีตามดัดสลับกับฝาไหล หมู่บ้านเมืองปอน	88
ภาพที่ 3.47	แสดงหิ้งพระ (แข่งพะลา) บริเวณเดิน หมู่บ้านเมืองปอน	89
ภาพที่ 3.48	แสดงเดิน หมู่บ้านเมืองปอน	89
ภาพที่ 3.49	แสดงครัวมีแม่เตาไฟที่เป็นเตาเหล็กอยู่บริเวณชานบ้าน หมู่บ้านเมืองปอน	90
ภาพที่ 3.50	แสดงผนังห้องนอนเป็นไม้ไผ่สาน หมู่บ้านเมืองปอน	91
ภาพที่ 3.51	แสดงยุงข้าวที่อยู่ใต้หลังคาเรือน หมู่บ้านเมืองปอน	91
ภาพที่ 3.52	แสดงการตากกระเทียมใต้ถุนเรือน หมู่บ้านเมืองปอน	91
ภาพที่ 3.53	แสดงห้องน้ำที่ก่อสร้างด้วยผนังไม้และหลังคาสังกะสี หมู่บ้านเมืองปอน	92
ภาพที่ 3.54	แสดงห้องน้ำที่ก่อสร้างด้วยผนังคอนกรีตและหลังคาสังกะสี หมู่บ้านเมืองปอน	92
ภาพที่ 3.55	แสดงเรือนร้านค้าที่ทำเป็นเพิงแบบชั่วคราวริมถนน หมู่บ้านเมืองปอน	92
ภาพที่ 3.56	แสดงศาลาคลุมบ่อน้ำ วัดเมืองปอน	93

ภาพที่ 3.57	แสดงศาลาสรงน้ำ วัดเมืองปอน	93
ภาพที่ 3.58	แสดงศาลาพักผ่อนในบ้าน หมู่บ้านเมืองปอน	93
ภาพที่ 3.59	แสดงศาลาประชาธิปไตย หมู่บ้านเมืองปอน	93
ภาพที่ 3.60	แสดงบ่อน้ำในบ้านที่พบเห็นทั่วไปในหมู่บ้านเมืองปอน	94
ภาพที่ 3.61 – 3.63	แสดงเถียงนารูปแบบต่างๆ หมู่บ้านเมืองปอน	95
ภาพที่ 3.64 – 3.66	แสดงการเปลี่ยนแปลงวัสดุและรูปแบบของเถียงนา หมู่บ้านเมืองปอน	95
ภาพที่ 3.67	แสดงสิ่งเลี้ยงไก่ หมู่บ้านเมืองปอน	95
ภาพที่ 3.68	แสดงสิ่งเลี้ยงหมู หมู่บ้านเมืองปอน	95
ภาพที่ 3.69	แสดงยั้งข้าวที่แยกจากตัวเรือน หมู่บ้านเมืองปอน	96
ภาพที่ 3.70	แสดงยั้งข้าวที่เป็นส่วนหนึ่งของตัวเรือน หมู่บ้านเมืองปอน	96
ภาพที่ 3.71 – 3.73	แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ที่มีการเปลี่ยนแปลงมาใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างหมู่บ้านเมืองปอน	97
แผนที่ 3.74	แสดงผังชุมชนบ้านต่อแพ	100
ภาพที่ 3.75	แสดงภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านต่อแพ	101
ภาพที่ 3.76	แสดงภูมิทัศน์ภายในชุมชนบ้านต่อแพ	102
ภาพที่ 3.77	แสดงทางเข้าวัดต่อแพ	104
ภาพที่ 3.78	แสดงหลังคาของศาลาการเปรียญ วัดต่อแพ	104
ภาพที่ 3.79	แสดงศาลาการเปรียญ วัดต่อแพ	104
ภาพที่ 3.80	แสดงเจดีย์ วัดต่อแพ	105
ภาพที่ 3.81	แสดงอุโบสถ วัดต่อแพ	106
ภาพที่ 3.82 – 3.83	แสดงศาลเจ้าเมือง หมู่บ้านต่อแพ	106
ภาพที่ 3.84	แสดงหอหมู่บ้าน หมู่บ้านต่อแพ	107
ภาพที่ 3.85	แสดงที่เฝ้าศพ หมู่บ้านต่อแพ	107
ภาพที่ 3.86	แสดงที่เฝ้าศพ หมู่บ้านต่อแพ	107
ภาพที่ 3.87	แสดงเรือนแบบจั่วเดี่ยว หมู่บ้านต่อแพ	108
ภาพที่ 3.88	แสดงเรือนแบบจั่วเดี่ยว หมู่บ้านต่อแพ	108
ภาพที่ 3.89	แสดงเรือนพักอาศัยแบบใหม่มีช่องเปิดเป็นหน้าต่าง หมู่บ้านต่อแพ	108
ภาพที่ 3.90	แสดงบันไดทางขึ้นบ้านติดกับชาน หมู่บ้านต่อแพ	108
ภาพที่ 3.91	แสดงเรือนแบบจั่วเดี่ยว หมู่บ้านต่อแพ	108
ภาพที่ 3.92	แสดงหิ้งวางของ (เซ่ง) ที่ยื่นออกจากผนังเรือน หมู่บ้านต่อแพ	109
ภาพที่ 3.93	แสดงครัวที่มีแม่เตาไฟเป็นเตาเหล็ก หมู่บ้านต่อแพ	109
ภาพที่ 3.94 – 3.95	แสดงส่วนนอนที่เป็นผนังไม้ไผ่สาน หมู่บ้านต่อแพ	110
ภาพที่ 3.96	แสดงใต้ถุนที่ใช้เก็บอุปกรณ์การเกษตรและนั่งเล่น หมู่บ้านต่อแพ	110
ภาพที่ 3.97	แสดงเรือนร้านค้าชั้นเดียวที่เปิดหน้าบ้านกว้างด้วยบานเฟี้ยม หมู่บ้านต่อแพ	111
ภาพที่ 3.98	แสดงศาลาคลุมบ่อน้ำ วัดต่อ	111
ภาพที่ 3.99	แสดงศาลาพักผ่อน วัดต่อแพ	111

ภาพที่ 3.100 แสดงเตียงนา หมูบ้านต่อแพ	112
ภาพที่ 3.101 แสดงยังข้าวเป็นส่วนหนึ่งของเรือน หมูบ้านต่อแพ	113
ภาพที่ 3.102 แสดงยังข้าวที่แยกจากเรือน หมูบ้าน	113
ภาพที่ 3.103 แสดงการเปลี่ยนแปลงวัสดุและรูปแบบสถาปัตยกรรมในหมูบ้านต่อแพ	113
ภาพที่ 3.104 แสดงระบบจัดการน้ำในชุมชนไทใหญ่	114
ภาพที่ 3.105 แสดงระบบจัดการน้ำในหมูบ้านเมืองปอน	115
ภาพที่ 3.106 แสดงลักษณะโดยรวมของชุมชนไทใหญ่ในพื้นที่ศึกษา	117

บทที่ 4 ชาติพันธุ์ไทใหญ่ในแคว้นไตคง ประเทศจีน

ภาพที่ 4.1 แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของหมูบ้านน้ำสี่ซุน เมืองมาว	122
ภาพที่ 4.2 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนสายหลักภายใน	123
ภาพที่ 4.3 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนสายหลัก	123
ภาพที่ 4.4 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนย่อยภายในชุมชน	124
ภาพที่ 4.5 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนย่อยภายในชุมชน	124
ภาพที่ 4.6 แสดงลักษณะเรือนพักอาศัยในชุมชน	124
ภาพที่ 4.7 แสดงลักษณะยังข้าวที่ติดกับตัวเรือนพักอาศัย	124
ภาพที่ 4.8 แสดงลักษณะเรือนพักอาศัยในชุมชนที่มีเพิงชายของด้านหน้าริมถนน	125
ภาพที่ 4.9 แสดงบริเวณทางเข้าเรือนพักอาศัย	125
ภาพที่ 4.10 แสดงลักษณะวัดของชาวไทใหญ่	125
ภาพที่ 4.11 แสดงลักษณะศาลรูปเคารพที่ใช้งานคล้ายคลึงกับศาลเจ้าเมืองแบบดั้งเดิมในชุมชนไทใหญ่	125
ภาพที่ 4.12 แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของหมูบ้านหันซา เมืองมาว	126
ภาพที่ 4.13 แสดงภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานชุมชน	127
ภาพที่ 4.14 แสดงพื้นที่นาที่ติดกับชุมชน	127
ภาพที่ 4.15 แสดงเส้นทางคมนาคมสายหลักในชุมชน	127
ภาพที่ 4.16 แสดงคูส่งน้ำในชุมชน	127
ภาพที่ 4.17 แสดงเรือนไทดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน	128
ภาพที่ 4.18 แสดงบริเวณใต้ถุนเรือนไทดั้งเดิมในชุมชน	128
ภาพที่ 4.19 แสดงเรือนไทที่มีการต่อเติมเพิ่มบริเวณใต้ถุน	128
ภาพที่ 4.20 แสดงเรือนไทที่มีการต่อเติมเพิ่มและใช้หน้าต่างกระฉก	128
ภาพที่ 4.21 แสดงเรือนไทที่มีการต่อเติมเพิ่มบริเวณใต้ถุน	129
ภาพที่ 4.22 แสดงเรือนสมัยใหม่ในชุมชน	129
ภาพที่ 4.23 แสดงวัดของชาวไทใหญ่	129
ภาพที่ 4.24 แสดงลักษณะหลังคาวัดของชาวไทใหญ่	129
ภาพที่ 4.25 แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของหมูบ้านต้าเจิงฮั่น เมืองมาว	130

ภาพที่ 4.26	แสดงพื้นที่นาบนพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา	131
ภาพที่ 4.27	แสดงคูส่งน้ำในชุมชน	131
ภาพที่ 4.28	แสดงเส้นทางคมนาคมสายหลักภายในชุมชน	131
ภาพที่ 4.29	แสดงพื้นที่พักอาศัยที่ใกล้กับที่นาของชุมชน	131
ภาพที่ 4.30	แสดงเรือนไทที่มีต่อเติมในส่วนใต้ถุน	132
ภาพที่ 4.31	แสดงยังข้าวที่มีการใช้เป็นพื้นที่จอดรถยนต์	132
ภาพที่ 4.32	แสดงเรือนพักอาศัยที่สร้างใหม่ด้วยรูปแบบไท	132
ภาพที่ 4.33	แสดงเรือนสมัยใหม่ในชุมชน	132
ภาพที่ 4.34	แสดงวัดดั้งเดิมของชุมชน	133
ภาพที่ 4.35	แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของ	132

บทที่ 5 พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภาพที่ 5.1	แสดงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	137
ภาพที่ 5.2	แสดงลักษณะภายในชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	137
ภาพที่ 5.3	แสดงศาลาประชาคมหรือศาลากลางบ้านของชุมชนไทใหญ่ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	139
ภาพที่ 5.4	แสดงเรือนพื้นดินของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	142
ภาพที่ 5.5	แสดงเรือนพักอาศัยสมัยใหม่ของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัด	143
ภาพที่ 5.6	แสดงวัดของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	144
ภาพที่ 5.7	แสดงสถาปัตยกรรมที่มีการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้าง ของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	146
ภาพที่ 5.8	แสดงลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง	149
ภาพที่ 5.9	แสดงลักษณะภายในชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง	150
ภาพที่ 5.10	แสดงเรือนพื้นดินที่มีการต่อเติมเพิ่มในส่วนใต้ถุนของชุมชนไทใหญ่ ในแคว้นไตคอง	154
ภาพที่ 5.11	แสดงเรือนพักอาศัยสมัยใหม่ของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง	156
ภาพที่ 5.12	แสดงวัดที่มีการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างของชุมชนไทใหญ่ใน แคว้นไตคอง	158
ภาพที่ 5.13	แสดงวิถีชีวิตและการเดินทางด้วยยานพาหนะสมัยใหม่ของชาวไทใหญ่ ในแคว้นไตคอง	162
ภาพที่ 5.14	แสดงค่านิยมการสร้างห้องรับแขกในชั้นใต้ถุนของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง	165
ภาพที่ 5.15	แสดงพื้นที่นาของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	170
ภาพที่ 5.16	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์และวัฒนธรรม	173

บทที่ 6 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นกับความยั่งยืนในอนาคต

ภาพที่ 6.1	แสดงสภาวะของชุมชนพื้นถิ่นที่ถูกห้อมล้อมจากชนกลุ่มอื่นในปัจจุบัน	175
ภาพที่ 6.2	แสดงลักษณะการกลืนกลายทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ใน จังหวัดแม่ฮ่องสอน	176
ภาพที่ 6.3	แสดงลักษณะการรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ ในแคว้นไตคอง	177
ภาพที่ 6.4	แสดงแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับความยั่งยืน ของชุมชนพื้นถิ่น	177
ภาพที่ 6.5	แสดงการตั้งถิ่นฐานที่มีความเกาะกลุ่มกันของชุมชน ไทใหญ่ในแคว้นไตคอง	187
ภาพที่ 6.6	แสดงเหมืองฝายของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัด	188
ภาพที่ 6.6	แสดงวัดที่เป็นศูนย์กลางจิตใจดั้งเดิมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	190
ภาพที่ 6.7	แสดงภูมิทัศน์ภายในชุมชนที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อมของชุมชน ไทใหญ่ในแคว้นไตคอง	191
ภาพที่ 6.8	แสดงเรือนพักอาศัยที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบดั้งเดิมของชุมชน ไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	193

สารบัญตาราง**บทที่ 5 พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม**

ตาราง 5.1	แสดงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน	135
ตาราง 5.2	แสดงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในแอ่งน้ำใต้ถอง	148
ตาราง 5.3	แสดงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่ง	160

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาในการวิจัย

ชาติพันธุ์ “ไท” เป็นชนชาติหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน และมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เด่นชัดทั้งวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย รวมถึงการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน และสถาปัตยกรรม จากเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ชาวไทมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งจากการขยายอาณาเขตการปกครองไปสู่พื้นที่ต่างๆ การกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐาน การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ไปจนถึงการถูกรับรองจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ในปัจจุบัน อาณาจักรของชาวไทตกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศต่างๆ อาทิ ประเทศไทย ประเทศจีน และประเทศพม่า เป็นต้น ชาวไทแทบทุกแห่งจึงมีการเปลี่ยนผ่านทางการปกครองและตกอยู่ในสภาวะที่ถูกห้อมล้อมจากกลุ่มชนวัฒนธรรมอื่นในหลายยุคหลายสมัย ซึ่งแตกต่างกันออกไปตามการตั้งถิ่นฐานและบริบทที่ตนมีปฏิสัมพันธ์อยู่ เมื่อชาวไทตกอยู่ภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน ภูมิทัศน์ทางกายภาพที่เป็นผลสะท้อนและตกผลึกมาจากวัฒนธรรม ซึ่งสันนิษฐานว่าแทบทุกแห่งน่าจะมีรูปแบบที่สอดคล้องด้วยต้นกำเนิดแหล่งเดียวกันในตอนต้นนั้น จะยังคงมีแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมร่วมกันหรือต่างกันอย่างไร อีกทั้งยังคงมีระบบคุณค่าของความยั่งยืนเด่นชัดหรือเน้นพาชุมชนไปสู่สถานะที่แตกต่างกันอย่างไร

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาและทำความเข้าใจถึงพัฒนาการของแหล่งตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่ในประเทศไทยและในประเทศจีน โดยการเปรียบเทียบแบบแผนทางภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดพัฒนาการทางวัฒนธรรมของทั้งสองแหล่ง อีกทั้งยังต้องการอธิบายถึงแนวคิดทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นไทย-ไทกับความยั่งยืนในอนาคต ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการทำความเข้าใจกับความยั่งยืนอันมีรากฐานจากความเป็นชุมชนได้ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน และสถาปัตยกรรม ระหว่างชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประเทศไทย กับชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไต๋องประเทศจีน

- 2) เพื่ออธิบายถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดพัฒนาการในลักษณะต่าง ๆ ระหว่างภูมิทัศน์กับลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรม
- 3) เพื่อเสนอแนวคิดทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นไทย-ไทกับความยั่งยืนในอนาคต

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

- 1) ขอบเขตด้านพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่แหล่งศึกษาไว้ในบริเวณจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ หมู่บ้านปางหมู หมู่บ้านต่อแพ และหมู่บ้านเมืองปอน และบริเวณเมืองมว แคว้นไตคง ประเทศจีน ได้แก่ หมู่บ้านน้ำสี่ซุน หมู่บ้านหันซา และหมู่บ้านต้าเต็งฮั่น
- 2) การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ได้กำหนดขอบเขตไว้ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับการตั้งถิ่นฐาน ระดับชุมชน และระดับสถาปัตยกรรม

1.4 ขั้นตอนและวิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาต่อเนื่องจากการศึกษาระยะที่หนึ่งในพื้นที่ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ หมู่บ้านปางหมู หมู่บ้านต่อแพ และหมู่บ้านเมืองปอน และการศึกษาระยะที่สองในพื้นที่ชุมชนไทใหญ่ในเขตเมืองมว แคว้นไตคง ประเทศจีน อันได้แก่ หมู่บ้านน้ำสี่ซุน หมู่บ้านหันซา และหมู่บ้านต้าเต็งฮั่น โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

- 1) การศึกษาเอกสารทุติยภูมิ โดยนำผลการศึกษาระยะที่หนึ่งและสองมาทำการทบทวน ประเมินผล และค้นหาเอกสารทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องเพื่อเพิ่มเติม เพื่อประมวลเป็นฐานข้อมูลทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์กับลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมของแต่ละแหล่ง
- 2) การวิเคราะห์ผล โดยนำฐานข้อมูลจากทั้งสองแหล่งมาทำการเปรียบเทียบถึงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง บ่งชี้ถึงปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดพัฒนาการทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน และบ่งชี้ถึงรูปการณ์ในประเด็นของความยั่งยืน
- 3) สังเคราะห์และสรุปผล เป็นการมุ่งเน้นอธิบายและค้นหาพัฒนาการทางด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นไทย-ไท ที่มีผลต่อความยั่งยืนในอนาคต

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่นั้นเป็นผลพวงที่ได้รับมาจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้คาดหวังว่าไม่เพียงแต่จะเป็นส่วนเสริมเติมความรู้ให้แก่แวดวงวิชาการเท่านั้น หากแต่ยังประสงค์ให้เป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจในงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นสามารถนำไปใช้เพื่อการศึกษาและพัฒนาความคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมภูมิสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง (Built Environment) ได้ต่อไปในอนาคตอีกด้วย

1.6 ข้อยกเว้นการวิจัย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการอันเป็นอุปสรรคในการเก็บข้อมูล กล่าวคือ การสรรหาพื้นที่ศึกษาอันเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวไทยใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนชาวไทยใหญ่ในประเทศจีนนั้นค่อนข้างยุ่งยากและใช้เวลาในการค้นหา เนื่องด้วยข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนชาวไทยใหญ่ในประเทศจีนมีอยู่ค่อนข้างจำกัดมาก นอกจากนี้แล้วภาษาก็นับเป็นอุปสรรคสำคัญอีกประการหนึ่งในการศึกษาครั้งนี้ การสัมภาษณ์เจ้าของเรือนและชาวไทยใหญ่นั้นต้องผ่านความช่วยเหลือจากล่ามโดยตลอด บางครั้งก็ทำให้ไม่สามารถสื่อข้อความได้ดังที่ตั้งใจไว้ทั้งหมด

บทที่ 2

กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับชาติพันธุ์ไทใหญ่

กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่มีถิ่นฐานกระจายอยู่โดยทั่วไปในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีคำเรียกขานมากมายที่หมายถึงชนชาติพันธุ์ไทใหญ่ อาทิ ไท ไทใหญ่ ไทยหลวง คนไท ไต กนไต ไตโหลง ฉาน ชาน และเงี้ยว อย่างไรก็ตามชาวไทใหญ่ที่อยู่อาศัยในประเทศไทยมักเรียกตนเองว่า “ไต” หรือ “กนไต” มากกว่าคำอื่นๆ

ประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่มีได้บันทึกไว้อย่างเป็นระบบ ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นตำนานและพงศาวดารที่เล่าสืบต่อกันมา เชื่อกันว่าอาณาจักรไทใหญ่รวมกันได้อย่างหลวมๆ ในปี พ.ศ. 1111 โดยมีเจ้าฟ้าปกครองเรื่อยมา ในภายหลังถูกรุกรานจากจีนและพม่าจนตกเป็นเมืองขึ้นให้แก่ทั้งสองประเทศ และในปี พ.ศ. 2428 มีชาวไทใหญ่กลุ่มหนึ่งได้ทำการกบฏต่อพม่าเพื่อตั้งตนเป็นอิสระ ชาวไทใหญ่จึงถูกปราบปรามและหมู่บ้านถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก ผลของความวุ่นวายดังกล่าวทำให้เกิดการอพยพหนีภัยเข้ามาในดินแดนไทยแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมถึงแถบชายแดนระหว่างไทยกับพม่าและตั้งถิ่นฐานมาจนถึงปัจจุบัน ชาวไทใหญ่ในดินแดนไทยมีบทบาทต่อภูมิภาคล้านนามาแต่ครั้งอดีต เช่น ด้านการค้าที่มีขบวนขนสินค้าด้วยวัวตัวมาค้าขายที่เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ด้านการเมืองที่มีการสู้รบและการตั้งเมืองปกครองตนเองในดินแดนล้านนา และด้านวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทใหญ่กับชาวไทยในดินแดนไทยจึงมีความแน่นแฟ้นมาจวบจนปัจจุบัน

2.1.1 ถิ่นที่ตั้งของชาติพันธุ์ไทใหญ่

ถิ่นฐานแรกเริ่มของชาติพันธุ์ไทใหญ่อยู่ในรัฐฉาน บริเวณที่ราบสูงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศพม่า มีอาณาเขตทิศเหนือจรดรัฐคะฉิ่นในประเทศพม่า ทิศตะวันออกจรดแคว้นสิบสองปันนา มลฑลยูนนาน ประเทศจีนและประเทศลาว ทิศตะวันตกจรดมณฑลสะไกและเมืองมณฑลเย่ย์ ของประเทศพม่า ทิศใต้จรดจังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดแม่ฮ่องสอนของประเทศไทย และรัฐยะกาของประเทศพม่า

ภาพที่ 2.1 แสดงแผนที่ที่ตั้งรัฐฉานซึ่งเป็น
ถิ่นที่ตั้งของชาติพันธุ์ไทใหญ่
ที่มา: วัชรยา หุ่นเจริญ, 2541: 6

ภาพที่ 2.2 แสดงแผนที่เมืองต่างๆในรัฐฉาน
ที่มา: วัชรยา หุ่นเจริญ, 2541: 6

ในพงศาวดารไทใหญ่ระบุว่า เมืองมวเป็นอาณาจักรแรกที่ชาว
ไทใหญ่ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อราว พ.ศ. 1150 และในศตวรรษที่ 18 ได้ขยายตัว
ออกไปอย่างกว้างขวาง ได้แก่ เชียงตุง สีปอ เมืองนาย แสหนวี เมืองมิด โม
กอง อัสสัม ซึ่งอยู่ในรัฐฉาน ประเทศพม่าในปัจจุบัน รวมทั้งแคว้นยะไข่
พุกาม ยูนนาน และคะฉิ่น รวมทั้งพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงใหม่ใน
ปัจจุบัน (สายสม ธรรมธิ, 2538: 3-4 และวัชรยา หุ่นเจริญ, 2541: 9-10)

ภาพที่ 2.3 แสดงตำแหน่งของจังหวัด
แม่ฮ่องสอน ประเทศไทย และเมืองมว
แคว้นไคคอง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน

2.1.2 ลักษณะของชาวไทใหญ่

ชาวไทใหญ่มีเอกลักษณ์ในการแต่งกายที่เด่นชัด หากเป็นชายมักนุ่งกางเกงขาก๊วยหรือกางเกงเป้าใหญ่ ขากว้าง ก้นหย่อนแบบกางเกงชาวประมงที่เรียกว่า “โก้นโห่งโย่ง” สวมเสื้อสีดอกฝ้าย แขนยาว คอกลมไม่มีปก ผ่ากลางอกตลอดแนว และติดกระดุมผ้าแบบกระดุมจีนตามแนวสาบเสื้อ เสื้อดังกล่าวมักใช้สวมเป็นเสื้อตัวนอก ส่วนเสื้อตัวในอาจเป็นเสื้อยืดหรือเสื้อเชิ้ตคอปก ทั้งเสื้อและกางเกงทำจากผ้าฝ้ายทอมือ นอกจากนี้ยังโพกหัวด้วยผ้าสีอ่อนๆ ในอดีตชายชาวไทใหญ่นิยมสะพายย่ามและดาบเงินที่มีลวดลาย นอกจากนี้แล้วผู้ชายมักสักหมึกลายไปทั่วตัวตั้งแต่หัวลงมาจรดหัวเข่า ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงนั้นมักสวมเสื้อแขนยาวหรือแขนสามส่วน สาบเสื้ออยู่ด้านหน้า ป้ายทางซ้ายมาติดกระดุมด้านขวา นิยมตัดให้พอดีตัว นุ่งผ้าถุง หรือผ้าซิ่นอย่างพม่า และมีการโพกหัวเช่นเดียวกับชาย (วีรพงศ์ มีสถาน, 2544: 10 และ วิทยา พุ่มเจริญ, 2541: 12)

ภาพที่ 2.4 แสดงลักษณะของชาวไท

ภาพที่ 2.5 แสดงลักษณะของชาวไท

รูปแบบการแต่งกายอันเป็นลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของชาวไทใหญ่ คือ การสวมก๊อบโบใหญ่ที่เรียกกันว่า “ก๊อบไต” ขณะไปทำธุระนอกบ้าน ช่วงเวลากลางวัน ก๊อบเป็นหมวกที่ใช้ครอบศีรษะเพื่อบังแดดซึ่งเป็นของใช้คุ้นเคยสำหรับผู้สูงอายุ ก๊อบทำจากกาบไผ่หรือสานด้วยเส้นดอกเป็นปีกกว้าง และมียอดแหลม

2.1.3 คนไทใหญ่ในประเทศไทย

แหล่งที่อยู่

ชาวไทยได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวล้านนามาตั้งแต่อดีต ในสมัยพระเจ้ามังรายทรงเคยขยายอาณาจักรไปถึงเมืองไทใหญ่ โดยให้ขุนเครื่องไปครองเมืองนายนซึ่งเป็นหัวเมืองไทใหญ่ และชาวไทยได้บรรทุกสินค้าบนหลังวัวหรือหลังม้าในรูปของขบวนวัวต่างเข้ามาค้าขายกับชาวไทย ที่มักเรียกว่า “พ่อค้าวัวต่าง” ผ่านทางชายแดนติดต่อระหว่างไทย-พม่า ได้แก่ ด่านท่าขี้เหล็ก จังหวัดเชียงราย ด่านชายแดนที่ อำเภอแม่สาย และ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น และมีชาวไทยใหญ่ที่ตัดไม้สักจากพม่าล่องไม้ไปขายถึงเมืองมะละแหม่ง ชาวไทใหญ่บางส่วนที่เข้ามาฝั่งไทยแล้วไม่กลับไปพม่านั้น ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยและเป็นพลเมืองไทยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นสงครามในพม่าก็เป็นสาเหตุให้ชาวไทยใหญ่อจำนวนมากต้องลี้ภัยเข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนประเทศไทย

จากการสำรวจของโครงการแผนที่ภาษาพบว่า มีประชากรเชื้อสายไทใหญ่จำนวน 67,727 คน อีกทั้งยังมีชาวไทใหญ่อพยพมาจากประเทศพม่าเข้ามาอยู่กับญาติที่เป็นคนไทยในฐานะคนวัฒนธรรมเดียวกัน ทั้งทางภาษา ประเพณี ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนศาสนาที่เหมือนกัน โดยเข้ามารับจ้างทำงาน หรือบวชเป็นภิกษุ สามเณร แล้วสึกออกมาทำงานภายหลัง จนตั้งถิ่นฐานที่ประเทศไทยและมีบุตรหลานได้เรียนหนังสือตามระบบการศึกษาของไทย ซึ่งเมื่อมีเจ้าหน้าที่ปกครองส่วนท้องถิ่นออกหนังสือรับรองให้ก็มีสถานภาพเป็นชาวไทย ดังนั้น จำนวนประชากรไทใหญ่อาจมีมากกว่าจำนวนดังกล่าวถึงร้อยละ 5 หรือคิดเป็นจำนวน 71,000 คน โดยประมาณ

ในปัจจุบันพื้นที่ที่มีชาวไทใหญ่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก คือ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เช่น บ้านปางหมู บ้านต่อแพ รองลงมาคือ จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย อีกทั้งยังมีการตั้งถิ่นฐานอยู่บ้างในจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดอุตรดิตถ์ จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดตาก และจังหวัดนครนายก (วีรพงศ์ มีสถาน, 2544: 7; รัฐบาลฯ หุ่นเจริญ, 2541: 12-14)

ภาพที่ 2.7 แสดงลักษณะทางกายภาพของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพที่ 2.6 แสดงพื้นที่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ที่มา: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ

อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2544: 2

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

ชาวไทใหญ่มีความเป็นอยู่ค่อนข้างเรียบง่าย โดยมีหลักธรรมของพุทธศาสนาเชื่อมโยงผู้คนในสังคมทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกันทั้งการประพฤติตน การปฏิบัติ และการรู้ถึงหน้าที่ของตนเอง ชาวไทใหญ่จึงมีสังคมที่มีความใกล้ชิดและมีกิจกรรมต่างๆ ที่ทำร่วมกันค่อนข้างมาก กิจกรรมงานประเพณีต่างๆ มีความสัมพันธ์กับความศรัทธาทางพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญ

ลักษณะทางสังคมของชาวไทใหญ่ในประเทศไทยที่แตกต่างจากชาวไทยอย่างชัดเจนคือ ภาษา การแต่งกาย และงานประเพณีที่ยังคงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ความแตกต่างในด้านภาษาพูดและภาษาเขียนซึ่งเป็นกลไกการสื่อสารทางสังคมยังมีการใช้ภาษาพูดดั้งเดิมอยู่มาก แต่ภาษาเขียนเริ่มมีผู้เรียนรู้น้อยลง เนื่องจากมีการแลกเปลี่ยนประสานทางสังคมกับคนท้องถิ่นค่อนข้างมาก ชาวไทใหญ่รุ่นใหม่ไม่มีความชำนาญในภาษาเขียนดั้งเดิมนัก มักใช้เฉพาะในหมู่คนเฒ่าคนแก่ในชุมชนและรักษาไว้ในคัมภีร์สลักและนิทานชาดก

ลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในประเทศไทย มีลักษณะสำคัญสองประการที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของตนเอง คือ วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

“วัฒนธรรมการดำเนินชีวิต” ของชาวไทใหญ่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับวัฒนธรรมที่มีของชุมชนดั้งเดิมทั่วไป ในลักษณะของการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลในสังคม และพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อีกทั้งยังมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนากับคติความเชื่อในด้านต่างๆ งานประเพณีและคติความเชื่อจึงเป็นทั้งสิ่งที่ส่งผลต่อลักษณะทางวัฒนธรรมและเป็นสิ่งที่สะท้อนออกมาจากลักษณะทางวัฒนธรรมในเวลาเดียวกัน วัฒนธรรมการดำเนินชีวิตที่สำคัญได้แก่ ความเกื้อกูลต่อกันในชุมชน โดยแสดงออกถึงความร่วมมือในการประกอบงานประเพณีต่างๆ ของชุมชน ซึ่งมีความมุ่งหมายของการทำบุญเป็นหลัก ความเกื้อกูลช่วยเหลือกันในชุมชนมีทั้งการช่วยเหลือระหว่างชาวบ้านทั่วไปกับผู้กระทำประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น ผู้ทำหน้าที่ดูแลศาลเจ้าเมืองของชุมชนที่เรียกว่า “ปู่เจ้าเมือง” นั้น ไม่ได้รับผลตอบแทนเป็นตัวเงิน แต่ได้รับมอบ “นาเจ้าเมือง” ซึ่งเป็นที่ดินสาธารณะของชุมชนเพื่อไว้หาเลี้ยงชีพ ผู้ทำหน้าที่ประกาศกระจายข่าวภายในชุมชนที่เรียกว่า “สล่าส่อ” ก็จะได้รับมอบ “นาสล่าส่อ” ซึ่งเป็นที่ดินสาธารณะของชุมชนเพื่อไว้หาเลี้ยงชีพเช่นกัน ผู้ดูแลเหมืองฝายเพื่อผันน้ำให้ทั่วถึงในชุมชนที่เรียกว่า “แก่ฝาย” ก็จะได้รับข้าวจากชาวบ้านในชุมชนเป็นสิ่งตอบแทน ผู้รับจ้างเลี้ยงสัตว์ที่เรียกว่า “การเลี้ยงผา” เมื่อสัตว์เหล่านั้นออกลูก ผู้เป็นเจ้าของกับผู้รับเลี้ยงก็จะมีแบ่งปันลูกของสัตว์นั้นๆ ให้แก่กันในจำนวนที่เท่ากัน หรือแม้แต่การช่วยเหลือในการหาเลี้ยงชีพหรืองานกิจกรรมอื่นใดของบุคคลหนึ่งๆ ในชุมชน เช่น การสร้างเรือนก็มีผู้อื่นเข้ามาช่วยเหลือที่เรียกกันว่า “การเอามือ” และบุคคลผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือ ในอนาคตก็จะไปลงแรงตอบแทนเรียกว่า “การแปมือ” เป็นต้น ตัวอย่างเหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมภายในชุมชนของชาวไทใหญ่มีลักษณะของความเกื้อกูลช่วยเหลือกันอย่างมาก แม้ว่าจะมีผลประโยชน์แอบแฝงอยู่บางประการ แต่ก็ไม่ใช่ในลักษณะของตัวเงิน หากแต่เป็นลักษณะของการตอบแทนน้ำใจระหว่างกัน

ภาพที่ 2.8 แสดงพื้นที่เกษตรกรรมของชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

“วัฒนธรรมระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม” เกิดขึ้นจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ภาคเหนือ ชุมชนชาวไทใหญ่แต่ละแห่งจึงมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และการจัดความสัมพันธ์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในชุมชนแต่ละแห่งที่ใกล้เคียงกัน โดยมีรูปแบบทางวัฒนธรรมการรวมตัวกันภายในอาณาบริเวณเดียวกันในหุบเขา ขณะเดียวกันแต่ละชุมชนก็แยกตัวออกจากชุมชนอื่นที่อยู่ห่างไปคนละหุบเขา และด้วยความจำเป็นที่จะต้องใช้น้ำหล่อเลี้ยงไร่นาและด้วยภูมิประเทศที่จำกัดในหุบเขาเช่นนั้น ส่งผลให้วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่มีความสัมพันธ์กับ “น้ำ” อย่างเหนียวแน่น การบังคับน้ำและการจัดสรรน้ำโดยการทำเหมืองฝายให้ทั่วถึงในชุมชนจึงเป็นภูมิปัญญาของชาวไทใหญ่ และวัฒนธรรมการพึ่งพากันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจึงมีขึ้นด้วยจารีตประเพณีในการใช้น้ำ บันน้ำ รวมถึงมีบทลงโทษสำหรับผู้ละเมิดกฎเกณฑ์ ที่สร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นกับสภาพทางธรรมชาติของชุมชน อีกทั้งยังมีการจัดการทรัพยากรอื่นๆ เช่น ดิน ต้นไม้ ป่า ภูเขา อันเป็นสิ่งที่สะท้อนออกมาจากความเชื่อที่สืบทอดมาจากอดีต ชาวไทใหญ่มีความเคารพต่อพลังทางธรรมชาติ เช่น ป่าเขาและสายน้ำ สิ่งเหล่านี้ยังส่งผลมาสู่วัฒนธรรมที่มีร่วมกันในชุมชนที่ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบต่อกันทั้งระหว่างผู้คนในชุมชนและต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัว

ภาพที่ 2.9 แสดงแหล่งน้ำตามธรรมชาติใกล้ถิ่นฐานที่ตั้งของชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชาวไทใหญ่มีงานประเพณีดั้งเดิมแทบทุกเดือนในรอบปี และเนื่องจากชาวไทใหญ่มีวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงให้ความสำคัญกับศาสนาเป็นอย่างมาก ดังนั้นงานประเพณีต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงมีความสัมพันธ์กับวัดของชุมชนค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นการร่วมแรงร่วมใจในชุมชนเพื่อการทำบุญเป็น

หลัก สำหรับการกำหนดประเพณีต่างๆใน 12 เดือนนั้น เดือนแรกตามปฏิทินของชาวไทใหญ่คือเดือนที่เรียกว่า “เหลินเจ้ง” ซึ่งจะตรงกับปฏิทินสากลในเดือน ธันวาคม โดยมีงานประเพณีดังต่อไปนี้

เดือน	ภาษาไทใหญ่	ปฏิทินสากล	งานประเพณี
1	เหลินเจ้ง	ธันวาคม	หลู่ถวายข้าวใหม่
2	เหลินก้ำ	มกราคม	ทำบุญหลู่ข้าวปัก
3	เหลินสาม	กุมภาพันธ์	หลู่ข้าวหย่ากู่ ปอยกองโหล
4	เหลินสี่	มีนาคม	ปอยล่างลอง
5	เหลินห้า	เมษายน	กันตอ ซอนน้ำ
6	เหลินหก	พฤษภาคม	ปอยจำดี ปอยบอไฟ
7	เหลินเจ็ด	มิถุนายน	พิธีการสืบชะตาบ้าน
8	เหลินแปด	กรกฎาคม	เข้าพรรษา ปอยจำกะ
9	เหลินเก้า	สิงหาคม	ปอยจำก้อก
10	เหลินสิบ	กันยายน	ต่างซอมต้อโหลง
11	เหลินสิบเอ็ด	ตุลาคม	จองพารา
12	เหลินสิบสอง	พฤศจิกายน	ปอยล่างกานกถึง ปอยหมั่งกป่า

- ประเพณีหลู่ข้าวใหม่ - เหลินเจ้ง (ธันวาคม)

เดือนที่ 1 ตามปฏิทินของชาวไทใหญ่เรียกว่า เหลินแก้ง หรือ เหลินเจ้ง เป็นช่วงที่ข้าวในนาสุกเต็มที่และมีการเก็บเกี่ยว ชาวไทใหญ่จะมีการถวายข้าวใหม่ที่เรียกว่าการหลู่ข้าวใหม่แก่พระภิกษุสงฆ์

- ประเพณีทำบุญหลู่ข้าวปัก – เหลินก้ำ (มกราคม)

การดำข้าวปักโดยการนำข้าวเหนียวที่ออกใหม่มาหนึ่ง แล้วนำมาตำให้ละเอียด นำเอามาคลุกกับข้าวที่ตำ นำมาจิ้มกับน้ำอ้อย แล้วนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ โดยในเดือนนี้พระภิกษุสงฆ์มีการปริวาสกรรม มีพิธีดักบาตรเรียกว่า “ลองก้ำ” พระสงฆ์จะเข้าไปปริวาสกรรมในกลดตามป่าหรือทุ่งนา และมีพิธีสวดกรรมฐานในตอนกลางคืนทุกคืน 7 วัน ชาวบ้านที่อาศัยในบริเวณนั้นก็จะมีการเข้าไปทำบุญถวายอาหารแด่พระสงฆ์

- ประเพณีหลู่ข้าวหย่ากู่ ปอยกองโหล – เหลินสาม (กุมภาพันธ์)

“ข้าวหย่ากู่” มีลักษณะเหมือนข้าวเหนียวแดง กวนเป็นกระทะใหญ่ซึ่งอาจจะทำร่วมกันทั้งหมู่บ้านตามแต่เจ้าภาพในงานนั้นๆ ประเพณีหลู่ข้าวหย่ากู่ของชาวไทใหญ่ จะนำข้าวหย่ากู่มาตัดแบ่งไว้เพื่อถวายพระสงฆ์ โดยส่วนที่เหลือจะนำไปใส่เกวียน ตกแต่งอย่างสวยงาม แห่แหนตีม้อง กลองร่วมประโคมไปตามหมู่บ้านแล้วตัดแจกจ่ายตามบ้านเรือนต่างๆ

- ประเพณีปอยกองโหล (“โหล” แปลว่า ฟีน)

ตรงกับวันมาฆบูชาในวันขึ้น 15 ค่ำที่มีอากาศหนาวเย็น ชาวไทใหญ่ในแต่ละครัวเรือนจะหาไม้ฟืนครัวเรือนละ 2-3 ท่อนมารวมกันที่วัด จัดแต่งซ้อนกันให้เป็นรูปเจดีย์ ประดับด้วยกระดาษสี โคมกระดาษ ยอดเจดีย์ทำด้วยไม้แปก ตกกลางคืนทำพิธีถวายกองโหลแก่พระสงฆ์ แล้วจึงจุดไฟเป็นพุทธบูชา

- ประเพณีปอยส่างลอง – เหลินสี่ (มีนาคม)

การบวชเณรเป็นงานใหญ่งานหนึ่งของชาวไทใหญ่ โดยจะมีการประชุมตกลงกันว่าในปีนั้นๆ จะบวชส่างลองกี่องค์ เจ้าภาพผู้จัดงานจะมีการ “บอกเณร” หรือ “ตกห่อเมี่ยง” ด้วยการนำเทียนไปบอกกับคนในหมู่บ้านว่า ปีนั้นๆจะมีงานกันวันไหนอย่างไร การจัดงานจะมีขึ้น 3 วันคือ วันที่ 1 วันแรก เป็นวันเริ่มงานโดยผู้ที่บวชจะมีการอาบน้ำเงินน้ำทอง เครื่องหอม พาไปที่วัดเพื่อให้พระสงฆ์ให้อวาทในการปฏิบัติงาน จากนั้นเป็นการส่างลองขอขมา โดยการแห่แหนไปนมัสการที่ศาลเจ้าเมืองเป็นแห่งแรก ต่อมาไปนมัสการเจ้าอาวาสวัดต่างๆ ในชุมชนและไปขอรับพรจากญาติผู้ใหญ่ในช่วงเย็น ผู้คนในหมู่บ้านที่ได้รับตกห่อเมี่ยงซึ่งเป็นค่าเชิญร่วมงาน ก็จะมาร่วมงานเป็นที่สนุกสนาน ตกกลางคืนมีการ “เซตความ” เป็นการได้กลอนสดภาษาไทใหญ่ วันที่ 2 วันพิธีแห่เครื่องไทยธรรม ไทยทาน เครื่องอัฐบริขาร ทั้งหมดนั้นเรียกว่า “ครัวหลู่ส่างลอง” จะมีการแห่แหนเป็นขบวนผ่านไปตามหมู่บ้านเพื่อไปสู่วัดที่จะบรรพชา เมื่อผ่านบ้านใครก็จะโปรยด้วยข้าวดอกและดอกไม้ ประหนึ่งการรับขบวนพระมหากษัตริย์ แล้วจึงจัดพิธีเรียกขวัญส่างลอง และมีการถ่มลูก (ฟ้งธรรมไทใหญ่) ตอนกลางคืนก็มีการสนุกสนานเช่นเดียวกับวันแรก วันที่ 3 วันบวช ที่เรียกว่า การบวชส่างลองหรือบรรพชาส่างลอง มีการปฏิบัติเหมือนกับท้องถิ่นอื่นๆ เช่น การเข้าสู่พิธีบรรพชาหน้าพระอุปัชฌาย์ ถวายเครื่องสักการะ พระสงฆ์สวดขยันโตมอบผ้าไตร เป็นต้น (ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ร่วมกับ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการ ภาคเหนือตอนบน, 2531: 104)

ภาพที่ 2.10 แสดงประเพณีปอยส่างลอง ณ วัดต่อแพ จังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2546

- ประเพณีปอยก้นตอ ซอนน้ำ – เหลินห้า (เมษายน)

เหลินห้าของชาวไทใหญ่ซึ่งตรงกับเดือนเมษายน เป็นวันปีใหม่ที่ตรงกับวันสงกรานต์ เป็นงานใหญ่ซึ่งมีระยะเวลาว่า 1-2 สัปดาห์ และมีงานก้นตอคือการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ เพื่อให้ลูกหลานขอขมาลาโทษในสิ่งที่กระทำความผิดและขอพรจากญาติผู้ใหญ่ (งานก้นตอจัดปีละสองครั้งคือวันเทศกาลสงกรานต์กับวันออกพรรษา)

- ประเพณีปอยจำดี ปอยบอกไฟ-เหลินหก (พฤษภาคม)

การร่วมกันสร้างเจดีย์ทราย ประดับด้วยธงและฉัตรเล็ก ๆ ตกบายจึงเป็นงานปอยบอกไฟ คือมีการแห่แห่นบั้งไฟทั้งจากในหมู่บ้านและหมู่บ้านอื่นเป็นขบวนไปที่ท้ายหมู่บ้าน และทำการจุดขึ้นฟ้าเพื่อการแข่งขันกัน

- พิธีการสืบชะตาบ้าน-เหลินเจ็ด (มิถุนายน)

เดือนนี้เป็นเดือนที่ชาวนาเริ่มที่จะเตรียมทำนา ชาวบ้านจะมีการซ่อมแซมเครื่องมือที่ใช้ทำนาสำหรับฤดูกาลที่จะมาถึง จึงเป็นเดือนที่เว้นว่างจากงานประเพณีใดๆ แต่จะมีพิธีการสืบชะตาบ้าน เพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกจากบ้าน โดยนิมนต์พระภิกษุจำนวน 9 รูป มาสวดเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชาวไทใหญ่ในหมู่บ้าน

- ประเพณีเข้าพรรษา ปอยจำกะ – เหลินแปด (กรกฎาคม)

เดือนที่พระสงฆ์อยู่ธรรมาสน์จำพรรษา บรรดาผู้เฒ่าผู้แก่และผู้มีจิตศรัทธาจะนุ่งขาวห่มขาวเพื่อไปปฏิบัติธรรมที่วัดในทุกวันพระตลอดช่วงพรรษานี้ โดยช่วงเช้าจะมีการทำบุญเลี้ยงพระและผู้ที่มาจำศีลในวัด โดยมักเป็นลูกหลานของผู้จำศีลเข้ามาทำบุญเลี้ยงพระตลอดช่วงที่มีญาติผู้ใหญ่มาจำศีล

- ประเพณีปอยจำกอก – เหลินเก้า (สิงหาคม)

ช่วงเดือนดังกล่าวเป็นฤดูทำนา ผู้คนส่วนใหญ่จึงไม่มีเวลาสำหรับเตรียมหาอาหารเพื่อไปถวายพระภิกษุสงฆ์ ดังนั้นจึงมีพิธีการเพื่อกำหนดเวรส่งข้าวพระในหมู่บ้านไม่ต้องไปไรรู้เรียกว่า “ปอยจำกอก” ขึ้นมา โดยมีการนำกระบอกไม้ไผ่มาใช้เป็นสัญลักษณ์ตกลงกันว่าเมื่อไม้ไผ่นี้ไปอยู่ที่บ้านใด บ้านนั้นจะต้องเป็นธุระนำข้าวไปถวายพระในวันรุ่งขึ้น แล้วนำกระบอกไม้ไผ่มอบให้แก่บ้านอื่นต่อไป

- ประเพณีต่างขอมต่อโหลง – เหลินสิบ (กันยายน)

การถวายข้าวสุกปายาส 49 ก่อนเป็นพุทธบูชา ในหนึ่งปีนิยมทำกัน 5 ครั้ง ในวันเพ็ญเดือน 4 6 10 11 และเดือน 12 โดยที่ในเดือนเหลินสิบนี้เรียกว่าเป็น “พุทธมหาบิณฑบาต” ด้วยการถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ

สงฆ์ สามเณร ตลอดจนทำบุญตักบาตรแบบข้าวสารล้นบาตร ซึ่งเป็นงานประเพณีที่ใหญ่มากในรอบปีของชาวไทใหญ่ (สุทัศน์ กันทะมา, 2542: 72)

ภาพที่ 2.11 แสดงวัดของชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ประเพณีจองพารา – เหลินสิบเอ็ด (ตุลาคม)

งานออกพรรษาในช่วงวันขึ้น 13 ค่ำเดือน 11 มีการถวายอาหารแก่พระสงฆ์ และมีงานรื่นเริงในตอนเย็น ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 จะเป็นงานประเพณีต่างซ่อมต่อพระพุทธรูปและเจ้าแม่ธรณี ตกเย็นชาวบ้านจะจุดประทัดไฟสวดไสวที่จองพารา (ปราสาทพระ) หน้าบ้านก็จุดไฟสวดเช่นกัน โดยในรุ่งเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 จะมีการทำบุญตักบาตรที่วัด มีพิธีหลั่งเตนแหงหรือพิธีถวายเทียน 1,000 เล่ม และมีการฟ้อนรำในรูปสัตว์ต่างๆ เช่น รำกิงกะหฺร่า (ฟ้อนกิ้งรีหรือนางนก) กำเปือ (ฟ้อนผีเสื้อ) เป็นต้น ก่อนถึงวันอ่องจือด (วันปิดงาน) จะมีการถวายเทียนต้นเกียะซึ่งเป็นเทียนขนาดใหญ่สูงไม่ต่ำกว่า 2.50 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางไม่ต่ำกว่า 30 เซนติเมตร ที่ได้จากการรวบรวมไม้เกียะขึ้นเล็กขึ้นน้อยจากชาวบ้าน แล้วจึงแห่แหนพร้อมการฟ้อนรำไปที่วัด บักเทียนลงหลุมและจุดไฟสวดไสวไปทั่ววัด ในช่วงงานดังกล่าวนี้ ยังเป็นการอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตายผ่านมาในรอบปี เนื่องจากชาวไทใหญ่เชื่อว่าผีผู้ตายสามารถมารับส่วนบุญได้ในเหลินสิบเอ็ดนี้ โดยจะทำการกันทั้งหมู่บ้าน ญาติพี่น้องไม่ว่าอยู่ที่ใดทั้งภายในหรือนอกหมู่บ้านก็จะมาร่วมงานกันหมด (สุทัศน์ กันทะมา, 2542: 72.)

- ประเพณีปอยส่างกานกถึง ปอยหมั่งกะป่า - เหลินสิบสอง (พฤศจิกายน)

งานประเพณีถวายผ้ากฐินและงานบุญเขาวงกต โดยชาวบ้านจะนำไม้ไผ่มาสานเป็นราววัด เป็นสี่เหลี่ยม ทุกมุมจะมีปราสาทจำลอง ทำทางเดินวกวนเหมือนเขาวงกต ตรงกลางเป็นปราสาทจำลองขนาดใหญ่ ชาวบ้านจะเดินไปใส่ดอกไม้ธูปเทียน และในตอนเช้าพระสงฆ์ก็จะเดินในเขาวงกตแล้วรับบิณฑบาตรรอบๆ เขาวงกตนั้น

2.1.4 ลักษณะทางความเชื่อ

ชาวไทใหญ่มีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับต้นกำเนิดของตนว่าได้สืบเชื้อสายมาจากเสือ ขณะที่คนไทเผ่าอื่นๆ สืบเชื้อสายมาจากนาค ตามเรื่องปรัมปราที่ว่าหญิงสาวกำพร้าได้ไปตีมน้ำในป่า ซึ่งแอ่งน้ำที่นางตีมนั้นเป็นรอยเท้าของพญาเสือเผือก ทำให้นางตั้งครรภ์โดยมิได้สมสู่กับชายใด ต่อมานางคลอดลูกเป็นหญิงและเมื่อลูกโตเป็นสาวก็ได้แต่งงานกับลูกพญานาคมีเชื้อสายสืบมาจนปัจจุบัน (วีรพงศ์ มีสถาน, 2544: 5-6, สายสม ธรรมธิ, 2538: 1-4 และ วัชรยา หุ่นเจริญ, 2541: 6-7) ความเชื่อดั้งเดิมเช่นนี้เป็นหนึ่งในความเชื่ออีกหลายๆ ด้านที่ยังคงถูกสืบทอดต่อกันลงมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นได้ว่าชาวไทใหญ่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติตามมโนคติอยู่มากมาย อีกทั้งความเชื่อและพิธีกรรมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาหลายด้านยังเป็นภูมิปัญญาและอุปนิสัยในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งแม้ว่าจะเป็นไปทั้งทางมโนคติและกายาคติ แต่ได้ทำให้เกิดดุลยภาพแห่งการดำรงชีวิตและสรรพสิ่งทั้งปวง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544: 73) ชาวไทใหญ่มีคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐาน ชุมชน และสถาปัตยกรรมของตน ดังนี้

- ความเชื่อเกี่ยวกับหมู่บ้าน/ชุมชน

ลักษณะของการดำรงชีพทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวไทใหญ่ซึ่งได้สั่งสมผสมผสานไปกับการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์ไปกับความเชื่อต่อผีเจ้าป่าเจ้าเมืองและสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติ จารีตประเพณีของการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์จึงเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นมาจากความเชื่อเกี่ยวกับหมู่บ้าน/ชุมชน ด้วยการตั้งขอบเขตถิ่นฐานและการเลือกใช้พื้นที่ตั้งในสถานที่ซึ่งไม่ส่งผลให้ความสมดุลของระบบนิเวศทางธรรมชาติสูญเสียไป ชาวไทใหญ่จะเข้าใช้พื้นที่ป่าต้นน้ำและเข้าใช้พื้นที่ป่าตามความจำเป็น อีกทั้งยังมีผลให้เกิดแบบแผนของการสร้างศาลเจ้าเมืองและไต่บ้านในตำแหน่ง

กึ่งกลางหมู่บ้านเพื่อปกป้องรักษาชุมชนของตนตามความเชื่อ เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจระหว่างการดำรงชีพในปัจจุบันของตนกับถิ่นที่ตั้งอีกด้วย

ชาวไทใหญ่ยังมีความเชื่อของการดำเนินวิถีชีวิต ซึ่งผูกพันเชื่อมโยงไปกับความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติอีกมาก หมู่บ้านหรือชุมชนจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนออกมาจากปัจจัยที่กล่าวถึง ด้วยการเลือกฐานของผืนดินในการก่อสร้างที่แตกต่างกันออกไป โดยแบ่งออกเป็น “สามัญฐาน” และ “มหาฐาน” (ส. หยกฟ้า, ม.ป.ป: 18-19)

สามัญฐาน คือ ฐานของตำแหน่งที่ตั้งอาคารบ้านเรือนของบุคคลสามัญทั่วไป เป็นฐานอันเหมาะสมซึ่ง “ไม่สูงล้ำไม่ต่ำเกิน” โดยมีความเชื่อว่าหากสร้างอาคารบ้านเรือนในตำแหน่งลักษณะดังกล่าวจะนำพาความสุขความเจริญมาให้แก่เจ้าบ้าน

มหาฐาน คือ ฐานที่สูงใหญ่ที่เป็นฐานของพระอินทร์และพระพรหมตามความเชื่อที่สืบทอดกันลงมาเป็นตำราของการสร้างเรือน ห้ามไม่ให้ใช้ฐานในลักษณะนี้สร้างบ้านเรือนทั่วไปอย่างเด็ดขาด ด้วยจะนำพาความทุกข์ความโศกและโรคภัยมาถึงตัว มหาฐาน คือ ฐานของผืนดินที่สูงใหญ่ เหมาะสำหรับ ปราสาท หอ วัง วัด วิหาร ศาลา พระเจดีย์ ที่ทำการของรัฐ เท่านั้น

ภาพที่ 2.12 แสดงการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาของชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

ชาวไทใหญ่มีความเชื่อเกี่ยวพันกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เป็น การแสดงออกถึงศีลธรรมระหว่างชุมชนกับป่า ซึ่งเป็นความผูกพันที่ชีวิตทั้ง ของชุมชนและป่าต้องพึ่งพากัน และคงไว้ซึ่งจารีตประเพณีในการรักษาป่า โดยจำแนกป่าเป็น 3 ประเภท (ยศ สันตสมบัติ, 2542: 40, ปรีศนา พรหม มา และมนตรี จันทวงศ์, 2541: 18)

- ป่าต้นน้ำ ป่าหัวน้ำ ป่าขุนน้ำ ป่าดง คือ ป่าดงดิบที่ปกคลุมด้วย พันธุ์ไม้นานาชนิดในเขตภูเขาสูง เป็นต้นกำเนิดของลำห้วยแม่น้ำที่ชุมชน อาศัยใช้ทำนาและสวน ชาวบ้านหวงห้ามไม่ให้ผู้ใดเข้าบุกรุก ถือเป็นการ รบกวณเฒ่าน้ำซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยรักษาป่าต้นน้ำ

- ป่าใช้สอย หรือที่เรียกว่า ป่าแพะ ป่าสาธารณะ ป่าหน้าหมู่บ้าน ที่มักอยู่ไม่ไกลจากชุมชน ชาวบ้านจะกันพื้นที่ป่าดังกล่าวไว้เพื่อการใช้งาน ตามความจำเป็น เช่น ป่าที่เลี้ยงสัตว์ ป่าเก็บเห็ด ป่าเก็บสมุนไพร ป่าเก็บ ฟืน และป่าเก็บใบตองตึง โดยชาวบ้านมักกำหนดกฎเกณฑ์ให้เข้าใช้ได้แต่ ไม่มากจนป่านั้นหมดสภาพ

- ป่าประเพณี หรือป่าศักดิ์สิทธิ์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ป่าทึบ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำซับ น้ำจืด และเป็นที่ยึดถือของผีป่า กับป่าแพะที่ไม่เหมาะ กับการเกษตร ซึ่งใช้ตั้งพระธาตุ หอผีเจ้าเมือง ป่าช้างของเครื่องใช้ และป่า ช้างเผือก และป่าประเพณีหรือป่าศักดิ์สิทธิ์นี้มีขนาดเล็ก จึงมักซ่อนตัวอยู่ ในเขตป่าต้นน้ำหรือป่าใช้สอย ชาวบ้านจึงหวงห้ามไม่ให้มีการบุกรุกป่า ประเภทนี้เช่นกัน

- ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนสถาน

ชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อพุทธศาสนา ซึ่งสัมพันธ์กับ ความเชื่อที่เกี่ยวเนื่องกับการดำรงชีพในภพหน้า ชาวไทใหญ่จึงคาดหวังที่ จะกระทำความดีในภพนี้เพื่อความสุขในภพหน้า งานประเพณีที่มีเกือบ ทุกเดือนในรอบปีจึงเกี่ยวพันกับความมุ่งหมายของการทำบุญเป็นหลักใหญ่ วัดจึงมีความหมายและได้รับอิทธิพลจากความเชื่อเช่นนี้โดยตรง วัดมีแบบ แผนของการเลือกพื้นที่ตั้งให้อยู่ในที่โดดเด่นเห็นได้ชัดและเข้าถึงได้สะดวก จากทั่วทั้งชุมชน อาคารศาสนสถานมักมีการประดับประดาให้เกิดความ สวยงามในระดับที่แตกต่างอย่างมากจากเรือนพักอาศัยของผู้คนทั่วไป นอกเหนือจากนั้นวัดยังเป็นสถานที่ในการประชุมเพื่อปรึกษาหารือใน กิจกรรมงานต่าง ๆ ของชาวบ้านในชุมชนอีกด้วย

วัดยังเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อการจัดตั้งหมู่บ้าน ซึ่งเป็นแบบ แผนทั่วไปในชุมชนชาวไทใหญ่ ดังเช่นหมู่บ้านของชาวไทใหญ่ในมณฑลยูน นาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีการจัดวางผังหมู่บ้านโดยมีวัด

ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่สำคัญและมีความโดดเด่น โดยมีถนนที่เชื่อมต่อกันทุกสายมุ่งไปสู่วัด ไปจนถึงบ้านเรือนจะมีทิศทางไปตามสันหลังคาของวัด ซึ่งเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งถึงความเคารพที่มีต่อพุทธศาสนา (งามพรรณ เวชชาชีวะ, 2536: 24-27)

ภาพที่ 2.13 แสดงวัดของชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ชาวไทใหญ่ไม่มีความเชื่อและไม่นับถือผีบ้าน แต่มีความเชื่อและศรัทธาในผีเจ้าเมือง สำหรับ “ศาลเจ้าเมือง” เป็นสถานที่ซึ่งมีริ้วแสดงอาณาเขตโดยรอบและร่มครึ้มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ ศาลเจ้าเมืองได้รับความเคารพนับถือจากชาวไทใหญ่เป็นอย่างมาก ไม่ว่าชาวบ้านจะออกเดินทาง มีคนล้มเจ็บ หรือมีงานประเพณีหรืองานบุญก็มักมาบอกกล่าวเจ้าเมืองก่อน ศาลเจ้าเมืองหรือหอเจ้าเมืองมีลักษณะคล้ายกับเรือนของคนธรรมดาแต่มีขนาดย่อมกว่า และไม่ได้กำหนดว่าต้องมีเพียงหลังเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับความศรัทธาของบุคคลใดก็สามารถทำพิธีตั้งศาลเจ้าเมืองเพิ่มขึ้นได้ตามกำลังศรัทธาภายในบริเวณศาลเจ้าเมืองเดิม

ภาพที่ 2.14 แสดงศาลเจ้าเมืองของ
ชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ความเชื่อเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

คติความเชื่อเป็นหลักวิชาที่สืบทอดมาจากโบราณในการปลูกบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยของชาวไทใหญ่ซึ่งยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน คือ หลักวิชา “มหาทักษา” (ส. หยกฟ้า, ม.ป.ป: 73-75) หลักวิชาดังกล่าวนี้อาจคล้ายคลึงกับหลักวิชา “ฮวงจุ้ย” ของชาวจีน แต่ก็มีประเด็นสำคัญที่แตกต่าง คือ หลักวิชาฮวงจุ้ย ถือเอาลักษณะต่างๆ ของที่ดินในการตั้งถิ่นฐานกับสิ่งที่จะปลูกสร้างเป็นสำคัญ แต่หลักวิชามหาทักษา ถือเอาตำแหน่งอันเหมาะสมในการจัดวางองค์ประกอบต่างๆ ของบ้านเรือนกับวันเวลาเกิดของเจ้าของบ้านเป็นสำคัญ ตั้งแต่ตำแหน่งอันเหมาะสมของห้องรับแขก หิ้งบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ห้องนำห้องส้วมหรือกองขยะ ตำแหน่งของยุ้งข้าวหรือคอกสัตว์ เป็นต้น ดังนั้นการจัดวางผังของบ้านเรือนในแต่ละหลังของชาวไทใหญ่จึงมีลักษณะแตกต่างกันออกไป ตามแต่ดวงชะตาของเจ้าของบ้าน นอกเหนือไปจากนี้ การปลูกบ้านเรือนของชาวไทใหญ่ยังมีหลักปฏิบัติที่สำคัญอีก 11 ขั้นตอน โดยมีความสัมพันธ์กับดวงชะตาจากวันเวลาเกิดของเจ้าของบ้าน ดังนี้

- 1 เลือกเดือนที่จะปลูกสร้าง
- 2 เลือกฐานของแผ่นดิน
- 3 เลือกวันฝึกิน
- 4 เลือกวันธงชัย
- 5 เลือกวันพินาศ
- 6 เลือกวันม้วย
- 7 เลือกวันโลกาวินาศ
- 8 เลือกวันชุดหลุม/คอกเสาเข็ม
- 9 เลือกเคียรพญานาค
- 10 เลือกฤกษ์ยามยกเสาเอก/คอกเสาเข็ม

ความเชื่อมีผลต่อทัศนคติในการปฏิบัติตนและการวางตนของชาวไทใหญ่ เนื่องจากมีคติความเชื่อหลายประการที่สืบทอดต่อกันลงมา เช่น คำกล่าวที่ว่า “การไม่สูงล้ำไม่ต่ำเกิน” เป็นหนึ่งในทัศนคติดั้งเดิมที่แสดงถึงการสำรวมตนและถ่อมตน ได้ส่งผลมาสู่ลักษณะการคงอยู่ในเอกลักษณ์ของหมู่บ้านชาวไทใหญ่อย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ทัศนคติดังกล่าวเป็นกรอบการปฏิบัติตนรวมถึงยังนำไปสู่การปฏิบัติในปลูกบ้านเรือน โดยปลูกสร้างเรือนไม่ให้มีรูปลักษณะหรือขนาดที่ผิดแปลกจากเพื่อนบ้าน รวมถึงการก่อสร้างหรือดัดแปลงใดๆ ก็มักจะเป็นการกระทำตามอย่างลักษณะโดยรวมของหมู่บ้านนั้นๆ สิ่งเหล่านี้จึงส่งผลให้ชุมชนของชาวไทใหญ่มีภาพรวมที่

กลมกลืนกันและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ ไม่ก้าวกระโดดออกไปจากภาพรวมที่มีร่วมกันในชุมชน

ภาพที่ 2.15 แสดงเรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ความเชื่อเกี่ยวกับผี/คนตาย

หากการตายของชาวไทใหญ่เกิดขึ้นในบ้าน พิธีบำเพ็ญกุศลจะกระทำในที่แห่งนั้น แต่หากมีการตายเกิดขึ้นนอกหมู่บ้าน พิธีบำเพ็ญกุศลจะกระทำในตำแหน่งนั้นเลย โดยไม่นำศพเข้ามาในหมู่บ้านหรือผ่านเข้าหมู่บ้านเด็ดขาด อีกทั้งชาวไทใหญ่ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับความตายว่า ผู้ที่กระทำความผิดครั้งเมื่อยังมีชีวิต เมื่อล่วงลับดับขันธไปแล้วก็จะไปจุติบนสวรรค์ สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการปฏิบัติตนในสังคมของชาวไทใหญ่ที่เอื้อเพื่อต่อกัน ความเชื่อดังกล่าวยังส่งผลออกมาเป็นรูปธรรมในพิธีศพของชาวไทใหญ่ (พิธีศพของภิกษุสงฆ์เรียกว่า “ปอยล่อ” พิธีศพของบุคคลทั่วไปเรียกว่า “ปอยเหลิม”) ด้วยการสร้างปราสาทศพที่สวยงามที่เรียกว่า “จองเม็ง” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความงามในวิมานสวรรค์ที่ผู้ตายจะได้ไปจุติ ปราสาทจะมีขนาดความใหญ่โตรวมถึงมีความสวยงาม ย่อมเป็นไปตามกำลังศรัทธาของผู้คนในหมู่บ้านที่มีต่อตัวผู้ตาย ดังนั้นหากผู้ตายเป็นบุคคลที่คนในชุมชนไม่ชมชอบ ชาวบ้านก็จะไม่ช่วยเหลือในการสร้างปราสาทให้แก่ผู้ตาย ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนมาจากความเชื่อให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้เห็นผลจากการกระทำความผิดอย่างชัดเจน

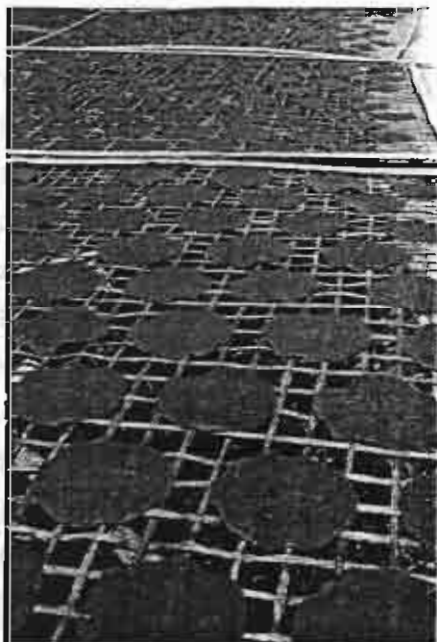
ประเพณีที่เกิดขึ้นในงานศพ ปราสาทศพที่สร้างขึ้นนี้ถูกตั้งอยู่ในลานกว้างและมี “ปอยล่อ” คือคณะศรัทธาแบ่งเป็น 2 ฝ่าย โดยต่างฝ่ายต่างลากปราสาทศพนี้ไปตามแต่ละพ้อใจหรือสุดลานกว้าง แล้วอีกฝ่ายก็จะลากมาอีกด้านหนึ่ง จนถึงเวลาประชุมเพลิงก็เคลื่อนเข้าสู่สุสานเพื่อทำพิธีต่อไป

โดยที่สุสานพระและสุสานคนทั่วไปจะแยกต่างหากออกจากกัน สำหรับตำแหน่งของสุสานมักอยู่ห่างออกไปจากพื้นที่ตั้งของหมู่บ้าน และโดยทั่วไปที่ตั้งของสุสานไม่มีการย้ายโดยเด็ดขาด โดยเชื่อกันว่าจะเป็นเหตุอาเพศให้คนตายมากกว่าปกติ

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ชาวไทใหญ่ในประเทศไทยมีความชำนาญในการทำนาและการค้าขาย ซึ่งมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ เป็นส่วนเสริม เช่น การเลี้ยงสัตว์ และการปลูกไม้ผล สำหรับการทำนาเป็นการปลูกข้าวบนพื้นที่ราบ และมีความชำนาญสูงมากในการผันน้ำจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติมาใช้ในการเกษตรของตน โดยมีการปลูกข้าวเหนียว ข้าวแสง (ข้าวกล่ำ) เพื่อใช้ในการทำขนมแต่ก็ไม่มากนัก

การค้าขายของชาวไทใหญ่ในอดีตนับว่ามีความสำคัญมากเช่นกัน ซึ่งเป็นการค้าขายระหว่างชาวไทและชาวล้านนาโดยการค้าขายบรรทุกบนหลังวัวหรือหลังม้าที่เรียกว่า “พ่อค้าวัวต่าง” ในการค้าขายสินค้าชนิดต่างๆ เช่น ตะปู ผ้า เกลือ น้ำมันก๊าด เมียง และ ทองรูปพรรณ เป็นต้น สำหรับข้าวที่ผลิตได้นั้นก็มักมีชาวเผ่าอื่นๆ เช่น ชาวแม้ว มาแลกเปลี่ยนสินค้ากับชาวไทใหญ่ ในปัจจุบันแม้ว่าการค้าขายต่างๆ ยังมีอยู่แต่ได้ใช้วิธีการบรรทุกผลิตผลด้วยรถยนต์แทนการใช้สัตว์ลากจูง

ภาพที่ 2.16 แสดงการทำถั่วเน่าแผ่นของชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

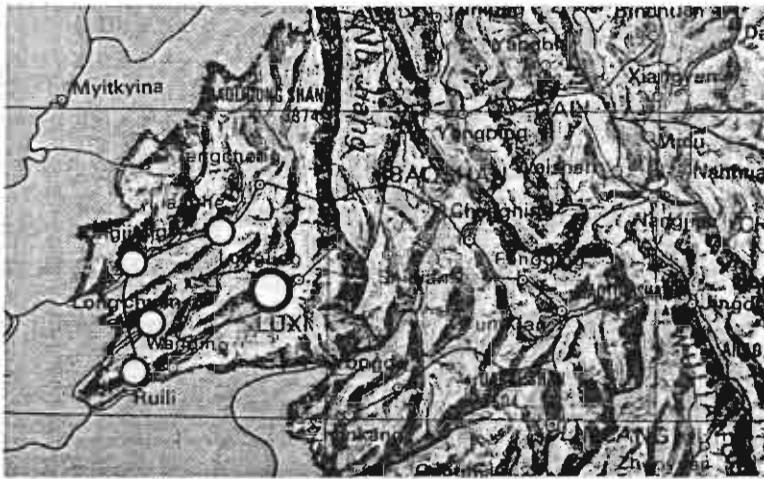
สำหรับการประกอบอาชีพเสริม การเลี้ยงสัตว์ของชาวไทใหญ่มักเป็นไปเพื่อนำมาใช้เป็นแรงงานในการเกษตร ใช้ในการขนส่งบรรทุกของ และในช่วงฤดูทำนาจะมีการนำวัวหรือควายไปเลี้ยงตามลำห้วย เพื่อไม่ให้สัตว์เลี้ยงเข้าไปเหยียบข้าวในนา เมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วจึงนำไปเลี้ยงไว้ในนา นอกจากนั้นยังมีการเลี้ยงหมูเพื่อใช้เป็นอาหารอีกด้วย สำหรับการปลูกไม้ผลเป็นการปลูกภายในครัวเรือนเพื่อใช้เป็นอาหาร เช่น หมาก ขนุน มะม่วง มะขาม และมะพร้าว เป็นต้น ซึ่งไม่มีการปลูกไม้ผลเป็นสวนเกษตรขนาดใหญ่ (สุทัศน์ กัณฑ์มา, 2542: 37-39)

2.1.4 คนไทใหญ่ในแคว้นไคคัง ประเทศจีน

“ไท” หรือที่เรียกว่า “ไต” เป็นชื่อของชนชาติหนึ่งที่มีศูนย์กลางอารยธรรมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน มีศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของชาติไทอยู่สองแห่ง คือ สิบสองปันนา หรือที่เรียกว่า “เขตปกครองตนเองสิบสองปันนา ไท” (Xishuang Banna Dai Autonomous Prefecture) และไคคัง หรือที่เรียกว่า “เขตปกครองอิสระเดือห่งของชาวไทและจิงโป” (Dehong Dai and Jing Po Nationalities Autonomous Prefecture)

“ไคคัง” เป็นคำใช้แทนชื่อจังหวัดโดยมีความหมายว่า ภายใต้แม่น้ำคงหรือแม่น้ำสาละวิน เขตปกครองแห่งนี้อยู่ทางชายแดนตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีนติดกับประเทศพม่า โดยมีพื้นที่ประมาณ 27,000 ตารางกิโลเมตร มีลักษณะภูมิประเทศแบบภูเขาและที่ราบสลับกันไป ชาวไทในเขตไคคังยังแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ ไทเหนือ เช่น เมืองซอน เมืองหล้า เมืองตี้ และกลุ่มไทใต้ เช่น เมืองวัน เมืองมาว แต่ทั้งไทเหนือและไทใต้ต่างก็มีภาษา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ร่วมกัน ชาวไทไคคังยังถูกเรียกด้วยชื่อที่หลากหลาย เช่น ไทเดือห่ง ไทเหนือ ไทมาว หรือไทเมืองมาว รวมถึงนักวิชาการตะวันตกยังเรียกคนไทตามภาษาพม่าว่า “ฉาน” และเรียกไทไคคังว่า ฉานจีน (Chinese Shan) ฉานเมืองมาว (Mao Shan) หรือ ฉานแห่งยูนนาน (Shan of Yunnan) ทั้งที่คำว่า “ฉาน” ในภาษาพม่าไม่ได้ถูกใช้จำกัดเฉพาะชาวไทใหญ่เพียงกลุ่มเดียว (ยศ สันตสมบัติ 2543: 3) ในปัจจุบันเขตไคคังมีการปกครองแบ่งออกเป็น 5 อำเภอ คือ

- อำเภอหมางซือ (Mangshi) คนไทเรียกว่า เมืองซอน
- อำเภอหยินเจียง (Ying Jiang) คนไทเรียกว่า เมืองหล้า
- อำเภอเหลียงเหอ (Lianghe) คนไทเรียกว่า เมืองตี้
- อำเภอหลงชาน (Long Chuan) คนไทเรียกว่า เมืองวัน
- อำเภอยูยี่ลี่ (Rui Li) คนไทเรียกว่า เมืองมาว

ภาพที่ 2.17 แสดงแผนที่ถิ่นที่ตั้งของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไคคอง

ภาพที่ 2.18 แสดงลักษณะทางกายภาพของเมืองซอน แคว้นไคคอง ในปัจจุบัน

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชนชาติไท ในดินแดนภาคตะวันตกของ มณฑลยูนนานและประเทศพม่าตอนบนนั้น อาจเริ่มต้นขึ้นก่อน คริสต์ศตวรรษที่ 13 (เสมอชัย พูลสุวรรณ 2547: 15) ถึงแม้ว่าจุดเริ่มต้น ทางประวัติศาสตร์ยังไม่อาจที่จะยืนยันได้แน่ชัดถึงความถูกต้องของ เหตุการณ์และช่วงเวลา แต่ความเกรียงไกรของชนชาติไทในอดีต ความ พยายามท้าทายอำนาจ รวมถึงความพยายามที่จะตั้งตนเองเพื่อให้ได้มาซึ่ง

เอกราชจากราชสำนักจีน สิ่งเหล่านี้เป็นความภาคภูมิใจที่ยังฝังอยู่ในความทรงจำของชาวไทย ซึ่งส่งผลให้ชาวไทยในเขตใต้คงที่อยู่ภายใต้การปกครองของจีนในปัจจุบันมีทัศนคติการดำรงสถานะระหว่างชนชาติแตกต่างออกไปจากชาวไทยที่ตั้งถิ่นฐานภายใต้การปกครองของประเทศอื่น เนื่องจากในอดีตชาวไทยมีอาณาจักรลวชนหรือที่เรียกว่า “อาณาจักรหมอกขาวมวหลวงโกสัมพี” (มีตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ในบริเวณเขตใต้คงปัจจุบัน) เป็นอาณาจักรของตนเองที่มีศูนย์กลางทางการเมืองที่แข็งแกร่งและยังเคยแผ่ขยายอาณาเขตออกไปจนถึงเมืองอังวะ เชียงรุ้ง เชียงตุง เชียงราย เชียงแสน ลำปาง ลำพูน ลงมาถึงลพบุรีและบริเวณภาคกลางของไทยในปัจจุบัน (ยศ สันตสมบัติ 2543: 9) อีกทั้งการรวบรวมและโจมตีแคว้นแคว้นจำนวนมากมีขึ้นในยุคสมัยของเจ้าเสือข่านฟ้า (ชื่อเชอพะ) ซึ่งเป็นกษัตริย์และเป็นวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ทั้งทางประวัติศาสตร์และตำนานของชนชาติไท (สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์ 2544: 116-122)

แต่เมื่ออาณาจักรอันเคยรุ่งเรืองแห่งนี้ถูกยุบและแยกหัวเมืองเพื่อให้ขึ้นตรงต่อการปกครองของมณฑลยูนนานตั้งแต่ราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 15 มาจนถึงเมื่อชาวไทยในมณฑลยูนนานเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในปี พ.ศ.2496 (ค.ศ.1953) จากการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตุง ระบอบเจ้าฟ้าซึ่งเป็นระบอบการปกครองมาแต่โบราณจึงถูกรัฐบาลจีนประกาศยกเลิกอย่างเป็นทางการ หอเจ้าฟ้าถูกรัฐบาลยึดเป็นสมบัติของแผ่นดิน เจ้าฟ้าถูกปลดฐานันดรศักดิ์ลงเป็นสามัญชน พ.ศ.2496-2499 (ค.ศ.1953-1956) ระบบนำรวมถูกนำเข้ามาใช้กับชุมชนชาวไทยใหญ่ ซึ่งส่งผลให้ระบบการถือครองที่ดินแบบเดิมและอำนาจการตัดสินใจในการเพาะปลูกของชาวไทยถูกริดรอนไป พ.ศ.2501 (ค.ศ.1958) มีการเกณฑ์แรงงานจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมในเมืองพร้อมกับการจัดตั้งระบบคอมมูน ส่งผลให้เกิดภาวะขาดแคลนอาหารในชุมชนชนบทด้วยการจัดสรรแบ่งปันเพียงน้อยนิดจากโรงครัวส่วนกลางของชุมชน มาจนถึง พ.ศ.2511-2512 (ค.ศ.1968-1969) การปฏิวัติวัฒนธรรมได้ก่อตัวขึ้นจากรัฐบาลจีน โดยทำการจับกุมและฆาตกรรมเจ้าฟ้าและครอบครัว รือเจตียี เผาวัคและพระไตรปิฎก จัปพระภิกษุสิกจากวัด (ยศ สันตสมบัติ, 2543: 34-59) ทั้งหมดนั้นเป็นเหตุการณ์บางส่วน of ชาวไทใหญ่ที่ถูกริดรอนสิทธิ อิสระภาพ และความภาคภูมิใจที่เคยมีของตนให้ลดน้อยลงไป

ภาพที่ 2.19 แสดงลักษณะของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

ภาพที่ 2.20 แสดงลักษณะของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน สภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของคนไทใหญ่ไตคองได้ฟื้นคืนกลับสู่ดุลยภาพที่ดีขึ้น ตั้งแต่มีการกระจายอำนาจการปกครองกลับคืนสู่ท้องถิ่นจากนโยบายของเจียงเสี่ยวผิงในปี พ.ศ.2523 (ค.ศ. 1980) แต่ชาวไทใหญ่ก็ยังยึดมั่นและสานต่อภาพในอดีตเมื่อครั้งเจ้าเลื้อข่านฟ้าและอาณาจักรหมอกขาวมาหลวงโกสัมพีเคยรุ่งเรือง โดยการบอกขานสืบทอดประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ให้แก่ลูกหลานของตน เพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ของตนมีความตระหนักว่าครั้งหนึ่งตนเองไม่เคยอยู่ภายใต้การปกครองและถูกควบคุมจาก “คนอื่น” ตัวอย่างลักษณะหนึ่งที่ยืนยันต่อทัศนคติเช่นนั้นของคนไทไตคองในปัจจุบัน คือ การเรียกคนจีนว่า “เซ” ซึ่งน่าจะป้องกันกับภาษาลาวในคำว่า “ข้า” และคำว่า “สำ” ในภาษาไทยคำ คำดังกล่าวมีความหมายสำหรับเรียกกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เชื่อกันว่ามีความหมายตรงกับคำว่า “ข้า” หรือ “ข้าข้า” แม้จะมีการยืนยันว่าการใช้คำดังกล่าวในกลุ่มคนไทไตคองแม้ว่าแดงไม่ได้มีความหมายในเชิงดูถูกเลย (สมิตร ปิติพัฒน์ และเสมอชัย พูลสุวรรณ, 2543: 24) แต่การใช้คำว่า “เซ” เพื่อเรียกชาวจีนของคนไทไตคองกลับมีความหมายกำกวมและมีนัยของการแบ่งแยกและดูถูกอยู่ในที่ คนไทนิยมชมชอบชาวเซในด้านความสามารถทางการค้า แต่ในอีกด้านหนึ่งคนไทก็รู้สึกริษยาต่ออำนาจที่ชาวเซมีเหนือตน ซึ่งดูเหมือนว่าชาวไทจะมีความรู้สึกนิยมชมชอบและเคียดแค้นชาวเซไปพร้อมกัน (ยศ สันตสมบัติ, 2543: 71) ตัวอย่างที่กล่าวถึงนี้เองเป็นการบ่งบอกถึงทัศนคติการดำรงสถานะระหว่างชนชาติของชาวไทในเขตไตคองที่มีต่อชาวจีน ที่ยังอาจ

¹ไทไตคองแม้ว่าแดง ถือเป็นกลุ่มคนไทที่แยกตัวโคดเดี่ยวออกมาจากกลุ่มอื่นอย่างยาวนาน เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศบริเวณตอนบนของแม่น้ำแดง (The Red River) เป็นอุปสรรคต่อการติดต่อกับชนกลุ่มอื่น ไทไตคองแม้ว่าแดงจึงถือเป็นกลุ่มตกค้างทางลักษณะและวัฒนธรรมของชาวไทโบราณ

เจ็ปนไปด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจ เคียดแค้น และไม่ต้องการที่จะรวมกลุ่ม เป็นเนื้อเดียวกันกับชาวจีน ซึ่งแตกต่างออกไปจากทัศนคติของชาวไทใหญ่ ที่ตั้งถิ่นฐานภายใต้การปกครองของประเทศอื่น เช่น ผลการศึกษาและ สํารวจชาวไทใหญ่ในแม่ฮ่องสอนที่ไม่พบว่ามึทัศนคติเคียดแค้นหรือแสดง ความรังเกียจที่จะรวมกลุ่มกับคนไทย (ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล และคณะ, 2546: 18-26)

ภาพที่ 2.21 แสดงตลาดในตัวเมืองซอน แคว้นไตคอง

ภาพที่ 2.22 แสดงตลาดสดในตัวเมืองซอน แคว้นไตคอง

ภาพที่ 2.23 แสดงย่านการค้าในตัวเมืองซอน แคว้นไตคอง

ภาพที่ 2.24 แสดงย่านธุรกิจในตัวเมืองซอน แคว้นไตคอง

ภาพที่ 2.25 แสดงย่านการค้าในตัวเมืองมาว แคว้นไตคอง

ภาพที่ 2.26 แสดงย่านการค้าในตัวเมืองมาว แคว้นไตคอง

ภาพที่ 2.27 แสดงย่านการค้าในตัวเมืองมาว แคว้นไตคอง

ภาพที่ 2.28 แสดงด้านตุลาการในตัวเมืองมาว แคว้นไตคอง

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม

ชนชั้นทางสังคมของชาวไทไตคองในอดีตมีเพียง 2 ชั้นชั้น คือ เจ้านายกับคนธรรมดา แต่ในปัจจุบันลักษณะการจัดกลุ่มองค์กรทางสังคมของชาวไทในเขตไตคองสามารถแบ่งได้ 4 ลักษณะ คือ กลุ่มเครือญาติ กลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน กลุ่มหนุ่มสาว และกลุ่มอาวโซ (ยศ สันตสมบัติ, 2543: 155-161) กลุ่มเครือญาติ คือ กลุ่มทางสังคมที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดรวมถึงกลุ่มมิตรสหายที่สนิทสนมกัน ส่วนกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน คือ องค์กรทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งพาอาศัยแรงงานซึ่งกันและกันแบบเท่าเทียม กลุ่มหนุ่มสาว คือ กลุ่มที่มีการรวมตัวกันของคนรุ่นใหม่ในชุมชนเพื่อช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน และกลุ่มอาวโซ คือ กลุ่มบุคคลที่มีอาวโซสูงสุดของแต่ละตระกูลรวมประมาณ 5-6 คนทำหน้าที่เป็นประธานในพิธีสำคัญต่างๆ

ภาพที่ 2.29 แสดงการทำนาของชาวไทใหญ่ แคว้นไตคัง

ภาพที่ 2.30 แสดงพื้นที่เกษตรกรรมของชาวไทใหญ่ แคว้นไตคัง

ชาวไทในแคว้นไตคังมีเทศกาลและงานประเพณีที่สำคัญ เช่น เทศกาลปีใหม่ตามปฏิทินไท เทศกาลก่อกองมูทรายที่กระทำในวันขึ้น 15 ค่ำเดือนอ้ายโดยเป็นประเพณีหนึ่งของพุทธนิกายเถรวาท ประเพณีสวดสุมโหล (สุมพินข้าว) ในช่วงฤดูหนาววันเพ็ญที่ 1 ทางจันทรคติของจีน ประเพณีปอยสังแ้ง (ปอยสังขาร) ซึ่งเป็นประเพณีตรุษสงกรานต์ไทเหนือ โดยมีงานฉลอง 3-4 วัน ประเพณีเข้าหว่าและออกหว่า (เข้าพรรษาและออกพรรษา) รวมถึงเทศกาลกันโตที่เป็นเทศกาลสำนึกผิดโดยการสวดมนต์บูชาพระพุทธเจ้า อีกทั้งยังมีขนบธรรมเนียมการฉลองขึ้นเรือนใหม่ที่เป็นประเพณีสำคัญในฤดูแล้งหลังหมดฝน ซึ่งเป็นการสร้างบ้านใหม่ของคู่ครองหนุ่มสาวที่จะแยกเรือนออกมาจากเรือนพ่อแม่หรือสำหรับการปลูกเรือนใหม่แทนเรือนเก่าที่ทรุดโทรม โดยมีการขอความร่วมมือจากคนในชุมชนที่เรียกว่า “ตกราง” (กงจิ้นเหวิน, 2538: 105-108) ชาวไทในอดีตยังมีการนับถือพระเสื้อบ้าน พระเสื้อเมือง และไจบ้าน ซึ่งเป็นชนบประเพณีที่มีความสำคัญของชุมชน แต่หลังจากยกเลิกระบอบเจ้าเมืองศักดิ์นา การบวงสรวงพระเสื้อเมืองก็ยกเลิกไปเหลือแต่พระเสื้อบ้านและไจบ้านที่ยังมีการบวงสรวงกันอยู่ นอกจากนี้ยังมีพิธีบูชาขวัญข้าว พิธีกรรมสู่ขวัญ เรียกขวัญ และพิธีไล่ผีร้ายที่ดำเนินโดยหมอมด (เจียแย่นจอง, 2538: 31)

ภาพที่ 2.31 แสดงการประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนาของชาวไทใหญ่ แคว้นไคคอง

พิธีศพของชาวไทใหญ่ชนบทกระทำกันแบบเรียบง่าย แต่ในเมืองก็มักมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น โดยมีลักษณะร่วมกัน คือ การสวดศพและทำการฝังศพ (พร้อมโลง) ส่วนศพพระสงฆ์และศพผู้ตายจากอุบัติเหตุจึงให้เผา การสรรหาที่ขุดหลุมฝังศพนั้นเมื่อขบวนแห่ศพไปถึงสุสานก็จะใช้วิธีการโยนไข่ไก่ไปทางด้านหลัง ไข่ไก่แตกที่ไหนก็ให้ขุดหลุมฝังศพที่นั่น (กงจินเหวิน, 2538: 103)

การแต่งกายของชาวไทใหญ่ ไนอดีตทั้งหญิงและชายสวมใส่เสื้อผ้าแค่ 3 สี คือ ดำ น้ำเงิน และขาว โดยมีสองแบบ คือ เสื้อต้องแตก (เสื้อท่อนแตก) และเสื้อเวละ (เสื้อเวละ) ชายนุ่งกางเกงโกนไตเป็นกางเกงขาบานปายไปทบอีกด้านหนึ่งเหมือนกางเกงชาวเลในประเทศไทย หญิงสาวยังไม่แต่งงานสวมเสื้อเวละนุ่งกางเกงยาวสีดำ ที่เอวมีผ้าเวียงคิงสีดำอีกผืนพันโดยรอบ ที่ชายผ้าด้านหลังใช้แถบผ้าปักเป็นลายดอกไม้สีสดขลิบชาย มีสายรัดเอวสีดำและถักผมเป็นเปียเดี่ยวพันรอบศรีษะ แต่สาวที่แต่งงานแล้วจะทำผมขอดเกล้า (เกล้าผม) แล้วใช้ผ้าแซ้วโหโพกหัว และเปลี่ยนจากการนุ่งกางเกงยาวมาเป็นชั้น 2 ชั้น (สุกัญญา ภัทรราชย์, 2538: 74)

ภาพที่ 2.32 แสดงลักษณะการแต่งกายของชาวไทใหญ่ แคว้นไคคอง ในปัจจุบัน

ศิลปวัฒนธรรมของชาวไทในแคว้นไตคงมีความหลากหลายและมีความชำนาญทางด้านการร้องรำและฟ้อนรำ ละครไทไตคงเป็นศิลปะที่รวมการพูด การร้องเพลง และการฟ้อนรำเข้าไว้ด้วยกัน รวมถึงยังมีการแสดงกลอนยาวบรรยายเรื่องราวอีกด้วย ทางด้านงานจิตรกรรมมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพฝาผนังของชนชาติไทที่ปรากฏอยู่มากในสิ่งปลูกสร้างของวัด โบสถ์ วิหาร สำหรับอักษรที่ทางการได้คงใช้ในปัจจุบันเป็นอักษรไทไตคงใหม่ที่ปฏิรูปมาจากอักษรไทไตคงเก่า (อักษรไทใหญ่) นอกจากนั้นยังมีการใช้อักษรไทปอง (อักษรไทใหญ่รัฐฉาน) และอักษรโยน (อักษรล้านนา) (เจียแยนจอง, 2538: 29-31) โดยที่อักษรสองชนิดหลังพบได้ในพระคัมภีร์ทางศาสนา

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

การเพาะปลูกข้าวยังคงเป็นหัวใจสำคัญทางเศรษฐกิจของชาวไทในแคว้นไตคง ซึ่งรวมถึงข้าวสาลี ถั่วเหลือง และพืชชนิดอื่นๆ นอกเหนือจากนั้นยังมีการทำหัตถกรรม เช่น ทอผ้า ทำจักสาน ทำเครื่องประดับ เลี้ยงสัตว์ และบางส่วนรับราชการ และเนื่องจากการดำรงชีพส่วนใหญ่ของคนไท คือ การเกษตร การถือครองที่ดินทำกินจึงมีความสำคัญมากต่อคนในชุมชน ลักษณะการถือครองที่ดินในปัจจุบันถือว่าที่ดินทั้งหมดเป็นของรัฐ โดยมีคณะกรรมการที่ดินซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกหมู่บ้านทำหน้าที่จัดสรรแบ่งปันที่ดินทั้งหมดให้ตามสัดส่วนของจำนวนคนในแต่ละครอบครัว รวมถึงแบ่งตามความยุติธรรมจากความอุดมสมบูรณ์ในแต่ละผืนนารวมถึงความใกล้เคียงจากแหล่งชุมชนอีกด้วย หากครัวเรือนใดได้ผืนนาที่อุดมสมบูรณ์หรืออยู่ใกล้หมู่บ้านก็จะได้ที่ดินขนาดเล็กกว่า ในทางกลับกัน ครัวเรือนใดที่ได้รับที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์น้อยกว่าหรือไกลหมู่บ้านก็จะได้รับที่ดินแปลงใหญ่กว่า (ยศ สันตสมบัติ, 2543: 83) การแลกเปลี่ยนแรงงานเป็นสายสัมพันธ์ที่สำคัญมากต่อลักษณะทางสังคมของคนไทไตคง การแลกเปลี่ยนแรงงานเป็นการให้ความช่วยเหลือระหว่างญาติมิตร เพื่อนพ้องรวมถึงสมาชิกในกลุ่ม โดยเฉพาะการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรมีการจัดแบ่งช่วงเวลาเพื่อให้การแลกเปลี่ยนแรงงานของสมาชิกในกลุ่มหมุนเวียนกันไปไม่ทับซ้อนกัน การแลกเปลี่ยนเช่นนี้เป็นลักษณะของการตอบแทนแบบเท่าเทียม โดยมีการจดบันทึกที่แน่นอนว่าครัวเรือนใดส่งคนมาช่วยครัวเรือนนี้เท่าไร เมื่อถึงเวลาครัวเรือนนี้ก็ส่งคนกลับไปช่วยในอัตราส่วนที่เท่าเทียมกัน และเมื่อมีผลผลิตทางการเกษตรซึ่งนอกเหนือจากเก็บผลผลิตบางส่วนไว้เพื่อบริโภคเองแล้ว ก็จะนำส่วนที่เหลือไปแลกเปลี่ยนค้าขายกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นในตลาดขนาดต่างๆ

ของเมืองใหญ่และใน 5 วันจะมีวันหนึ่งเรียกว่า “วันกาด” (วันตลาด) จะมีการค้าขายกันเป็นพิเศษกว่าวันปกติ (ดาวเชิงหวา, 2538: 3)

2.2 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมในชุมชนไทใหญ่

วัฒนธรรมที่ถือกำเนิดขึ้นมาในอดีตและที่ยังคงอยู่เรื่อยมาจนกระทั่งในปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์บางแห่ง มิได้เป็นผลพวงจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในทางตรงกันข้าม กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ใช้ชีวิตอยู่ใน “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” (Cultural Landscape) ที่พวกเขามีส่วนร่วมสร้างขึ้นในบริบทของธรรมชาติแวดล้อม (ยศ สันตสมบัติ, 2542: 190) ดังนั้นลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน ระบบนิเวศของป่า น้ำ และดิน ลักษณะของชุมชน หมู่บ้าน ตลอดจนลักษณะทางสถาปัตยกรรม จึงไม่ใช่เป็นเพียงสิ่งที่ดำรงอยู่ในสภาพทางธรรมชาติเท่านั้น หากแต่เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดจากการสั่งสมความรู้ และภูมิปัญญาในบริบทของปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน

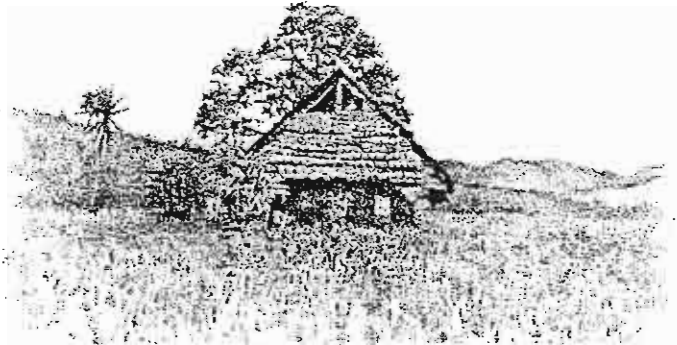
ชาวไทใหญ่เป็นกลุ่มชนที่มีภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการสั่งสมความรู้ ภูมิปัญญา หลักคำสอน ความเชื่อ และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการเกษตรกรรม ซึ่งส่งผลให้ชุมชนชาวไทใหญ่ในอดีตสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างเอกลักษณ์ให้เกิดขึ้นในภูมิทัศน์ชุมชนและสถาปัตยกรรมให้มีความแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่น และแม้ว่าชาวไทใหญ่มีหลักแหล่งอยู่หลายพื้นที่ในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ด้วยลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่แต่ละแห่งที่มีความคล้ายคลึงกันได้ส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในอดีตมีภาพรวมและแบบแผนร่วมกัน

2.2.1 ลักษณะทางภูมิทัศน์

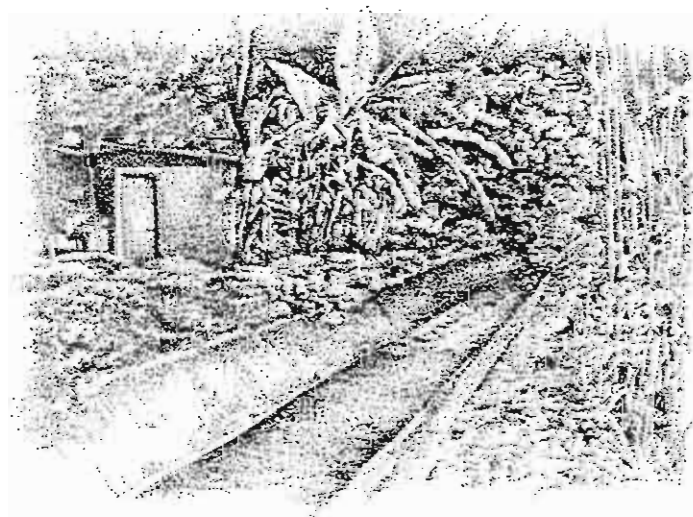
การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่โดยทั่วไปมักตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำ โดยเป็นที่ราบระหว่างหุบเขาหรือเนินเขาเดี่ยว ลักษณะดังกล่าวเกิดจากเอกลักษณ์ของการประกอบอาชีพที่มีความชำนาญในการปลูกข้าวบนพื้นที่ราบที่ต้องอาศัยแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูก การเลือกที่ตั้งถิ่นฐานจึงต้องใกล้ชิดและมีความสัมพันธ์กับสายน้ำ และเลือกพื้นที่ราบเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกันเพื่อใช้เป็นพื้นที่นาและพื้นที่ตั้งหมู่บ้าน การสร้างเหมืองฝายเพื่อการจัดสรรน้ำเป็นลักษณะทางภูมิทัศน์อีกประการหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทใหญ่ ซึ่งมี

ความสัมพันธ์ไปกับลักษณะของการตั้งถิ่นฐานชุมชน โดยเลือกตำแหน่งของเหมืองฝายที่สามารถผันน้ำเข้าสู่พื้นที่นารวมถึงผันน้ำใช้เข้าสู่พื้นที่ชุมชนได้อย่างทั่วถึง

ภาพที่ 2.33 แสดงเถียงนาของชาวไทใหญ่

ภาพที่ 2.34 แสดงคูส่งน้ำของชาวไทใหญ่

การวางแผนและความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง/รูปร่างของที่ตั้ง

ชุมชนไทใหญ่มักมีลักษณะชุมชนที่แทรกตัวกลมกลืนอยู่ร่วมกับธรรมชาติ โดยมีรูปร่างชุมชนเป็นไปตามลักษณะของภูมิประเทศเพื่อใช้ลักษณะของภูมิประเทศในการจัดการทรัพยากรน้ำเข้าสู่ที่นาของชุมชน ชุมชนจึงมักจะขยายตัวไปตามที่ราบโดยไม่ปรับเปลี่ยนสภาพดั้งเดิมทาง

ธรรมชาติมากนัก และมักมีเส้นทางคมนาคมทางบกเชื่อมต่อกับชุมชนไทใหญ่ในหุบเขาอื่น อีกทั้งชุมชนมักตั้งอยู่บนพื้นที่ราบอย่างเกาะกลุ่มกัน โดยไม่รุกรานพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่ธรรมชาติอื่นๆ

2.2.2 ลักษณะของชุมชน

ผังชุมชน/การใช้ประโยชน์ที่ดิน

ผังของชุมชนไทใหญ่มักเป็นไปตามบริบทในถิ่นที่ตั้งของคน โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับเส้นแกนและความสมดุล แต่มักมีลักษณะรูปดาวยาว ที่กลมกลืนไปกับลักษณะของภูมิประเทศ ชุมชนมักมีขนาดไม่ใหญ่นักทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินไม่มีความซับซ้อน คือ พื้นที่ทางเกษตรกรรมมักจะใกล้กับแหล่งน้ำของชุมชนและใกล้กับพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทางคติความเชื่อ เช่น ศาลหลักเมือง หอเจ้าเมือง มักจะแทรกตัวอยู่กึ่งกลางบริเวณพื้นที่พักอาศัยภายในชุมชน

องค์ประกอบของชุมชน

พุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อองค์ประกอบของชุมชน โดยมีความเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อต่างๆ รวมถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับผีอีกด้วย องค์ประกอบสำคัญโดยทั่วไปของชุมชนชาวไทใหญ่มีดังนี้

ศาสนสถานเป็นองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งมีที่ตั้งในตำแหน่ง “มหาฐาน” ตามความเชื่อเดิม ซึ่งมักถูกตั้งอยู่ในตำแหน่งที่สูงเด่นและมองเห็นได้ชัดเจน เช่น บนเนินเขาและเป็นศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชนในขณะเดียวกัน

ศาลเจ้าเมืองเป็นองค์ประกอบทางความเชื่อดั้งเดิม อาจเรียกว่า เสือบ้าน เสือเมือง หรือ ศาลเจ้าเมือง ซึ่งเป็นสถานที่ที่ใช้แสดงออกถึงความสักการะและความเคารพนับถือต่อบรรพชนผู้ล่วงลับ ผู้ประกอบคุณงามความดีต่อชนรุ่นหลัง ไม่ว่าจะเป็นผู้นำตามตำนานหรือผู้ตั้งหมู่บ้าน ซึ่งถูกยกย่องให้เป็นคิงเทพประจำหมู่บ้าน เสือบ้านหรือศาลเจ้าเมืองนี้จะมีรั้วรอบแสดงอาณาเขตไว้อย่างชัดเจน

ไ้บ้านเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของผู้คนในชุมชนที่มีกฎระเบียบปฏิบัติเคร่งครัด ไ้บ้านนี้เมื่อตั้งขึ้นแล้วจะไม่มีการเคลื่อนย้าย และห้ามผู้คนย้ายที่ตั้งของหมู่บ้านจนกว่าไ้บ้านนี้จะพังทลายลงไปเองตามอายุขัย บริเวณไ้บ้านจะมีลานกว้างซึ่งเป็นที่ตั้งของเสาหลักบ้านเพื่อเป็นสถานที่ที่ผู้คนในชุมชนจะกระทำกิจกรรมร่วมกันตามประเพณีของตน และมักจะตั้งอยู่ใต้ต้นไม้ขนาดใหญ่ที่ให้ร่มเงาในอาณาบริเวณกว้างขวาง มีความร่มรื่นและให้ความรู้สึกอบอุ่นทางจิตใจ

สุสานเป็นสถานที่เพื่อใช้ประกอบพิธีเกี่ยวกับคนตาย โดยมักถูกกำหนดให้ตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ห่างออกมาจากพื้นที่พักอาศัยของชุมชน

ภาพที่ 2.35 แสดงเจดีย์ตามแบบสถาปัตยกรรมของชาวไทใหญ่

พื้นที่เปิดโล่ง/พื้นที่นันทนาการ

พื้นที่เปิดโล่งของชุมชนไทใหญ่มักจำแนกได้เป็นสองส่วน คือ พื้นที่เปิดโล่งภายในชุมชน และพื้นที่เปิดโล่งรอบนอกชุมชน

พื้นที่เปิดโล่งภายในชุมชน ได้แก่ พื้นที่เปิดโล่งจากเส้นทางคมนาคมภายในชุมชนที่เชื่อมโยงระหว่างบ้านและกลุ่มบ้าน อีกทั้งยังเชื่อมโยงระหว่างสถานที่สำคัญอื่นๆ ในชุมชน เช่น วัด ศาลเจ้าเมือง ที่พักอาศัย พื้นที่เปิดโล่งภายในชุมชนยังรวมถึงพื้นที่โล่งเพื่อกระทำกิจกรรมร่วมกันในอาณาบริเวณของสถานที่สำคัญ เช่น ลานโล่งของวัด ลานโล่งของโรงเรียน สำหรับพื้นที่นันทนาการของชุมชนมักจะมีความสัมพันธ์กับพื้นที่เปิดโล่งของวัดและเส้นทางคมนาคมภายในชุมชน โดยมักจะเป็นที่พักผ่อนพบปะพูดคุย และเป็นสถานที่เพื่อการละเล่นสังสรรค์ของเด็กและผู้ใหญ่

พื้นที่เปิดโล่งรอบนอกชุมชน ได้แก่ พื้นที่เปิดโล่งจากเส้นทางของแหล่งน้ำ พื้นที่เปิดโล่งของพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งติดกับแหล่งน้ำ พื้นที่เปิดโล่งจากเส้นทางคมนาคมทางบกที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชน

ทิศทางการวางผัง

ทิศทางการวางผังของชุมชนไทใหญ่ได้มีลักษณะแน่นอนตายตัว ทั้งนี้เนื่องจากชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญกับการตั้งถิ่นฐานที่กลมกลืนไปกับสภาพภูมิประเทศเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ชุมชนไทใหญ่ก็มีแบบแผนของทิศทางการจัดวางส่วนประกอบที่สำคัญภายในชุมชน

วัดมักอยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางชุมชน หรืออยู่ในตำแหน่งที่สูงเด่น และมองเห็นได้ชัดเจน ศาลเจ้าเมืองมักอยู่ในบริเวณกึ่งกลางชุมชน ใจบ้าน มักมีทิศทางการวางไว้ในตำแหน่งกึ่งกลางชุมชนและมักตั้งอยู่บริเวณใต้ ต้นไม้ใหญ่ ซึ่งอาจจะตั้งร่วมอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันกับเสื่อบ้านหรือศาล เจ้าเมืองของชุมชน สำหรับพื้นที่พักอาศัยมักจะวางอยู่ในตำแหน่งพื้นที่ราบ ของชุมชนใกล้ชิดกับพื้นที่การเกษตร โดยมีเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยง ผูกพันกับสถานที่สำคัญข้างต้น พื้นที่เกษตรกรรมมักจะอยู่ในทิศทางที่ติด กับแหล่งน้ำของชุมชน ส่วนสุสานนั้นมักตั้งอยู่ในทิศทางและตำแหน่งที่ แยกตัวออกมาจากบริเวณที่ตั้งของชุมชนอย่างชัดเจน

เส้นทางคมนาคม

เส้นทางคมนาคมภายในชุมชนมักมีลักษณะเป็นรูปตาข่าย เชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ขนาดของทางคมนาคมมักมี ความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนที่ใช้การเดินทางในการไปมาหาสู่ กัน ดังนั้นเส้นทางคมนาคมภายในชุมชนจึงมีขนาดที่ไม่ใหญ่นัก

ชุมชนชาวไทใหญ่มียังมีเส้นทางคมนาคมเพื่อเชื่อมโยงระหว่าง หมู่บ้าน เนื่องจากการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบ แต่ละชุมชนจึงมัก กระจายกันออกไปในแต่ละหุบเขา โดยใช้เส้นทางคมนาคมทางบกติดต่อและ ไปตามหุบเขาเพื่อติดต่อกัน และยังอาจจะมีการใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำ เพื่อติดต่อกับชุมชนอื่น ตามความชำนาญและความจำเป็นในการดำรงชีพ ของแต่ละชุมชนอีกด้วย

2.2.3 ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

บ้านและผังบริเวณ

สถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยของชาวไทใหญ่ เกิดจากการสั่งสม ความรู้และภูมิปัญญาที่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ซึ่ง แสดงให้เห็นจากรูปทรงของเรือนที่มีใต้ถุนบ้านช่วยในการระบายอากาศ และยังเหมาะสมกับการใช้งานในวิถีชีวิตประจำวันเพื่อนั่งพักผ่อนและเก็บ ของ รูปทรงหลังคาที่มีชายคาแผ่กว้างปกคลุมตัวอาคารเพื่อการกันแดด ลม และฝน ผังอาคารทำด้วยวัสดุหาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ซึ่งมีการ ระบายอากาศได้ดี มีการใช้วัสดุรองหลังคาด้วยใบตองดัดที่เหมาะสมกับ ภูมิอากาศที่ร้อนในเวลากลางวัน

บ้านของชาวไทใหญ่ที่เรียกว่า “เฮิน” เป็นเรือนเครื่องผูกด้วย โครงสร้างหลักจากไม้จริง ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ยกพื้นสูง ใต้ถุนโล่ง ใช้งานหลากหลายในพื้นที่ใต้ถุน หลังคาจั่วที่ทอดยาวคายาวปกคลุมตัวบ้าน มักจะมีความลาดชันมาก โดยมีชายคาปีกนกคลุมจั่วทั้งด้านหน้าและหลัง มี

ชานและบันไดขึ้นทางหน้าบ้าน หลังจากคลุมใบตองตึง การใช้สอยพื้นที่โดยทั่วไปของเรือนพักอาศัยมักมีส่วนประกอบที่สำคัญ คือ ตัวเรือนใหญ่ซึ่งติดกับชานหน้าบ้าน เดินหรือชานเปิดโล่งในบ้านได้หลังคาคลุมส่วนนอน แม่เตาไฟหรือครุว และส่วนเก็บข้าวเปลือกและเก็บของ

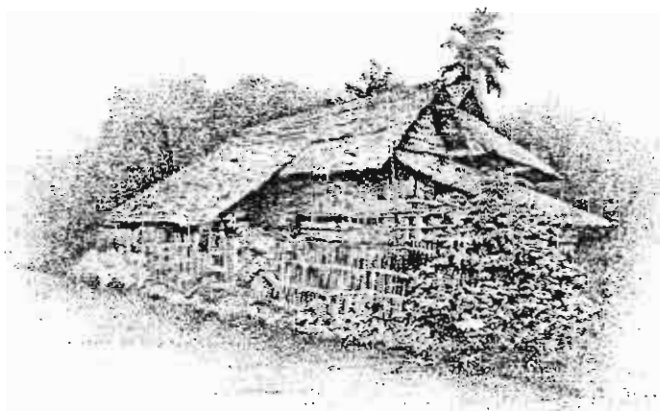
ภาพที่ 2.36 แสดงเรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่

ภาพที่ 2.37 แสดงเรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่

ภาพที่ 2.38 แสดงเรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่

ภาพที่ 2.39 แสดงเรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่

เรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่มีลักษณะที่สำคัญ 2 แบบ คือ เรือนแบบจั่วเดียว ที่เรียกว่า “เฮินโหลงคอยเหลียว” ซึ่งมีหลังคาเดียวโดยอาจมียั้งข้าวภายใต้ชายคาเดียวกัน และแบบเรือนจั่วเดียวที่มียั้งข้าวแยกจากตัวบ้าน และเรือนแบบจั่วแฝด ที่เรียกว่า “เฮินโหลงสองส่อง” ซึ่งมีหลังคาแฝดชิดกันโดยมีรางรินตรงกลางเพื่อระบายน้ำและอาจจะมียั้งข้าวภายใต้ชายคาเดียวกัน หรือเป็นเรือนแบบจั่วแฝดที่มียั้งข้าวแยกออกจากตัวบ้าน ลักษณะสำคัญของการจัดวางตำแหน่งองค์ประกอบต่างๆ ภายในบ้าน และการจัดผังบริเวณของบ้านมักจะมีความแตกต่างกันตามดวงชะตาของเจ้าบ้าน ตาม

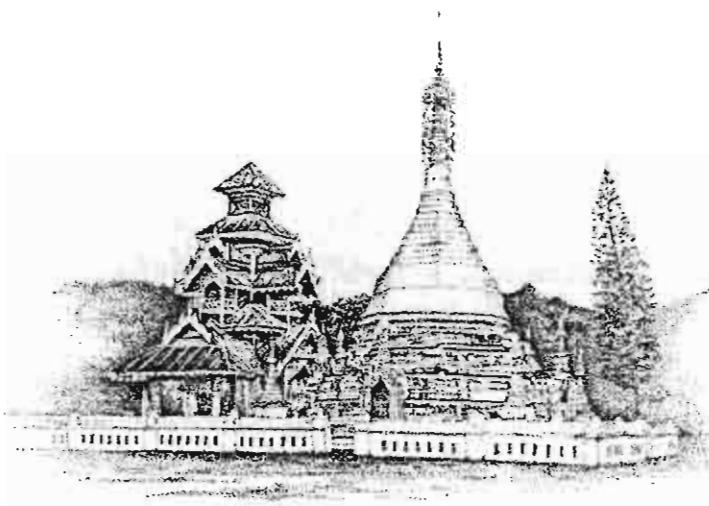
หลักวิชา “มหาทักษา” ซึ่งเป็นหลักที่ว่าด้วยดาวเคราะห์ 8 ดวง คือ อาทิตย์ จันทร์ อังคาร พุธ พฤหัสบดี ศุกร์ เสาร์ และราหู จากหลักวิชาที่เป็นคัมภีร์โบราณนี้สามารถจำแนกลักษณะการจัดวางตำแหน่งพื้นที่ใช้สอยและตำแหน่งการวางผังบริเวณของบ้านเรือนได้ตามวันเกิดของเจ้าบ้าน นอกจากนั้นยังมีลักษณะแตกต่างกันอีก 2 แบบ คือ บริเวณบ้านที่มีรั้วแยกเฉพาะแต่ละบ้าน และบ้านที่ปลูกรวมกลุ่มกันต่อเนื่องภายในอาณาเขตเดียวกัน ซึ่งเป็นการขยายขนาดของครอบครัวภายในพื้นที่เดิมโดยมีบ้านขนาดเล็กไม่ใหญ่มากนัก และภายในผังบริเวณของเรือนไทใหญ่มักมีสวนครัวที่มีขนาดเป็นไปตามเนื้อที่ที่มี เพื่อเพาะปลูกพืชและผลไม้ไว้บริโภคกันเองในครัวเรือน อีกทั้งยังนิยมตั้งส้วมแยกห่างออกมาจากตัวเรือนหลัก และมีบ่อน้ำของแต่ละครัวเรือนอีกด้วย

เรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่ แม้ไม่มีลักษณะการวางผังอาคารที่แน่นอน และมีความแตกต่างของการจัดวางพื้นที่ใช้สอยรวมถึงการจัดผังบริเวณ แต่ในภาพรวมของรูปแบบ รูปทรง และวัสดุของเรือนแต่ละหลังมักมีความคล้ายคลึงกัน ส่งผลให้ชุมชนชาวไทใหญ่มองความกลมกลืนกันทั่วทั้งชุมชน

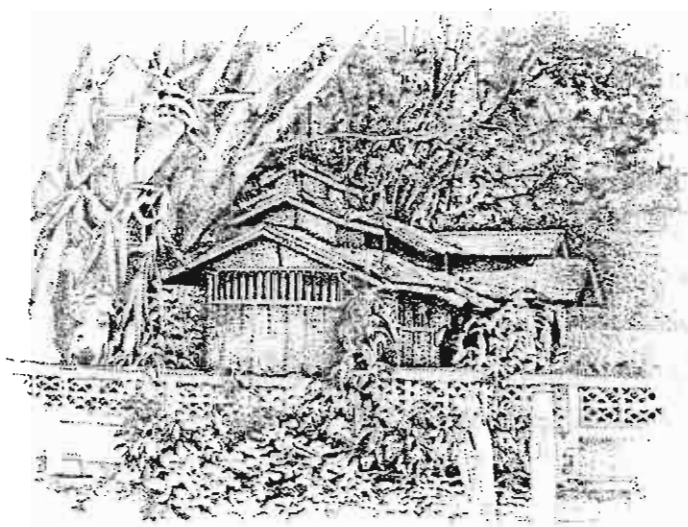
ศาสนสถาน

ศาสนสถานของชาวไทใหญ่นับว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สวยงามและโดดเด่นโดยมีลักษณะสำคัญ คือ รูปแบบหลังคาที่ซ้อนกันหลายชั้น ยกจั่วขึ้นแล้วมีหลังคาขนาดเล็กทั้งชายครอบลงมา ถ้ามี 2 จั่วและซ้อนหลังคา 3 ชั้น เรียกว่าอาคารแบบสองคอสสามชาย หรือที่เรียกในภาษาไทใหญ่ว่า “เจตบุน” ส่วนอาคารที่มี 3 จั่วและซ้อนหลังคา 4 ชั้น จะเรียกว่า “ยอกแซน” ส่วนที่สูงขึ้นไปจะเป็นปราสาทซ้อนหลังคาขึ้นไป 5 หรือ 7 ชั้น ส่วนชายคาประดับด้วยสังกะสีแผ่นเรียบฉลุลายที่สวยงาม

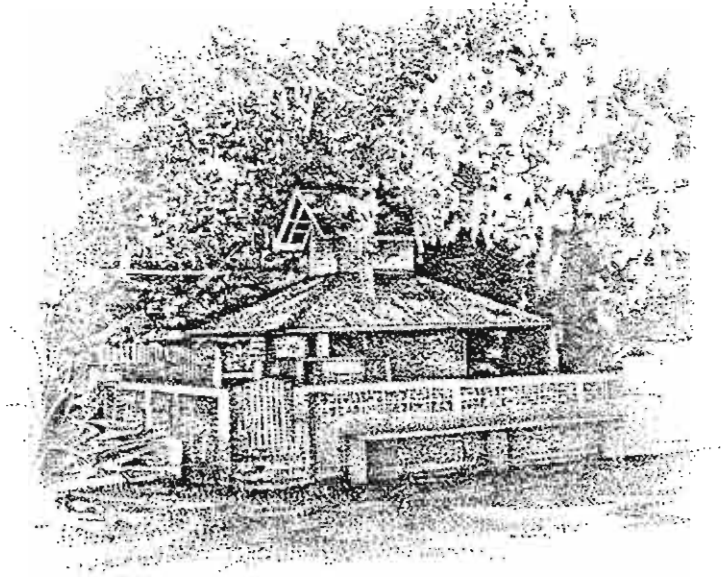
อาคารหลักของวัด คือ ศาลาการเปรียญ ซึ่งเป็นอาคารกึ่งโล่ง ยกพื้นสูง มีฝา 3 ด้าน ใช้ประโยชน์หลายอย่าง เช่น วิหาร กุฏิพระ โรงครัว และหอฉัน รวมถึงห้องน้ำ แต่มีการจัดพื้นที่ใช้สอยในส่วนต่างๆ แยกออกจากกัน คือ ส่วนที่ศักดิ์สิทธิ์จะอยู่ในระดับสูงที่สุดได้แก่ ส่วนปราสาทของอาคาร รองลงมาสำหรับพระภิกษุสงฆ์ประกอบสังฆกรรม และส่วนต่ำที่สุดของพื้นที่อาคารสำหรับการใช้งานของคนทั่วไป

ภาพที่ 2.40 แสดงวัดของชาวไทใหญ่

ภาพที่ 2.41 แสดงศาลเจ้าเมืองของชาวไทใหญ่

ภาพที่ 2.42 แสดงศาลเจ้าเมืองของชาวไทใหญ่

ภาพที่ 2.43 แสดงสุสานของชาวไทใหญ่

ไอบ้านและศาลเจ้าเมือง

ไอบ้านมีหน้าที่คล้ายหลักเมือง โดยมีต้นไม้ใหญ่หรือฐานดินก่อขึ้นไว้เพื่อกำหนดเป็นที่ตั้งเมื่อแรกเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ไอบ้านเป็นศูนย์กลางที่สำคัญและเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวไทใหญ่ ภายในรั้วของไอบ้านมีต้นไม้ใหญ่ที่แผ่ร่มเงากินอาณาเขตกว้างขวาง ทำให้เกิดความรู้สึกที่สงบและอบอุ่นแก่ผู้เข้าไปใกล้ในอาณาบริเวณดังกล่าว บริเวณไอบ้านเป็นลานกว้างสำหรับให้คนในชุมชนมาประกอบพิธีกรรมร่วมกัน

ศาลเจ้าเมืองอาจตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกันกับไจบ้าน มีลักษณะเหมือนอาคารพักอาศัยทั่วไปของชาวไทใหญ่ โดยมีการยกใต้ถุนสูง มีชานมีหลังคาสูงชัน และมีชายคายื่นคลุมอาคาร แต่มีขนาดเล็กกว่าเรือนที่มีคนเข้าไปใช้งานจริง รวมทั้งมีรั้วแสดงอาณาเขตที่ชัดเจน จำนวนของศาลเจ้าเมืองนั้นไม่มีการกำหนดจำนวนแน่นอน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ตามความต้องการและความศรัทธาของผู้คนที่จะแสดงความเคารพต่อจำนวนเทพที่มีในชุมชน

หอหมู่บ้าน

หอหมู่บ้านเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับการประกอบพิธีกรรมของหมู่บ้าน ผู้ที่ขึ้นไปทำพิธีต้องได้รับการยอมรับและคัดเลือกแล้วจากผู้คนในชุมชน เช่น สาวพรหมจรรย์ หรือ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่รักษาศีลมั่นคง ลักษณะของหอหมู่บ้านมักเป็นเรือนโครงไม้จริงยกพื้นสูง โดยยกพื้นสูงกว่าบ้านเรือนโดยทั่วไป ผนังเปิดโล่งมีระเบียงรอบด้าน หลังคามุงใบตองตึงด้วยรูปทรงเช่นเดียวกับเรือนพักอาศัย ในช่วงปกติไม่มีการใช้งาน มีการใช้เฉพาะการประกอบพิธีของหมู่บ้านเท่านั้น โดยนำบันไดมาวางพาดเพื่อปีนขึ้นไป

บทที่ 3

ชาติพันธุ์ไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ซึ่งชาวไทใหญ่อพยพเข้ามาพักพิงอยู่อาศัยมากที่สุดในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บ้านปางหมู บ้านต่อแพ และบ้านเมืองปอน การลงหลักปักฐานของชาวไทใหญ่นั้นอาจแบ่งตามสาเหตุได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มชาวไทใหญ่จากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน เช่น เมืองใหม่ แม่แจะ น้ำมาง ซึ่งเข้ามาหักล้างทางพงหาที่ทำกินก่อนที่เจ้าแก้วเมืองมาจะรวบรวมให้เป็นชุมชน กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่หนีศึกสงครามเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่ โดยหนีจากการสู้รบระหว่างเมืองไทใหญ่ในรัฐฉานด้วยตนเอง เช่น สมัยชานกะเลอพยพ และสมัยอังกฤษเข้าโจมตียึดพม่าเป็นอาณานิคม สำหรับกลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มคนในปกครองของอังกฤษที่เดินทางเข้ามาทำไม้และทำการค้าขายในพื้นที่

จังหวัดแม่ฮ่องสอนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือสุดชายแดนประเทศไทย ทิศเหนือและทิศตะวันตกจรดประเทศพม่า ทิศตะวันออกจรดจังหวัดเชียงใหม่ และทิศใต้จรดจังหวัดตาก มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 12,681,259 ตารางกิโลเมตร ความยาวจากเหนือจรดใต้ประมาณ 250 กิโลเมตรและความกว้างประมาณ 95 กิโลเมตร จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีพื้นที่ใหญ่เป็นอันดับ 3 ของภาคเหนือและอันดับ 7 ของประเทศ ตั้งอยู่ระหว่างทิวเขาดนนรงชัยและทิวเขาแดนลาว พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ตามทิวเขาดนนรงชัย ซึ่งประกอบไปด้วยทิวเขาเรียงขนานกัน 3 แนวคือ ทิวเขาดนนรงชัยตะวันตก ทิวเขาดนนรงชัยกลาง และทิวเขาดนนรงชัยตะวันออก ช่วงระหว่างทิวเขาต่างๆ ที่เรียงขนานกันไปมีลักษณะเป็นหุบเขาแคบๆ ที่มีน้ำท่วมถึง สำหรับหุบเขาที่มีความสำคัญ คือ หุบเขาแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นหุบเขาที่ยาวที่สุดของทิวเขาดนนรงชัย ประกอบด้วยหุบเขาแม่น้ำปายและหุบเขาแม่น้ำยวม (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2544: 2-3 และ วัชรยา หุ่นเจริญ, 2541: 20) สภาพภูมิประเทศโดยรวมเป็นภูเขาสูงชันซ้อนสลับกับที่ราบลุ่ม ประมาณร้อยละ 90.5 เป็นพื้นที่ป่าและภูเขาสูง และอีกร้อยละ 9.5 เป็นที่ราบลุ่มริมน้ำและที่ราบหุบเขาสำหรับยอดเขาที่สูงที่สุด คือ ดอยแม่ยะ ซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 2,005 เมตร

จังหวัดแม่ฮ่องสอนตั้งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศ ซึ่งค่อนข้างห่างไกลจากอิทธิพลของน้ำทะเล ประกอบกับสภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงชันหุบเขาและมีป่าไม้ปกคลุมพื้นที่อยู่มากจึงทำให้สภาพอากาศระหว่างปีมีความแตกต่างกันเป็นอันมาก กล่าวคือ ในฤดูร้อนมักมี

อากาศร้อนจัด (อุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ยประมาณ 41.6–43 องศาเซลเซียส) และในฤดูหนาวก็มีอากาศหนาวจัด (อุณหภูมิต่ำสุดโดยเฉลี่ยประมาณ 9 องศาเซลเซียส) สำหรับฤดูฝนมีปริมาณฝนตกอยู่ในระดับเฉลี่ยทั้งปี ประมาณ 800–1,400 มิลลิเมตร และมีวันฝนตกเฉลี่ยรวม 144 วัน สำหรับช่วงระยะเวลาที่ฝนตกมากที่สุดได้แก่ เดือนมิถุนายน โดยวัดได้ประมาณ 290.4 มิลลิเมตร จากลักษณะสภาพภูมิอากาศดังกล่าวก็ได้ส่งผลให้พื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมักมีหมอกปกคลุมอยู่ทั่วไปเกือบตลอดทั้งปี โดยมีหมอกน้ำค้างในช่วงฤดูหนาว หมอกควันจากไฟป่าและการเผาไร่ในช่วงฤดูแล้ง และหมอกฝนในช่วงฤดูฝน จากลักษณะดังกล่าวจึงเป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า “เมืองสามหมอก” ซึ่งหมายถึงจังหวัดแม่ฮ่องสอนนั่นเอง (คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2544: 3 และ รัฐบาลฯ หุ่นเจริญ, 2541: 22)

3.1 บ้านปางหมู

แหล่งที่ตั้งและความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐาน

บ้านปางหมูตั้งอยู่ในเขตตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน อยู่ระหว่างอำเภอปายและอำเภอเมือง โดยอยู่ห่างจากอำเภอเมือง 12 กิโลเมตร ตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาและที่ราบริมแม่น้ำปาย การเดินทางสะดวกสามารถเข้าถึงได้โดยใช้ทางหลวงหมายเลข 108 สายแม่สะเรียงและหมายเลข 1095 (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 1-3, องค์การบริหารส่วนตำบลปางหมู, 2545: 1 และอรศิริ ปาณินท์, 2538: 11)

บ้านปางหมูเป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2374 โดยเกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นเมื่อพระเจ้ามโหตรประเทศ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้มอบหมายให้เจ้าแก้วเมืองมานำไพร่พลมาสำรวจชายแดนด้านตะวันตก การเดินทางสำรวจผ่านเมืองปายมาทางด่านใต้ตามลำน้ำปายจนพบหมู่บ้านเล็กๆ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ มีภูมิประเทศเป็นที่ราบบนเนินเขาและที่ราบริมแม่น้ำ บริเวณนี้มีดินโป่งที่มีความอุดมสมบูรณ์จึงมีหมูป่าลงมากินโป่งชุกชุม เจ้าแก้วเมืองมาเห็นว่าเหมาะตั้งบ้านเมืองจึงแต่งตั้งชาวไทใหญ่ที่เป็นผู้นำหมู่บ้านชื่อ พะกำหม่อง ให้เป็น “เหง” (กำนัน) และสอนให้ชาวบ้านทำเกษตรกรรม แล้วขอให้พะกำหม่องชักชวนชาวบ้านที่อยู่กระจัดกระจายกันมารวมกันในหมู่บ้านมากขึ้นและตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านโป่งหมู” ตามลักษณะของพื้นที่ ต่อมาเรียกเพี้ยนไปเป็น “บ้านปางหมู” โดยเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลปางหมู อำเภอเมือง จังหวัด

แม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 1-3, สายสม ธรรมธิ, 2538: 79-80 และ อรศิริ ปาณินท์, 2538: 9-11)

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านปางหมูในอดีตทอดตัวยาวอยู่บนที่ราบริมแม่น้ำปาย โดยมีชุมชนกระจุกตัวเป็นกลุ่มๆ ตามความสูงต่ำของภูมิประเทศ ในบริเวณที่ราบลุ่มเป็นพื้นที่ทำการเกษตร ส่วนพื้นที่ดอนก็เป็นที่ตั้งของกลุ่มบ้าน ในอดีตแม่น้ำปายเป็นหัวใจของชาวบ้านปางหมู เพราะเป็นแหล่งน้ำในการทำเกษตร เป็นแหล่งประมงและใช้ในการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านมาโดยตลอด ลักษณะของกลุ่มบ้านมีการรวมกันเป็นกลุ่มย่อยๆ เกาะกับถนนภายในหมู่บ้าน โดยทำนาอยู่บนที่ราบริมแม่น้ำปายหรือที่เนินด้านหลังใกล้กับชุมชน บางบ้านอาจมีไร่นาใกล้บ้านพัก บางบ้านไร่นาก็อยู่ไกลออกไป การทำนาของชาวบ้านปางหมูมีสองลักษณะคือ ทำนาบนที่ราบริมแม่น้ำปาย และทำนาแบบขั้นบันไดบนที่เนินเตี้ยๆ (อรศิริ ปาณินท์, 2538: 11-12)

ลักษณะทางสังคม

บ้านปางหมูมีลักษณะทางสังคมแบบเกษตรกรรม ข้อมูลจากการสำรวจทะเบียนราษฎรของบ้านปางหมูในปีพ.ศ. 2539 มีจำนวนประชากร 1,740 คน เป็นชาย 912 คน และหญิง 828 คน มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 575 ครัวเรือน การปกครองในอดีตมีหัวหน้าหมู่บ้านที่ได้รับเลือกจากชาวบ้าน และมีผู้ช่วยหัวหน้าหมู่บ้านในด้านต่างๆ เช่น “แก๋เหมือง” เป็นผู้ช่วยในการจัดสรรน้ำให้เพียงพอแก่ลูกบ้านทุกคน ในปัจจุบันมีรูปแบบการปกครองแบบท้องถิ่นมีผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และองค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกันบริหารชุมชน (สัมภาษณ์เอกฤษฏ์ แสงนาม และ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 1) บรรดาสมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดต่อกัน และยังมีการติดต่อไปมาหาสู่กับชุมชนไทใหญ่อื่นๆ เพื่อร่วมกิจกรรมกัน อาทิ งานแต่งงาน งานบวช งานศพ และงานประเพณีต่างๆ โดยใช้ “การบอกเทียบ” ไปตามหมู่บ้านไทใหญ่อื่นๆ เพื่อบอกกำหนดการงานกิจกรรมเหล่านั้น

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านปางหมูนับถือศาสนาพุทธ ชาวไทใหญ่มักไปทำบุญฟังเทศน์ที่วัดในวันพระ โดยเฉพาะช่วงเข้าพรรษา และชาวบ้านส่วนใหญ่จะหยุดพักการทำงานเพื่อไปทำบุญ ชาวบ้านยังนับถือประเพณีความเชื่ออย่างเหนียวแน่น ทั้งความเชื่อในการนับถือศาลเจ้าเมือง การประกอบพิธีกรรมตามประเพณี ความเชื่อในการสร้างบ้านเรือน และการวางผังบ้านตามดวงชะตาของเจ้าบ้าน

วัฒนธรรมและประเพณีของบ้านปางหมูที่จัดเป็นประจำทุกปี ยังคงเป็นประเพณีที่สืบทอดมาจากอดีต เช่น ประเพณี “ปอยสาละง” (บวช

เนร) โดยนิยมจัดในช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม ซึ่งเป็นเวลาที่ว่างจากการประกอบอาชีพ ชุมชนมีอาหารอุดมสมบูรณ์ และเด็กในชุมชนอยู่ในระหว่างปิดภาคการศึกษา การจัดงานแต่ละครั้งใช้เวลาประมาณ 3-5 วัน ประเพณี “ปอยเหลินสิบเอ็ด” (ออกพรรษา) จัดขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 ชาวบ้านจัดข้าวตอกดอกไม้ ขนม ผลไม้ รูปเทียน เพื่อไปขอขมาบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ และผู้ที่เคารพนับถือในช่วงเวลาเย็น และจัดเตรียมอาหาร เครื่องไทยทานไปทำบุญที่วัดในวันรุ่งขึ้น (วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11) ประเพณี “การแสนซอมโกจา” ในเดือน 11 เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้วในปีนั้นๆ ประเพณี “การดับไฟเทียน” หลังจากวันออกพรรษาผ่านไปจนถึงเดือน 12 จะมีการจัดงานรื่นเริงและทำบุญทอดผ้าป่า และประเพณี “กันตอ” ในเดือน 5 เป็นการรณรงค์ห้าหวขอขมาผู้ใหญ่และเป็นการทำบุญหมู่บ้าน เป็นต้น

นอกจากประเพณีดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ ในปัจจุบันยังมีประเพณีใหม่เพิ่มขึ้น เช่น ภาครัฐได้จัดให้มีประเพณี “การล่องฝ่องไต” หรือการลอยกระทงขึ้นในปี พ.ศ. 2545 เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และสนับสนุนให้มีการเฉลิมฉลองประเพณีนี้ต่อไปทุกปี (สัมภาษณ์อุกฤษฏ์ แสงนาม และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 2)

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร โดยมีการทำนาปลูกข้าวเจ้าเป็นส่วนมาก และมีการทำไร่ เช่น กระเทียม ถั่วเหลือง ถั่วลิสง งาม และการทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนอยู่บ้างเช่นกัน โดยนำผลผลิตจากการเกษตรกรรมมาเป็นวัสดุในการผลิต เช่น การทำถั่วเน่าแผ่น การทำแปหล่อแปจ่อ น้ำมันงา เพื่อเป็นสินค้าประจำหมู่บ้านจำหน่ายทั่วไปตามร้านค้าและตลาดในเมืองแม่ฮ่องสอน นอกจากนั้นยังประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว รับราชการ และเป็นลูกจ้างในหน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจ (สัมภาษณ์อุกฤษฏ์ แสงนาม, 2546 และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 1-2 และ องค์การบริหารส่วนตำบลปางหมู, 2545: 2)

การค้าขายแลกเปลี่ยนในหมู่บ้านปางหมู โดยส่วนใหญ่เป็นระบบพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อสินค้าทางการเกษตรและอุตสาหกรรมในครัวเรือนจากในหมู่บ้าน เพื่อนำไปขายต่อยังพื้นที่อื่นๆ การค้าขายสินค้าในหมู่บ้านมักเป็นการค้าปลีก โดยใช้เงินตราเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน คนในชุมชนมีการหาซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็น จากร้านขายของชำเล็กๆ ในหมู่บ้านที่มีสินค้ามาจากอำเภอเมือง รวมทั้งชาวบ้านยังมีการนำสินค้าที่

ผลิตได้ในครัวเรือนออกมาวางขายหน้าบ้านของตนเองด้วยเช่นกัน เช่น เนื้อหมู และถั่วเน่า เป็นต้น

ในปัจจุบัน เศรษฐกิจการท่องเที่ยวยังได้ขยายตัวเข้ามาสู่บ้านปางหมูมากขึ้น เนื่องจากหมู่บ้านเป็นแหล่งวัฒนธรรมและเป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานแห่งแรกของชาวไทใหญ่ในประเทศไทย ประกอบกับมีที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมืองแม่ฮ่องสอนมากนัก องค์การบริหารส่วนตำบลจึงทำการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้นในหมู่บ้านปางหมู โดยนำเอาวัดปางหมู ประเพณีและวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ การละเล่นพื้นบ้านต่างๆ รวมถึง "การล่องผ่องไต" หรือการลอยกระทงของชาวไทใหญ่เป็นจุดเด่นเพื่อดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ในหมู่บ้านปางหมวยังมีการลงทุนธุรกิจที่รองรับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยมีรีสอร์ทสำหรับให้นักท่องเที่ยวเข้ามาพักแรม ส่งผลให้หมู่บ้านมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามามากยิ่งขึ้น (สัมภาษณ์อุกฤษฏ์ แสงนาม, 2546 และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 1-2 และ องค์การบริหารส่วนตำบลปางหมู, 2545: 2)

การจัดการทรัพยากร

ทรัพยากรของหมู่บ้านปางหมูจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำปาย ที่ราบริมแม่น้ำปาย ทางน้ำ พื้นที่ธรรมชาติ และทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แก่ วัดปางหมู การทำลายฉลุไทใหญ่ นาฏศิลป์ ดนตรีพื้นเมือง สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (เรือนพื้นถิ่น) วัฒนธรรมประเพณี การแต่งกายและภาษาไทใหญ่

การจัดการทรัพยากรน้ำ บ้านปางหมูในปัจจุบันใช้วิธีการแบบสมัยใหม่เพิ่มมากขึ้น เช่น การประปา การผันน้ำจากระบบชลประทานด้วยลำเหมืองและฝาย มีระบบระบายน้ำทั้งในแบบธรรมชาติ โดยมีทางน้ำตามธรรมชาติ การซึมลงผิวดิน และมีการใช้ระบบท่อระบายน้ำในบางส่วน

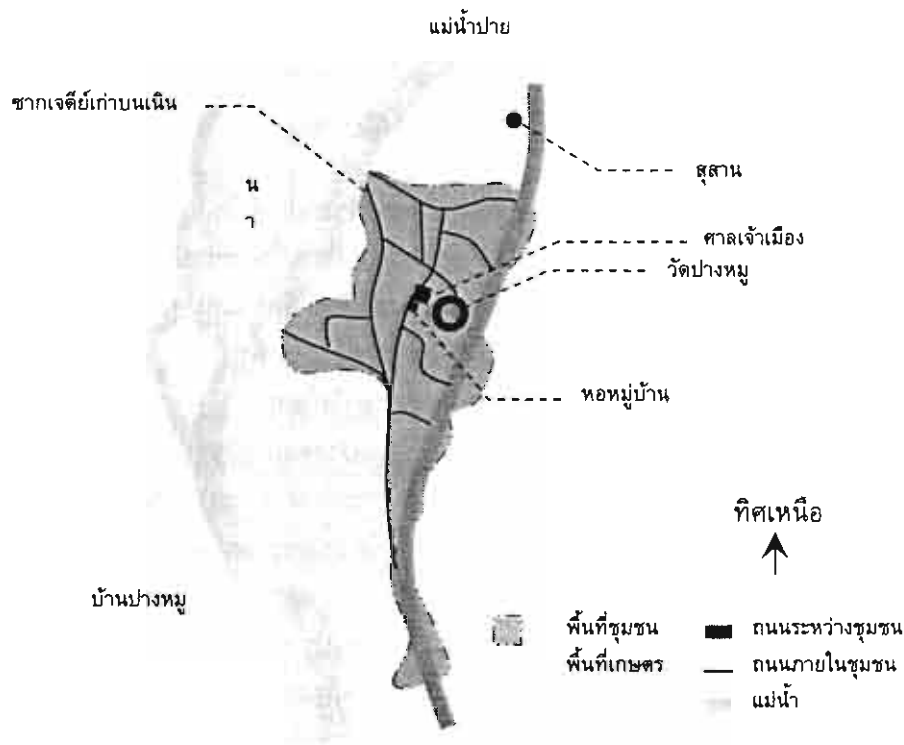
การจัดการทรัพยากรดิน หมู่บ้านปางหมวยมีการปลูกพืชหมุนเวียนในแต่ละรอบปี เช่น การปลูกข้าว และถั่วเหลืองสลับกัน ส่งผลให้แร่ธาตุและสารอาหารในดินไม่ถูกใช้จากพืชเพียงกลุ่มเดียว ดินจึงมีเวลาฟื้นฟูสภาพ และฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งถั่วเหลืองยังช่วยเพิ่มธาตุไนโตรเจนให้แก่ดิน และในปัจจุบันชาวบ้านยังมีการใช้สารเคมีไม่มากนัก ซึ่งเป็นส่วนช่วยให้ดินไม่ให้เกิดการทำลายอีกด้วย (สัมภาษณ์อุกฤษฏ์ แสงนาม, 2546 และ องค์การบริหารส่วนตำบลปางหมู, 2545: 3-4)

การจัดการของเสียและขยะในหมู่บ้านปางหมวยยังขาดสุขลักษณะ ชาวบ้านยังคงกำจัดขยะด้วยวิธีเผาหรือฝังดิน สำหรับการกำจัดน้ำเสียนั้น ชาวบ้านปล่อยให้ซึมไปตามธรรมชาติ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

1) การตั้งถิ่นฐาน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐานของบ้านปางหมูในปัจจุบัน ปรากฏเป็นทิวทัศน์ของชนบทที่อยู่ในใจของบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะคนในเมืองที่มองภาพชนบทในลักษณะความงามแบบโรแมนติก เนื่องจากบ้านปางมูยังคงตั้งอยู่บนพื้นที่ราบริมแม่น้ำปาย ล้อมรอบด้วยทิวเขา ท่งนา และป่าเต็งรังที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ภูมิทัศน์โดยรอบหมู่บ้านจึงมีความสวยงามและคงความบริสุทธิ์ของสภาพแวดล้อมดี ซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการเกษตรกรรมได้ชัดเจน จากพื้นที่ทุ่งนามีอาณาเขตกว้างขวาง โดยมีการเปลี่ยนระดับความสูงของที่ทำนาไปตามความสูงต่ำของสภาพพื้นที่ กลางทุ่งนามักมีอาคารหลังเล็กที่เรียกว่า “เถียงนา” หรือ “เถิงนา” กระจายอยู่ทั่วไป โดยมีทิวเขาสลับซับซ้อนเป็นฉากหลัง

ภาพที่ 3.1 แสดงผังชุมชนบ้านปางมู

ภูมิทัศน์ของบ้านปางมู มีองค์ประกอบมาจากรูปทรงของแผ่นดิน ซึ่งเป็นที่ราบระหว่างหุบเขาที่มีพื้นที่ต่อเนื่องขนาดใหญ่ มีที่ราบเป็นพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรและสำหรับเนินเขาเป็นที่ตั้งชุมชน ดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย กรวด ลูกกรัง โดยมีความชื้นน้อย สำหรับพืชพรรณเป็นพืชพื้น

ถิ่น (Native Plant) ที่ขึ้นเฉพาะพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลมาก และเป็นพืชพรรณในป่าเต็งรังผสมกับป่าเบญจพรรณ โดยเป็นพืชพรรณแบบไม้ผลัดใบ ส่งผลให้ภูมิทัศน์เปลี่ยนแปลงสีกันไปตามฤดูกาลที่สร้างความแปลกตาแตกต่างกันภายในรอบปี สำหรับองค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้นของหมู่บ้าน ได้แก่ อาคาร บ้านเรือน วัด ศาล ถนน ฯลฯ องค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่มีอยู่ทั้งสองด้าน ต่างมีส่วนทำให้ภูมิทัศน์ของบ้านปางหมูยังคงมีความกลมกลืนกับธรรมชาติ

ภาพที่ 3.2 แสดงภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านปางหมู

2) ชุมชน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับชุมชนของบ้านปางหมู เป็นสิ่งที่สะท้อนออกมาจากการเลือกที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบ ซึ่งสัมพันธ์กับวัฒนธรรมการเพาะปลูกตามที่ราบลุ่มหรือที่ราบเนินเขาตามระดับความชัน โดยมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานในลักษณะรวมกลุ่มบ้านเป็นกลุ่มๆ

ผังหมู่บ้านและการใช้ประโยชน์ที่ดินถูกเลือกสรรให้เป็นพื้นที่ราบขนาดใหญ่ระหว่างหุบเขา โดยมีแม่น้ำไหลผ่านระหว่างพื้นที่ราบ พื้นที่ริมแม่น้ำด้านหนึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรม อีกด้านหนึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนสลับกับพื้นที่เกษตรกรรม ชุมชนมีขนาดเล็กค่อนข้างหนาแน่น ผังของหมู่บ้านมีรูปทรงอิสระ และมีเส้นทางถนนภายในที่คดเคี้ยวเป็นไปตามลักษณะของภูมิประเทศ สำหรับการใช้อยู่อาศัยที่ดินแบ่งตามการใช้งานอย่างชัดเจนคือ พื้นที่พักอาศัย พื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่ทางศาสนา พื้นที่ทำพิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณี สำหรับรูปแบบของการใช้ที่ดินในบริเวณบ้านแต่ละแห่งมีลักษณะโดยรวมคล้ายคลึงกัน คือ นอกจากตัวเรือนนอนและยุ้งข้าว ยังประกอบด้วยส่วนปลูกพืชสวนครัว ส่วนเลี้ยงสัตว์ อาบน้ำ ดากผ้า ลานอเนกประสงค์ ซึ่งมีรูปแบบผังบริเวณของบ้านพักอาศัยแตกต่างกันตามลักษณะของวันเกิดของเจ้าบ้านตามความเชื่อของชาวไทใหญ่

ภาพที่ 3.3 แสดงภูมิทัศน์ภายในชุมชนบ้านปางหมู

องค์ประกอบที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ วัดปางหมูที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ กิจกรรม การดำรงชีวิตของชุมชน และยังมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นทั้งศาลเจ้าเมืองและหอหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีซากเจดีย์เก่าตั้งอยู่บนเนินเขาทางตะวันตกเฉียงเหนือของชุมชนติดกับแม่น้ำปาย ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเป็นพื้นที่วัดในอดีต ศาลเจ้าเมืองหรือหอเจ้าเมืองเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชนเกี่ยวกับความเชื่อและเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ผู้คนในชุมชนจะมีการใช้งานศาลเจ้าเมืองร่วมกันในงานประเพณีและเทศกาลสำคัญเพื่อแสดงถึงความเคารพต่อผีเจ้าเมืองของตน หอหมู่บ้านเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม โดยมีการใช้งานเฉพาะบุคคลที่ถูกเลือกสรรจากคนในชุมชนในช่วงเวลาพิเศษหรืองานประเพณีที่สำคัญเท่านั้น ป่าช้าเป็นพื้นที่เกี่ยวกับความเชื่อของชุมชน มักอยู่ในตำแหน่งที่ห่างไกลออกไปจากองค์ประกอบอื่นๆ ทั้งหมด บ้านเรือนเป็นองค์ประกอบสำคัญและมีจำนวนมากที่สุด เมื่อเทียบกับจำนวนองค์ประกอบในชุมชนประเภทอื่น โดยมีการเกาะกลุ่มกันและมีความสัมพันธ์กับพื้นที่เกษตรกรรม เส้นทางคมนาคม และวัดของชุมชนอย่างชัดเจน นอกเหนือไปจากองค์ประกอบต่างๆ ที่กล่าวถึง ซึ่งเป็นองค์ประกอบของชุมชนที่ถูกสืบทอดมาจากอดีตแล้ว บ้านปางมูยังมีองค์ประกอบใหม่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ ศาลาอเนกประสงค์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การพักรอรถโดยสารประจำทาง โรงแรมและสถานบริการที่พักอาศัยเป็นองค์ประกอบที่เกิดขึ้นใหม่เพื่อรองรับกับภาคเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของชุมชน

พื้นที่เปิดโล่งและพื้นที่นันทนาการที่สำคัญของบ้านปางหมู ได้แก่ พื้นที่เปิดโล่งในลานวัด ซึ่งมีขึ้นเพื่อใช้สำหรับทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งงาน

ประเพณีทางศาสนาไปจนถึงการประชุม พบปะ และการใช้เป็นพื้นที่
นัดพบกัน เช่น การเล่นเกม ชุมนยังมีพื้นที่เปิดโล่งจากลานกว้างของ
ศาลเจ้าเมือง ซึ่งใช้เพื่อการประกอบกิจกรรมทางประเพณีเช่นกัน หากแต่
ผู้คนไม่นิยมใช้เพื่อกิจกรรมอื่นเหมือนพื้นที่เปิดโล่งในลานวัด พื้นที่เปิดโล่ง
ยังมีขึ้นบนถนนที่ถูกใช้เพื่อการสัญจรและการพบปะพูดคุยกันของคนใน
หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีพื้นที่เปิดโล่งจากทุ่งนาและแม่น้ำที่โอบล้อมชุมชน
อยู่โดยรอบ

วัด ศาลเจ้าเมือง และหอหมู่บ้าน ตั้งอยู่ในตำแหน่งบริเวณ
กึ่งกลางจากทิศทางการวางผังของชุมชน โดยมีอาคารพักอาศัยกระจายตัว
อยู่โดยรอบ สุสานตั้งแยกห่างจากชุมชนออกไปทางทิศเหนือ ภายในชุมชน
ยังมีซากเจดีย์เก่าบนเนินทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน สำหรับ
พื้นที่เกษตรกรรมอยู่ในด้านตรงข้ามกับพื้นที่ตั้งชุมชนโดยมีแม่น้ำคั่นกลาง
และยังมีพื้นที่เกษตรกรรมในบริเวณติดกับชุมชนฝั่งเดียวกันจากแม่น้ำ
องค์ประกอบต่างๆ ของชุมชนถูกเชื่อมโยงด้วยระบบถนนภายใน

เส้นทางคมนาคมระหว่างชุมชน มีถนนที่มีลักษณะเป็นเส้นตรง
ขนานไปกับชุมชนเชื่อมโยงไปสู่ชุมชนอื่น เส้นทางคมนาคมดั้งเดิมภายใน
ชุมชนยังคงมีการใช้งานอยู่ โดยมีลักษณะอิสระที่คดเคี้ยวไปตามภูมิ
ประเทศ แต่บางส่วนมีการตัดถนนใหม่เกิดขึ้นโดยก่อสร้างเป็นถนน
คอนกรีต ทำให้ระบบถนนบางส่วนเปลี่ยนแปลงเป็นระบบถนนแบบตาราง
ในปัจจุบัน

3) สถาปัตยกรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับสถาปัตยกรรมของบ้านปางหมู มี
เอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวไทใหญ่ที่สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มด้วยกัน
คือ สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา ความเชื่อ และวัฒนธรรม
สถาปัตยกรรมที่รองรับความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต และ
สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

3.1) สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา ความเชื่อ และ วัฒนธรรม

สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา ความเชื่อ และ
วัฒนธรรมของบ้านปางหมู ได้แก่ วัด ศาลเจ้าเมือง หอหมู่บ้าน และป่าช้า

วัดปางหมูตั้งอยู่ในชุมชนบ้านปางหมู ติดกับทางหลวงสายหลัก
1095 ถนนแม่ฮ่องสอน-ปาย ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่ยังคงมีเอกลักษณ์ของ
สถาปัตยกรรมไทใหญ่ โดยมีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากสถาปัตยกรรม
พม่า มีหลังคาหลายชั้นและประดับตกแต่งส่วนเชิงชายอย่างสวยงาม เจดีย์
แบบไทใหญ่ก็ยังคงมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองแตกต่างจากเจดีย์ในภาค

กลาง ในปัจจุบันโครงสร้างอาคารทำด้วยไม้ผสมคอนกรีตเพื่อเพิ่มความแข็งแรงทดแทนการใช้ไม้ ในอดีตวัดปางหมูมีหลังคาที่ทำจากแป้นเกล็ดโดยผลิตได้จากต้นไม้ที่เรียกว่า ไม้เกล็ด ผ่าเป็นชิ้นเล็กๆ นำมาเรียงซ้อนกัน ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนมาใช้วัสดุมุงหลังคาเป็นสังกะสีหรือหลังคาโลหะ ซึ่งมีความคงทนแข็งแรงมากขึ้น สำหรับผนังยังคงทำด้วยไม้ตีตามดั้งเช่นเดิม

ศาลาการเปรียญเป็นอาคารสูง 2 ชั้น ยกใต้ถุนสูงแต่ไม่มีการใช้งานใต้ถุน โครงสร้างเป็นไม้สักทั้งหลัง เสาต่อม่อคอนกรีต หลังคาสังกะสี อาคารไม่มีการประดับประดามากนัก ขนาดกว้างประมาณ 60 เมตร ยาวประมาณ 80 เมตร มีลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ ซึ่งมีหลังคาสูง มีคอสองและซ้อนหลังคา 3 ชั้น (2 คอ 3 ชาย) มีมุขยื่นด้านหน้าคลุมบันไดทางขึ้น มุขเป็นหลังคาจั่วซ้อนกัน 3 ชั้น บริเวณเชิงชายมีการแกะสลักหรือฉลุเชิงชายเป็นลวดลายงดงาม ผนังไม้ บางส่วนเปิดโล่ง

ภาพที่ 3.4 แสดงศาลาการเปรียญ วัดปางหมู

อุโบสถในวัดปางหมูมี 2 หลัง ซึ่งเป็นอุโบสถเก่าและอุโบสถที่สร้างขึ้นในภายหลัง อุโบสถเก่าตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของวัด มีลักษณะสูงชันเดี่ยว โครงสร้างครึ่งตึกครึ่งไม้ พื้นคอนกรีต หลังคามุงสังกะสี ตกแต่งลวดลายแบบศิลปะไทใหญ่ (ปางชอย) ในปัจจุบันมีสภาพทรุดโทรม ไม่สามารถใช้ประกอบศาสนกิจได้ สำหรับอุโบสถหลังใหม่ตั้งอยู่ติดกับอุโบสถหลังเก่า มีลักษณะรูปทรงหกเหลี่ยมก่ออิฐฉาบปูนสูง 3 ชั้น ผนังโดยประมาณ 50 ตารางวา มีรูปทรงเป็นศิลปะแบบไทใหญ่ ประดับตกแต่งลวดลายกนกทั้ง 3 ชั้น ชั้นล่างมีประตูทางเข้าได้ทั้ง 4 ด้าน บานประตูเป็นบานไม้สักแกะสลักเป็นรูปดอกไม้เถา ทางทิศตะวันตกมีซุ้มประตูภายในเป็นที่ทำการของเลขาเจ้าคณะตำบล ส่วนชั้นที่ 2 มีบันไดทางขึ้นเป็นรูป

พญานาคแปลงเป็นมนุษย์มาขออุปสมบทกับพระพุทธเจ้ามีประตูเข้าทางทิศเหนือและทิศใต้ ภายในประดิษฐาน “พระแก้วมรกตจำลอง” ด้านบนบันไดทางขึ้นหน้าบันอุปสมบทเป็นจตุรมุข ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก ภายในอุโบสถชั้น 2 ใช้ในพิธีอุปสมบทสำหรับชั้นที่ 3 เป็นชั้นลอยเป็นที่ประดิษฐานองค์พระเจดีย์ ฐานเป็นรูป 6 เหลี่ยม 2 ชั้น องค์พระเจดีย์เป็นทรงกลม เรือนธาตุสั้น มีลูกแก้วคั่นระหว่างเรือนธาตุกับปล้องไฉน ยอดเจดีย์เป็นฉัตร โดยมีฉัตรทองล้อมรอบองค์พระเจดีย์ 8 ฉัตร และยอดเจดีย์ 1 ฉัตร

ภาพที่ 3.5 แสดงอุโบสถเก่า วัดปางหมู

ภาพที่ 3.6 แสดงอุโบสถใหม่ วัดปางหมู

เจดีย์ของวัดปางหมู ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกโดยเป็นองค์พระเจดีย์ปูนปั้นแบบไทใหญ่ ทรงระฆังกลม มีขนาดกว้าง 3 เมตร ยาว 3 เมตร ความสูงเหนือฐาน 1.5 เมตร มีความสูงจากฐานถึงยอดเจดีย์ประมาณ 7 เมตร ทั้ง 4 ทิศเป็นช่องซุ้มประตูประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นแบบไทใหญ่ ทางทิศตะวันออก ทางทิศเหนือ และทิศตะวันตกมีพระพุทธรูปที่ชาวบ้านนำมาประดิษฐานไว้เพื่อกราบไหว้บูชา ด้านทิศใต้ประดิษฐานพระแม่ธรณีเหนือซุ้ม บริเวณปลายยอดฉัตรมีการตกแต่งอย่างสวยงาม นอกจากนั้นยังพบเจดีย์เก่าและพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ริมแม่น้ำปาย บริเวณเนินเขาทางตอนเหนือของหมู่บ้านโดยอยู่ห่างจากวัดปางหมูออกไปพอสมควร สันนิษฐานว่าในอดีตพื้นที่ส่วนนี้อาจเคยเป็นที่ตั้งของวัดมาก่อน สำหรับเค้าโครงของเจดีย์นี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์ที่วัดปางหมูในปัจจุบัน

ภาพที่ 3.7 แสดงเจดีย์ วัดปางหมู

ภาพที่ 3.8 แสดงเจดีย์เก่าของหมู่บ้านปางหมู

ภาพที่ 3.9 แสดงเจดีย์เก่าริมแม่น้ำปาย หมู่บ้านปางหมู

ศาลเจ้าเมืองมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ โดยมีหลังคา 2 ชั้น คอสองยกสูง ปีกนกชายคาคลุมกว้าง โครงสร้างไม้ ผนังไม้ตีตามแนวตั้ง ผนังเปิดโล่งบางส่วน ส่วนหลังคาเปลี่ยนวัสดุจากหลังคาเป็นสังกะสี เชิงชายเป็นไม้ฉลุลงกลายเป็นพื้นปลา ที่ตั้งศาลเจ้าเมืองอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่

ภาพที่ 3.10 แสดงศาลเจ้าเมืองประจำหมู่บ้านปางหมู

หอหมู่บ้านมีรูปแบบเรียบง่าย มีความสูงของอาคารมากกว่าอาคารอื่น โดยมีความสูงประมาณ 2 ชั้น หลังคาทรงปีกนก ชายคาคลุมกว้าง วัสดุ

มุงหลังคาเป็นสังกะสี ไม่มีผนัง มีระเบียงโดยรอบ มีลูกกรงราวระเบียง โครงสร้างของหอหมู่บ้านในปัจจุบันก่อสร้างด้วยไม้ผสมคอนกรีต

ภาพที่ 3.11 แสดงหอหมู่บ้าน หมู่บ้านปางหมู

ที่เผาศพมีลักษณะคล้ายหอหมู่บ้าน โดยมีความสูง 2 ชั้น ไม่มีผนัง มีแต่หลังคาทรงจั่ว โครงสร้างคอนกรีต มุงด้วยสังกะสี ยกคอสองแต่ไม่ยกสูงมากเท่าหลังคาของสถาปัตยกรรมไทใหญ่แบบอื่นๆ

ภาพที่ 3.12 แสดงที่เผาศพ หมู่บ้านปางหมู

ภาพที่ 3.13 แสดงอาคารสำหรับประกอบพิธีกรรมสวดศพ หมู่บ้านปางหมู

3.2) สถาปัตยกรรมที่รองรับความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต

สถาปัตยกรรมที่รองรับความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตของหมู่บ้านปางหมู ได้แก่ บ้าน ห้องน้ำ ศาลา และบ่อน้ำ

ลักษณะบ้านเรือนดั้งเดิมในบ้านปางหมู มักมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันทั้งในด้านรูปทรง การใช้วัสดุ และสีของบ้าน โดยเป็นเรือนเรือนเครื่องสับ โครงสร้างไม้จริง ยกพื้นได้สูง ได้ถุนบ้านใช้ทำกิจกรรมนอกประสงค

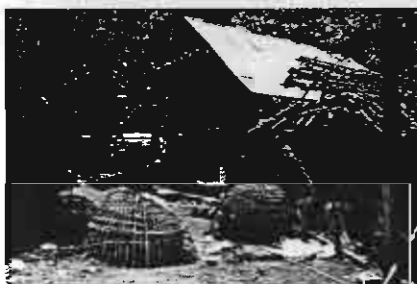
ส่วนใหญ่เป็นหลังคาจั่ว หลังคามีความชันมาก ทั้งชายคายาว มีปีกนกคลุมด้านจั่วทั้งหน้าและหลัง ซานบ้านและบันไดขึ้นทางหน้าบ้านโดยมักอยู่ใต้ชายคา โครงสร้างหลังคาใช้ไม้จริงผสมกับไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยใบตองตึงโดยมุงซ้อนกันเป็นตับๆ ยิ่งซ้อนก็มีการรั่วซึมน้อย พื้นบ้านส่วนนอกและเดินเป็นไม้จริง พื้นที่บริเวณครัว เตาไฟและซานนอกเป็นฟากไม้ไผ่ ฝาบ้านที่นอนใช้ไม้จริงตีตามตั่งสลักกับฝาไหล มีช่องเปิดเล็กๆ บริเวณเรือนนอน ส่วนฝาเรือนบริเวณเตาไฟนิยมใช้ผืนนั่งขัดแตะ โดยใช้ไม้ไผ่ทุบแบนสานขัดกัน และไม้กันฝาบริเวณเตาไฟให้จรดหลังคา แต่เปิดโล่งให้ระบายอากาศได้ พื้นที่ใช้สอยมักได้แก่ ซานหน้า เดินหรือซานเปิดโล่งในบ้านใต้หลังคาคลุมส่วนนอน ส่วนครัวหรือแม่เตาไฟ ส่วนเก็บของและเก็บข้าวเปลือก และบันไดที่ใช้ขึ้นบ้านอาจอยู่ใต้หลังคาคลุมหรือเป็นบันไดที่ขึ้นสู่ซานโล่งก็ได้โดยที่บางบ้านใช้ตั้งร้านน้ำไว้รับแขกอีกด้วย

ภาพที่ 3.14 แสดงเรือนแบบจั่วเดียวทั้งชายคาคลุมหลวงข้าวที่อยู่ในเรือนเดียวกัน หมู่บ้านปางหมู

ภาพที่ 3.15 แสดงเรือนแบบจั่วเดียวมียังข้าวแยกจากตัวบ้าน หมู่บ้านปางหมู

ภาพที่ 3.16 แสดงเรือนแบบจั่วเดียวที่ใช้สังกะสีเป็นวัสดุหลังคา หมู่บ้านปางหมู

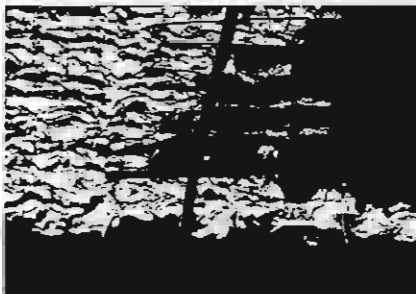
ภาพที่ 3.17 แสดงเรือนแบบจั่วแฝดมียังข้าวแยกจากตัวบ้าน หมู่บ้านปางหมู

เรือนดั้งเดิมที่ปรากฏสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะตามการแบ่งแยกอาณาเขต คือ บ้านที่มีบริเวณรั้วแยกเฉพาะของแต่ละบ้าน และบ้านที่ปลูกรวมกันต่อเนื่องไม่แยกพื้นที่ของแต่ละบ้านโดยใช้ลานบ้าน

ร่วมกัน และหากพิจารณารายละเอียดของบ้านเรือนยังสามารถพบความแตกต่างของเรือนได้ 4 รูปแบบ คือ เรือนแบบจั่วเดี่ยวทั้งชายคาคลุมหลองข้าวอยู่ในเรือนเดียวกัน เรือนแบบจั่วเดี่ยวแต่มีขั้วแยกออกมาโดยตั้งอยู่ในทิศที่หันจั่วไปทางเดียวกับตัวบ้าน เรือนจั่วแฝดทั้งชายคาคลุมหลองข้าวอยู่ในเรือนเดียวกัน และเรือนจั่วแฝดมีขั้วแยกออกจากตัวเรือน

เรือนของครอบครัวใหญ่ นอกจากจะมีลักษณะเป็นเรือนแฝดหรือเรือนแบบขยายหลายจั่วในเรือนเดียวกันแล้ว ยังมีขั้วข้าว โรงเลี้ยงวัวควาย (สิ่ง) แยกออกจากตัวบ้านโดยอยู่ในบริเวณเดียวกัน ซึ่งเป็นที่กันแดดกันฝนให้แก่สัตว์เลี้ยง และยังตั้งครกกระเดื่องที่ใช้ในการตำข้าวได้ด้วย บางบ้านมีการแยกโรงเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ แยกจากที่เลี้ยงวัวและควาย สำหรับเรือนจั่วแฝดมักเป็นเรือนไม้จริงขนาดใหญ่ โดยมีหลังคาจั่วติดกัน 2 จั่วคลุมพื้นที่ใช้สอย คือ เรือนนอนและเรือนครัวที่แยกส่วนออกจากกัน ตัวเรือนเป็นแบบ 5 ห้องเสายกพื้นเรือนสูงประมาณ 2.00 เมตร และใช้ใต้ถุนเรือนเป็นที่นั่งพักผ่อน ทำงาน เก็บของ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร พาหนะข้าวเปลือก ฟืน และกรงเลี้ยงสัตว์ ในเรือนจั่วแฝดมักแยกเรือนนอนและเรือนครัวออกจากกัน เรือนนอนมีผังขนาดใหญ่กว่าเรือนครัว ทั้งนี้เป็นไปตามความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่ไม่ทำเรือนให้จั่ว 2 หลังมีขนาดเท่ากัน เรือนแฝดสองหลังนี้เชื่อมกันด้วยฮ่อมรินซึ่งลดระดับต่ำกว่าระดับพื้นเรือนทั้งสองห้อง ฮ่อมรินเป็นจุดรวมน้ำฝนจากชายคาของจั่วทั้งสอง จึงต้องทำรางรับน้ำฝนห้อยต่ำกว่าระดับชายคา การห้อยรางน้ำฝนลงมาจากระดับชายคานีเองที่เป็นสาเหตุให้ฮ่อมรินต้องลดระดับพื้นต่ำกว่าเรือนทั้งสองหลังเพื่อไม่ให้ตีระชน

เรือนของครอบครัวเล็ก ส่วนใหญ่เป็นเรือนของผู้ที่เพิ่งเริ่มต้นมีครอบครัว ฐานะยังไม่ดีนัก หรือเป็นเรือนชั่วคราว มักเป็นเรือนจั่วเดี่ยวขนาดเล็ก หลังเดี่ยว กว้างประมาณ 3.00-4.00 เมตร ยาวประมาณ 6.00 เมตร เป็นเรือนใต้ถุนยกสูงในแบบ 3 ห้องเสาย โดยมีห้องติดต่อกัน 2 ห้องพื้นที่บนเรือนด้านหลังกันฝาใช้เป็นส้วมนอน ส่วนหน้าใช้เป็นเดิน ถัดจากเดินมีชานที่ลดระดับต่ำลงมาเล็กน้อยเพื่อใช้เป็นชานขึ้นเรือนจากบันไดด้านหน้า บันไดและชานอยู่ใต้หลังคา ด้านข้างของเรือนด้านหนึ่งมักต่อชานยาวโอบไปจนถึงสุดของอาคาร และใช้ส่วนนี้ต่อเป็นครัวโดยอยู่ในหลังคาเดียวกับตัวเรือนหลัก แต่ใช้ลักษณะของการทิ้งชายคาคลุมส่วนครัว โครงสร้างมักเป็นไม้จริง ผนังมักใช้ไม้ไผ่สานขัดแตะ พื้นเรือนส่วนห้องนอนและเดินเป็นไม้จริง ส่วนชานเป็นแปกไม้ไผ่ พื้นที่ส่วนครัว (แม่เตาไฟ) เป็นไม้ไผ่ โครงสร้างหลังคาเป็นใบตองตึง

ภาพที่ 3.18 แสดงใบตองตึงที่เป็นวัสดุรอง
หลังคา หมู่บ้านปางหมู

ภาพที่ 3.19 แสดงผนังไม้ไผ่และโครง
ผนังที่อยู่ด้านนอกเรือน หมู่บ้านปางหมู

ภาพที่ 3.20 แสดงผนังเรือนที่ใช้ไม้ไผ่
สานเป็นผนังขัดแตะ หมู่บ้านปางหมู

ภาพที่ 3.21 แสดงผนังเรือนที่ใช้ไม้จริงผสมกับ
ผนังก่ออิฐฉาบปูน หมู่บ้านปางหมู

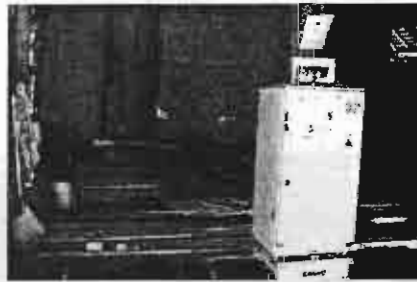
ภาพที่ 3.22 แสดงผนังเรือนที่ใช้ไม้ไผ่สานขัด
แตะ แบบดั้งเดิม หมู่บ้านปางหมู

ภาพที่ 3.23 แสดงโครงสร้างหลังคาของ
เรือนที่ใช้ไม้ไผ่และไม้จริง หมู่บ้านปางหมู

เรือนดั้งเดิมของบ้านปางหมู มักมีเต็นอยู่ใต้ชายคาถัดจากชานหน้าบ้าน ตำแหน่งของเต็นมีลักษณะต่างๆ กัน เช่น สำหรับเรือนที่แยกเรือนครัว (แม่เตาไฟ) เต็นอาจอยู่ติดกับชานหน้า และสำหรับเรือนที่ไม่ได้แยกเรือนครัว เต็นอาจอยู่ระหว่างเรือนนอนและแม่เตาไฟออกต่างหาก เรือนครัวอาจอยู่ต่อจากเต็นหรืออยู่ติดชานหน้าใต้หลังคาคลุม พื้นที่เต็นมีการใช้งานเอนกประสงค์ได้แก่ รับแขก พักผ่อน นอน และเป็นที่ประดิษฐาน

พระพุทธรูปที่มักมีการทำขึ้นไม้นอกจากจากผนังบ้าน (เซ่ง) สำหรับเซ่งพะลา (หิ้งพระ) เป็นสัญลักษณ์ของเรือนชาวไทใหญ่อีกประการหนึ่งที่ยังคงพบเห็นได้ทั่วไปในบ้านปางหมู นอกจากนี้บางบ้านยังมีการทำเซ่งยื่นออกไปนอกบ้านเพื่อใช้เป็นชั้นวางสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ อีกด้วย

ภาพที่ 3.24 แสดงเต็น หมู่บ้านปางหมู

ภาพที่ 3.25 แสดงชานบ้านที่ต่อเนื่องกับเต็น หมู่บ้านปางหมู

สำหรับครัว (แม่เตาไฟ) โดยส่วนใหญ่มักยกพื้นขึ้นเป็นกระบะไม้สูงจากพื้นเรือน โดยทำการคาดดินเหนียวที่กั้นกระบะและตั้งเตาไฟไว้ด้านบน ในอดีตใช้เตาสามเสาแบบหินและสุมไฟเชื้อเพลิงตรงกลาง ในปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้เตาอั้งโล่ที่มีลักษณะเป็นเตาโลหะสามขา ไปจนถึงเปลี่ยนมาใช้เตาถ่านและเตาแก๊ส ตำแหน่งที่ตั้งครัวมักใช้มุมของเรือน หรือเป็นมุมที่ต่อเนื่องจากเต็นในสำหรับเรือนหลังเล็ก โดยวางเป็นกระบะตั้งเตาไว้ตรงชานหน้าบ้าน ทั้งนี้พื้นที่รอบครัวบริเวณผนังมักติดตั้งชั้นวางของหรือติดชั้นห้อยจากเพดานเพื่อวางเครื่องใช้ต่างๆ รวมทั้งอาหารแห้ง เช่น ปลาแห้ง หอม กระเทียม ฯลฯ โดยที่ควันจากการทำอาหารจะช่วยถนอมของแห้งให้เก็บไว้ได้นานขึ้น ผนังมักเป็นไม้ไผ่ขัดตะกั่วที่สามารถช่วยระบายอากาศได้ดี ระหว่างผนังและเพดานยังมีการเปิดช่องระบายควันอีกด้วย

ภาพที่ 3.26 แสดงครัว (แม่เตาไฟ) ที่รวมกับตัวเรือน หมู่บ้านปางหมู

พื้นที่นอนเป็นพื้นที่ใช้สอยที่มีลักษณะปกปิดมากที่สุด มีผนังค่อนข้างทึบ มีช่องเปิดน้อย ซึ่งก็สามารถช่วยให้เกิดความอบอุ่นได้ในช่วงฤดูหนาว ลักษณะของช่องเปิดอาจเป็นลูกกรงเล็กๆ หรือเป็นผ้าไหล 4-5 ช่อง การใช้พื้นที่ในห้องนอนจะนอนกางมุ้งเรียงกันไป โดยปกติห้องนอนมักเป็นที่นอนของลูกสาวหรือแม่ ส่วนพ่อและลูกชายมักใช้บริเวณเดินเป็นที่นอน บริเวณหัวนอนในห้องนอนมักมีหิ้งผีบรรพบุรุษซึ่งเชื่อกันว่าช่วยคุ้มครองลูกหลานในบ้าน

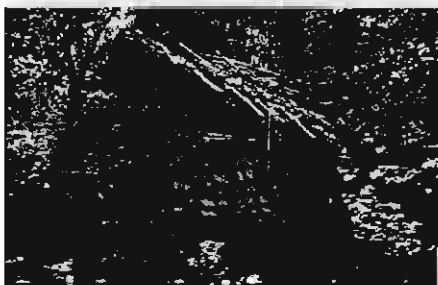
ภาพที่ 3.27 แสดงผนังห้องนอนที่เป็นผนังไม้ไผ่ขัดตะ หมู่บ้านปางหมู

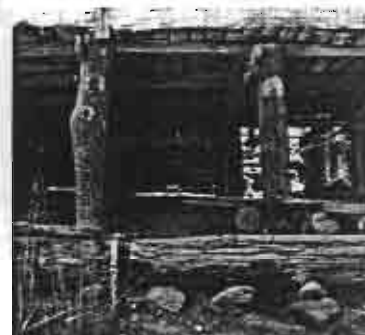
ภาพที่ 3.28 แสดงลักษณะของช่องเปิดของห้องนอน หมู่บ้านปางหมู

สำหรับใต้ถุนเรือนมักถูกใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ ได้แก่ นั่งเล่น พักผ่อน ทอผ้า ยปั่นผ้า เก็บของและเครื่องมือทำไร่ทำนา ตลอดจนเป็นพื้นที่ตากกระเทียมและถั่ว

ห้องน้ำ (ตอมอาบน้ำ) เป็นอาคารขนาดเล็กใช้เป็นที่อาบน้ำและห้องส้วม เนื่องจากความเชื่อของชาวไทใหญ่ถือว่าห้องส้วมเป็นกาลกิณีไม่ควรอยู่รวมกับตัวบ้าน เรือนอาศัยในบ้านปางหมูจึงมักแยกห้องน้ำออกจากเรือนนอน โดยก่อสร้างในลักษณะที่เรียบง่าย ขนาดกว้างประมาณ 1.50 เมตร ยาว 2.00 เมตร หลังคาจั่ว ใต้อัตินใช้ใบตองตึงมุงหลังคา ผนังมักปิดทึบไม่มีช่องเปิด ใช้ช่องเปิดบริเวณหน้าจั่วเพื่อระบายอากาศ ผนังมีทั้งใบตองตึง ไม้ไผ่ และไม้จริง ในปัจจุบันห้องน้ำยังคงมีลักษณะคล้ายใต้อัตินแต่มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุการก่อสร้างโดยนิยมใช้สังกะสีเป็นวัสดุมุงหลังคาและใช้เป็นผนังห้องน้ำ อย่างไรก็ตามเรือนบางหลังของคนรุ่นใหม่ยังมีการรวมห้องน้ำไว้เป็นส่วนหนึ่งของเรือน โดยมีไต่ยิดีความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทใหญ่

ภาพที่ 3.30 แสดงห้องน้ำที่มีรูปแบบดั้งเดิมแยกจากตัวเรือน หมู่บ้านปางหมู

ภาพที่ 3.29 แสดงการตากกระเทียมใต้ถุนเรือน หมู่บ้านปางหมู

บ่อน้ำมีให้เห็นอยู่ในทุกเรือนพักอาศัย และมีการสร้างศาลาคลุมบ่อน้ำไว้เพื่อรักษาความสะอาด ศาลาคลุมบ่อน้ำมักมีลักษณะเรียบง่าย หลังคาหน้าจั่ว ไม่มีผนัง แต่ในปัจจุบันบ้านเรือนที่สร้างขึ้นภายหลังไม่มีการทำศาลาคลุมบ่อน้ำเหมือนในอดีต สำหรับศาลาคลุมบ่อน้ำในวัดนั้นมีรูปทรงหลังคาซับซ้อนมากขึ้น มีการยกคอสองและมีการซ้อนชั้นหลังคา และมีการฉลุลวดลายบริเวณเชิงชายของหลังคาอีกด้วย

3.3) สถาปัตยกรรมที่เกิดจากการเกษตร

สถาปัตยกรรมที่เกิดจากการเกษตรของหมู่บ้านปางหมูได้แก่ เถียงนา สิ่ง และยั้งข้าว

เถียงนาเป็นอาคารที่ถูกใช้เพื่อการพักผ่อนและเฝ้าที่นาในช่วงเวลาของการทำนาและเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยชาวบ้านไม่ต้องเดินทางไปกลับที่นาที่ที่พักอาศัยของตน เถียงนาดังอยู่กระจายทั่วทุ่งนาและมีลักษณะเฉพาะตัวที่น่าสนใจหลายลักษณะ โดยทั่วไปเป็นเรือนใต้ถุนสูง ไม่กั้นผนัง มีเพียงราวกันตกที่ไม่สูงมากนัก ส่วนใต้ถุนใช้เก็บของและอุปกรณ์ในการทำนามักมีขนาดต่อบนไคขึ้นทางใต้ชายคาปีกนกด้านหน้า หลังคาใหญ่มักเป็นหลังคาจั่วซึ่งมีความลาดเอียงมากทั้งชายคลุมจรดระดับพื้นชั้นบน ทำให้เมื่อมองจากภายนอกจะเห็นแต่หลังคาและพื้นโล่งชั้นใต้ถุนเท่านั้น หลังคาที่คลุมยวนี้ช่วยกันแดดฝนแก่ชั้นบนที่ใช้นอนและเก็บข้าวของที่จำเป็น เถียงนาบางหลังมีชั้นลอยเหนือพื้นชั้นบนเอาไว้เก็บของหรือเป็นห้องสำหรับนอน หรือมีการทั้งชายคาปีกนกด้านจั่วหลังยาวมาเกือบจรดพื้นดิน โดยตั้งเสารับต่างหากเพื่อเป็นหล่องข้าวขนาดใหญ่ เถียงนาบางหลังอาจมีหลังคาคลุมทางด้านหน้าโดยไม่เป็นแบบโครงรม แต่เป็นหลังคาแบบตูปนกกวักของล้านนา ซึ่งมีรูปทรงที่สวยงามน่าสนใจอีกลักษณะหนึ่ง โครงสร้างของเถียงนามี 2 ประเภท คือ เรือนเครื่องผูกและเรือนเครื่องสับซึ่งสามารถก่อสร้างได้รวดเร็ว

สิ่ง สักคมชาวไทใหญ่เป็นสักคมเกษตรกรรมที่ต้องใช้สัตว์เลี้ยงเพื่อทำการเกษตรและใช้ในการเดินทาง สัตว์เลี้ยงที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต ได้แก่ วัว ควาย ม้า ลา และล่อ เมื่อสัตว์เหล่านี้กลับมาจากการทำนาหรือเดินทางจึงต้องพักผ่อนในที่ซึ่งคุ้มแดดคุ้มฝนได้และปลอดภัยจากสัตว์ร้าย ดังนั้นในอาณาเขตบ้านเรือนแต่ละหลังของบ้านปางหมู มักมีสถาปัตยกรรมอีกประเภทหนึ่งคือ โรงเลี้ยงวัวควายที่เรียกว่า “สิ่ง” สิ่งมักอยู่ใกล้ตัวเรือนเพื่อให้สามารถมองเห็นได้สะดวก ลักษณะเป็นอาคารโล่งไม่มีผนัง มักมีหลังคาจั่วปีกนกคลุมด้านหน้าและหลังเพื่อคุ้มแดดคุ้มฝน ภายในสิ่งมีที่ผูกสัตว์และรางให้อาหาร สิ่งมักสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นพื้นที่อเนกประสงค์โดยไม่ได้แค่เลี้ยงสัตว์เท่านั้น แต่ยังเป็นที่พักข้าวของ

เครื่องใช้และทำเป็นโรงตำข้าวหรือมีครกกระเดื่องตั้งอยู่ภายในสิ่งด้วย โครงสร้างของสิ่งเป็นโครงสร้างไม้ บางหลังใช้เสาไม้ไม่ทูปเปลือก โครงหลังคาไม้ไผ่ หลังคามุงใบตองตึง พื้นเป็นดินทูปแน่น ในปัจจุบันไม่ค่อยพบสิ่งที่ใช้เลี้ยงไก่แล้ว ชาวบ้านนิยมเลี้ยงไก่โดยใช้สุมไก่ทั่วไป ส่วนสิ่งเลี้ยงวัวและควายยังมีอยู่บ้างแต่มีจำนวนน้อยลง เนื่องจากชาวบ้านเปลี่ยนมาใช้เครื่องไถนาแทนวัวและควาย

ยั้งข้าว (เขี้ยว) มี 2 ลักษณะ คือ ยั้งข้าวชนิดแยกออกจากตัวเรือนและชนิดที่เป็นส่วนหนึ่งของเรือน ยั้งข้าวที่แยกออกมามักจะเป็นเรือนแบบใต้ถุนสูง ผังเปิดโล่ง วางทิศทางของจั่วขนานกับเรือนนอน สำหรับยั้งข้าวที่ไม่แยกออกมามักจะตั้งชิดคาจากตัวเรือนให้ยาวลงมา และทำร้านไม้ไผ่หรือไม้จริงเพื่อตั้งหลองข้าว ยั้งข้าวมีรูปแบบหลายลักษณะ บางหลังใช้เป็นอาคารที่บใส่ข้าวเปลือกไว้ในห้อง โครงสร้างหลักเป็นไม้จริงเพราะต้องรับน้ำหนักบรรทุกของข้าวเปลือก บางหลังปลูกยั้งข้าวเป็นเรือนโล่งมีผังกั้นกั้นตัก และตั้งหลองข้าวขนาดใหญ่ไว้ในอาคาร ใต้ถุนของยั้งข้าวสามารถใช้เป็นที่เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ และเก็บฟืนหรือเครื่องมือในการเกษตรอีกด้วย

ภาพที่ 3.31 แสดงยั้งข้าว หมู่บ้านปางหมู

ภาพที่ 3.32 แสดงยั้งข้าว หมู่บ้านปางหมู

สรุปลักษณะสถาปัตยกรรมของหมู่บ้านปางหมูในปัจจุบัน มีรูปแบบสถาปัตยกรรมเปลี่ยนแปลงไปบ้างบางส่วน ส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบ้านเรือนทางด้านวัสดุในการก่อสร้าง หลังคาสังกะสี หรือกระเบื้องแผ่นเรียบ กระเบื้องลอน บางอาคารมีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ อย่างไรก็ตามสถาปัตยกรรมในส่วนอื่นๆ ยังคงรูปแบบประเพณีไว้ได้มาก เช่น วัด ศาลเจ้าเมือง เป็นต้น

3.2 บ้านเมืองปอน อำเภอขุนยวม

แหล่งที่ตั้งและความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐาน

บ้านเมืองปอน ตั้งอยู่ในเขตตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนไทใหญ่แห่งนี้อยู่ในบริเวณหุบเขาที่มีภูเขาล้อมอยู่โดยรอบ พื้นที่ส่วนใหญ่จึงประกอบไปด้วยภูเขาและป่าไม้ ส่วนที่ราบสำหรับที่ทำกินในบริเวณลุ่มแม่น้ำปอน ในการเดินทางเข้าสู่ชุมชนบ้านเมืองปอนเข้าถึงได้โดยทางหลวงหมายเลข 108 (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 20-21; อรศิริ ปาณินท์, 2538: 25; และ องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน, 2545: 2)

การตั้งถิ่นฐานของบ้านเมืองปอนมีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เมืองแม่ฮ่องสอนได้กล่าวถึงเมืองกุ่มลม (ขุนยวม) ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับพะกาหม่อง ผู้ปกครองชาวไทใหญ่ในยุคแรกของการก่อตั้งชุมชน และเมืองปอน (เมืองปอน) เป็นชุมชนในเมืองกุ่มลม จึงนับว่าบ้านเมืองปอนมีระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานร่วมสมัยกับการตั้งเมืองแม่ฮ่องสอนยุคแรกๆ ประมาณปี พ.ศ. 2347 บ้านเมืองปอนแต่เดิมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของลำน้ำปอน เชิงดอยเวียง มีนายน้อยสีเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ต่อมาด้วยความขัดแย้งไม่ยอมร่วมมือกับกลุ่มคนชาวพม่าในการบุกโจมตีนครพิงค์ (เชียงใหม่) จึงทำให้ต้องย้ายเมืองปอนหนีขึ้นไปอยู่บนดอยเวียง ซึ่งเป็นภูเขาสูงเหมาะแก่การตั้งรับการโจมตีจากชาวพม่า ต่อมาเจ้าครองนครพิงค์ทราบข่าวจึงได้แต่งตั้งให้นายน้อยสีเป็นพระยาไพศาลและให้ปกครองเมืองปอนต่อไป ต่อมาหลังจากการเก็บเกี่ยวผ่านไป 5 เดือน พระยาไพศาลได้ปรึกษากับชาวบ้านว่าทำเลที่ตั้งของดอยเวียงที่เป็นดอยสูง ส่งผลให้มีความยากลำบากในการประกอบอาชีพ ขาดแคลนน้ำ ประกอบกับในเวลานั้นไม่มีข้าศึกมารุกราน จึงให้ย้ายหมู่บ้านลงมาตั้งถิ่นฐานทางทิศตะวันตกของลำน้ำปอน จนกระทั่งเป็นชุมชนบ้านเมืองปอนดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

ลักษณะทางสังคม

โครงสร้างทางสังคมของบ้านเมืองปอน (หมู่ 1 และ หมู่ 2) มีลักษณะสังคมแบบเกษตรกรรม ประชากรมีจำนวนไม่มากนัก ประมาณ 1,778 คน เป็นชาย 922 คน และหญิง 856 คน มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 519 ครัวเรือน (ข้อมูลจากการสำรวจทะเบียนราษฎร ปี 2539) คนในหมู่บ้านเป็นชาวไทใหญ่แทบทั้งหมด จึงมีความยึดมั่นร่วมกันในพระพุทธศาสนาและรักษาประเพณีความเชื่อของคนไทใหญ่ไว้อย่างเหนียวแน่น อาทิ การนับถือศาลเจ้าเมือง การสร้างบ้านเรือน การวางผังบ้านตาม

กับดวงชะตาของเจ้าของบ้าน การสร้างที่อยู่อาศัย ผังบ้าน รวมถึงการรักษาสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและความศรัทธาเหล่านั้น เช่น ตำแหน่งวัดและพระธาตุกองมู (เจดีย์) ตำแหน่งที่ตั้งป่าช้า อีกทั้งในหมู่บ้านยังคงมีความเชื่อทางโหราศาสตร์และฤกษ์ยาม การเกิด การแต่งงาน และการตาย และประเพณีความเชื่อเหล่านี้มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนชาวไทใหญ่ออย่างแนบแน่นตั้งแต่เกิดจนตาย หมู่บ้านเมืองปอนยังคงจัดงานประเพณีสิบสองเดือนของชาวไทใหญ่สืบเนื่องต่อกันมาทุกปี (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 21-26 และ สัมภาษณ์คุณ เยาวเรศ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพของชาวบ้านในหมู่บ้านเมืองปอน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมทั้งการทำนาและปลูกพืชไร่ เช่น กระเทียม ถั่วเหลือง หอมแดง ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ไร่ข้าว และรับราชการ

การค้าขายแลกเปลี่ยนในหมู่บ้านเมืองปอน ส่วนใหญ่เป็นระบบพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อสินค้าทางการเกษตรและอุตสาหกรรมในครัวเรือนเพื่อนำไปขายต่อในพื้นที่อื่น การค้าขายสินค้าในหมู่บ้านเป็นการแลกเปลี่ยนโดยใช้เงินตราเป็นสื่อกลาง แต่มักเป็นการค้าปลีก โดยสามารถซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นและสินค้าจากในเมืองได้จากร้านขายของชำภายในหมู่บ้าน และยังมีตลาดสดขนาดเล็กตั้งอยู่ภายในหมู่บ้าน เพื่อเป็นสถานที่ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนอาหารสดหรือสินค้าการเกษตรระหว่างกันอีกด้วย (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 21; สัมภาษณ์เจริญ ทวีบุญ; และองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน, 2545: 3)

หมู่บ้านเมืองปอนมีสถานที่และกิจกรรมดึงดูดนักท่องเที่ยวอยู่มากมาย ได้แก่ วัดเมืองปอน ประเพณีและวัฒนธรรมไทใหญ่ การละเล่นพื้นบ้าน รวมทั้งสภาพธรรมชาติที่สวยงาม แต่ยังคงมีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาไม่มากนัก เนื่องจากหมู่บ้านเมืองปอนยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและอยู่ไกลจากอำเภอเมือง ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอนมีการวางแผนในการสนับสนุนการท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเห็นว่าเป็นวิธีการในการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน จึงมีการประสานงานกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในการประชาสัมพันธ์หมู่บ้านเมืองปอนให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นในปัจจุบัน (สัมภาษณ์เจริญ ทวีบุญ)

การจัดการทรัพยากร

แหล่งทรัพยากรของบ้านเมืองปอนแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำปอน ที่ราบริมแม่น้ำปอน พื้นที่ธรรมชาติ ป่าไม้ บ่อน้ำทิพย์ แหล่งหิน และแหล่งทราย สำหรับทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แก่ วัดเมืองปอน การแกะลายฉลุไทใหญ่ นาฏศิลป์ ดนตรีพื้นเมือง การแต่งกายแบบชาวไทใหญ่ ภาษาไทใหญ่ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (เรือนพื้นถิ่น) (องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน, 2545: 5-6)

การจัดการทรัพยากรน้ำ ใช้วิธีการแบบสมัยใหม่เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน เช่น การประปา การผันน้ำจากระบบชลประทานด้วยลำเหมืองและฝายจากแม่น้ำปอนทางตอนเหนือของหมู่บ้าน และยังคงมีการผันน้ำตามภูมิปัญญาดั้งเดิมด้วยการสร้างเหมืองฝายผันน้ำจากแม่น้ำด้วยระบบแรงดึงดูดธรรมชาติ สำหรับระบบระบายน้ำใช้การระบายแบบธรรมชาติโดยการซึมลงผิวดิน และใช้ระบบท่อระบายน้ำในบางส่วน เช่น รางระบายน้ำในหมู่บ้านที่ปล่อยให้น้ำไหลรวมลงสู่ลำเหมือง จากนั้นจึงปล่อยลงสู่พื้นที่นา (สัมภาษณ์เจริญ ทวีบุญ และองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน, 2545: 5-6)

การจัดการทรัพยากรดิน หมู่บ้านเมืองปอนมีการปลูกพืชหมุนเวียนในแต่ละรอบปี ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม ทำให้แร่ธาตุและสารอาหารในดินไม่ถูกใช้จากพืชเพียงกลุ่มเดียว เช่น การปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน แต่ในปัจจุบันชาวบ้านเริ่มนิยมการใช้สารเคมี เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง ในทำการเกษตรที่เป็นการทำลายทรัพยากรดิน ทำให้ดินเสีย แข็งตัว และสารเคมีเหล่านี้ปนเปื้อนลงสู่แหล่งน้ำได้อีกด้วย (สัมภาษณ์เจริญ ทวีบุญ; องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน, 2545: 5-6)

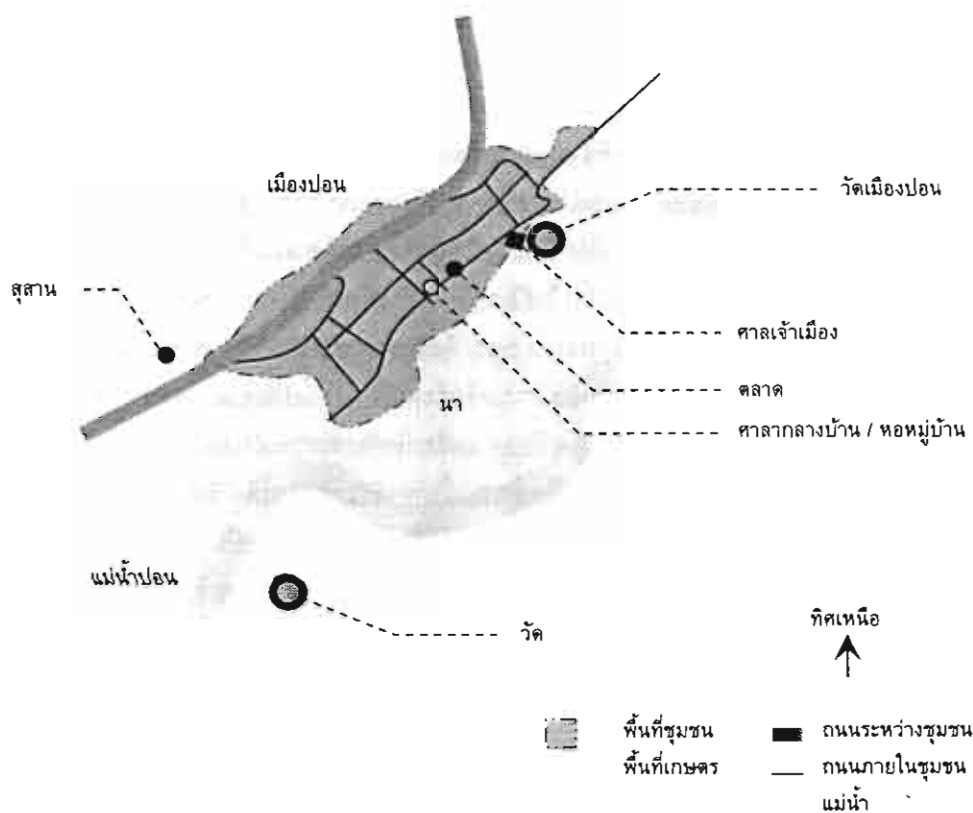
การจัดการน้ำเสียนั้น ชาวบ้านปล่อยให้ซึมตามธรรมชาติ สำหรับของเสียและขยะ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้จัดเก็บ โดยมีบางส่วนที่ชาวบ้านกำจัดด้วยวิธีฝังหรือเผา (สัมภาษณ์เจริญ ทวีบุญ)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

1) การตั้งถิ่นฐาน

บ้านเมืองปอนตั้งอยู่บนที่ราบต่อเนื่องขนาดใหญ่ระหว่างหุบเขาริมแม่น้ำปอน โดยมีแม่น้ำขิดพื้นที่ตั้งชุมชนในด้านหนึ่ง ภูมิทัศน์จึงมีพื้นที่เกษตรของชุมชนติดกับริมแม่น้ำ ถัดมาจากพื้นที่เกษตรเป็นที่ตั้งของชุมชนซึ่งติดกับเส้นทางคมนาคมทางบก ทิวทัศน์ของบ้านเมืองปอนจึงมีทิวทัศน์แสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันอย่างใกล้ชิดกับเกษตรกรรม สามารถมองเห็นทุ่งนาขนาดใหญ่ซึ่งสัมพันธ์กับสายน้ำ กลางทุ่งนามีอาคารหลังเล็กๆ หรือที่เรียกว่า “เถียงนา” กระจุกกระจายทั่วไป โดยมีทิวเขาที่สลับซับซ้อนเป็นฉากหลัง สำหรับองค์ประกอบในภูมิทัศน์ของบ้านเมืองปอน ได้แก่

- 1) รูปทรงของแผ่นดิน เป็นที่ราบระหว่างหุบเขาซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องขนาดใหญ่ บริเวณที่ราบเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ที่เนินจะเป็นที่ตั้งชุมชน
- 2) ดิน มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย กรวด และลูกรัง ความชื้นน้อย
- 3) พืชพรรณเป็นพืชพื้นถิ่น (Native Plant) ที่ขึ้นเฉพาะพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล เป็นพืชพรรณในป่าเต็งรังผสมกับป่าเบญจพรรณและยังเป็นแหล่งวัสดุในการก่อสร้าง
- 4) น้ำ มีธารน้ำไหลผ่านในด้านหนึ่งของพื้นที่ตั้งหมู่บ้านคือแม่น้ำปอน ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่าของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 5) องค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้นได้แก่ อาคาร บ้านเรือน วัด ศาล ถนน ฯลฯ ยังมีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ค่อนข้างมาก แต่บางส่วนก็มีรูปแบบที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย อาคารมีขนาด 1-2 ชั้น ใช้วัสดุจากธรรมชาติและวัสดุสมัยใหม่ สิ่งก่อสร้างยังมีน้อยอยู่เมื่อเทียบกับพื้นที่โดยรอบ

ภาพที่ 3.33 แสดงผังชุมชนบ้านเมืองปอน

ลักษณะสภาพภูมิประเทศและองค์ประกอบในภูมิทัศน์ที่มีอยู่ ทำให้ภูมิทัศน์ของบ้านเมืองปอนมีความกลมกลืนกับธรรมชาติเช่นเดียวกับบ้านปางหมู ทั้งการเลือกที่ตั้งอยู่ในที่ราบ และการทำการเพาะปลูกตามที่ราบลุ่มหรือที่ราบเนินเขาตามระดับความชัน การปลูกพืชที่เหมาะสมซึ่งเป็น

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่า กลมกลืนสอดคล้องกับที่ตั้งของชุมชน

ภาพที่ 3.34 แสดงภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านเมืองปอน

2) ชุมชน

บ้านเมืองปอนเป็นชุมชนดั้งเดิมที่ยังคงเอกลักษณ์ของชุมชนไทใหญ่ไว้ได้ ดังนี้

1) ผังของหมู่บ้านและการใช้ประโยชน์ที่ดิน เนื่องจากชุมชนเมืองปอนมีพื้นที่ราบต่อเนื่องขนาดใหญ่ระหว่างหุบเขาที่มีแม่น้ำชีดด้านหนึ่ง พื้นที่เกษตรจึงอุดมด้วย โดยมีชุมชนในบริเวณถัดมาจากพื้นที่เกษตรซึ่งติดกับทางคมนาคมทางบก ผังของหมู่บ้านในอดีตสันนิษฐานว่ามีรูปร่างของผังรูปทรงอิสระตามลักษณะโดยทั่วไปของชุมชนดั้งเดิม แต่ในปัจจุบันมีการสร้างเส้นทางคมนาคมในชุมชนเป็นถนนคอนกรีตแบบตารางที่ชัดเจน โดยมีอาคารพักอาศัยเกาะตัวตามเส้นทางภายในชุมชนดังกล่าว

การใช้ประโยชน์ที่ดินแบ่งตามการใช้งาน คือ ที่พักอาศัย ที่ทำการเกษตร พื้นที่ทำพิธีกรรม ที่เผาศพ/ ป่าประเพณี ส่วนรูปแบบของการใช้ที่ดินในบ้านยังคงคล้ายคลึงกันในชุมชน โดย มีส่วนปลูกพืชสวนครัว ส่วนเลี้ยงสัตว์ อวนน้ำ ตากผ้า ลานอเนกประสงค์ ซึ่งมีรูปแบบผังบริเวณของบ้านพักอาศัยแตกต่างกันตามวันเกิดของเจ้าบ้านตามความเชื่อของชาวไทใหญ่

ภาพที่ 3.35 แสดงภูมิทัศน์ภายในชุมชนหมู่บ้านเมืองปอน

2) องค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนบ้านเมืองปอน

วัดเมืองปอนเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญทั้งทางจิตใจ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับองค์ประกอบทางความเชื่ออื่นๆ นอกจากนี้ยังมีวัดอีกแห่งหนึ่งซึ่งอยู่บนเนินแยกห่างออกไปไม่ไกลจากบริเวณชุมชน ซึ่งชาวบ้านไทยกล่าวถึงวัดแห่งนี้ว่าไม่ใช่วัดไทใหญ่หากแต่เป็นวัดของคนเมือง อย่างไรก็ตามต้องถือว่าวัดอีกแห่งนี้ก็ใช้องค์ประกอบหนึ่งของชุมชน เนื่องจากปัจจุบันภายในชุมชนมีผู้คนชาติพันธุ์อื่น (คนไทยภาคเหนือหรือคนไทยจากท้องถิ่นอื่น) ผสมผสานอยู่จึงเป็นองค์ประกอบที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับกับลักษณะความเชื่อที่แตกต่างกันออกไปภายในชุมชน

ศาลเจ้าเมืองหรือหอเจ้าเมือง มีการใช้งานในช่วงเวลาของงานประเพณีของชุมชน เป็นองค์ประกอบที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชุมชนเมือง

หอหมู่บ้านและศาลาอเนกประสงค์ องค์ประกอบในส่วนนี้ของชุมชนเมืองปอน มีความแตกต่างออกไปจากชุมชนอื่นในพื้นที่ศึกษา เนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่ใช้งานร่วมกันระหว่างหอหมู่บ้านกับศาลาอเนกประสงค์

ป่าช้ามีลักษณะใกล้เคียงกับของบ้านปางหมูเป็นองค์ประกอบที่แยกห่างจากชุมชน เป็นองค์ประกอบที่ใช้ประโยชน์ในงานพิธีการเผาศพ สวดศพของคนตาย

บ้านเรือน เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีขึ้นในลักษณะเช่นเดียวกันกับชุมชนเมืองปางหมู คือมีจำนวนมากที่สุดเมื่อเทียบกับองค์ประกอบอื่น และมีการเกาะกลุ่มกันบนพื้นที่พักอาศัยของชุมชน

3) พื้นที่เปิดโล่งและพื้นที่นันทนาการ

บ้านเมืองปอนมีความหนาแน่นมากที่สุดในพื้นที่ศึกษาทั้งสามแห่ง โดยมีพื้นที่เปิดโล่งที่สำคัญคือ ลานภายในวัด ลานของศาลเจ้าเมือง ถนนทุ่งนา และแม่น้ำ

4) ทิศทางการวางผัง

บริเวณกลางชุมชนเป็นที่ตั้งของศาลากลางบ้านและหอหมู่บ้าน โดยมีอาคารพักอาศัยกระจายอยู่โดยรอบ วัดและศาลเจ้าเมืองแยกออกมาชัดเจนทางด้านหนึ่งของชุมชนและมีวัดอีกแห่งหนึ่งบนเนินทางทิศใต้สุดสานแยกห่างไปทางทิศตะวันตกตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมอยู่ในด้านที่ติดกับริมแม่น้ำถัดออกไปจากชุมชน

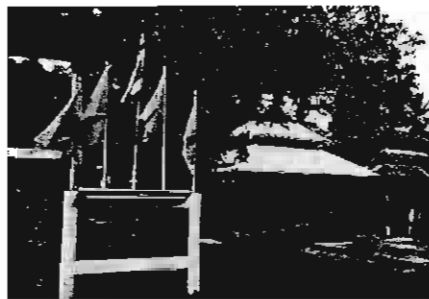
5) เส้นทางคมนาคม

ถนนระหว่างชุมชนที่เชื่อมโยงบ้านเมืองปอนไปสู่ชุมชนอื่นๆ มีระดับสูงกว่าพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านขนานไปกับชุมชน ถนนคอนกรีตในชุมชน มีลักษณะตารางที่ชัดเจน จึงส่งผลให้ผังของชุมชนเป็นระบบตาราง

3) สถาปัตยกรรม

3.1) สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา ความเชื่อ และ วัฒนธรรม

วัดเมืองปอนเป็นวัดสำคัญของหมู่บ้านเมืองปอน มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากพม่า ภายในวัดมีศาลาการเปรียญขนาดใหญ่รูปทรงสถาปัตยกรรมไทใหญ่ ซึ่งโดยมีหลังคาหลายชั้น และมีการประดับตกแต่งส่วนเชิงชายอย่างสวยงาม วัสดุและโครงสร้างดั้งเดิมใช้ไม้เป็นโครงสร้างหลัก หลังคาแป้นเกล็ด ผืนไม้ แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุไปจากเดิม เช่น การใช้สังกะสีผสมกับหลังคาโลหะ ภายในวัดมีเสนาสนะที่สำคัญดังนี้ อุโบสถ ศาลาคลุมบ่อน้ำ ศาลาสร้งน้ำ

ภาพที่ 3.36 แสดงวัดเมืองปอน วัดเมืองปอน

ภาพที่ 3.37 แสดงศาลาการเปรียญ วัดเมืองปอน

ศาลาการเปรียญของวัดเมืองปอนเป็นอาคารสูง 2 ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐฉาบปูน ได้ถูกเป็นพื้นที่ใช้สอยบางส่วน บางส่วนเปิดโล่ง โครงสร้างอาคารเป็นไม้ผสมคอนกรีต เสาเป็นไม้ บันไดคอนกรีต ผืนชั้นบนเป็นไม้ หลังคาสังกะสีและแผ่นโลหะ มีลวดลายประดับในส่วนประกอบของหลังคา ศาลาการเปรียญมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีต่างๆ ของหมู่บ้านเมืองปอน ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปรูปไทใหญ่ อาคารมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ หลังคายกสูง มี 2 คอสอง และมีการซ้อนหลังคา 3 ชั้น (2 คอ 3 ชาย) บริเวณเชิงชาย ประสาทและหน้าจั่ว ทำด้วยโลหะ มีการแกะสลักหรือฉลุเชิงชายเป็นลวดลายวิจิตรงดงาม

ภาพที่ 3.38 แสดงศาลาการเปรียญ วัดเมืองปอน

อุโบสถของวัดเมืองปอนเป็นอาคารขนาดเล็ก มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่และมีอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมพม่าปะปนด้วย หลังคาจั่ว ยกคอสอง 2 คอสอง หลังคา 3 ตับ และมียอดมณฑป บริเวณทางเข้ามีการยื่นมุข คลุมบันได หลังคามุขเป็นหลังคาจั่ว 3 ตับ มีการประดับลวดลายบริเวณหน้าบัน

ภาพที่ 3.39 แสดงอุโบสถ วัดเมืองปอน

ศาลเจ้าเมืองหรือหอเจ้าเมืองนั้นเป็นสิ่งก่อสร้างที่อยู่คู่กับชุมชนบ้านเมืองปอนมาช้านาน มีลักษณะรูปทรงหลังคาแบบไทใหญ่ คือ หลังคาซ้อนชั้น ยกคอสอง 2 คอสอง หลังคาจั่ว 2 ตับ ผังของศาลเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันด้านยาวเป็นด้านหน้าซึ่งมีมุขยื่นเน้นความสำคัญ

โครงสร้างไม้ หลังคาสังกะสี ภายในโล่ง โดยรอบศาลมีรั้วล้อมรอบ พื้นที่
ภายนอกอาคารมีต้นไม้ใหญ่ปกคลุม

ภาพที่ 3.40 แสดงศาลเจ้าเมือง วัดเมืองปอน

ภาพที่ 3.41 แสดงศาลเจ้าเมือง วัดเมืองปอน

ศาลากลางบ้านหรือศาลาไ้บ้าน เป็นอาคารอเนกประสงค์ที่ชาว
บ้านเมืองปอนใช้เป็นพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยใช้งานประกอบพิธีกรรม
ทำบุญหมู่บ้านเช่นเดียวกับหอหมู่บ้าน และเป็นที่ประชุมของกำนันและ
ผู้ใหญ่บ้าน อีกทั้งเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ของชาวบ้าน มีรูปแบบ
สถาปัตยกรรมที่พบเห็นได้ทั่วไป เป็นอาคารชั้นเดียวหลังคาจั่ว ผนังไม้
โครงสร้างไม้ผสมคอนกรีต และหลังคาสังกะสี

ภาพที่ 3.42 แสดงศาลากลางบ้าน หมู่บ้านเมืองปอน

ที่เผาศพเป็นอาคารสูงประมาณ 2 ชั้นไม่มีผนัง มีแต่หลังคาจั่ว มุง
ด้วยสังกะสี พื้นที่โดยรอบที่เผาศพเป็นป่าช้า

3.2) สถาปัตยกรรมที่รองรับความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต

บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นเรือนที่มีโครงสร้างไม้ ยกใต้ถุนสูง ตัวเรือน
แบ่งเป็นชานหน้า เติ้น ห้องนอน ครัวหรือแม่เตาไฟ ส่วนเก็บของและเก็บ
ข้าวเปลือก หลังคาจั่วมีลาดเอียงมาก มีชายคาปีกนกคลุมจั่วด้านหน้าและ
ด้านหลัง มีชานและบันไดทางขึ้นด้านหน้าซึ่งอยู่ใต้หลังคาที่มุงด้วยใบตอง
ถึง สามารถแบ่งลักษณะของบ้านเรือนได้ 4 รูปแบบ คือ เรือนแบบจั่วเดียว

ทั้งชายคาคลุมหลังข้าวอยู่ในเรือนเดียวกัน เรือนแบบจั่วเตี้ยมียั้งข้าวแยกจากตัวบ้านตั้งอยู่ในทิศที่หันจั่วไปทางเดียวกับตัวบ้าน เรือนจั่วแผดทั้งชายคาคลุมหลังข้าวอยู่ในเรือนเดียวกันและเรือนจั่วแผดมียั้งข้าวแยกออกจากตัวเรือน

ภาพที่ 3.43 แสดงเรือนแบบจั่วเตี้ยมียั้งข้าวแยกจากตัวบ้าน หมู่บ้านเมืองปอน

ภาพที่ 3.44 แสดงเรือนแบบจั่วแผดมียั้งข้าวแยกจากตัวบ้าน หมู่บ้านเมืองปอน

ภาพที่ 3.45 แสดงเรือนแบบจั่วแผดทั้งชายคาคลุมหลังข้าว หมู่บ้านเมืองปอน

ภาพที่ 3.46 แสดงผนังไม้ตีตามตั้งสลับกับฝาไหล หมู่บ้านเมืองปอน

บ้านเรือนในชุมชนเมืองปอนมักเกาะกลุ่มหนาแน่นขนานถนนหลักของหมู่บ้าน โดยใช้รั้วไม้ไผ่กันแสดงอาณาเขตของแต่ละหลัง รั้วบ้านมี 3 แบบ คือ รั้วไม้ไผ่ (ฮั่วตาฆ่า) เป็นรั้วโปร่งทำจากไม้ไผ่สานขัดและเป็นช่องสี่เหลี่ยมต่างๆ ส่วนรั้วละลาย (ฮั่ววาง) เป็นรั้วที่ใช้ไม้ไผ่สานเรียงกันในลักษณะขัดและชิดกันจนแทบไม่มีช่องว่าง และรั้วค้ำซึ่งเป็นรั้วที่ใช้ไม้ไผ่ลำขนาด 5 นิ้ว x 6 นิ้วหรือปึกไม้เจาะรู ตั้งเป็นเสา แล้วสอดไม้ไผ่ลอดเป็นแนวซ้อนกัน 3-4 ชั้น หรือรั้วไม้เป็นไม้ระแนงตีถี่ๆ และใช้รั้วจากกลุ่มต้นไม้ที่ปลูกอย่างหนาแน่น แต่ปัจจุบันเริ่มมีการใช้คอนกรีตบล็อกในการสร้างรั้ว ในบริเวณบ้านมีลานบ้าน (ช่วงบ้าน) ซึ่งมักมีบ่อน้ำตั้งอยู่ใกล้ๆ มีการปลูกพืชผักสวนครัวซึ่งอาศัยความชื้นจากการใช้บ่อน้ำและห้องน้ำ บ้านที่ฐานะทางเศรษฐกิจดีมักแยกยั้งข้าว (เขี้ยว) โรงเลี้ยงวัวควาย (สิ่ง) ออกจากตัว

บ้าน ส่วนบ้านที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนักมักมีกลุ่มบ้านที่ใช้ลานบ้านร่วมกัน และทั้งชายคาคลุมหลังคาอยู่ในเรือนเดียวกัน

ลักษณะของเรือนจั่วเดี่ยวและเรือนจั่วแฝดที่หมู่บ้านเมืองปอน มีลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรม วัสดุในการก่อสร้าง และโครงสร้าง คล้ายคลึงกับเรือนจั่วเดี่ยวและเรือนจั่วแฝดที่หมู่บ้านปางหมู ต่างกันที่หมู่บ้านเมืองปอนยังหลงเหลือกลุ่มบ้านเรือนไทใหญ่รูปแบบดั้งเดิมได้มากกว่าที่หมู่บ้านปางหมู บ้านเรือนของชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านเมืองปอนมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมดังนี้

วัสดุที่ใช้ก่อสร้างบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นเรือนเครื่องสับ มีโครงสร้างไม้ โครงสร้างหลังคาใช้ไม้จริงผสมกับไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยใบตองดิบ พื้นบ้านส่วนนอกและเดินเป็นไม้จริง พื้นที่บริเวณครัว เตาไฟและชานนอกเป็นฟากไม้ไผ่ ฝาบ้านที่นอนใช้ไม้จริงตีตามตั้งสลับกับฝาไหล มีช่องเปิดเล็กๆ บริเวณเรือนนอน สำหรับฝาเรือนบริเวณเตาไฟ นิยมใช้ผนังขัดแตะ โดยใช้ไม้ไผ่ทาบแบนสานขัดกัน และไม้กั้นฝาบริเวณเตาไฟให้จรดหลังคา แต่เปิดโล่งให้ระบายอากาศได้ ยังชาวมีการใช้โครงสร้างมีทั้งไม้จริงและไม้ไผ่ ผนังอาคารขึ้นกับฐานะของเจ้าของบ้าน เช่น ผนังไม้ ผนังไม้ไผ่ สานขัดแตะ

พื้นที่ใช้สอยในบ้านประกอบด้วยบันได เต้น ครัว (แม่เตาไฟ) ห้องนอน ยังข้าว ใต้ถุน และห้องน้ำ บันไดทางขึ้นอยู่บริเวณชานหน้าบ้าน อยู่ด้านหน้าของเรือน ขนาดกว้าง 0.90–1.10 เมตร สูงแล้วแต่ความสูงของเรือน อาจมีหลังคาคลุมหรือเป็นชานตากแดด บริเวณบันไดมีร้านน้ำสำหรับรับแขก ถัดไปเป็นเต็นที่อยู่ใต้ชายคา

ภาพที่ 3.47 แสดงห้องพระ (เชิงพะสา) บริเวณเต็นหมู่บ้านเมืองปอน

ภาพที่ 3.48 แสดงเต็น หมู่บ้านเมืองปอน

- ร้านน้ำ (เชิงน้ำ) มักอยู่บริเวณชานตรงข้ามกับบันไดทางขึ้นเรือน และอยู่สูงชันจากพื้นชานประมาณ 0.80-1.00 เมตร ซึ่งพอดีกับความสูงของคน เป็นชั้นยื่นออกไปจากตัวบ้าน 0.45-0.50 เมตร ในบริเวณที่มีชายคา

คลุมใช้ใบตองตึง หรือไม้ไผ่ตีปิดด้านหลังที่มองเห็นจากนอกเรือนเพื่อความสวยงามและช่วยรักษาความเย็นของน้ำ ประโยชน์ของร้านน้ำประเภทนี้เป็นการประหยัดเนื้อที่ อีกทั้งสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม สามารถใช้ดื่ม ทำความสะอาดร่างกาย น้ำที่เหลือยังใช้รดกระบะสวนครัวที่อยู่บริเวณนั้นได้

- เติ้นเป็นพื้นที่อเนกประสงค์มีลักษณะเช่นเดียวกับกระเบียง ใช้รับแขก พักผ่อน รับประทานอาหาร ทำกิจกรรมต่างๆ บางบ้านที่มีเนื้อที่จำกัดหรือมีผู้สูงอายุมักใช้เติ้นเป็นที่นอน และเป็นที่ประดิษฐานหิ้งพระ (แข่งพระลา) จัดกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญ เติ้นในเรือนทั่วไปมีขนาดประมาณ 2 ช่วงเสาเรือนกว้างยาวประมาณ 4.00-4.40 เมตร

- ครัว (แม่เตาไฟ) มีทั้งรวมครัวอยู่ในบ้าน และแยกครัวออกจากตัวบ้าน ถ้าครัวอยู่ในบ้านมักอยู่บริเวณติดกับส่วนเติ้นหรืออยู่ติดกับชานหน้าบ้านได้หลังคาคลุม ส่วนบ้านที่แยกครัวต่างหากเติ้นมักอยู่ระหว่างห้องนอนและแม่เตาไฟ ครัว (แม่เตาไฟ) มักอยู่ส่วนมุมของพื้นที่หรือของห้อง บ้านที่ฐานะยากจนหรือมีพื้นที่บ้านค่อนข้างน้อย อาจมีแม่เตาไฟที่เป็นกระบะดินเหนียว มีเตาอังโล่หรือเตาเหล็กอยู่บริเวณชานบ้าน สำหรับบ้านที่มีครัวเป็นสัดส่วนชัดเจน มักทำผนังครัวเป็นฝาไม้ไผ่สานหรือเปิดช่องระบายอากาศระหว่างผนังและเพดาน เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ดีและทำชั้นวางของเป็นไม้ไผ่สานห้อยลงมาจากเพดานใกล้กับเตาไฟไว้เก็บอาหารแห้ง โดยใช้ควันช่วยถนอมอาหารแห้งที่วางอยู่บนชั้น

ภาพที่ 3.49 แสดงครัวมีแม่เตาไฟที่เป็นเตาเหล็กอยู่บริเวณชานบ้าน หมู่บ้านเมืองปอน

- ห้องนอนมักอยู่ในช่วงเสาสุดท้ายของบ้าน ติดกับบริเวณเดิน มี หิ้งผีบรรพบุรุษอยู่บริเวณหัวนอน ใช้นอนและเก็บผ้าของใช้ส่วนตัว ห้องนอน เป็นห้องที่ปิดทึบมากที่สุดในบ้าน ผืนผ้าใช้ไม้จริงหรือไม้ไผ่ อาจแบ่งเป็น ผาปากไม้ไผ่สับใช้ไม้ตีประกบกับเรือนและผืนที่ใช้ไม้ไผ่สานเป็นลวดลาย ต่างๆ ผืนไม้จริงใช้ตีในส่วนที่ปิดทึบ ในแนวตั้งและแนวนอน อาจเปิดช่อง ระบายอากาศบริเวณส่วนบนของผืน ในบางครั้งมีการแกะสลักช่องระบาย อากาศเป็นลวดลาย หรือเป็นผาไหลซึ่งเป็นผืนที่เลื่อนได้เป็นช่องลม

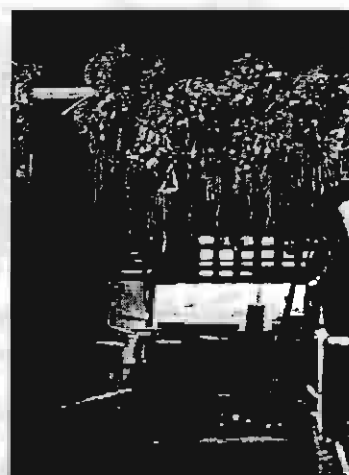

ภาพที่ 3.50 แสดงผืนห้องนอนเป็นไม้ไผ่สาน หมู่บ้านเมืองปอน

- ยุงข้าว บ้านที่แยกยุงข้าวออกจากตัวบ้านนิยมสร้างจั่วขนานกับ ตัวบ้าน ยุงข้าวมีหลายลักษณะมีทั้งผาที่บ่ไม้จริงหรือผาไม้ขัดแตะ เกราะอยู่ ด้านนอก ในปัจจุบันจำนวนยุงข้าวลดน้อยลงแต่ยังคงใช้อยู่ ลักษณะใหญ่ๆ แบ่งได้เป็น 2 แบบคือ ยุงข้าวที่แยกจากตัวเรือนเรียกว่า “เยข้าว” และยุง ข้าวที่อยู่ใต้หลังคาเรือนเป็นส่วนหนึ่งของบ้านเรียกว่า “หลองข้าว”

ภาพที่ 3.51 แสดงยุงข้าวที่อยู่ใต้ หลังคาเรือน หมู่บ้านเมืองปอน

ภาพที่ 3.52 แสดงการตากกระเทียมใต้ถุน เรือน หมู่บ้านเมืองปอน

- ใต้ถุนเป็นพื้นที่ใช้สอยอเนกประสงค์ได้แก่ นั่งเล่น พักผ่อน เก็บของ เก็บฟืน เก็บเครื่องมือทำไร่นา ทอผ้า ยปั่นผ้าและตากผลผลิตทางการเกษตร เช่น กระเทียม ถั่ว

- ห้องน้ำ (ตอมอาบน้ำ) ใช้เป็นห้องอาบน้ำและห้องส้วมมีลักษณะเรียบง่าย ขนาดเล็ก กว้างประมาณ 1.50 เมตร ยาว 2.00 เมตร หลังคาหน้าจั่วหรือเป็นเพิงง่ายๆ ในอดีตโครงสร้างเป็นไม้ไผ่ หลังคามุงใบตอง ผนึ่งจะปิดทึบไม่มีช่องเปิด ใช้ช่องลมในการระบายอากาศ วัสดุในการก่อสร้างผนึ่งมีทั้ง ใบตองตึง ไม้ไผ่ และไม้จริงที่เป็นแผ่นตีตามตั้ง ปัจจุบันรูปแบบของห้องน้ำยังมีลักษณะคล้ายในอดีต แต่มีการเปลี่ยนวัสดุมุงเป็นสังกะสี ผนึ่งเป็นสังกะสีหรือคอนกรีตบล็อก

ภาพที่ 3.53 แสดงห้องน้ำที่ก่อสร้างด้วยผนึ่งไม้ และหลังคาสังกะสี หมู่บ้านเมืองปอน

ภาพที่ 3.54 แสดงห้องน้ำที่ก่อสร้างด้วยผนึ่งคอนกรีต และหลังคาสังกะสี หมู่บ้านเมืองปอน

เรือนร้านค้าเป็นเรือนที่ดัดแปลงมาจากเรือนพักอาศัยมักหันหน้าเรือนออกสู่ถนน ส่วนใหญ่เป็นเรือนชั้นเดียวที่เปิดหน้าบ้านกว้างด้วยบานเฟี้ยม ลักษณะเป็นประตูบานพับ มีใต้ถุนเตี้ยๆ หรือปลูกติดดิน หน้าเรือนทำบันไดทางขึ้นเพื่อสะดวกแก่ผู้คนที่เข้ามาซื้อสินค้า ภายในร้านจะมีชั้นวางของหรือตู้วางสินค้าที่มักเป็นของใช้ในชีวิตรประจำวัน แต่ในปัจจุบันเรือนร้านค้าในหมู่บ้านเมืองปอนมักมีความสูง 2 ชั้น ชั้นล่างไว้ทำการค้าและห้องครัว ชั้นบนเป็นห้องนอนและเก็บของ ปัจจุบันรูปแบบของเรือนร้านค้าไม่แตกต่างจากร้านค้าทั่วไป มีการรองรับสินค้าที่มีอยู่ในปัจจุบัน แต่ยังคงมีลักษณะการเปิดหน้าเรือนตามทางสัญจรแบบดั้งเดิม

ภาพที่ 3.55 แสดงเรือนร้านค้าที่ทำเป็นเพิงแบบชั่วคราวริมถนน หมู่บ้านเมืองปอน

นอกจากนี้ยังมีเรือนร้านค้าอีกประเภทคือ เรือนที่ทำเป็นเพิงแบบชั่วคราวริมถนน โครงสร้างเป็นไม้ไผ่ หลังคามุงใบตองตึง มักขายอาหารพื้นถิ่น เจ้าของร้านอาจใช้หน้าบ้านของตนเองต่อเพิงเป็นร้านเพื่อให้ร้านติดถนน เรือนร้านค้าแบบนี้มักอยู่ในทำเลที่มีคนสัญจรมาก บริเวณทางแยกหรือใกล้กับสาธารณูปโภคของหมู่บ้าน

ศาลา ในหมู่บ้านเมืองปอนมีศาลาขนาดเล็กได้แก่ ศาลาที่ใช้พักผ่อน นั่งเล่น ประชุม และศาลาคลุมบ่อน้ำใช้ เป็นต้น ศาลามีหลายรูปแบบทั้งรูปทรงและวัสดุก่อสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทใหญ่ และรูปแบบสถาปัตยกรรมทรงไทยแบบภาคกลาง

ภาพที่ 3.56 แสดงศาลาคลุมบ่อน้ำ
วัดเมืองปอน

ภาพที่ 3.57 แสดงศาลาสรงน้ำ วัดเมืองปอน

ภาพที่ 3.58 แสดงศาลาพักผ่อนในบ้าน
หมู่บ้านเมืองปอน

ภาพที่ 3.59 แสดงศาลาประชาธิปไตย
หมู่บ้านเมืองปอน

ศาลาคลุมบ่อน้ำของวัดเมืองปอน มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ ยกคอสอง 2 คอสอง หลังคา 3 ชั้น บริเวณเชิงชาย และหน้าจั่ว ทำด้วยโลหะ มีการแกะสลักหรือฉลุเชิงชายเป็นลวดลายวิจิตรงดงาม ศาลาไม่มีผนัง สร้างไว้เพื่อรักษาความสะอาดของน้ำในบ่อน้ำ

ศาลาสรงน้ำของวัดเมืองปอนมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ ยกคอสอง 2 คอสอง หลังคา 3 ดับ มีหน้าจั่วตกแต่งทั้ง 4 ทิศ บริเวณเชิงชาย และหน้าจั่ว ทำด้วยโลหะ มีการแกะสลักหรือฉลุเชิงชายเป็นลวดลายวิจิตร

บ่อน้ำเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีทุกบ้าน เดิมมักมีการสร้างศาลาคลุมบ่อน้ำเพื่อรักษาความสะอาด ศาลาคลุมบ่อน้ำในบ้านเรือนจะมีลักษณะเรียบง่าย หลังคาหน้าจั่ว ไม่มีผนัง แต่ถ้าเป็นศาลาคลุมบ่อน้ำในวัด จะมีรูปทรงหลังคาซับซ้อนมากขึ้น มีการยกคอสอง หลังคามีการซ้อนชั้นหลังคา และมีการฉลุลวดลายบริเวณเชิงชายของหลังคา ในปัจจุบันบ้านที่สร้างขึ้นภายหลัง ไม่มีการทำศาลาคลุมบ่อน้ำเหมือนในอดีต กลายเป็นเพียงบ่อน้ำคอนกรีตโดยทั่วไปที่พบเห็นในชนบท

ภาพที่ 3.60 แสดงบ่อน้ำในบ้านที่พบเห็นทั่วไปในหมู่บ้านเมืองปอน

3.3) สถาปัตยกรรมที่เกิดจากการเกษตร

เถียงนา (เถียงนา) มีลักษณะเป็นเรือนใต้ถุนสูง ไม่กั้นผนังชั้นบน มีราวกันตกเตี้ยๆ ใต้ถุนใช้เก็บของ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนา พื้นที่ทำครัว และพักผ่อน ชั้นบนมีชานซึ่งต่อบนไต้ขึ้นไต้ชายคาปีกนกด้านหน้า หลังคาปีกนกด้านหน้ามีทั้งแบบโครงโค้งแบบโครงร่มคลุมจั่วด้านหน้า มีปีกนกโครงร่มมีเสาดั้งรับลอยๆ ส่วนหลังคาใหญ่เป็นหลังคาจั่ว ซึ่งมีความลาดเอียงมากทั้งชายคลุมจรดระดับพื้นชั้นบน หลังคาที่คลุมยาวนี้จะช่วยกันแดดฝนแก่ชั้นบน อาจทั้งชายคาปีกนกด้านจั่วหลังยาวมาเกือบจรดพื้นดิน ตั้งเสารับค้ำหากเพื่อเอาไว้เก็บหลอมข้าวขนาดใหญ่ ลักษณะโครงสร้างมี 2

ประเภท คือ เรือนเครื่องผูก และเรือนเครื่องสับแบบง่ายปัจจุบันชุมชนบ้านเมืองปอนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเถียงนา และวัสดุในการก่อสร้างโดยมีการใช้สังกะสีเป็นวัสดุมุงแทน ซึ่งก็ได้ทำให้รูปทรงหลังคาของเถียงนาเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ภาพที่ 3.61 – 3.63 แสดงเถียงนารูปแบบต่างๆ หมู่บ้านเมืองปอน

ภาพที่ 3.64 – 3.66 แสดงการเปลี่ยนแปลงวัสดุและรูปแบบของเถียงนา หมู่บ้านเมืองปอน

สิ่ง หรือโรงเลี้ยงวัวควายเป็นอาคารโล่ง ไม่มีผนัง หลังคาจั่ว ปีกนกคลุมด้านหน้าและหลัง กันแดดกันฝนให้สัตว์เลี้ยง ภายในสิ่งมีที่ผูกวัวควายและรางให้อาหารและน้ำ ในบางครั้งสิ่งอาจเป็นที่เก็บข้าวของเครื่องใช้ และเป็นพื้นที่ค้ำข้าวอีกด้วย โครงสร้างของสิ่งเป็นโครงสร้างไม้ โครงหลังคาไม้ไผ่ มุงด้วยใบตองดอง พื้นเป็นดินหุบแน่น

ภาพที่ 3.67 แสดงสิ่งเลี้ยงไก่ หมู่บ้านเมืองปอน

ภาพที่ 3.68 แสดงสิ่งเลี้ยงหมู หมู่บ้านเมืองปอน

ยั้งข้าวมี 2 ลักษณะคือ ยั้งข้าวแยกออกจากตัวเรือน และมียั้งข้าวอยู่ในตัวเรือนซึ่งทั้งชายหลังคาต่ำเพื่อคลุมหลองข้าว สำหรับบ้านที่แยกยั้งข้าวออกจากตัวบ้านมักสร้างยั้งข้าวซึ่งเป็นอาคารขนาดเล็ก ใต้ถุนสูง ผนังเปิดโล่ง ทิศทางของหน้าจั่วขนานกับบ้านเดิม บางบ้านยั้งข้าวเป็นอาคารที่บิใส่ข้าวเปลือกไว้ในห้องของตัวอาคารมักมีโครงสร้างหลักเป็นไม้จริง ผนังของยั้งข้าวมีทั้งไม้จริงและไม้ไผ่ทาบแบนโดยมีโครงคร่าวอยู่ด้านนอกของผนัง บางบ้านปลูกยั้งข้าวเป็นเรือนโล่งมีผนังเดี่ยวๆ กั้นรอบ และตั้งหลองข้าวขนาดใหญ่ไว้ในอาคาร ใต้ถุนของยั้งข้าวใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ เก็บฟืน และเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร

ภาพที่ 3.69 แสดงยั้งข้าวที่แยกจากตัวเรือน หมู่บ้านเมืองปอน

ภาพที่ 3.70 แสดงยั้งข้าวที่เป็นส่วนหนึ่งของตัวเรือน หมู่บ้านเมืองปอน

สรุปลักษณะสถาปัตยกรรมของหมู่บ้านเมืองปอนในปัจจุบัน มีรูปแบบสถาปัตยกรรมเปลี่ยนแปลงไปบ้างโดยส่วนใหญ่บ้านเรือนของชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านเมืองปอนยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่มาก่อนข้างมาก บ้านเรือนที่สร้างขึ้นใหม่ หรือผู้ที่มีฐานะมักสร้างอาคาร 2 ชั้น หลังคาหน้าจั่ว โครงสร้างคอนกรีตผสมกับไม้ ใช้วัสดุในการก่อสร้างสมัยใหม่ หลังคาสังกะสีหรือกระเบื้องแผ่นเรียบ กระเบื้องลอน บางอาคารมีรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนา แนวโน้มของรูปแบบสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านเมืองปอนจะมีสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ยิ่งขึ้น หรือมีฉะนั้นก็คงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่แต่เปลี่ยนวัสดุในการก่อสร้างเป็นวัสดุสมัยใหม่

ภาพที่ 3.71 – 3.73 แสดงรูปแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ที่มีการเปลี่ยนแปลงมาใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้าง หมู่บ้านเมืองปอน

3.3 บ้านต่อแพ อำเภอขุนยวม

แหล่งที่ตั้งและความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐาน

หมู่บ้านต่อแพ (หมู่ที่ 1 บ้านต่อแพและหมู่ที่ 8 บ้านหลวง) ปัจจุบันตั้งอยู่ในตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา ริมฝั่งแม่น้ำยวม การเดินทางสะดวก สามารถเข้าถึงได้โดยใช้ทางหลวงหมายเลข 108 และทางหลวงหมายเลข 1080 (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 43 และ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา, 2545: 13, 15)

ในอดีตหมู่บ้านต่อแพมีชื่อว่า “บ้านผ่อแพ” หรือ “บ้านโหล่แว” โดยก่อตั้งมาประมาณ 120 ปี เดิมเป็นที่อยู่อาศัยของชาวกะเหรี่ยงชื่อโหล่แว และมีชาวลัวะกลุ่มหนึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่รอบๆ หมู่บ้านด้วย ต่อมา มีชาวไทใหญ่ประมาณ 10 ครอบครัวอพยพหนีสงครามจากพม่าได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในหมู่บ้าน เนื่องจากพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำไหลผ่าน เมื่อหมู่บ้านโหล่แวมีจำนวนประชากรมากขึ้น ชาวกะเหรี่ยงและชาวลัวะจึงอพยพย้ายไปอยู่ที่อื่น หมู่บ้านต่อแพจึงกลายเป็นหมู่บ้านชาวไทใหญ่ หลังจากนั้น มีพระสงฆ์ชาวพม่าเดินทางตรงเข้ามา จึงระดมกำลังชาวบ้านช่วยกันสร้างวัดประจำหมู่บ้านขึ้น และตั้งชื่อว่า “วัดต่อแพ” ด้วยพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ปลูกข้าวได้มากจึงเป็นจุดเริ่มต้นในการล่องแพ นำข้าวไปขายยังที่ต่างๆ โดยล่องตามแม่น้ำยวม หมู่บ้านนี้จึงถูกเรียกว่า “บ้านต่อแพ” ตั้งแต่นั้นมา

ประมาณปี พ.ศ. 2461 ได้เกิดเหตุอัคคีภัยครั้งใหญ่ในชุมชนซึ่งได้ส่งผลทำให้วัดต่อแพและบ้านเรือนราษฎรเกือบทั้งหมดถูกทำลายไป ชาวบ้านสิ้นเนื้อประดาตัวและไร้ที่อยู่อาศัย จึงพากันไปทำเพิงอาศัยอยู่รวมกันที่ลานกว้างริมแม่น้ำยวม จากนั้นจึงตั้งหมู่บ้านใหม่ ซึ่งชาวบ้านส่วน

หนึ่งกลับเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เดิมเรียกว่า “บ้านโหลง” (บ้านหลวง) อีกกลุ่มหนึ่งย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เนินเขาอีกแห่งห่างจากหมู่บ้านเดิม 500 เมตรเรียกว่า “บ้านใหม่” ซึ่งในปี พ.ศ. 2464 ได้มีการย้ายวัดต่อแพมาตั้งอยู่ที่บ้านใหม่แทนวัดเก่าที่ถูกไฟไหม้ไป และมีบางกลุ่มอพยพไปอยู่ริมทุ่งนา ห่างจากบ้านใหม่ไปประมาณ 1 กิโลเมตร เรียกว่า “บ้านห้วยนา” (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 43; สายสม ธรรมธิ, 2538: 75-76; และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์)

ลักษณะทางสังคม

หมู่บ้านต่อแพ (หมู่ 1 และหมู่ 8) มีลักษณะสังคมแบบเกษตรกรรม มีประชากรประมาณ 932 คน และมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 255 ครัวเรือน (ข้อมูลทะเบียนราษฎร ปี 2539) ในหมู่บ้านต่อแพ ประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา ทุกวันพระมักไปทำบุญ ฟังเทศน์ที่วัดโดยเฉพาะช่วงเข้าพรรษา และชาวบ้านส่วนใหญ่จะหยุดพักการทำงานในสวน ไร่ นา ในวันพระเพื่อไปทำบุญ ชาวบ้านยังคงมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างเหนียวแน่น เช่น ความเชื่อในการนับถือศาลเจ้าเมือง การประกอบพิธีกรรมตามประเพณีโบราณ ความเชื่อในการสร้างบ้านเรือน การวางผังบ้าน เป็นต้น หมู่บ้านต่อแพจึงเป็นแหล่งอารยธรรมไทใหญ่ ซึ่งคงสภาพอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นแหล่งรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ประเพณีปอยส่างลอง ประเพณีแห่จองพารา ประเพณีข้าวหย่ากู่ ทำบุญข้าวใหม่ (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 43-49 และ สัมภาษณ์ระยะสิทธิ์ เนื่องวลจันทร์)

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม นิยมปลูกข้าว กระเทียม ถั่วเหลือง ถั่วลิสง งา และทำสวนผสม นอกจากนั้นยังประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว รับราชการ และเป็นลูกจ้างในหน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจ นอกจากนั้นยังทำอุตสาหกรรมขนาดเล็กหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น โรงสีข้าว หรือบิ๊มน้ำมัน (สัมภาษณ์ระยะสิทธิ์ เนื่องวลจันทร์ และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา, 2545: 14 และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 49)

การค้าขายแลกเปลี่ยนในหมู่บ้านต่อแพส่วนใหญ่เป็นระบบพ่อค้าคนกลางมารับซื้อสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่หมู่บ้าน จากนั้นก็นำไปขายต่อในพื้นที่อื่นๆ ส่วนการค้าขายสินค้าภายในชุมชนนั้นเป็นการแลกเปลี่ยนโดยใช้เงินตราเป็นสื่อกลาง แต่มักเป็นการค้าปลีก โดยสามารถซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นได้จากร้านขายของชำภายใน

หมู่บ้าน (สัมภาษณ์ธนะสิทธิ์ เนื่อนวลจันทร์ และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา, 2545: 14)

บ้านต่อแพมีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญซึ่งเป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาวแม่ฮ่องสอนก็คือ วัดต่อแพ ภายในวัดมีสิ่งน่าสนใจหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ผ้า่ม่าน 100 ปี” และมีสถาปัตยกรรมภายในวัดเป็นศิลปะแบบไทใหญ่ผสมพม่าที่สวยงามมาก โดยเฉพาะพระเจดีย์ทรงไทใหญ่ (สัมภาษณ์ธนะสิทธิ์ เนื่อนวลจันทร์, องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา, 2545: 14 และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2540: 49)

การจัดการทรัพยากร

แหล่งทรัพยากรในบ้านต่อแพสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ทรัพยากรทางธรรมชาติได้แก่ แม่น้ำยวม ดินที่อุดมสมบูรณ์บริเวณที่ราบริมแม่น้ำยวม ที่ราบเชิงเขาที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นดินร่วนปนทราย พื้นที่ธรรมชาติ ป่าไม้ซึ่งโดยเป็นป่าต้นน้ำและป่าเบญจพรรณ รวมทั้งแหล่งทรายที่ใช้ในการก่อสร้าง (องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา, 2545: 15)

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แก่ วัดต่อแพ การทำลายฉลุไทใหญ่ นาฏศิลป์และดนตรีพื้นเมือง การแต่งกายแบบชาวไทใหญ่ ภาษาไทใหญ่ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น วัฒนธรรมประเพณีของไทใหญ่ (สัมภาษณ์ธนะสิทธิ์ เนื่อนวลจันทร์)

การจัดการทรัพยากรน้ำในปัจจุบันใช้วิธีการแบบสมัยใหม่มากขึ้น เช่น การประปา การผันน้ำจากระบบชลประทาน เช่น ลำเหมือง ฝ่าย มีระบบระบายน้ำทั้งแบบธรรมชาติ (ทางน้ำตามธรรมชาติ/การซึมลงผิวดิน) และการใช้ระบบท่อระบายน้ำ ส่วนการจัดการน้ำเสียยังใช้การซึมตามธรรมชาติ และมีการกำจัดขยะอย่างเป็นระบบ (สัมภาษณ์ธนะสิทธิ์ เนื่อนวลจันทร์)

การจัดการทรัพยากรดินนั้น ชาวบ้านต่อแพมีการปลูกพืชหมุนเวียนในแต่ละรอบปี ซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม ทำให้แร่ธาตุและสารอาหารในดินไม่ถูกใช้เพียงกลุ่มเดียว มีเวลาฟื้นฟูดิน เช่นการปลูกข้าว และถั่วเหลืองสลับกัน แต่ชาวบ้านก็ยังนิยมการใช้สารเคมีเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ในทำการเกษตรซึ่งเป็นการทำลายทรัพยากรดิน (สัมภาษณ์ธนะสิทธิ์ เนื่อนวลจันทร์ และ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา, 2545: 16)

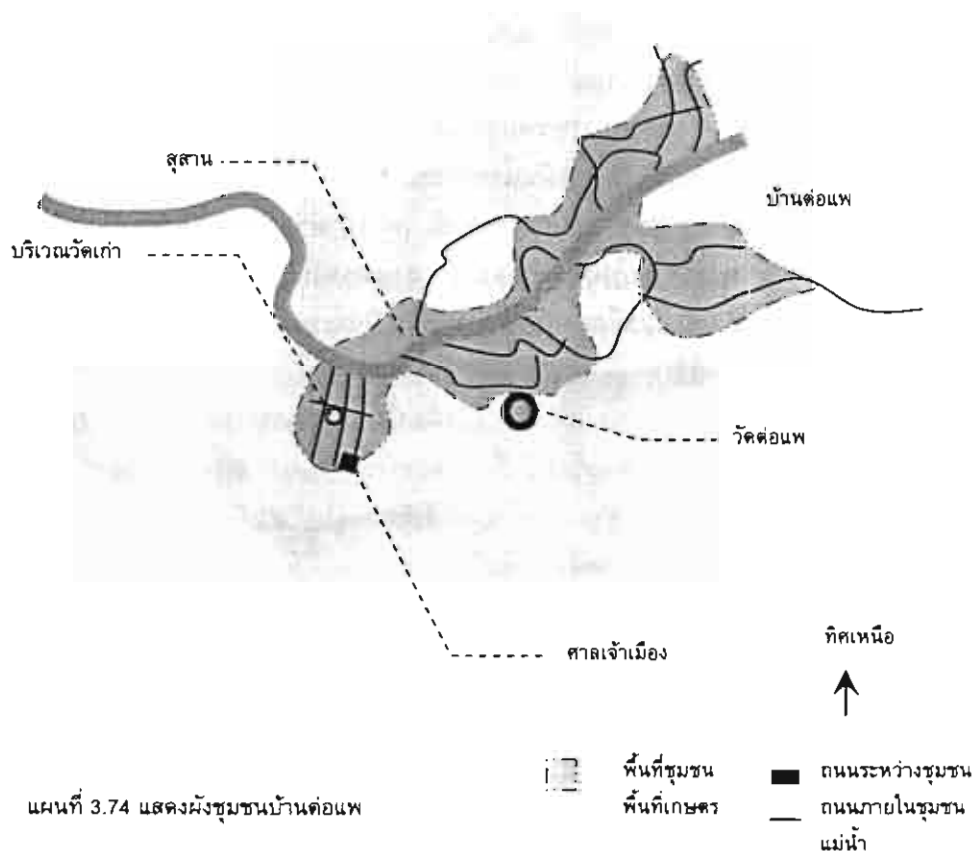
ในการกำจัดน้ำเสียชาวบ้านได้ปล่อยให้ซึมตามธรรมชาติ ส่วนขยะนั้น ทางองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงาเป็นผู้จัดเก็บโดยนำไปฝังกลบใน

เหว ซึ่งเป็นพื้นที่เหมือนเก่า ห่างไกลจากชุมชนและแหล่งน้ำ บางส่วนชาวบ้านก็กำจัดด้วยวิธีฝังหรือเผา (สัมภาษณ์ชนะเลิศ นื่อนวลจันทร์)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

1) การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของบ้านดอแพมีลักษณะของเช่นเดียวกับชุมชนปางหมและเมืองปอน แต่ก็มีลักษณะที่แตกต่างบางประการคือ ชุมชนบ้านดอแพมีพื้นที่ราบซึ่งไม่ต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกันโดยตลอด และมีแม่น้ำคดเคี้ยวติดพื้นที่ราบในด้านหนึ่ง ชุมชนจึงมีลักษณะกระจายตัวเป็นกลุ่มๆ ที่ไม่ได้วางอยู่บนพื้นที่ราบต่อเนื่องดังเช่นที่พบในพื้นที่ศึกษาอีกสองแห่ง อย่างไรก็ตามชุมชนดอแพก็มีลักษณะของภูมิทัศน์ในภาพรวมที่ใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษาอื่น กล่าวคือเป็นที่ราบริมแม่น้ำล้อมรอบด้วยทิวเขาเล็กใหญ่แตกต่างกันไป ท่งนา และป่าเต็งรังซึ่งขึ้นเองตามธรรมชาติ มีต้นไม้สูงใหญ่บริเวณภูเขาเนินเขา ภูมิทัศน์ชุมชนของบ้านดอแพมีลักษณะชุมชนที่มีขนาดเล็กมีความหนาแน่นน้อยที่สุดในพื้นที่ทั้งสามแห่ง และมีขนาดสัดส่วนขององค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือสิ่งก่อสร้างสอดคล้องกับสัดส่วนของมนุษย์ที่สร้างความกลมกลืนกับธรรมชาติ

องค์ประกอบในภูมิทัศน์ของบ้านต่อแพ

- 1) รูปทรงของแผ่นดินเป็นที่ราบระหว่างหุบเขาซึ่งไม่ได้ต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกันโดยตลอด ที่ราบเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ที่เนินจะเป็นที่ตั้งชุมชน
- 2) ดินมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย กรวด และลูกรัง ความชื้นน้อย
- 3) พืชพรรณเป็นพืชพื้นถิ่น (Native Plant) ในลักษณะเดียวกันกับพื้นที่ศึกษาอีกสองแห่งที่ขึ้นเฉพาะพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลมาก และเป็นพืชพรรณในป่าเต็งรังผสมกับป่าเบญจพรรณ โดยพืชพรรณเป็นไม้ผลัดใบ ทำให้ภูมิทัศน์เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล
- 4) น้ำมีธารน้ำไหลผ่านพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านคือแม่น้ำยวมซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่าของชุมชน
- 5) องค์ประกอบที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ อาคาร บ้านเรือน วัด ศาล ถนน ฯลฯ ยังมีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทในอดีต ซึ่งมีมากกว่าบ้านปางหมูและบ้านเมืองปอน แต่ก็เริ่มมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยในบางส่วนเช่นกัน อาคารขนาด 1-2 ชั้น ใช้วัสดุจากธรรมชาติและวัสดุสมัยใหม่ แต่สิ่งก่อสร้างก็ยังมีอยู่ไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่โดยรอบ

ภาพที่ 3.75 แสดงภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านต่อแพ

2) ชุมชน

บ้านต่อแพเป็นชุมชนไทใหญ่ที่ยังคงเอกลักษณ์หลายอย่างไว้ได้อย่างน่าสนใจดังนี้

1) ผังของหมู่บ้านและการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ชุมชนมีพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาที่ไม่ต่อเนื่องโดยตลอด เช่นเดียวกับพื้นที่ศึกษาอีกสองแห่ง ชุมชนจึงมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวเป็นกลุ่มๆ ซึ่งไม่ได้เป็นการเกาะกลุ่มกันอย่างต่อเนื่องมากนัก และด้วยข้อจำกัดของพื้นที่ราบที่ไม่ต่อเนื่องดังกล่าวพื้นที่เกษตรจึงมีทั้งที่ติดน้ำกับชุมชน และมีพื้นที่ที่แยกไปอีกฟากหนึ่งของถนน กระจายตัวล้อมรอบพื้นที่ตั้งหมู่บ้าน

การใช้ประโยชน์ที่ดินก็มีการแบ่งตามการใช้งานอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับชุมชนอื่น กล่าวคือ มีบริเวณที่พักอาศัย บริเวณที่ทำการเกษตร

บริเวณพื้นที่ทำพิธีกรรม บริเวณที่เผาศพ/ป่าประเพณี ส่วนรูปแบบของการใช้ที่ดินในบ้านยังคงคล้ายคลึงกันในชุมชน คือ มีส่วนปลูกพืชสวนครัว ส่วนเลี้ยงสัตว์ อาบน้ำ ตากผ้า ลานอเนกประสงค์ ซึ่งมีรูปแบบผังบริเวณของบ้านพักอาศัยแตกต่างกันตามลักษณะของวันเกิดของเจ้าบ้านตามความเชื่อของชาวไทใหญ่เช่นกัน

ภาพที่ 3.76 แสดงภูมิทัศน์ภายในชุมชนบ้านต่อแพ

2) องค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนบ้านต่อแพ มีดังนี้

- วัดต่อแพเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญทั้งทางจิตใจ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบทางความเชื่ออื่นๆ ของชุมชน

- ศาลเจ้าเมืองหรือหอเจ้าเมือง มีการใช้งานในช่วงเวลาของงานประเพณีของชุมชน เป็นองค์ประกอบที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชุมชน

- หอหมู่บ้านเป็นองค์ประกอบที่มีเพื่อการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม และมีการใช้งานเฉพาะบุคคลและเฉพาะช่วงเวลาพิเศษในงานประเพณีสำคัญเท่านั้น

- ป่าช้าเป็นองค์ประกอบในด้านของความเชื่อและความตายของผู้คนในชุมชน แม้ว่าความเชื่อดั้งเดิมองค์ประกอบส่วนนี้ต้องแยกห่างจากองค์ประกอบอื่นๆ ก็ตาม แต่ป่าช้าของชุมชนต่อแพไม่ได้ห่างจากบริเวณชุมชนมากนัก เนื่องจากพื้นที่พักอาศัยของชุมชนมีการขยายตัวเข้าใกล้องค์ประกอบในส่วนนี้

- ศาลาอเนกประสงค์เป็นองค์ประกอบใหม่ที่เกิดขึ้นไม่นานในชุมชนต่อแพ (เช่นเดียวกับบ้านปางหมู) ซึ่งมีขึ้นเพื่อรองรับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป และใช้เป็นสถานที่พักรอรถโดยสารประจำทาง

- บ้านเรือนมักเกาะกลุ่มในลักษณะของการกระจายตัวเป็นกลุ่มๆ ตามพื้นที่ราบที่มีอย่างจำกัดไม่ต่อเนื่องกันเป็นพื้นที่เดียวกัน

3) พื้นที่เปิดโล่งและพื้นที่นันทนาการ

บ้านต่อแพมีความหนาแน่นน้อยที่สุดในพื้นที่ศึกษาทั้งสามแห่ง สำหรับพื้นที่เปิดโล่งที่สำคัญ คือ ลานวัด ลานศาลเจ้าเมือง ถนน หุ่นา และแม่น้ำ

4) ทิศทางการวางผัง

บริเวณกลางชุมชนเป็นที่ตั้งของวัด ซึ่งในอดีตวัดของชุมชนตั้งอยู่ใกล้กับศาลเจ้าเมือง หากแต่เกิดเพลิงไหม้ขึ้นจึงสร้างวัดขึ้นใหม่แยกห่างจากศาลเจ้าเมือง โดยมีอาคารพักอาศัยกระจายอยู่โดยรอบ ตำแหน่งของสุสานและป่าช้าไม่ห่างจากชุมชนมากนัก พื้นที่เกษตรกรรมกระจายตัวรอบชุมชนทั้งที่ติดน้ำและไม่ติดน้ำ เนื่องจากพื้นที่ราบไม่ต่อเนื่องกัน

5) เส้นทางคมนาคม

ถนนระหว่างชุมชนที่เชื่อมโยงบ้านต่อแพไปสู่ชุมชนอื่นๆ คดเคี้ยวขนานไปกับชุมชน ถนนคอนกรีตในชุมชนมีลักษณะตาข่ายเป็นไปตามลักษณะของภูมิประเทศ

3) สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมของหมู่บ้านต่อแพ มีเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทใหญ่ อาคารและสิ่งก่อสร้างที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมสามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่ม

3.1) สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา ความเชื่อ และวัฒนธรรม

สถาปัตยกรรมอันเนื่องมาจากความศรัทธา ความเชื่อ และวัฒนธรรม ได้แก่ วัด เจดีย์ อุโบสถ ศาลาการเปรียญ ศาลเจ้าเมือง หอหมู่บ้าน และป่าช้า

- วัดต่อแพมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากพม่า บริเวณวัดมีศาลาการเปรียญที่มีรูปทรงสถาปัตยกรรมไทใหญ่ หลังคาหลายชั้นสลับซับซ้อนและประดับตกแต่งส่วนเชิงชายอย่างสวยงาม วัสดุและโครงสร้างหลักเดิมใช้ไม้เป็นโครงสร้าง หลังคาแป้นเกล็ด ผนังไม้ แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุไปจากเดิม เช่น การใช้สังกะสีมุงหลังคา การใช้โครงสร้างคอนกรีตเป็นตอม่อ มีเจดีย์แบบพม่า วิหารนอกจากนั้นยังมีศาลาสงฆ์ที่สร้างด้วยไม้ มีการแกะสลักลวดลายตกแต่งตามศิลปะไทใหญ่ เว็จกุฎีไม้รูปทรงศิลปะไทใหญ่ ในศาลาการเปรียญมีการเก็บผ้ามาปักดินลายคุนเก่าแก่ที่มีคุณค่ายิ่ง

ภาพที่ 3.77 แสดงทางเข้าวัดต่อแพ

ภาพที่ 3.78 แสดงหลังคาของศาลาการเปรียญ วัดต่อแพ

- ศาลาการเปรียญ (จองหรือศาลาอเนกประสงค์) ศาลาการเปรียญของวัดต่อแพสูง 2 ชั้น ได้ถูกเปิดโล่ง โครงสร้างไม้ผสมคอนกรีต เสาเป็นไม้ดอมอคอนกรีต บันไดคอนกรีต มีการใช้หลังคาปีกสูง มีคอสอง 2 คอสอง และมีการซ้อนหลังคา 3 ชั้น (2 คอ 3 ชาย) บริเวณเชิงชายทำด้วยไม้มีการแกะสลักหรือฉลุเชิงชายเป็นลวดลายวิจิตรงดงาม ผนังไม้ตีตามตั้ง บางส่วนเป็นฝาไหล หลังคาของศาลาการเปรียญจะแสดงสถานะหรือความสำคัญของพื้นที่ใช้สอยภายในด้วย และมีความสัมพันธ์ของจำนวนหลังคาบกับจำนวนพื้นที่ใช้สอยภายในที่สะท้อนให้เห็นเป็นลักษณะทางสถาปัตยกรรม (สัมภาษณ์สมคิด จิรทัศน์กุลและเสนอ นิลเดช)

ภาพที่ 3.79 แสดงศาลาการเปรียญ วัดต่อแพ

- วิหารพระอุปคุต (วิหารพระบัวเข็ม) ชาวไทใหญ่เชื่อว่าพระอุปคุต มีหน้าที่ดูแลรักษาพระเจดีย์ วิหารพระอุปคุตของวัดต่อแพมีขนาดค่อนข้างใหญ่ รูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่และมีอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมพม่า หลังคาปั้นหยาย ยกคอสอง 3 คอสอง หลังคา 4 ดับ และมีหน้าจั่วทั้ง 4 ทิศ ผังมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส บริเวณทางเข้ามีการยื่นมุข คลุมบันได มีการประดับตกแต่งลวดลายแบบศิลปะไทใหญ่บริเวณหน้าจั่ว ปลายจั่ว และเชิงชาย (สัมภาษณ์โชติมา จตุรวงศ์)

- เจดีย์วัดต่อแพ มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างจากเจดีย์ทั่วไป มีลักษณะเป็นเจดีย์แบบพม่า บริเวณปลายยอดฉัตรมีการตกแต่งอย่างสวยงาม มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมดังนี้ เจดีย์เป็นเจดีย์ 8 เหลี่ยม ฐานเหลี่ยม ฐานของเจดีย์เป็นฐานปัทม์ 3 ชั้น ชั้นแรกมี ชุ่มพระประจำ 4 ทิศ สลับกับเจดีย์ประจำทิศ 4 องค์ ฐานปัทม์ชั้นที่ 2 มีรูปปั้นของ “มนุสีหะ” (มนุ ตีหะ) ซึ่งมีลักษณะของมนุษย์ผสมกับสิงห์โต ฐานชั้นสุดท้ายมี “หม้อ บูรณะกตะ” โดยรอบ มีปล้องไฉนรับยอดฉัตรด้านบน (สัมภาษณ์โชติมา จตุรวงศ์)

- อุโบสถของวัดต่อแพมีลักษณะของสถาปัตยกรรมไทใหญ่ โดยหลังคาอุโบสถมีการยกคอสอง 4 คอสอง หลังคาหน้าจั่ว 3 ดับ และหลังคาปีกนก 2 ตัว รวม 5 ดับ มีการประดับลวดลายที่หน้าจั่วปลายจั่ว และเชิงชาย บริเวณชุ่มประคูมีการทำลวดลาย เป็นลายคล้ายดอกไม้ แบบศิลปะไทใหญ่

ภาพที่ 3.81 แสดงอุโบสถ วัดดอยแพ่ง

- ศาลเจ้าเมืองหรือหอเจ้าเมืองเป็นศาลที่ตั้งขึ้นคู่กับหมู่บ้านดอยแพ่ง ผังของศาลเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันด้านยาวเป็นด้านทางเข้า โครงสร้างไม้ หลังคาสัณฐาน ภายในศาลโล่ง ผนังเป็นไม้ระแนง มีการประดับตกแต่งบริเวณชายคาและหน้าจั่ว ด้านหน้ามีซุ้มไ้วางของสำหรับบูชา

ภาพที่ 3.82 – 3.83 แสดงศาลเจ้าเมือง หมู่บ้านดอยแพ่ง

- หอหมู่บ้าน มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เรียบง่าย ลักษณะที่เด่นชัดของหอหมู่บ้าน คือ มีความสูงของหอที่สูงกว่าอาคารอื่นๆ มีความสูงประมาณ 2 ชั้น หลังคาทรงปีกนก (Hip-Gable Roof) ชายคาคลุมกว้าง ไม้มีผนัง มีระเบียงโดยรอบ

ภาพที่ 3.84 แสดงหม้อบ้าน หม้อบ้านต่อแพ

- ที่เผาศพมีความสูงประมาณ 2 ชั้น ไม่มีผนัง มีแต่หลังคาปีกนก ยกคอสองสูง หลังคา 2 ดับ มุงด้วยสังกะสี พื้นที่โดยรอบที่เผาศพเป็นป่าช้า

ภาพที่ 3.85 แสดงที่เผาศพ หม้อบ้านต่อแพ

ภาพที่ 3.86 แสดงที่เผาศพ หม้อบ้านต่อแพ

3.2) สถาปัตยกรรมที่รองรับความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิต

สถาปัตยกรรมที่รองรับความต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ได้แก่ บ้าน ร้านค้า ห้องน้ำ ศาลา และปอน้ำ

บ้านเป็นเรือนเครื่องสับ โครงสร้างไม้ ใต้ถุนสูง ตัวเรือนแบ่งเป็น 2 ชั้น ฐานหน้า เติ้น ครัวหรือแม่เตาไฟ ห้องนอน ส่วนเก็บของและเก็บข้าวเปลือก หลังคาจั่วมีลาดเอียงมาก มีชายคาปีกนกคลุมจั่วทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ชายคายื่นยาวคลุมชานและบันได หลังคามุงด้วยใบตองตึง บ้านอาจแบ่งได้ 4 รูปแบบคือ เรือนแบบจั่วเดียวทั้งชายคาคลุมหลังคาอยู่ในเรือนเดียวกัน เรือนแบบจั่วเดียวมียุ้งข้าวแยกจากตัวบ้าน เรือนจั่วแฝดทั้งชายคาคลุมหลังคาอยู่ในเรือนเดียวกัน และเรือนจั่วแฝดมียุ้งข้าวแยกออกจากตัวเรือน

ภาพที่ 3.87 แสดงเรือนแบบจั่วเดียว หมู่บ้าน
ต่อแพ

ภาพที่ 3.88 แสดงเรือนแบบจั่วเดียว หมู่บ้านต่อแพ

ภาพที่ 3.89 แสดงเรือนพักอาศัยแบบใหม่
มีช่องเปิดเป็นหน้าต่าง หมู่บ้านต่อแพ

ภาพที่ 3.90 แสดงบันไดทางขึ้นบ้านติดกับชาน
หมู่บ้านต่อแพ

ลักษณะของเรือนจั่วเดียวและเรือนจั่วแฝดที่หมู่บ้านเมืองปอน มีรูปแบบสถาปัตยกรรม วัสดุในการก่อสร้าง และโครงสร้าง คล้ายคลึงกับเรือนจั่วเดียวและเรือนจั่วแฝดที่หมู่บ้านปางหมู และหมู่บ้านเมืองปอน ต่างกันที่ว่าที่หมู่บ้านต่อแพยังหลงเหลือกลุ่มบ้านเรือนไทใหญ่รูปแบบดั้งเดิมได้มากกว่าที่หมู่บ้านปางหมู บ้านเรือนของชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านต่อแพ มีลักษณะดังนี้

วัสดุที่ใช้ก่อสร้างบ้านหลักคือไม้ โครงสร้างหลังคาใช้ไม้จริงผสมกับไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยใบตองตึงซึ่งจะมุงซ้อนกัน พื้นบ้านส่วนนอกและเดินเป็นไม้จริง พื้นที่บริเวณครัว เคาไฟและชานนอกเป็นฟากไม้ไผ่ ผนังเรือนขึ้นกับฐานะของเจ้าของบ้านและความสอดคล้องกับพื้นที่ใช้สอย เช่น ห้องนอนใช้ไม้จริงตีตามตั้งสลับกับฝาไหล มีช่องเปิดเล็กๆ บริเวณเรือนนอน บริเวณเคาไฟ นิยมใช้ผนังขัดแตะ โดยใช้ไม้ไผ่ทุบแบนสานขัดกัน และไม้กันฝาบริเวณเคาไฟให้จรดหลังคา แต่เปิดโล่งให้ระบายอากาศได้ สำหรับยังชาวมีการใช้โครงสร้างมีทั้งไม้จริงและไม้ไผ่

พื้นที่ใช้สอยในบ้านประกอบด้วยบันได เดิน ครว (แม่เตาไฟ) ห้องนอน ยุงข้าว ใต้ถุน และห้องน้ำ บันไดทางขึ้นอยู่บริเวณชานหน้าบ้าน อยู่ด้านหน้าของเรือน ขนาดกว้าง 0.90-1.10 เมตร สูงแล้วแต่ความสูงของเรือน อาจมีหลังคาคลุมหรือเป็นชานตากแดด ถัดไปเป็นเต็นที่อยู่ใต้ชายคา

เต็นเป็นท่อนอกประสงค์ไว้รับแขก พักผ่อน ทานอาหาร ทำกิจกรรมต่างๆ เช่น เป็นที่นอน ที่ประดิษฐานหิ้งพระ (แข่งพะลา) จัดกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญ เต็นในเรือนทั่วไปมีขนาดประมาณ 1-2 ช่วงเสาเรือน

ครว (แม่เตาไฟ) บ้านในหมู่บ้านดอแพนิยมรวมครวเป็นส่วนหนึ่งของเรือน ครวมักอยู่บริเวณติดกับส่วนเต็นหรืออยู่ติดกับชานหน้าบ้านมีหลังคาคลุม ครวมักอยู่ส่วนมุมของพื้นที่หรือของห้อง บ้านที่มีพื้นที่บ้านค่อนข้างน้อยอาจมีแม่เตาไฟที่เป็นกระบะดินเหนียว มีเตาอังโล่หรือเตาเหล็กอยู่บริเวณชานบ้าน ผนังของครวเป็นฝาไม้ไผ่สานหรือเปิดช่องระบายอากาศระหว่างผนังและเพดานเพื่อให้อากาศถ่ายเทได้ดี และทำชั้นวางของเป็นไม้ไผ่สานห้อยลงมาจากเพดานใกล้กับเตาไฟไว้เก็บอาหารแห้ง โดยใช้ควันจากการทำอาหารช่วยถนอมอาหารแห้งที่วางอยู่บนชั้น

ภาพที่ 3.92 แสดงหิ้งวางของ (แข่ง) ที่ยื่นออกจากผนังเรือน หมู่บ้านดอแพ

ภาพที่ 3.93 แสดงครวที่มีแม่เตาไฟเป็นเตาเหล็ก หมู่บ้านดอแพ

ห้องนอน บ้านส่วนใหญ่มีเพียง 1 ห้องนอนอยู่ช่วงเสาสุดท้ายของบ้านติดกับบริเวณเต็น ในห้องนอนมีหิ้งผีบรรพบุรุษอยู่บริเวณหัวนอน ห้องนอนมักใช้เก็บของใช้ส่วนตัวด้วย บางบ้านมีชั้นวางของใต้ ผนังห้องนอนอาจใช้ไม้จริงหรือไม้ไผ่ สำหรับผนังไม้ไผ่มี 2 ลักษณะคือเป็นฝาปากไม้ไผ่สับใช้ไม้ตีประกบกับเรือนและผนังที่ใช้ไม้ไผ่สานเป็นลวดลาย

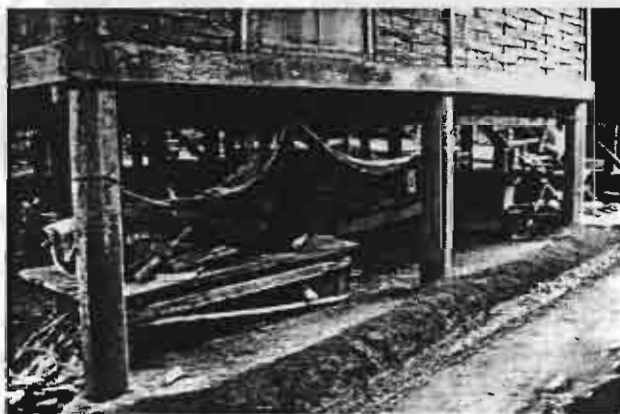
ต่าง ๆ ผนังไม้จริงใช้ดีในส่วนที่ปิดทึบ ในแนวตั้งและแนวนอน ห้องนอนเปิดช่องระบายอากาศบริเวณส่วนบนของผนัง แต่ถ้าเป็นเรือนที่สร้างภายหลังจะมีช่องเปิดเป็นหน้าต่างคล้ายบ้านในภาคกลาง

ภาพที่ 3.94 – 3.95 แสดงส่วนนอนที่เป็นผนังไม้ไผ่สาน หมู่บ้านต่อแพ

ในปัจจุบันหมู่บ้านต่อแพมีจำนวนยังช่วลดน้อยลงแต่ยังคงใช้อยู่ในบางบ้าน เนื่องจากมีโรงสีในตัวหมู่บ้าน ยังช่วมีลักษณะ 2 แบบคือ ยังช่วที่แยกจากตัวเรือนและยังช่วที่อยู่ใต้หลังคาเรือน ยังช่วที่แยกจากตัวเรือนมีเหลืออยู่น้อยมากและไม่มีการใช้งาน ถูกปล่อยทิ้งร้างไว้หรือใช้เก็บของ ส่วนยังช่วที่อยู่ใต้หลังคาเรือนเป็นส่วนหนึ่งของบ้านยังมีการใช้งานอยู่บ้าง

ใต้ถุนเป็นพื้นที่ใช้สอยอเนกประสงค์ใช้นั่งเล่น พักผ่อน เก็บของ เก็บฟืน เก็บเครื่องมือทำไร่ทำนา ทอผ้า บั่นฝ้าย และตากผลผลิตทางการเกษตร

ภาพที่ 3.96 แสดงใต้ถุนที่ใช้เก็บอุปกรณ์การเกษตรและนั่งเล่น หมู่บ้านต่อแพ

ภาพที่ 3.97 แสดงเรือนร้านค้าชั้นเดียวที่เปิดหน้าบ้านกว้างด้วยบานเฟี้ยม หมู่บ้านต๋อแพ

ห้องน้ำ (ต๋อมอบน้ำ) มีขนาดเล็ก กว้างประมาณ 1.5 เมตร ยาว 2.0 เมตร หลังคาหน้าจั่วหรือเป็นเพิงง่าย ๆ ผนังปิดทึบไม่มีช่องเปิด ใช้ช่องเปิดบริเวณผนังกับหลังคาในการระบายอากาศ วัสดุในการก่อสร้างผนังมีทั้งไม้ไผ่และไม้จริงติดตามตั่ง ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุผนังเป็นสังกะสี กระเบื้อง ผนังเป็นสังกะสีคอนกรีตบล็อกหรือก่ออิฐฉาบปูน

เรือนค้าขายเป็นเรือนที่ดัดแปลงมาจากเรือนพักอาศัย มักหันหน้าเรือนออกสู่ถนน ลักษณะเรือนร้านค้าในหมู่บ้านต๋อแพมีลักษณะเหมือนเรือนร้านค้าในชนบททั่วไป ส่วนใหญ่เป็นเรือนชั้นเดียวที่เปิดหน้าบ้านกว้างด้วยบานเฟี้ยม ประตูติดดิน มีการรองรับสินค้าที่มีอยู่ในปัจจุบัน และการเปิดหน้าเรือนตามทางสัญจรแบบดั้งเดิม

ศาลา ในหมู่บ้านต๋อแพมีศาลาหลายรูปแบบ ได้แก่ ศาลาที่ใช้พักผ่อน นั่งเล่น ศาลาคลุมบ่อน้ำใช้ และศาลาสร้างน้ำพระ เป็นต้น ศาลาส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก ศาลามีหลายรูปแบบ ทั้งมีรูปทรงและวัสดุก่อสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทใหญ่ ศาลาพักผ่อนมักมีรูปทรงหลังคาปั้นหยา โครงสร้างไม้ หลังคาแป้นเกล็ดไม้หรือสังกะสี ส่วนศาลาคลุมบ่อน้ำในวัดต๋อแพเป็นศาลาขนาดเล็ก ผนังเป็นสีเหลี่ยมจัตุรัส หลังคาปั้นหยา ปีกนกกว้าง ผนังไม้ตีแผ่นติดตามตั่งคล้ายฝาไหล โครงสร้างไม้ หลังคาแป้นเกล็ดไม้ และมีการประดับตกแต่งอาคารบริเวณหลังคา

ศาลาสร้างน้ำพระของวัดต๋อแพ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ ยกคอสอง 3 คอสอง หลังคา 4 ตับ มีหน้าจั่วเน้นด้านหน้า มีการแกะสลักหรือฉลุเชิงชายเป็นลวดลายวิจิตรงดงาม ศาลาไม่มีผนังโครงสร้างไม้ หลังคาแป้นเกล็ดไม้

ภาพที่ 3.98 แสดงศาลาคลุมบ่อน้ำ วัดต๋อ

ภาพที่ 3.99 แสดงศาลาพักผ่อน วัดต๋อแพ

บ่อน้ำเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องมีทุกบ้าน เดิมจะมีการสร้างศาลาคลุมบ่อน้ำเพื่อรักษาความสะอาด แต่ในปัจจุบันไม่มีการทำศาลาคลุมบ่อน้ำเหมือนในอดีต เป็นเพียงบ่อน้ำคอนกรีตที่พบเห็นทั่วไป

3.3) สถาปัตยกรรมที่เกิดจากการเกษตร

สถาปัตยกรรมที่เกิดจากการเกษตร ได้แก่ เถียงนา ยุงข้าว โดยที่เถียงนา (เถิงนา) มีลักษณะเป็นเรือนยกใต้ถุนสูง ไม่กั้นผนัง ใต้ถุนใช้เก็บของ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำนา พื้นที่ทำครัว และพักผ่อน ชั้นบนมีลานซึ่งต่อจากบันไดขึ้นได้ขายคอปีกนกด้านหน้า ส่วนหลังคาใหญ่เป็นหลังคาจั่วหรือหลังคาปีกนก ซึ่งมีความลาดเอียงมากทั้งชายคลุมจรดระดับพื้นชั้นบน โครงสร้างมี 2 ประเภท คือ เรือนเครื่องผูก และเรือนเครื่องสับแบบง่าย

ภาพที่ 3.100 แสดงเถียงนา หมู่บ้านต๋อแพ

ยุงข้าวมี 2 ลักษณะคือ แยกยุงข้าวออกจากตัวเรือน และมียุงข้าวอยู่ในตัวเรือนซึ่งทั้งชายหลังคาต่ำเพื่อคลุมหลอมข้าว บ้านที่แยกยุงข้าวออกจากตัวเรือน จะสร้างยุงข้าวซึ่งเป็นอาคารขนาดเล็ก ใต้ถุนสูง ผนังเปิดโล่งทิศทางของหน้าจั่วขนานกับเรือนเดิม ยุงข้าวอาจมีผนังทึบใส่ข้าวเปลือกไว้ในห้องของตัวอาคารมีโครงสร้างหลักเป็นไม้จริง ผนังของยุงข้าวมีทั้งไม้จริงและไม่ไผ่ทูปแบนโดยมีโครงคร่าวอยู่ด้านนอกของผนัง ใต้ถุนของยุงข้าวใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ และเก็บฟืนหรือเครื่องมือเกษตร

ภาพที่ 3.101 แสดงยั้งข้าวเป็นส่วนหนึ่งของ
เรือน หมู่บ้านต่อแพ

ภาพที่ 3.102 แสดงยั้งข้าวที่แยกจากเรือน หมู่บ้าน

สรุปลักษณะสถาปัตยกรรมของหมู่บ้านต่อแพในปัจจุบัน มีรูปแบบสถาปัตยกรรมเปลี่ยนแปลงไปบ้าง โดยส่วนใหญ่บ้านเรือนของยังคงรูปแบบรูปแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ค่อนข้างมาก บ้านเรือนที่สร้างขึ้นใหม่ หรือผู้ที่มีฐานะมักสร้างอาคาร 2 ชั้นหลังคาหน้าจั่ว โครงสร้างคอนกรีตผสมกับไม้ ใช้วัสดุในการก่อสร้างสมัยใหม่ หลังคาสังกะสี หรือกระเบื้องแผ่นเรียบ กระเบื้องลอน

ภาพที่ 3.103 แสดงการเปลี่ยนแปลงวัสดุและรูปแบบสถาปัตยกรรมใน
หมู่บ้านต่อแพ

แนวโน้มของรูปแบบสถาปัตยกรรมในหมู่บ้านต่อแพอาจมีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น หรือคงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่แต่เปลี่ยนวัสดุในการก่อสร้างเป็นวัสดุสมัยใหม่แทน นอกจากนั้นจะมีสถาปัตยกรรมอื่นๆ นอกจากอาคารบ้านเรือนสร้างเพิ่มมากขึ้น เช่น โครงสร้างเพื่อรองรับสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ รวมทั้งอาคารส่วนราชการ

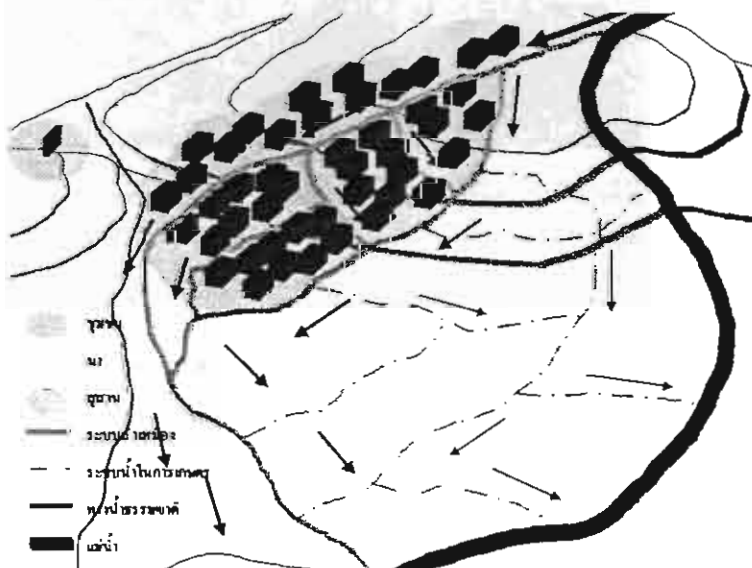
3.4 ภาพรวมของลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา

แม้ว่าในพื้นที่ศึกษาแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันออกไปทั้งรูปแบบของการตั้งถิ่นฐาน การวางผังของชุมชน รวมถึงรายละเอียดของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม แต่ด้วยลักษณะทางภูมิทัศน์ของแต่ละชุมชนที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ได้ส่งผลให้พื้นที่ศึกษาทั้งสามแห่งมีภาพรวมร่วมกันดังนี้

1) ลักษณะทางภูมิทัศน์

ในระดับของการตั้งถิ่นฐาน ทั้งสามหมู่บ้านมีผังชุมชนที่แสดงความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวไทใหญ่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบระหว่างหุบเขาริมแม่น้ำ เพื่อการหล่อเลี้ยงชีวิตและพื้นที่ทางการเกษตรของตน และแต่ละหมู่บ้านมีรูปทรงของการตั้งถิ่นฐานที่เป็นไปตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมถึงมีภูมิปัญญาในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่ตั้ง ซึ่งเห็นตัวอย่างได้จากความเชื่อ “ไม่สูงล้ำไม่ต่ำเกินไป” ในการเลือกที่ตั้งและวางผังชุมชน คือ ไม่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่สูงซึ่งจะห่างจากแม่น้ำเกินไปทำให้เกิดอุปสรรคในการขาน้ำมาใช้ในชุมชนและพื้นที่ และไม่ตั้งถิ่นฐานต่ำเกินไปหรืออยู่ใกล้แม่น้ำมากเกินไป ซึ่งเสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วม

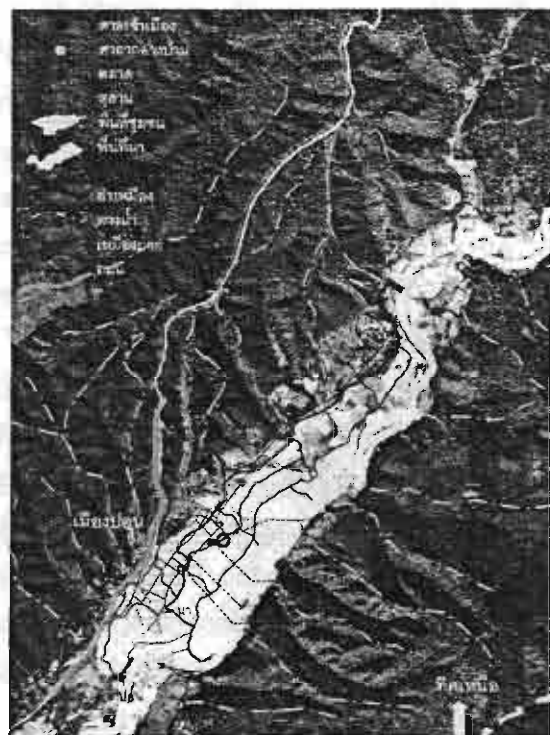
การจัดการทรัพยากรน้ำของชาวไทใหญ่ใช้ระบบเหมืองฝายและลำเหมืองในการนำน้ำจากต้นน้ำ ซึ่งอยู่ในระดับสูงกว่าชุมชนและปล่อยน้ำไหลผ่านลำเหมืองตามแรงโน้มถ่วงของโลก จากที่สูงไปสู่ที่ต่ำตามสภาพภูมิประเทศเข้าสู่ชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในที่ต่ำกว่าและแบ่งปันน้ำไปใช้ในหมู่บ้าน

ภาพที่ 3.104 แสดงระบบจัดการน้ำในชุมชนไทใหญ่

ระบบน้ำในชุมชนมีการใช้น้ำจากลำเหมืองเพื่อการอุปโภค เช่น อาบน้ำ ชักผ้า จากทางตอนต้นหมู่บ้านเนื่องจากน้ำในลำเหมืองยังสะอาด อยู่ และใช้น้ำในการบริโภคจากบ่อน้ำที่ขุดในพื้นที่ตนเอง ส่วนบ้านที่ไม่อยู่ ติดกับลำเหมืองก็มักมีบ่อน้ำของตนเอง

น้ำจากลำเหมืองมักใช้ในการเกษตรเป็นหลักและใช้ในการอุปโภค เพียงบางส่วน ลำเหมืองยังทำหน้าที่ระบายน้ำผิวดินในชุมชน และระบายน้ำ จากทุกส่วนในหมู่บ้านโดยอาศัยความลาดไปสู่ทางน้ำย่อยให้ไหลลงสู่ลำ เหมืองที่อยู่ในระดับที่ต่ำกว่า และเนื่องจากน้ำผิวดินไม่ใช่ น้ำที่สะอาดนัก สุดท้ายน้ำในลำเหมืองจะถูกปล่อยลงสู่ที่นาทางด้านท้ายบ้านและน้ำที่ไหล ผ่านหมู่บ้านและนาก็ค่อยๆ ไหลกลับลงสู่แม่น้ำต่อไป

ภาพที่ 3.105 แสดงระบบจัดการน้ำในหมู่บ้านเมืองปอน

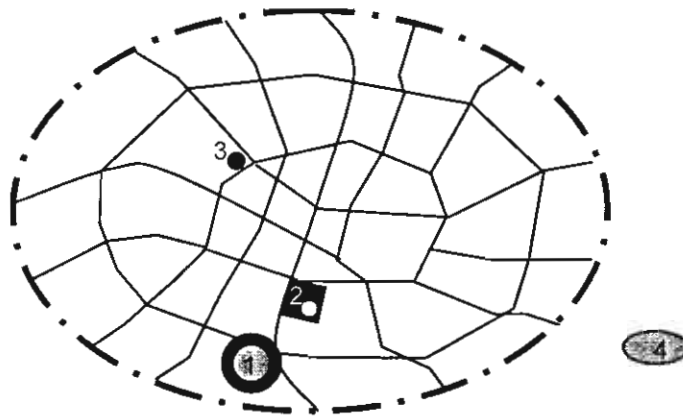
การก่อกำจัดน้ำเสียของบ้านในชุมชนใช้วิธีการซึมลงไปในดินใน บริเวณแต่ละบ้านที่ไม่ทำให้ระบบน้ำใช้สกปรก และการวางตำแหน่งป่าช้า ในที่สูงทางด้านท้ายน้ำทำให้น้ำผิวดินที่ระบายผ่านป่าช้าไหลลงสู่ลำเหมือง ทางด้านใต้ น้ำ ซึ่งทำให้แน่ใจว่าจะไม่เกิดการปนเปื้อนและป้องกันการเกิด โรคระบาดในชุมชน ในปัจจุบันการเกษตรมีการใช้ปุ๋ยและสารเคมี ทำให้น้ำ

จากการเกษตรป็นเป็นสารเคมี แต่ระบบจัดการน้ำของชาวไทใหญ่ที่เลือกที่ตั้งนาไว้บริเวณที่ลุ่มติดกับแม่น้ำทำให้สามารถระบายน้ำเสียจากการเกษตรให้ค่อยๆ ซึมลงดินและลงสู่แม่น้ำทางได้นำ จึงไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชน แต่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนอื่นที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำทางได้นำลงไป

2) ลักษณะของชุมชน

ในระดับของชุมชนนั้นก็มียอดประกอบในชุมชนที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ แต่ละชุมชนมี วัด ศาลเจ้าเมือง หอหมู่บ้าน ป่าช้า ศาลากลางบ้าน และบ้านเรือนพักอาศัย แต่ก็มีความแตกต่างกันออกไปในรายละเอียด เช่น หอหมู่บ้านของเมืองปอนแตกต่างจากพื้นที่ศึกษาอื่น โดยเป็นอาคารขนาดใหญ่ สูงชันเดียว ก่ออิฐฉาบปูนและใช้ร่วมกับศาลากลางบ้านแทนที่อาคารไม้ยกพื้นสูงเปิดโล่ง 4 ด้าน ดังที่ปรากฏในอีกสองพื้นที่ศึกษา บ้านแบบดั้งเดิมใช้โครงสร้างไม้จริง มีชั้นเดียว ยกใต้ถุนสูง หลังคามุงใบตองตึง ยังสามารถพบเห็นบ้านแบบดั้งเดิมนี้ได้ในทุกชุมชนเพียงแต่มีจำนวนแตกต่างกันไป โดยที่เมืองต๋อแพมีสัดส่วนของบ้านเรือนแบบดั้งเดิมของชาวไทใหญ่นี้มากกว่าเมืองปอนและเมืองปางหมูตามลำดับ (เมืองปางหมูมีสัดส่วนของอาคารสมัยใหม่ มากกว่าบ้านเรือนดั้งเดิมซึ่งแทบจะไม่หลงเหลืออยู่ภายในชุมชน) อย่างไรก็ตามแต่ละชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางเดียวกัน โดยได้รับอิทธิพลของรูปแบบอาคารสมัยใหม่และการใช้วัสดุอาคารสมัยใหม่เพียงแต่มากน้อยต่างกันเท่านั้น

สำหรับพื้นที่เปิดโล่งและพื้นที่นันทนาการของชุมชนนั้นก็มีภาพรวมที่คล้ายคลึงกัน ชุมชนทั้งสามมีพื้นที่เปิดโล่งที่สำคัญคือ ลานภายในวัด ลานของศาลเจ้าเมือง ถนน พังนา และ แม่น้ำ สำหรับความหนาแน่นของชุมชนนั้น เมืองปอนมีความหนาแน่นของบ้านเรือนมากกว่าเมืองปางหมูและต๋อแพ

1 วัดบนที่ลาดเขาเนินเขา หรือตำแหน่งที่เห็นได้ชัด	——— เส้นทางคมนาคมภายในชุมชน
2 ศาลเจ้าเมือง ใจบ้าน และลานโล่ง	- - - ขอบเขตของชุมชน
3 หอเจ้าเมือง	
4 สุสาน	

ภาพที่ 3.106 แสดงลักษณะโดยรวมของชุมชนไทใหญ่ในพื้นที่ศึกษา

ผังของแต่ละชุมชนมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะภูมิประเทศและตามการพัฒนาในอดีตของแต่ละชุมชน ในภาพรวมชุมชนทั้งสามแห่งมีการวางวัดและศาลเจ้าเมืองในตำแหน่งกลางหมู่บ้านหรือใกล้เคียง วัดอาจอยู่ติดขอบด้านหนึ่งของหมู่บ้านหรือบนที่ลาดเนินเขา หอเจ้าเมืองมักตั้งอยู่ในบริเวณกลางชุมชน อาจใกล้กับศาลเจ้าเมืองหรือห่างออกไปในอีกบริเวณหนึ่ง พื้นที่ของชุมชนมักต่อเนื่องกับพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งติดกับแม่น้ำ ส่วนป่าช้านั้นพบว่ามักแยกห่างไกลออกไปจากชุมชน

เส้นทางคมนาคมของชุมชนมีแบบแผนคล้ายคลึงกับถนนระหว่างชุมชน เป็นเส้นทางขนาดใหญ่ติดกับพื้นที่ตั้งของหมู่บ้าน ถนนภายในชุมชนมักเป็นโครงข่ายเชื่อมโยงทั้งชุมชนและเชื่อมโยงไปสู่องค์ประกอบสำคัญต่างๆ ภายในชุมชน เส้นทางในหมู่บ้านมักมีขนาดเล็กสัมพันธ์กับการเดินเท้าและมีลักษณะของตาข่ายหรือรูปทรงอิสระตามลักษณะของภูมิประเทศ เมื่อมีการปรับปรุงเส้นทางในหมู่บ้าน มักมีการขยายขนาดและคอนกรีตเพื่อให้สะดวกกับรถยนต์และจักรยานยนต์ ถนนในเมืองปอนได้รับการปรับปรุงให้เป็นระบบตารางซึ่งคาดว่าไม่ได้เป็นระบบนี้อยู่แต่เดิม

3) ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

ชุมชนชาวไทใหญ่ทั้ง 3 แห่งมีลักษณะร่วมกันของรูปแบบสถาปัตยกรรมอันเนื่องมาจากการก่อสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ตามความเชื่อและแบบแผนที่สืบทอดต่อกันมา ลักษณะของสถาปัตยกรรมเกิดจากการหล่อหลอมวิวัฒนาการของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการตอบสนองความต้องการพื้นที่ใช้สอยและความต้องการของมนุษย์ การปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งได้แก่ ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ ทรัพยากรทางธรรมชาติ และทัศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรมของตนอย่างสมดุล

- การตอบสนองความต้องการพื้นที่ใช้สอยและความต้องการของมนุษย์

วิถีชีวิตของคนไทใหญ่นั้นมีความต้องการพื้นที่ใช้สอยไม่มากนัก ตั้งแต่ตื่นเช้า เข้าห้องน้ำ หุงหาอาหารเพื่อรับประทานและเตรียมอาหารไปทานตอนเที่ยง หลังจากนั้นก็ออกจากบ้านไปทำนา ตกเย็นจึงกลับบ้าน หุงหาและทานอาหารเย็น เข้าห้องน้ำ แล้วเข้านอน การมีวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ซึ่งดำรงชีวิตด้วยการเกษตรกรรมเป็นหลัก ทำให้เรือนไทใหญ่มีพื้นที่ใช้สอยเท่าที่จำเป็น คือ ซาน เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ใช้นั่ง ดากผ้า ดากอาหาร เดินเป็นพื้นที่เอนกประสงค์หน้าห้องนอนใช้พักผ่อน ทานอาหาร ต้อนรับแขก ประกอบพิธีกรรมและนอน ห้องนอน ใช้นอน เก็บของมีค่าและมีหิ้งผีตามความเชื่อ มีครัวไว้ประกอบอาหาร มีการยกใต้ถุนสูงเพื่อใช้ป้องกันสัตว์ร้าย ใต้ถุนเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ดากผลผลิตและเก็บอุปกรณ์การเกษตรเป็นหลัก บ้างบ้านอาจใช้พักผ่อนเวลากลางวัน ทั้งนี้เนื่องจากชาวไทใหญ่ไม่ได้ใช้เวลาในเรือนมากนักในเวลากลางวัน ขนาดพื้นที่ใช้สอยจึงมีเท่าที่จำเป็นต่อการทำกิจกรรมต่างๆ

เมื่อมีความต้องการพื้นที่ใช้สอยอาจมีการขยายบางส่วนเพิ่มและยื่นขยายคาไปคลุม เช่น ยื่นขยายคาคลุมทางขึ้น ขยายคาคลุมซานหลัง ขยายคาคลุมชั้นวางของ (แข่ง) ขยายคาคลุมหิ้งพระ (แข่งพะลา) และทั้งขยายคาคลุมหลอมข้าวในกรณีที่ไม่ได้แยกยุ้งข้าวออกจากตัวเรือน

ลักษณะต่างๆ ที่กล่าวมานี้ปรากฏให้เห็นทั้ง 3 หมู่บ้าน ส่วนบ้านเรือนที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ซึ่งถูกสร้างขึ้นใหม่แทนเรือนพื้นถิ่นเดิม จะมีพื้นที่ใช้สอยในบ้านแตกต่างกันออกไป เป็นไปตามลักษณะพื้นที่ใช้สอยที่ตอบรับวิถีชีวิตในปัจจุบันโดยทั่วไป

- การปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของที่ตั้ง

การปรับตัวในการดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งแสดงให้เห็นได้จากลักษณะทางสถาปัตยกรรม ได้แก่ การยื่นขยายคายาวผ้ามุ้งช่องเปิดน้อยหรือไม่มีเลยเพื่อกันลมหนาว การวางคานยาวของเรือน

ตามแนวเหนือใต้ หรือวางเรือนขวางตะวันเพื่อให้เรือนได้รับแสงแดดช่วยให้ ความอบอุ่นในฤดูหนาวให้กับตัวเรือน อีกประการหนึ่งเนื่องจากในช่วงฤดู หนาวจะมีกระแสลมแรงเสมอจากทิศเหนือ การวางด้านสกัดของเรือนรับ กระแสลม จะช่วยป้องกันภัยอันตรายจากภัยธรรมชาติ และยังช่วยให้ส่วน ชานและเดินเป็นที่ว่างเปิดโล่งซึ่งส่วนใหญ่จะหันส่วนชานสู่เส้นทางคมนาคม ในปัจจุบัน ช่วยให้สามารถระบายอากาศบริเวณชานได้ดียิ่งขึ้น

การยกพื้นสูงเป็นการปรับลักษณะทางกายภาพของตัวเรือนเพื่อ แก้ไขปัญหาความชื้นจากดิน เพราะพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนมักมีฝนตกชุก ช่วยให้ระบายอากาศได้ดีขึ้น นอกจากนั้นขนาดเรือนที่มีขนาดเล็ก ทำให้ สามารถก่อสร้างเรือนไปตามความสูงต่ำตามภูมิประเทศ ไม่มีการ เปลี่ยนแปลงรูปทรงของแผ่นดิน นอกจากนั้นยังมีการเลือกภูมิประเทศใน การสร้างบ้านเรือนและชุมชนอยู่ในหุบเขาเพื่อป้องกันลมหนาว โดยมีการ ปลุกพืชพรรณต่างๆ หรือเก็บพืชพรรณเดิมในที่ตั้งโดยรอบเพื่อช่วยป้องกัน ลม สิ่งเหล่านี้เป็นการปรับตัวให้อยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมโดยใช้ทรัพยากรที่ มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

- ทศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม

ชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านปางหมู เมืองปอน และต่อแพ ต่างยึดมั่นใน ทศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ออย่างเหนียวแน่นซึ่งสะท้อนให้ เห็นในขั้นตอนการสร้างสถาปัตยกรรม การวางผังบริเวณ และการประกอบ พิธีกรรมเมื่อสร้างสถาปัตยกรรม การป้องกันภัยอันตราย เป็นต้น ตัวอย่าง ทศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ที่ปรากฏให้เห็นในการสร้างเรือนพักอาศัย ได้แก่

การวางผังบริเวณของบ้านเรือนซึ่งขึ้นกับดวงของเจ้าของบ้าน ทำ ให้มีลักษณะผังบริเวณ 8 ลักษณะซึ่งมีผลทำให้ตำแหน่งของบ้าน อยู่ใน ทิศทางที่ต่างกัน ทำให้ตำแหน่งของพื้นที่ใช้สอยมีความแตกต่างกันไปด้วย

การทำพิธีลงเสาเอกเมื่อก่อสร้างเรือนซึ่งมักมีการทำสัญลักษณ์ที่ เสาด้วยสีแดงและมีขั้นตอนในการลงเสาดันอื่นๆ หมุนตามเข็มนาฬิกา โดย ยึดเสาเอกเป็นหลัก

การติดเครื่องรางบริเวณเหนือประตู การตั้งหิ้งพระในทิศตะวันออก การมีหิ้งบรรพบุรุษในห้องนอน เป็นตัวอย่างองค์ประกอบทางกายภาพที่ เห็นได้ในเรือนไทใหญ่แสดงให้เห็นการยึดถือในทศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม

ทศนคติที่ให้ความสำคัญต่อครอบครัวที่เน้นการอยู่ร่วมกันจึงไม่ม การแยกห้องนอนเป็นหลายห้อง ให้แม่และลูกสาวนอนในห้องนอน ส่วนลูก

ชายและเพื่อนอนที่เดินหน้าห้องนอน การใช้พื้นที่ใช้สอยในเรือนร่วมกันเช่น ทานข้าว พักผ่อน สื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดของครอบครัว

นอกเหนือไปจากจากทัศนคติ ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่ปรากฏ ในการสร้างบ้านเรือนพักอาศัยแล้ว ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็ยังมี ความเชื่อเกี่ยวข้องในการสร้างสร้งงานสถาปัตยกรรมอื่นๆ อีกด้วย เช่น การสร้างวัดและสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็น สถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ของชาวไทใหญ่ที่นิยมทำบุญทำกุศลบำรุงศาสนาอย่างเต็มกำลังความสามารถ ทัศนคตินี้ทำให้ลักษณะของสถาปัตยกรรมของวัดมีรายละเอียดมาก มีความ ปรากฏงดงาม อันเกิดจากความตั้งใจ เช่น การฉลุลวดลายในเชิงชาย ลวดลายในองค์ประกอบต่างของสถาปัตยกรรม การมีรูปทรงหลังคา สลับซับซ้อน การยกระดับหลังคาที่แตกต่างกันตามลำดับความสำคัญของ พื้นที่ใช้สอยภายใน เป็นต้น ซึ่งมีวิวัฒนาการอย่างยาวนานจนเกิดเป็นแบบ แพน ลักษณะของสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนายังคงสืบทอดรูปแบบ ตามประเพณี

บทที่ 4

ชาติพันธุ์ไทใหญ่ในแคว้นไตคอง ประเทศจีน

คนไทในแคว้นไตคองแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มไทเหนือได้แก่ เมืองซอน เมืองหล้า เมืองตี้ และกลุ่มไทใต้ เช่น เมืองวัน และเมืองมาว จากการศึกษาข้อมูลต่างๆ ได้มีการกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงในหลายด้านที่แตกต่างกันระหว่างไทเหนือและไทใต้ โดยเฉพาะทางสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด คือ รูปแบบสถาปัตยกรรมไทดั้งเดิมของพื้นที่กลุ่มไทเหนือได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นสถาปัตยกรรมจีนแทบทั้งหมดแล้วในปัจจุบัน แต่พื้นที่กลุ่มไทใต้แม้ว่าจะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วเช่นกัน แต่ในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวยังคงหลงเหลือสถาปัตยกรรมไทดั้งเดิมอยู่มากกว่ากลุ่มไทเหนือ ดังนั้นงานวิจัยนี้ซึ่งมุ่งศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในเขตกลุ่มไทใต้ที่สัมพันธ์กับภูมิปัญญาพัฒนาการ และความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท ซึ่งพื้นที่ศึกษาในเขตกลุ่มไทใต้ได้แก่ หมู่บ้านน้ำสีซุน หมู่บ้านหันซ่า หมู่บ้านต้าเต็งฮั่น ในเขตเมืองมาว

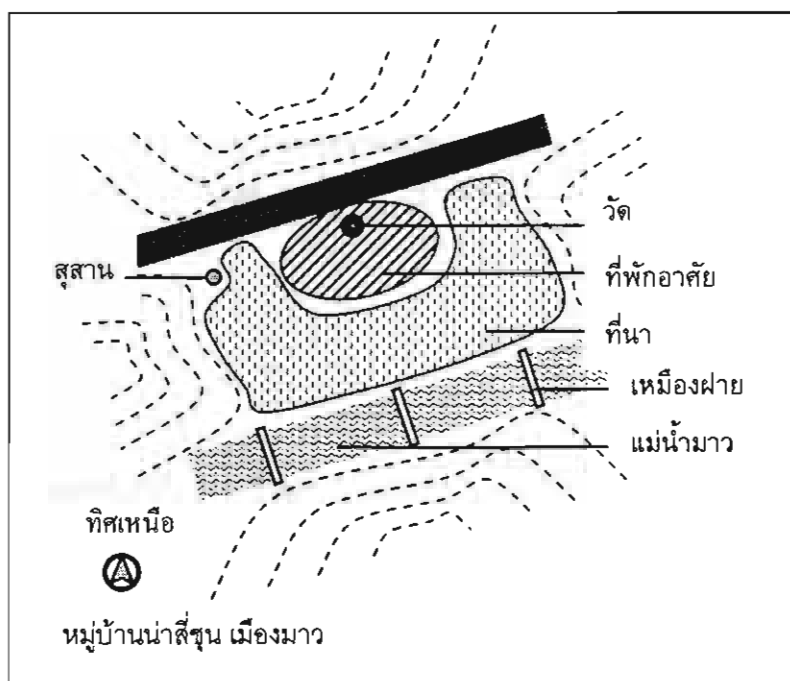
4.1 หมู่บ้านน้ำสีซุน เมืองมาว

ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ

หมู่บ้านน้ำสีซุนมีอายุโดยประมาณ 148 ปี มีครัวเรือนทั้งหมด 168 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 840 คนซึ่งเป็นคนไทใหญ่ทั้งหมด ส่วนใหญ่มีการดำรงชีพด้วยการทำเกษตรกรรม เช่น การปลูกข้าว อ้อย และผัก ถึงแม้ว่าคนรุ่นใหม่ได้เข้าศึกษาในเมือง แต่เมื่อจบการศึกษาแล้วส่วนใหญ่ก็ยังกลับมาทำการเกษตรในหมู่บ้านของตน วัดยังคงบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการประกอบกิจกรรมของชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่ประเพณีที่เกี่ยวกับงานบุญ แต่ยังรวมถึงงานประเพณีอื่นๆ ด้วย เช่น วันฉลองการเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

ในปัจจุบันชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านน้ำสีซุนได้รับเอาวัฒนธรรมใหม่จากชาวจีนในหลายด้าน อาทิ การแต่งกายแบบสมัยนิยมของคนหนุ่มสาว การใช้เฟอร์นิเจอร์และเครื่องอำนวยความสะดวกที่ทันสมัยมากขึ้น การใช้รถยนต์และจักรยานยนต์ การค้าขายแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรกับชาวจีนในตลาดการค้าขนาดใหญ่ของเมืองซอน รวมถึงการรับเอาประเพณีบางอย่างของชาวจีนด้วย เช่น เทศกาลตรุษจีน แต่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนยังคงมีความเรียบง่าย คนในชุมชนมีความสนิทสนมคุ้นเคยกัน

และยังคงมีการร่วมแรงร่วมใจทำกิจกรรมในเทศกาลงานบุญต่าง ๆ ร่วมกัน เหตุผลประการหนึ่งเนื่องจากคนในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่สืบทอดลงมาจากบรรพบุรุษมาจนถึงรุ่นลูกหลาน ซึ่งยังคงเป็นชาวไทใหญ่ที่รู้จักกันมานาน ส่งผลให้คนในชุมชนยังคงมีสายใยที่แน่นแฟ้น เหตุผลอีกประการเนื่องจากคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังคงดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมสืบทอดลงมาจากอดีต จึงส่งผลให้รูปแบบและช่วงเวลาของการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับกิจกรรมการเพาะปลูกยังไม่แตกต่างออกไปจากอดีตมากนัก ในปัจจุบันชาวไทใหญ่แห่งนี้จึงยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ยึดมั่นกับบุญกุศล และการเพาะปลูก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของคนไทใหญ่

ภาพที่ 4.1 แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านน้ำสี่ซุน เมืองมาว

ลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านน้ำสี่ซุนตั้งอยู่บนพื้นที่ราบขนาดใหญ่ที่มีแม่น้ำมาวพาดผ่าน โดยมีภูเขาโอบล้อมชุมชนทั้งสี่ด้าน มีความร่มรื่นจากพรรณไม้ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นกล้วยและต้นไผ่สามารถพบเห็นได้มากในบริเวณชุมชน ภาพรวมการตั้งถิ่นฐานและภาพรวมของชุมชนจึงมีลักษณะที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ทั้งเนื่องจากผังชุมชนที่มีรูปทรงสอดคล้องกับลักษณะของภูมิประเทศ รวมถึงลักษณะ

ภาพรวมจากเรือนพักอาศัยส่วนใหญ่ในหมู่บ้านมีการใช้ดินเป็นวัสดุในการก่อสร้างเหมือนกัน จึงส่งผลให้ชุมชนมีความกลมกลืนกันกับสภาพแวดล้อมมากยิ่งขึ้น

การใช้พื้นที่ดินของชุมชน ที่นาของหมู่บ้านตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำมาวทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีการใช้เหมืองฝายผันน้ำเข้าสู่ที่นาและใช้คูขนาดเล็กเพื่อส่งน้ำเข้าสู่ชุมชน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน พื้นที่พักอาศัยอยู่ติดกับถนนทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือโดยมีวัดอยู่ในบริเวณกึ่งกลางหมู่บ้าน และมีสุสานแยกห่างออกมาจากชุมชนติดกับถนนทางทิศตะวันตก ถนนสายหลักภายในชุมชนที่ตัดแยกมาจากถนนหลวงมีขนาดค่อนข้างใหญ่ แต่ถนนสายรองหรือถนนซอยย่อยที่แยกไปตามกลุ่มเรือนพักอาศัยยังคงมีขนาดเล็กและมีลักษณะคดเคี้ยวตามภูมิประเทศ ถนนสายหลักและสายรองในชุมชนยังคงเป็นดินลูกรัง ภายในชุมชนมีความหนาแน่นระหว่างตัวเรือนพอสมควร โดยเฉพาะริมถนนสายหลักจะหนาแน่นมากและไม่มีต้นไม้สองข้างทางเลย แต่เรือนพักอาศัยที่เกาะริมถนนสายรองหรือสายย่อยในชุมชนมีความหนาแน่นน้อยลงและมีความร่มรื่นจากพืชพรรณหลากหลายชนิด การแสดงอาณาเขตพักอาศัยของแต่ละครัวเรือนใช้รั้วที่บดดินในลักษณะสถาปัตยกรรมแบบจีน สูงประมาณ 2.0 - 2.5 เมตร ซึ่งก่อสร้างด้วยดินและอิฐบล็อกเป็นส่วนใหญ่ ส่งผลให้ภูมิทัศน์ภายในชุมชนไม่โปร่งโล่ง

ภาพที่ 4.2 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนสายหลักภายในหมู่บ้านน้ำสีซุน

ภาพที่ 4.3 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนสายหลักภายในหมู่บ้านน้ำสีซุน

ภาพที่ 4.4 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนย่อยภายในหมู่บ้านน้ำสีซุน

ภาพที่ 4.5 แสดงภูมิทัศน์บริเวณถนนย่อยภายในหมู่บ้านน้ำสีซุน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรม เรือนพักอาศัยทั่วทั้งชุมชนเปลี่ยนไปเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีนแทบทั้งหมด ด้วยรูปแบบอาคารสูง 1-2 ชั้น ไม่มีใต้ถุน สันหลังคาโค้งงอนและมุงด้วยกระเบื้องในลักษณะสถาปัตยกรรมจีน รวมถึงรูปแบบรั้วก็เป็นไปในลักษณะสถาปัตยกรรมจีนเช่นกัน วัสดุก่อสร้างอาคารส่วนใหญ่ได้แก่ อิฐ อิฐบล็อก ดิน ไปจนถึงการใช้เหล็กมาทำเป็นประตู โดยมีการใช้ไม้ไผ่เป็นส่วนโครงสร้างและทำฝาค้างอยู่ข้างในบางจุด เช่น ส่วนยั้งข้าว จากการสังเกตในภาพรวมพบว่าการแยกพื้นที่ใช้สอยภายในอาณาบริเวณของแต่ละครัวเรือนระหว่างเรือนนอนกับยั้งข้าวและคอกสัตว์ โดยมักนิยมให้ยั้งข้าวและคอกสัตว์อยู่ด้านหน้าติดกับถนนวัดของชุมชนยังคงมีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทแต่ก็มีการผสมผสานกับลักษณะสถาปัตยกรรมจีนและสมัยใหม่หลายประการ เช่น การใช้แผ่นโลหะรีดลอนเป็นวัสดุมุงหลังคาและใช้เป็นผนังในบางส่วน ผนังอิฐบล็อก หน้าต่างกระจก การใช้ช่องหน้าต่างโค้ง รวมถึงการใช้เสาเสียดงบริเวณด้านหน้าทางเข้าซึ่งเป็นลักษณะนิยมของสถาปัตยกรรมจีน และจากการสำรวจไม่สามารถพบเจอบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้

ภาพที่ 4.6 แสดงลักษณะเรือนพักอาศัยในหมู่บ้านน้ำสีซุน

ภาพที่ 4.7 แสดงลักษณะยั้งข้าวที่ติดกับตัวเรือนพักอาศัยหมู่บ้านน้ำสีซุน

ภาพที่ 4.8 แสดงลักษณะเรือนพักอาศัยในชุมชนที่มีเพียงชายของด้านหน้าริมถนน หมู่บ้านน้ำสีซุน

ภาพที่ 4.9 แสดงบริเวณทางเข้าเรือนพักอาศัยหมู่บ้านน้ำสีซุน

ภาพที่ 4.10 แสดงลักษณะวัดของชาวไทใหญ่ หมู่บ้านน้ำสีซุน

ภาพที่ 4.11 แสดงลักษณะศาลรูปเคารพที่ใช้งานคล้ายคลึงกับศาลเจ้าเมืองแบบดั้งเดิมในชุมชนไทใหญ่ หมู่บ้านน้ำสีซุน

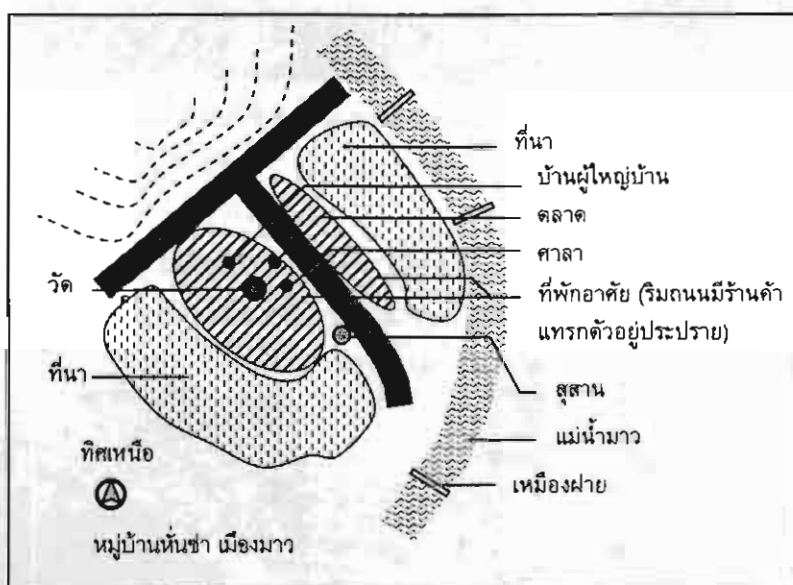
4.2 หมู่บ้านหันซ่า เมืองม่าว

ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ

หมู่บ้านหันซ่ามีอายุโดยประมาณ 245 ปี มีครัวเรือนทั้งหมด 236 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากร 1,040 คน โดยทั้งหมดเป็นชาวไทใหญ่ คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ดำรงชีพด้วยการเพาะปลูกข้าวและพืชผลการเกษตรอื่นและนำไปขายในตลาดเมืองม่าว กิจกรรมร่วมที่สำคัญของชุมชนยังคงผูกพันกับงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับงานบุญต่างๆ และงานกิจกรรมเหล่านั้นยังคงใช้พื้นที่บริเวณวัดในชุมชนเป็นพื้นที่ศูนย์กลางทางกิจกรรม

คนไทในหมู่บ้านหันซ่าไม่ต่างไปจากคนไทในหมู่บ้านน้ำสีซุนมากนักในด้านการรับวัฒนธรรมใหม่ๆ จากชาวจีนเข้ามาในปัจจุบัน ทั้งการแต่ง

กายแบบสมัยนิยมของกลุ่มคนหนุ่มสาว การใช้เครื่องอำนวยความสะดวกที่ทันสมัย การใช้รถยนต์ จักรยานยนต์ รวมถึงการค้าขายแลกเปลี่ยนผลผลิต การเกษตรกับชาวจีนในตลาดการค้าขนาดใหญ่ (ตลาดเมืองมว) รวมถึงการรับเอาประเพณีของชาวจีนเข้ามาใช้ด้วยเช่นกัน แต่วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนแห่งนี้ ยังคงมีภาพรวมที่เรียบง่าย ยึดมั่นกับบุญกุศล และการเพาะปลูก เจกเช่นที่เคยเป็นมาของชุมชนไทใหญ่

ภาพที่ 4.12 แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านหันชา เมืองมว

ลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านหันชาตั้งอยู่บนพื้นที่ราบขนาดใหญ่โดยมีภูเขาโอบล้อมทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและมีแม่น้ำมวพาดผ่านทางทิศตะวันออก รูปทรงการตั้งถิ่นฐานเป็นไปตามภูมิประเทศโดยมีสภาพทางธรรมชาติกระจายอยู่ทั่วทั้งชุมชนและรอบชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีลักษณะที่กลมกลืนกับธรรมชาติ แต่หากกล่าวถึงภูมิทัศน์ภายในชุมชนแล้วกลับมีภาพรวมที่ไม่กลมกลืนมากนัก เนื่องจากมีเรือนพักอาศัยรูปแบบสมัยใหม่กระจายตัวอยู่ทั่วไป ซึ่งแตกต่างกับรูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทที่มีอยู่ดั้งเดิมในชุมชนที่เป็นรูปแบบเรือนมีใต้ถุนและใช้โครงสร้างรวมถึงวัสดุการก่อสร้างจากธรรมชาติ

การใช้พื้นที่ดินของชุมชน ที่นาของชุมชนแบ่งออกเป็นสองด้าน คือ ที่นาที่ติดกับแม่น้ำมวทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือและที่นาทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยมีพื้นที่พักอาศัยอยู่กลางชุมชน ถนนสายหลักของชุมชนตัดแยกจากถนนหลวงในทิศตะวันตกเฉียงเหนือพาดยาวมาทางทิศ

ตะวันออกเฉียงใต้ วัดของหมู่บ้านอยู่ในตำแหน่งบริเวณกึ่งกลางใกล้กับศาลาสาธารณะและตลาดของชุมชน โดยมีสุสานแยกห่างออกมาติดกับถนนสายหลักในชุมชนทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถนนภายในชุมชนมีลักษณะคดเคี้ยวและเป็นถนนที่ปูพื้นผิวด้วยหินเป็นส่วนใหญ่โดยเป็นถนนดินลูกรังในบางจุด ภายในชุมชนมีความหนาแน่นระหว่างเรือนไม่มากนัก

ภาพที่ 4.13 แสดงภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.14 แสดงพื้นที่นาที่ติดกับหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.15 แสดงเส้นทางคมนาคมสายหลักในหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.16 แสดงคูส่งน้ำในหมู่บ้านหันซ่า

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรม เรือนพักอาศัยในชุมชนมีสองรูปแบบที่เห็นได้ชัด คือ รูปแบบเรือนไทดั้งเดิมที่ก่อสร้างจากโครงสร้างไม้ ฝาผนังทำจากไม้ไผ่สาน หลังคาสักระสี่ มีบันไดจากระดับดินขึ้นสู่ชานหน้าเรือนก่อนเข้าสู่ตัวเรือนในชั้นบน กับรูปแบบเรือนพักอาศัยสมัยใหม่ที่ก่อสร้างจากโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังปูนกรุกระเบื้องหรืออิฐบล็อก หน้าต่างกระจก ส่งผลให้เรือนพักอาศัยในชุมชนมีภาพที่แตกต่างชัดเจน

แต่เรือนไทดั้งเดิมในปัจจุบันถึงแม้ยังคงมีรูปแบบโครงสร้างและใช้วัสดุในแบบเดิม แต่พื้นที่ส่วนใต้ถุนถูกกันเป็นห้องด้วยฝาผนังไม้หรือไม้ไผ่สานหมดแล้ว จากการสังเกตลักษณะของเรือนทั้งสองรูปแบบในชุมชน แม้ว่าบางครอบครัวมีรูปแบบบ้านสมัยใหม่แต่ก็ยังมีการใช้สอยพื้นที่ในบริเวณพักอาศัยคล้ายคลึงกับการจัดผังบริเวณของเรือนพื้นถิ่นไทเช่นเดิม เช่น มีแปลงผักสวนครัวเล็กๆ เพื่อบริโภคในครัวเรือน มีบ่อรองน้ำฝน มีลานหน้าบ้าน รวมถึงมีขั้วข้าวซึ่งเป็นโครงสร้างไม้ดั้งเดิมแยกอยู่ด้านหน้าใช้เพื่อเก็บพืชผลทางการเกษตร โดยมีการดัดแปลงใช้เพื่อเก็บของและจอดรถยนต์ในชั้นใต้ถุนไปพร้อมกัน รั้วแสดงอาณาเขตพักอาศัยของแต่ละครัวเรือนยังคงใช้รั้วไม้ไผ่เดี่ยวหรือรั้วต้นไม้ ประกอบกับภายในชุมชนมีพรรณไม้ต่างๆ อยู่มากที่สร้างความร่มรื่นให้เกิดขึ้นทั่วชุมชน ส่งผลให้ภาพความขัดแย้งระหว่างรูปแบบเรือนพักอาศัยสมัยใหม่กับรูปแบบเรือนไทดั้งเดิมไม่รุนแรงมากนัก

ภาพที่ 4.17 แสดงเรือนไทดั้งเดิมที่มีอยู่ในหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.18 แสดงบริเวณใต้ถุนเรือนไทดั้งเดิมในหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.19 แสดงเรือนไทที่มีการต่อเติมเพิ่มบริเวณใต้ถุนหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.20 แสดงเรือนไทที่มีการต่อเติมเพิ่มและใช้หน้าต่างกระหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.21 แสดงเรือนไทที่มีการต่อเติมเพิ่มบริเวณใต้ถุน
หมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.22 แสดงเรือนสมัยใหม่ในหมู่บ้านหันซ่า

ภาพที่ 4.23 แสดงวัดของชาวไทใหญ่ หมู่บ้านหันซ่า

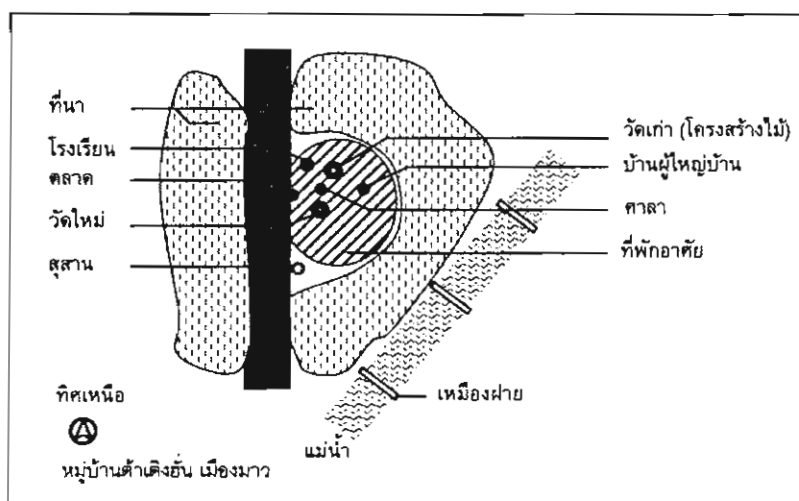
ภาพที่ 4.24 แสดงลักษณะหลังคาวัดของชาวไทใหญ่ หมู่บ้าน
หันซ่า

วัดของชุมชนยังคงความงดงามทางสถาปัตยกรรมไทใหญ่ไว้ เช่นเดิม ถึงแม้ว่าจะมีการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างอยู่บ้าง เช่น การใช้เสาคอนกรีตเสริมเหล็กและการใช้บันไดคอนกรีตแทนการใช้ไม้ แต่รูปทรงอาคาร สัดส่วนหลังคา ลวดลายประดับ รวมถึงการใช้พื้นที่ ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่ไว้ได้ทั้งหมด แต่ก็มียอดประกอบบางอย่างที่เป็นการรับเอาสถาปัตยกรรมจีนเข้ามาใช้ เช่น รั้วของวัดก่อด้วยอิฐฉาบปูนทาสีขาว สันด้านบนของรั้วเป็นลอนคลื่นและมีช่องประตูแบบวงกลม และจากการสำรวจไม่สามารถพบเจอบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้เช่นเดียวกับหมู่บ้านน่านสีซุน

4.3 หมู่บ้านด้าเต็งฮั่น เมืองมาว

ลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจ

หมู่บ้านด้าเต็งฮั่น มีอายุโดยประมาณ 300 ปี มีครัวเรือนทั้งหมด 227 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากร 980 คน ซึ่งเป็นคนไทใหญ่แทบทั้งหมดโดยมีคนจีนอยู่เพียง 1-2 ครอบครัว จากการสัมภาษณ์ถึงเหตุที่มีคนจีนเข้ามาอยู่ร่วมในชุมชนเนื่องจากในอดีตทางรัฐบาลจีนได้ส่งทหารเข้ามาช่วยพัฒนาหมู่บ้าน ต่อมาทหารบางคนได้แต่งงานกับชาวไทใหญ่และอาศัยอยู่กินในหมู่บ้านมาถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การแต่งงานข้ามเชื้อชาติกับชาวจีนของหมู่บ้านนี้ยังคงมีน้อยมาก หากมีขึ้นก็มักจะเป็นฝ่ายหญิงชาวไทใหญ่แต่งงานออกไปจากหมู่บ้านมากกว่าฝ่ายชายแต่งงานเข้ามา คนในหมู่บ้านดำรงชีพด้วยการทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ทั้งการเพาะปลูกข้าว ข้าวโพด และพืชผลการเกษตรอื่น เศรษฐกิจการท่องเที่ยวเป็นการดำรงชีพอีกลักษณะหนึ่งของชุมชน เช่น การเปิดร้านค้าขายของที่ระลึก เนื่องจากภาครัฐได้ประกาศและออกกฎอนุรักษ์พื้นที่หมู่บ้านไว้เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมชาวไทในยูนนาน หมู่บ้านแห่งนี้จึงเป็นพื้นที่จุดมุ่งหมายที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมร่วมที่สำคัญของชุมชนยังคงผูกพันกับงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับงานบุญ โดยใช้พื้นที่บริเวณวัดในชุมชนเป็นพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรม สำหรับลักษณะทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน แม้ว่าหมู่บ้านด้าเต็งฮั่นถูกอนุรักษ์ไว้เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ในยูนนาน แต่เป็นเพียงการอนุรักษ์ทางกายภาพของหมู่บ้านโดยไม่ได้ควบคุมไปถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน คนไทในหมู่บ้านจึงมีการรับวัฒนธรรมใหม่ๆ จากชาวจีนเข้ามาเช่นเดียวกับชาวไทใหญ่ในหมู่บ้านอื่น เช่น การแต่งกายแบบสมัยนิยม การใช้เครื่องอำนวยความสะดวก และ การใช้รถยนต์ เป็นต้น

ภาพที่ 4.25 แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านด้าเต็งฮั่น เมืองมาว

ลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านต้าเต็งหันตั้งอยู่บนพื้นที่ราบขนาดใหญ่ โดยมีแม่น้ำพาดผ่านจากทิศตะวันออกมาทางทิศใต้ รูปทรงการตั้งถิ่นฐานเป็นไปตามภูมิประเทศและมีสภาพทางธรรมชาติกระจายทั่วทั้งชุมชนส่งผลให้มีลักษณะที่กลมกลืนกับธรรมชาติ

เส้นทางหลวงทอดตัวลงมาจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ โดยมีถนนสายหลักตัดแยกจากทางหลวงเข้าสู่พื้นที่ชุมชนมาทางทิศตะวันออก การใช้พื้นที่ดินของชุมชน ที่นาส่วนใหญ่อยู่ติดกับแม่น้ำแต่มีที่นาอีกส่วนหนึ่งตั้งอยู่อีกฝั่งของถนนหลวงทางทิศตะวันตกและมีพื้นที่พักอาศัยอยู่กลางชุมชน หมู่บ้านแห่งนี้มีวัดสองหลัง คือ วัดใหม่และวัดเก่าโดยวางตัวโอบล้อมพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่บริเวณกึ่งกลางชุมชนใกล้กับศาลาสาธารณะ โดยมีสุสานแยกห่างออกไปติดกับถนนหลวงทางทิศใต้ และเนื่องจากชุมชนตั้งอยู่บนพื้นที่ราบขนาดใหญ่ส่งผลให้ถนนในชุมชนมีลักษณะที่ไม่คดเคี้ยว ก่อสร้างจากดินลูกรังและมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก

ภาพที่ 4.26 แสดงพื้นที่นาบนพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา หมู่บ้านต้าเต็งหัน

ภาพที่ 4.27 แสดงคูส่งน้ำในหมู่บ้านต้าเต็งหัน

ภาพที่ 4.28 แสดงเส้นทางคมนาคมสายหลักภายในหมู่บ้านต้าเต็งหัน

ภาพที่ 4.29 แสดงพื้นที่พักอาศัยที่ใกล้กับที่นาของหมู่บ้านต้าเต็งหัน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรม ถึงแม้ว่าภาครัฐได้ออกกฎการอนุรักษ์พื้นที่หมู่บ้านและสถาปัตยกรรมไทใหญ่ไว้เพื่อแสดงถึงวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ในยูนนาน แต่เรือนพักอาศัยในชุมชนก็ยังคงมีสองรูปแบบที่เห็นได้ชัดโดยมีรูปแบบเรือนไทดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่และมีเรือนสมัยใหม่แทรกตัวอยู่บ้าง เรือนไทดั้งเดิมใช้โครงสร้างไม้ ฝาผนังทำจากไม้ไผ่สานและไม้จริง หลังคามุงตึบหญ้า มีบันไดจากกระดัดดินขึ้นสู่ชานหน้า เรือนก่อนเข้าสู่ตัวเรือนในชั้นบน แต่จากการสำรวจพื้นที่ได้ฤๅนแทบทุกเรือนมีการกันผนังด้วยไม้ไปจนถึงการก่ออิฐเพื่อใช้สอยเป็นห้องรับแขกและเก็บของ ทางด้านรูปแบบเรือนพักอาศัยสมัยใหม่ก่อสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังปูนกรุกระเบื้องหรืออิฐบล็อก หน้าต่างกระจก การใช้พื้นที่ภายในอาณานิเวศเรือนพักอาศัยมักมีลานหน้าบ้านและมีทุ่งเก็บพืชผลการเกษตรอยู่ด้านหน้า รั้วแสดงอาณาเขตพักอาศัยของแต่ละครัวเรือนยังคงใช้รั้วไม้ไผ่เตี้ยหรือรั้วต้นไม้

ภาพที่ 4.30 แสดงเรือนไทที่มีตอเดิมในส่วนใต้ฤๅนหมู่บ้านต้าเต็งฮั่น

ภาพที่ 4.31 แสดงยังข้าวที่มีการใช้เป็นพื้นที่จอดรถยนต์หมู่บ้านต้าเต็งฮั่น

ภาพที่ 4.32 แสดงเรือนพักอาศัยที่สร้างใหม่ด้วยรูปแบบไทประยุกต์ หมู่บ้านต้าเต็งฮั่น

ภาพที่ 4.33 แสดงเรือนสมัยใหม่ในหมู่บ้านต้าเต็งฮั่น

ภาพที่ 4.34 แสดงวัดดั้งเดิมของหมู่บ้านต้าเต็งฮั่น

ภาพที่ 4.35 แสดงลักษณะภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้าน
ต้าเต็งฮั่น เมืองมา

วัดเก่าของชุมชนยังคงความงดงามทางสถาปัตยกรรมไทใหญ่ไว้เช่นเดิม ก่อสร้างจากโครงสร้างไม้ มีรูปทรงอาคาร สัดส่วนหลังคา รวมถึงลวดลายประดับในแบบศิลปสถาปัตยกรรมไทใหญ่ วัดใหม่ของชุมชนมีรูปทรงทางสถาปัตยกรรมไทใหญ่เช่นกันแต่ก็มีระบบการก่อสร้างสมัยใหม่ทั้งหมด ตั้งแต่โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐฉาบปูน หน้าต่างกระจก รวมถึงการใช้แผ่นโลหะรีดลอนสีส้มเป็นวัสดุมุงหลังคา และจากการสำรวจไม่สามารถพบเจอบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้เช่นเดียวกับหมู่บ้านกรณีศึกษาที่ผ่านมาทั้งสองแห่งเช่นกัน

บทที่ 5

พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

5.1 พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ชุมชนไทใหญ่ทุกแหล่งในอดีตนั้นมีความเป็นไปได้ที่จะมีลักษณะทางภูมิทัศน์คล้ายคลึงกัน เนื่องจากมีต้นกำเนิดทางอารยธรรมมาจากแหล่งเดียวกันในตอนต้น การพิจารณาถึงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและแคว้นไตคง จะต้องนำภูมิทัศน์ในปัจจุบันมาเปรียบเทียบกับคุณลักษณะดั้งเดิมทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อที่จะได้เล็งเห็นถึงความเปลี่ยนแปลง ทิศทาง และแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของชุมชนไทใหญ่แต่ละแหล่งได้ต่อไป

5.1.1 ชาวไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน หากนำมาเทียบเคียงกับลักษณะทางภูมิทัศน์ดั้งเดิมในการตั้งถิ่นฐาน ชุมชน และสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไทใหญ่ เห็นได้ว่ายังคงคุณลักษณะดั้งเดิมเอาไว้ได้หลายประการและก็มีความเปลี่ยนแปลงออกไปหลายประการด้วยเช่นกัน

จากสมมุติฐานของการศึกษา ซึ่งคาดการณ์ถึงชุมชนไทใหญ่ทุกแหล่งในอดีตที่มีลักษณะทางภูมิทัศน์แวดล้อมคล้ายคลึงกัน เนื่องจากมีต้นกำเนิดทางอารยธรรมมาจากแหล่งเดียวกันในตอนต้นนั้น เมื่อนำคุณลักษณะดั้งเดิมทางภูมิทัศน์ในระดับต่างๆ มาเปรียบเทียบกับภูมิทัศน์แวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน พบว่าภูมิทัศน์ในแต่ละระดับมีความเปลี่ยนแปลงออกไปแตกต่างกัน ดังนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ชุมชนไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
การตั้งถิ่นฐาน	เปลี่ยนแปลงปานกลาง
ลักษณะชุมชน	เปลี่ยนแปลงมาก
สถาปัตยกรรม	เปลี่ยนแปลงมาก

5.1.1.1 การตั้งถิ่นฐาน

การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ในระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความเปลี่ยนแปลงไปปานกลาง เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงแบบแผนการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ที่มีเค้าโครงของการตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่ราบระหว่างหุบเขา และมีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชัน เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มีพื้นที่ราบสำหรับตั้งรกรากบ้านเรือนได้อย่างจำกัด คุณลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดกับแบบแผนในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และยังคงสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ราบที่มีอย่างจำกัดได้กลายเป็นเงื่อนไขต่อการรักษาคุณลักษณะของชุมชนไม่ให้มีการขยายตัวออกไปมากนัก อีกทั้งการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ท่ามกลางภูมิประเทศสูงชัน ยังส่งผลให้ชุมชนไม่สามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะสภาพแวดล้อมได้ภายในระยะเวลาอันสั้น ทั้งการพักอาศัยและการเพาะปลูก

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับลักษณะแวดล้อมของที่ตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากนัก ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่มิมีความผูกพันกับสายน้ำหรือแม่น้ำ ซึ่งเป็นผลจากความคุ้นเคยของการตั้งถิ่นฐานระหว่างหุบเขา การหาแหล่งน้ำเพื่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและใช้ในการอุปโภคบริโภค ภูมิปัญญาในการดำรงชีพที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานยังคงเป็นสิ่งที่ถูกสืบทอดมาจากอดีต ทั้งการจัดการทรัพยากรน้ำโดยใช้เหมืองฝายและลำเหมือง การนำน้ำเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน รวมถึงการสืบทอดภูมิปัญญาในการเพาะปลูก ทั้งการปลูกข้าวในพื้นที่ราบและพื้นที่ราบเชิงเขา การปลูกพืชหมุนเวียน และการสืบทอดวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม โดยยังมีความเชื่อในเรื่องผีป่า ผีขุนน้ำซึ่งทำให้มีการอนุรักษ์แหล่งน้ำ และป่าไม้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏในปัจจุบันจะไม่มี ความเปลี่ยนแปลงออกไปจากแบบแผนดั้งเดิมของชาวไทใหญ่มากนัก แต่ชุมชนก็มีความพยายามที่จะขยายตัวออกไปทั้งที่มีพื้นที่ราบอย่างจำกัด ส่งผลให้มีความแตกต่างออกไปจากคุณลักษณะดั้งเดิมของการตั้งถิ่นฐาน ที่มักมีการตั้งถิ่นฐานขนาดเล็กและเกาะกลุ่มบนพื้นที่ราบมาเป็นการตั้งถิ่นฐานที่มีขนาดใหญ่และแผ่ขยายอาณาเขตออกไปตามแนวถนนและพื้นที่เชิงเขา แบบแผนที่ปรากฏคือการขยายที่ตั้งถิ่นฐานออกไปตามพื้นที่ราบที่ยังคงเหลืออยู่ ตามเส้นทางคมนาคมสายหลัก และขยายตัวขึ้นไปบนพื้นที่เชิงเขา ประกอบกับในบางหมู่บ้าน ที่แม้ว่าจะยังมีการตั้งถิ่นฐานคล้ายคลึงกับแบบแผนดั้งเดิมอยู่มาก แต่ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสภาพแวดล้อมของที่ตั้งกลับมีความเปลี่ยนแปลงไปไม่เหมือนเดิม เช่น หมู่บ้านปางหมูที่ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำปาย

แต่ไม่ได้ใช้น้ำจากแม่น้ำปายในการเกษตรดังเช่นในอดีตอีกต่อไป เนื่องจากได้นำน้ำจากระบบชลประทานซึ่งนำน้ำจากอ่างเก็บน้ำมาใช้ในการเกษตรแทนระบบการผันน้ำแบบเดิม ชุมชนจึงมีการใช้แม่น้ำปายลดน้อยลง คุณลักษณะความสัมพันธ์ของการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบที่ผูกพันกับการผันน้ำตามธรรมชาติจึงลดน้อยลงตามไปเช่นกัน

ภาพที่ 5.1 แสดงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

5.1.1.2 ลักษณะชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ทางด้านลักษณะชุมชนของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก แม้ว่าลักษณะของชุมชนทางด้านการวางผังและการใช้ประโยชน์ที่ดิน จะยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากนัก โดยยังคงมีแบบแผนการใช้ที่ดินที่ใกล้ชิดกับสายน้ำเป็นพื้นที่เพาะปลูก และใช้พื้นที่ราบเป็นพื้นที่ในการพักอาศัย ซึ่งสอดคล้องกับแบบแผนดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ แต่สิ่งที่ปรากฏกับพื้นที่ศึกษายังคงมีลักษณะของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญ 3 ด้าน ซึ่งส่งผลให้ต่อความเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเทียบกับแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรม ทั้งสิ่งที่ปรากฏทางกายภาพและวิถีชีวิตที่สัมพันธ์เกาะเกี่ยวอยู่ด้วยกัน คือ องค์ประกอบและทิศทางการวางในผัง ภูมิทัศน์ภายในชุมชน และเส้นทางคมนาคม

ภาพที่ 5.2 แสดงลักษณะภายในชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านองค์ประกอบและทิศทางการวางในผัง

แบบแผนดั้งเดิมทางด้านองค์ประกอบและทิศทางการวางในผังของชุมชนไทใหญ่ เห็นได้ว่าสถานที่ที่เกี่ยวข้องเนื่องทางด้านศาสนา ศาสนา ศรัทธา และความเชื่อ เช่น วัด ศาลเจ้าเมือง หอหมูบ้าน ต่างอยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางของหมู่บ้านหรือตำแหน่งที่ใกล้เคียง วัดมักอยู่ในตำแหน่งที่โดดเด่นมองเห็นได้ชัด โดยอาจอยู่บนที่ลาดเขาเนินเขาหรือตำแหน่งที่โดดเด่นเห็นได้ชัด เชื่อมโยงไปสู่เรือนพักอาศัยในบริเวณต่างๆ ของชุมชนได้โดยสะดวก ศาลเจ้าเมือง ใจบ้าน และลานโล่ง ที่มักอยู่ใกล้ชิดกันภายใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ในบริเวณกึ่งกลางชุมชนหรือบริเวณที่เข้าถึงได้โดยง่ายจากทุกส่วนของชุมชน หอเจ้าเมืองที่ใช้ในการประกอบพิธีสำคัญของหมู่บ้านในบริเวณชุมชน องค์ประกอบเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่ามีความสำคัญเป็นเสมือนหัวใจหรือแกนกลางของชุมชน เนื่องจากในอดีต ชาวไทใหญ่มีกิจกรรมร่วมกันเกือบทั้งหมดเกี่ยวเนื่องกับประเพณีงานบุญ งานประเพณี และความเชื่อต่างๆ ที่ร้อยเรียงเรื่องราวผูกพันกันอยู่ระหว่างพุทธและผี องค์ประกอบที่มีน้ำหนักสำคัญสำหรับชาวไทใหญ่จึงตกอยู่บนสถานที่เหล่านั้น

แต่ในปัจจุบันเค้าโครงที่เริ่มเกิดขึ้นคือ ความสำคัญในองค์ประกอบเหล่านี้เริ่มลดบทบาทลง แม้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ข้างต้นยังคงมีอยู่ เช่นเดิม ได้แก่ วัด ศาลเจ้าเมือง ใจบ้าน หอหมูบ้าน สุสาน รวมถึงเรือนพักอาศัย แต่ชุมชนกลับมีองค์ประกอบอย่างใหม่ที่มีความสำคัญเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อทิศทางการวางในผัง คือ ศาลากลางบ้านหรือศาลาอเนกประสงค์ และร้านค้า องค์ประกอบอย่างใหม่ที่มีขึ้นมาในปัจจุบัน ได้เข้ามาเป็นสถานที่ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่มากขึ้นทุกขณะ ศาลากลางบ้านหรือศาลาอเนกประสงค์ ถูกใช้เพื่อพักรอรถโดยสารในยามปกติ และใช้เพื่อการประชุมประชาคมของชุมชนในยามเทศกาลหรือวาระสำคัญที่ได้รับจากภาครัฐ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับลักษณะการปกครองแบบใหม่ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันอีกด้วย เนื่องจากรัฐบาลได้ส่งเสริมการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น แต่กลับส่งรูปแบบการปกครองแบบมาตรฐานจากส่วนกลางกระจายไปสู่ชุมชนต่างๆ ทั้งๆ ที่ไม่ได้ศึกษาถึงรูปแบบหรือคุณลักษณะการปกครองแบบดั้งเดิมที่มีความหลากหลายไปตามความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับรูปแบบการปกครองจากส่วนกลางเข้ามาใช้ โดยจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นในตำบลต่างๆ ทำให้เกิดแผนงานการบริหารส่วนท้องถิ่น ซึ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในประเด็นของการพัฒนา สิ่งเหล่านี้เองที่ส่งผลให้ความผูกพันระหว่างผู้คนที่เคยประสานไปกับพุทธและผี ได้หนีห่างออกมาโดยมีคำว่า “การมีส่วนร่วม” และ “การพัฒนา” เข้ามาเป็นส่วนหนึ่ง และผูกพันไปวิถีชีวิตในปัจจุบันทดแทนความสัมพันธ์แบบดั้งเดิม การ

พัฒนาและระบบการปกครองสมัยใหม่ที่ต้องการพื้นที่ที่ชุมชนคนที่ไม่
นอกเหนือไปจากลานโล่งของวัด บทบาทสำคัญจึงเกิดขึ้นกับศาลาที่เรียก
กันว่า ศาลากลางบ้าน ศาลาอเนกประสงค์ หรือศาลาประชาคม รวมถึงลาน
โล่งใกล้เคียง ที่ได้กลายเป็นคำตอบและกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แสดงถึง
การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของตนเอง และเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นทดแทน
องค์ประกอบเดิมของชุมชน โดยมีแนวโน้มที่จะส่งผลต่อชุมชนทางด้านทิศ
ทางการวางในผังด้วยการวางอาคารเหล่านี้ในตำแหน่งที่สำคัญ เช่น
กึ่งกลางชุมชน และยังมีแนวโน้มในการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบ
ดั้งเดิมกับองค์ประกอบใหม่ของชุมชน โดยการปรับเปลี่ยนสถานที่ดั้งเดิม
ทางความเชื่อให้นำมาใช้งานร่วมกับองค์ประกอบอย่างใหม่ เช่น ชุมชน
เมืองปอน ซึ่งนำหอหมู่บ้านมาปรับเปลี่ยนรูปแบบและนำมาใช้ร่วมงานกับ
ศาลากลางบ้านในตำแหน่งใกล้เคียงบริเวณกึ่งกลางของชุมชน

ภาพที่ 5.3 แสดงศาลาประชาคมหรือศาลากลางบ้านของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัด
แม่ฮ่องสอน

สำหรับร้านค้านั้นแม้ว่าอาจมีอยู่แล้วตั้งแต่ในอดีต แต่ในปัจจุบัน
องค์ประกอบนี้ได้กลายเป็นจุดสำคัญของชุมชน โดยเฉพาะร้านค้าสะดวก
ซื้อที่มีเครื่องอุปโภคบริโภคประเภทต่างๆ จำหน่าย ได้กลายเป็นสถานที่ที่
ผู้คนในชุมชนเข้ามาใช้งานบ่อยครั้ง จนกลายเป็นจุดนัดพบและพบปะพูดคุย
กันในชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิทัศน์ภายในชุมชน

ภูมิทัศน์ภายในชุมชนไทใหญ่แบบดั้งเดิมที่มีปรากฏแบบแผนของความกลมกลืน สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อม และมีความถ่อมตน ต่างยังคงปรากฏในชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่พัฒนาการในปัจจุบันได้ส่งสัญญาณให้เห็นว่ากำลังมีแนวโน้มของความเปลี่ยนแปลง เนื่องจากความกลมกลืนทางภูมิทัศน์ภายในชุมชนได้ลดน้อยลง ซึ่งเกิดจากบ้านเรือนพักอาศัยที่เริ่มมีรูปแบบเปลี่ยนไป มีการเลือกใช้วัสดุในส่วนต่างๆ ที่ไม่เหมือนเรือนดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติ มีการใช้วัสดุสมัยใหม่มากขึ้นทั้งในส่วนโครงสร้าง ผนัง จนถึงวัสดุมุงหลังคา แต่บ้านเรือนสมัยใหม่ซึ่งก่ออิฐฉาบปูนและวัสดุมุงหลังคาแบบใหม่นั้นกลับให้ภาพใหม่ที่แตกต่างออกไปจากเดิม ดังนั้นภาพรวมในด้านความกลมกลืนทางภูมิทัศน์ภายในชุมชนจึงค่อนข้างแตกแยกและลักลั่นกันอยู่ในปัจจุบัน

สิ่งที่ส่งผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาจากการเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีชีวิต ค่านิยม ทศนคติ และวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ ในปัจจุบันชาวไทใหญ่มีการยอมรับวัฒนธรรมใหม่จากนอกชุมชนเข้ามาใช้มากขึ้น ทั้งรูปแบบวิถีชีวิตสมัยใหม่ เช่น ระบบการคมนาคมสมัยใหม่ การเดินทางด้วยรถยนต์แทนการเดินเท้า ไปจนถึงการย้ายเข้ามาอยู่ภายในชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น คนในอำเภอเมือง ชาวล้านนา และคนจากภูมิภาคอื่นในประเทศไทย นอกจากนั้นยังมีระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมอื่นให้แก่ชาวไทใหญ่รุ่นใหม่ ค่านิยมหรือทศนคติของชาวไทใหญ่มีเคยมีความเรียบง่ายและสมถะ จึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเป็นทศนคติที่ชื่นชมความทันสมัย ความก้าวหน้า การพัฒนา และความเจริญ สิ่งเหล่านี้เกิดจากการรับเอาวัฒนธรรมภายนอกเข้ามา ทำให้ทศนคติความพอเพียงและความสมถะเริ่มหมดไป ทำให้การก่อสร้างองค์ประกอบทางกายภาพไม่ได้มีผลมาจากความจำเป็นหรือความพอเพียงจากการใช้งาน แต่เปลี่ยนวัตถุประสงค์ไปเป็นการแสดงถึงฐานะทางสังคม รสนิยม และความมั่งคั่งทางการเงิน เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ภายในชุมชนจึงปรากฏอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากเรือนพักอาศัยของแต่ละครอบครัวมีความแตกต่าง จนส่งผลให้ภูมิทัศน์มีความแตกแยกและลักลั่นกันระหว่างรูปแบบอาคารพื้นถิ่นกับอาคารสมัยใหม่ และหากพิจารณาโดยไม่คำนึงถึงเวลาว่าสิ่งใดมีมาก่อนหรือมีมาทีหลังแล้ว ไม่อาจชี้ชัดได้เลยว่าเรือนแบบใดที่เป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกอย่างแน่ชัด เนื่องจากย้อมขึ้นกับสัดส่วนระหว่างสองรูปแบบ หากพื้นที่ศึกษาบางแห่งที่มีสัดส่วนของเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมมากกว่า เรือนสมัยใหม่ก็จะเป็นภาพที่แตกแยกออกไป แต่ในปัจจุบันในพื้นที่ศึกษาบาง

แห่งซึ่งมีเรือนสมัยใหม่มากกว่า เรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมก็กลายเป็นภาพที่แตกแยกออกไปจากภาพรวมของหมู่บ้านนั้น

การเปลี่ยนแปลงด้านเส้นทางคมนาคม

เส้นทางคมนาคมเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากแบบแผนดั้งเดิมทางภูมิทัศน์ และส่งผลต่อทิศทางการวางผังของชุมชนไทใหญ่ในปัจจุบัน เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านของทุกชุมชนพื้นที่ศึกษา ครั้งหนึ่งเคยเป็นทางดินขนาดเล็กสัมพันธ์กับสัดส่วนของผู้คนในการเดินเท้า ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเป็นถนนคอนกรีตขนาดใหญ่กว่าเดิม รวมถึงในพื้นที่ศึกษาบางแห่งมีรูปแบบของระบบถนนที่ไม่ใช่แบบตาข่าย ซึ่งมีลักษณะรูปทรงอิสระเป็นไปตามลักษณะภูมิประเทศ แต่กลับมีระบบถนนขนาดใหญ่แบบตาราง โดยสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นเมื่อมีการปรับปรุงถนนโดยการเทคอนกรีต และปรับรูปแบบเพื่อให้รถยนต์ใช้ได้สะดวก ขนาดที่ใหญ่ขึ้นนี้มีความเป็นไปได้ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงของลักษณะการใช้งาน จากเดิมที่เป็นการใช้งานจากการเดินเท้าหรือทางเกวียน เปลี่ยนเป็นเส้นทางการใช้งานเพื่อรองรับรถยนต์ในปัจจุบัน

วิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ดำเนินกิจกรรมการดำรงชีพด้วยระยะเวลาที่หดสั้นลง ด้วยการเดินทางที่สะดวกมากขึ้นจากการใช้ยานพาหนะเพื่อไปมาหาสู่กันทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น การใช้จักรยาน จักรยานยนต์ ไปจนถึงรถยนต์ กิจกรรมการเดินทางและการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจระหว่างชุมชนในปัจจุบันจึงใช้รถยนต์แทนการใช้สัตว์ลากจูงหรือการเดินเท้าเช่นในอดีต การแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรปริมาณมากระหว่างชุมชน ส่งผลให้เส้นทางคมนาคมต้องเข้าออกได้อย่างสะดวกไปสู่เรือนพักอาศัยต่าง ๆ เพื่อการขนถ่ายผลผลิตทางเกษตรของแต่ละครัวเรือน ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมข้างต้นเป็นเหตุให้ระบบเส้นทางคมนาคมของชุมชนเปลี่ยนแปลงตามไป นอกเหนือไปจากนั้นเส้นทางคมนาคมภายในชุมชนยังไม่ใช่องค์ประกอบเพื่อรองรับการเดินทางเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ที่มีนัยสำคัญต่อการบ่งบอกถึงความเจริญในชุมชนของตน เป็นเครื่องหมายที่ทำให้ชุมชนมีความทัดเทียมกับชุมชนอื่นที่เป็นความภูมิใจของชาวบ้านอันเนื่องมาจากการพัฒนาอีกด้วย

5.1.1.3 สถาปัตยกรรม

การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ในด้านสถาปัตยกรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งในด้านสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย สถาปัตยกรรมที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรม

และความเชื่อ และสถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตร ซึ่งเป็นผลมาจากค่านิยมและทัศนคติของการดำรงชีพเกี่ยวกับเรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไป ในปัจจุบันค่านิยมเกี่ยวกับความทันสมัยเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น เนื่องจากการรับเอาวัฒนธรรมใหม่จากการสื่อสาร การเรียนรู้ในระบบการศึกษาสมัยใหม่ การย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนของคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น และการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างเป็นเหตุให้ชาวไทใหญ่นิยมสร้างเรือนให้มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เหมือนกับในตัวเมือง หรือรับเอาสถาปัตยกรรมล้านนา หรือเรือนไทยภาคกลาง มาสร้างหรือประยุกต์ใช้ในบ้านเรือนแทนรูปแบบสถาปัตยกรรมไทใหญ่เดิม

ภาพที่ 5.4 แสดงเรือนพื้นถิ่นของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยในปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมมาก โดยมีรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่เพิ่มขึ้นมาทั้งทางด้านรูปแบบ โครงสร้าง วัสดุในการก่อสร้าง และผังบริเวณ ปัจจุบันที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง คือ วิถีชีวิต การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และเศรษฐกิจ ไปจนถึงวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่เริ่มแตกต่างออกไปจากแบบแผนดั้งเดิม วิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการใช้สอยพื้นที่ภายในเรือนเปลี่ยนไป พื้นที่ใช้สอยเดิม เช่น ใต้ถุน บ่อน้ำ และอาคารคลุมบ่อน้ำเริ่มลดความสำคัญลง ห้องน้ำหรือครัวที่แยกออกไปจากเรือนเริ่มไม่สะดวกต่อกิจกรรมการใช้ชีวิตในปัจจุบัน ในขณะที่ห้องรับแขกติดกระจกกับพื้นที่จอร์รกกลายเป็นพื้นที่ใช้สอยอย่างใหม่ที่ได้รับความนิยมมากขึ้น สำหรับการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นคุณลักษณะดั้งเดิมในวัฒนธรรมการอยู่อาศัยเริ่มลดน้อยลง เนื่องจาก

ถูกทดแทนด้วยความต้องการความสะดวกสบายและความทันสมัย รวมทั้งเหตุผลทางเศรษฐกิจที่เริ่มมีความสำคัญมากกว่าการยึดถือรูปแบบตามประเพณี ชาวไทใหญ่ในปัจจุบันนิยมซื้อหาวัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้าง เช่น ปูน อิฐ สังกะสี กระเบื้อง เพราะมีความทนทานแข็งแรง ก่อสร้างง่าย และราคาถูกกว่าวัสดุตามธรรมชาติเมื่อเปรียบเทียบถึงการใช้งานในระยะยาว สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวัสดุในสถาปัตยกรรมไทใหญ่เป็นอย่างมาก เช่น รูปทรงหลังคาของเรือน ซึ่งเดิมมีความชันมากเปลี่ยนมาเป็นความชันน้อยจากการใช้วัสดุและเทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยใหม่ สำหรับความเชื่อในเรื่องการวางผังเรือนและผังบริเวณบ้านตามดวงชะตาของเจ้าบ้านยังคงมีอยู่กับคนรุ่นเก่า แต่สำหรับคนรุ่นใหม่มีความศรัทธาในเรื่องนี้ลดน้อยลง โดยไม่ยึดติดกับความเชื่อเดิมมากนัก โดยเฉพาะคนที่มาจากอำเภอเมืองและคนจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มาตั้งถิ่นฐานในชุมชนไทใหญ่จะไม่มี ความเชื่อในเรื่องนี้

ภาพที่ 5.5 แสดงเรือนพักอาศัยสมัยใหม่ของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัด

สถาปัตยกรรมที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมและความเชื่อ ได้แก่ สถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในวัด เช่น ศาลาการเปรียญ วิหาร เจดีย์ ศาลา สรงน้ำพระ และมีสถาปัตยกรรมอื่นๆ ในชุมชน เช่น ศาลเจ้าเมือง หอ หมู่บ้าน ล้วนเป็นสถาปัตยกรรมที่ผูกพันกับกิจกรรมทางประเพณี ความเชื่อ และกิจกรรมทางศาสนา ในปัจจุบันยังมีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะมีเพียงการเปลี่ยนวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่แทนวัสดุก่อสร้างเดิมที่ผุพังไปตามกาลเวลา เหตุที่สถาปัตยกรรมในส่วนนี้ยังคงแบบแผนดั้งเดิมอยู่มากเนื่องจากวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่เกี่ยวกับพุทธและผียังคง

มีอยู่ในปัจจุบัน สถาปัตยกรรมในกลุ่มนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คนในชุมชนมีการอนุรักษ์ไว้ และไม่ต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม ตำแหน่งในการวางผัง ความเชื่อในการก่อสร้างลำดับการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยในอาคาร และรายละเอียดอื่นๆ โดยคนรุ่นเก่าผู้เฒ่าผู้แก่เป็นกลุ่มคนสำคัญที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมและความเชื่อเหล่านี้ไว้อย่างเหนียวแน่น อีกเหตุผลหนึ่งของการคงอยู่ คือ การท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชาวไทใหญ่ยังคงพยายามรักษาสถาปัตยกรรมเหล่านี้โดยมีการเก็บรักษาไปจนถึงบูรณะอาคารที่มีความทรุดโทรมผุพังให้กลับมา มีสภาพที่ดีขึ้น ซึ่งการบูรณะจะทำโดยช่างพื้นถิ่นหรือคนในชุมชนไทใหญ่เอง แต่ก็มีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างทางด้านวัสดุการก่อสร้าง โดยใช้วัสดุสมัยใหม่ทดแทนวัสดุทางธรรมชาติ เช่น วัสดุมุงหลังคา หรือโครงสร้างบางส่วน

ภาพที่ 5.6 แสดงวัดของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

สถาปัตยกรรมที่ใช้องรับกิจกรรมทางการเกษตร ได้แก่ เถียงนา ซึ่งยังข้าว ล้วนมีความเปลี่ยนแปลงไปจากแบบแผนดั้งเดิม ทั้งจำนวนที่ลดลง การเปลี่ยนรูปแบบ และการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัสดุ โดยภาพรวมแล้วสถาปัตยกรรมที่รองรับกิจกรรมทางการเกษตรถูกลดบทบาทลงไปจากอดีตมาก ชาวไทใหญ่เองก็ไม่ได้เห็นคุณค่ามากเท่ากับสถาปัตยกรรมกลุ่มอื่นๆ เนื่องจากระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตร จากเดิมที่เคยเก็บผลผลิตไว้บริโภคเองและนำผลผลิตส่วนเกินมาแลกเปลี่ยนสินค้าตามความจำเป็น เปลี่ยนมาเป็นการเพาะปลูกเพื่อนำมาขายและใช้เงินตราทดแทนการเก็บผลผลิตไว้เองในยังข้าว กิจกรรมทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ส่งผลให้ยังข้าวถูกใช้งานในระยะเวลาที่สั้นลง ไปจนถึงถูกทิ้งร้างหรือรื้อทิ้ง หากบางครัวเรือนมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อผลผลิตจากไร่นาโดยตรง นอกจากนั้นแต่เดิมการทำนาจะมีการใช้สัตว์ในการผ่อนแรง เช่น วัว ควาย แต่ปัจจุบันระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้มีการใช้สัตว์เพื่อช่วยในการทำ การเกษตรน้อยลงมากหรือแทบหมดไป ชาวบ้านนิยมใช้เครื่องไถนาแทน (ควายเหล็ก) ทำให้ “สิ่ง” ซึ่งเป็นที่เลี้ยงสัตว์กลายเป็นศาลาคลุมแดดฝนให้ สัตว์เลี้ยงมีจำนวนน้อยลง นอกจากนั้นยังมีการเปลี่ยนการใช้สอยพื้นที่ใน สถาปัตยกรรมกลุ่มนี้ด้วย เช่น จากยังข้าวเมื่อไม่เก็บข้าวแล้วเปลี่ยนมาเป็น ใช้เก็บของหรือจอดรถยนต์

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมประเภทต่าง ๆ ข้างต้นมีหลายลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ วัสดุในการ ก่อสร้าง ลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร และการเปลี่ยนแปลง ลักษณะของผังบริเวณโดยรอบ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ

แบบแผนของการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของ พื้นที่ศึกษาต่างมีความคล้ายคลึงกัน คือ มีการก่อสร้างอาคารสมัยใหม่ เหมือนอาคารในเมืองแทนรูปแบบอาคารพื้นถิ่นของชาวไทใหญ่ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งกับเรือนพักอาศัย เรือนพักอาศัยดั้งเดิมมีลักษณะรูปทรงหลังคา แบบปีกนก ชายคาทึบยาว ยกใต้ถุนสูง ช่องเปิดน้อย รูปทรงอาคารเป็น เรขาคณิตแต่ไม่ชัดเจนนัก อาคารมีขนาดเล็ก ถูกทดแทนด้วยเรือนพักอาศัย สมัยใหม่ที่มี 2 ชั้น ใช้หลังคาหน้าจั่วหรือปั้นหยา ชายคาสั้น ช่องเปิด แบบบานเปิด ลูกฟักกระจก สัดส่วนของอาคารมีขนาดใหญ่ สร้างติดพื้นดิน รูปแบบอาคารสมัยใหม่ยังมีความแตกต่างจากสภาพแวดล้อมอย่างมาก ขาดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ในขณะที่รูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทใหญ่มักมีความกลมกลืนสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมมากกว่า สำหรับห้องน้ำมี การเปลี่ยนรูปแบบน้อยกว่าบ้านเรือน ส่วนศาลา บ่อน้ำก็มีการเปลี่ยน รูปแบบสถาปัตยกรรมไปโดยจะลดความสลับซับซ้อนของรูปแบบ สถาปัตยกรรมลง คล้ายรูปแบบที่พบเห็นทั่วไป ในปัจจุบัน ชาวบ้านได้หัน ไปใช้น้ำประปาแทนการผันน้ำและวิธีการกักเก็บน้ำตามธรรมชาติ บาง ครัวเรือนจึงไม่มีศาลาคลุมบ่อน้ำเหมือนในอดีต

การเปลี่ยนแปลงวัสดุในการก่อสร้าง

การเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้าง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมทุกรูปแบบ แบบแผนของการเปลี่ยนแปลงจากการใช้วัสดุตามธรรมชาติ เช่น ไม้ตองติง ไม้ไผ่ ไม้ต่าง ๆ มาเป็นการใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ เช่น สังกะสี คอนกรีต หิน อิฐ กระเบื้องมุงหลังคา รูปแบบต่าง ๆ ซึ่งมีความคงทน แข็งแรงมากกว่าวัสดุธรรมชาติ หาได้ง่าย มีต้นทุนต่ำกว่าวัสดุธรรมชาติเมื่อเปรียบเทียบถึงความคงทนต่อการใช้งานในระยะยาว ซึ่งส่วนประกอบที่มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุมากที่สุดคือ หลังคา ซึ่งเปลี่ยนจากการใช้ไม้ตองติงสานเป็นตับ มาเป็นการใช้สังกะสี กระเบื้องลอนคู่ เป็นต้น ส่วนหลังคาเกล็ดไม้ที่นิยมใช้กับสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ในวัดนั้นมีการเปลี่ยนวัสดุเป็นสังกะสีหรือหลังคาโลหะ สำหรับโครงสร้างและผนังอาคารจะเปลี่ยนวัสดุจากไม้มาเป็นคอนกรีตและการก่ออิฐฉาบปูน นอกเหนือจากนี้ การเปลี่ยนแปลงวัสดุในการก่อสร้างอาคารยังขึ้นกับฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าของอาคาร หากมีฐานะดีก็มักจะเปลี่ยนแปลงวัสดุของอาคารทั้งหลัง ถ้าฐานะปานกลางจะมีการเปลี่ยนบางส่วนที่จำเป็น ถ้าฐานะไม่ดีจะยังใช้วัสดุก่อสร้างแบบเดิมอยู่ แต่ก็มีความต้องการที่จะเปลี่ยนวัสดุให้เป็นเหมือนคนอื่น ๆ เช่นกัน วัสดุในการก่อสร้างจึงเป็นสัญลักษณ์ที่มีร่วมกับรูปแบบอาคาร ซึ่งถูกใช้เพื่อแสดงถึงความทันสมัยและมีฐานะ ทำให้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ถูกนำเข้ามาใช้แทนที่วัสดุตามธรรมชาติแบบดั้งเดิมได้อย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

ภาพที่ 5.7 แสดงสถาปัตยกรรมที่มีการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร ปรากฏอย่างเด่นชัดกับเรือนพักอาศัย โดยมีการปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการพื้นที่ที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตและกิจกรรมในปัจจุบันซึ่งมีความแตกต่างจากอดีต ชาวไทใหญ่มีความต้องการที่จอดรถในบ้าน และต้องการความเป็นส่วนตัวมากขึ้นในแบบคนเมือง จากเคยมีห้องนอนเพียงห้องเดียว หรือกันห้องตามความจำเป็นในการดำรงชีพ ปัจจุบันมีการกันห้องเป็นส่วนตัว และมีจำนวนห้องมากกว่าแบบแผนในอดีต และเริ่มมีการแยกพื้นที่ใช้สอยแบบคนเมือง เช่น ส่วนรับแขก นั่งเล่น กินข้าว ทั้งที่ต่างก็เป็นกิจกรรมที่เคยใช้งานบนพื้นที่เดียวกันในแบบแผนดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงลักษณะพื้นที่ใช้สอยยังขึ้นกับลักษณะทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น ชาวไทใหญ่ส่วนใหญ่ที่เคยเป็นเกษตรกร ในปัจจุบันชาวไทใหญ่มีการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งการไปทำงานด้านการบริการ การค้าในเมือง พนักงาน ไปจนถึงเป็นข้าราชการในเมือง ล้วนส่งผลให้แต่ละครัวเรือนที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจแตกต่างกันต่างจึงมีพื้นที่รองรับกิจกรรมของตนต่างกันไป อีกทั้งชาวไทใหญ่โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มีลักษณะของการกิน อยู่ หลับ นอนที่เปลี่ยนไปจากเดิม จึงส่งผลให้พื้นที่ใช้สอยและผังอาคารเปลี่ยนไปจากแบบแผนดั้งเดิมเช่นกัน

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของผังบริเวณโดยรอบ

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของผังบริเวณโดยรอบเป็นอีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นชัดเจนกับเรือนพักอาศัย ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิตสมัยใหม่ในปัจจุบันที่ต้องการพื้นที่ใช้สอยใหม่ๆ ต่างไปจากเดิม แต่ยังคงมีความเชื่อในการวางผังบริเวณหรือตำแหน่งบ้านค่อนข้างมาก แม้ว่าจะมีองค์ประกอบในผังบริเวณลดน้อยลงและแตกต่างไปจากผังบริเวณของเรือนไทใหญ่ในอดีต โดยมักไม่มีบ่อน้ำ ศาลาลูมบ่อน้ำ เพราะในปัจจุบันมักใช้น้ำประปาแทนการกักเก็บและผันน้ำตามธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนที่ปลูกผักสวนครัวกลายเป็นปลูกพืชประดับตกแต่งสวนหย่อมแทน และการปลูกพืชเพื่อกลิ่นหอมภายในบ้านอาจมีความจำเป็นน้อยลงเพราะวัสดุสมัยใหม่ที่ทำให้อาคารอบอุ่นมากขึ้น การปลูกต้นไม้ไว้กลิ่นหอมในผังบริเวณจึงมีน้อยลงด้วย แต่โดยทั่วไปยังคงปลูกพืชที่สามารถบริโภคได้อยู่ เช่น มะม่วง มะละกอ เป็นต้น และห้องน้ำในผังบริเวณที่เคยแยกออกจากเรือนนอน ได้ถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเรือนและหายไปจากผังบริเวณเช่นกัน สำหรับการเพิ่มองค์ประกอบใหม่เข้ามาในผังบริเวณ เช่น ที่จอดรถ ได้เข้ามาแทนที่ลานบ้าน สำหรับผังบริเวณของวัดหรือสถานปัตยกรรมทางพุทธศาสนาไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก แต่มีการเพิ่มเส้นทางคมนาคมของ

รถยนต์เข้าไปในผังบริเวณ เช่น มีทางรถเข้าไปเวียนรอบเจดีย์และวิหาร หรือ การทำลานคอนกรีตขนาดใหญ่ในผังบริเวณวัดเพื่อรองรับกิจกรรมได้มากขึ้น บริเวณรอบหอหมูป่านก็มีการเทคอนกรีตเป็นลานหรือใช้ถนนเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่กิจกรรม ยกเว้นผังบริเวณของศาลเจ้าเมืองที่ยังคงลักษณะผังบริเวณแบบดั้งเดิมไว้

5.1.2 ชาวไทใหญ่ แคว้นไตคอง

แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคอง หากนำมาเทียบกับคุณลักษณะดั้งเดิมทางภูมิทัศน์ในระดับของการตั้งถิ่นฐาน ชุมชน และสถาปัตยกรรมของชาติพันธุ์ไทใหญ่ พบว่าภูมิทัศน์ในแต่ละระดับมีความเปลี่ยนแปลงออกไปแตกต่างกัน ดังนี้

พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ชุมชนไทใหญ่ แคว้นไตคอง
การตั้งถิ่นฐาน	เปลี่ยนแปลงน้อย
ลักษณะชุมชน	เปลี่ยนแปลงน้อย
สถาปัตยกรรม	เปลี่ยนแปลงมาก

ตาราง 5.2 แสดงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

5.1.2.1 การตั้งถิ่นฐาน

การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ในระดับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคองมีความเปลี่ยนแปลงไปจากแบบแผนดั้งเดิมไม่มากนัก และมีความเปลี่ยนแปลงน้อยกว่าหากเปรียบเทียบกับชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน คุณลักษณะของการตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบระหว่างหุบเขาที่มีลักษณะภูมิประเทศสูงชัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มีพื้นที่ราบสำหรับตั้งรกรากบ้านเรือนได้อย่างจำกัด คุณลักษณะดังกล่าวยังคงเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดกับแบบแผนในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง ชุมชนยังคงเกาะกลุ่มและกระจายแต่ละชุมชนออกไปในแต่ละหุบเขา โดยต่างตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ราบขนาดเล็กที่มีความผูกพันกับสายน้ำ ให้พื้นที่การเกษตรอยู่ติดกับแม่น้ำและมีพื้นที่พักอาศัยในบริเวณถัดมา มีการจัดการทรัพยากรน้ำ การนำน้ำเข้ามาใช้ในหมู่บ้านด้วยภูมิปัญญาของการผันน้ำ และใช้วิธีการส่งน้ำที่มาจากความเข้าใจในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับแรงดึงดูดของโลก รวมถึงการสืบทอดภูมิปัญญาในการเพาะปลูก และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับบริบทแวดล้อม

การคงอยู่ของการตั้งถิ่นฐานชุมชนขนาดเล็ก มาจากปัจจัยทางด้านจำนวนประชากรที่ไม่เพิ่มขึ้นมากนักภายในชุมชน ซึ่งส่งผลให้คงคุณลักษณะดั้งเดิมของการตั้งถิ่นฐานเอาไว้ได้ เนื่องจากชาวไทใหญ่ในแคว้นไตยังคงมีการรักษาความเข้มข้นในชาติพันธุ์ของตนเอาไว้อย่างเหนียวแน่น ทั้งจากการที่ไม่มีการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และไม่มีการเข้าร่วมอาศัยอยู่ด้วยของกลุ่มคนชาติพันธุ์อื่น รวมถึงนโยบายของรัฐบาลจีนที่มีการควบคุมจำนวนประชากรไม่ให้เพิ่มมากขึ้น และเหตุผลจากการที่หมู่บ้านที่ได้ก่อตั้งมาแล้วจากอดีตย่อมเปลี่ยนแปลงได้ยาก ด้วยข้อจำกัดทางด้านภูมิประเทศของการตั้งถิ่นฐานที่มีพื้นที่ราบอย่างจำกัด ที่ส่งผลให้ชุมชนขยายอาณาเขตออกไปได้ค่อนข้างอย่างยากลำบาก

ภาพที่ 5.8 แสดงลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไต

5.1.2.2 ลักษณะชุมชน

การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ทางด้านลักษณะชุมชนของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีความเปลี่ยนแปลงไปไม่มากนัก เนื่องจากการวางแผนและการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ยังคงแบบแผนดั้งเดิมทางภูมิทัศน์ของชาวไทใหญ่ ซึ่งยังมีการใช้ที่ดินใกล้ชิดกับสายน้ำหรือแหล่งน้ำตามธรรมชาติ สัมพันธ์กับการคงอยู่ของภูมิปัญญาในการผันน้ำเข้าสู่ที่นาและชุมชน โดยให้พื้นที่เพาะปลูกอยู่ติดกับสายน้ำและมีพื้นที่พักอาศัยในบริเวณถัดมา ลักษณะชุมชนยังคงมีความเกาะกลุ่ม กลมกลืน และสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมของถิ่นที่ตั้ง อีกทั้งทิศทางการวางผังของชุมชนยังคง

คุณลักษณะสำคัญตามแบบแผนดั้งเดิมไว้ได้ โดยยังคงให้สถานที่เกี่ยวเนื่องทางด้านศาสนา ความศรัทธา และความเชื่อ ได้แก่ วัด และศาลเจ้าเมือง อยู่ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกับตำแหน่งกึ่งกลางของหมู่บ้าน และยังคงเป็นศูนย์กลางทางจิตใจที่ร้อยเรียงวิถีชีวิตและกิจกรรมของชาวไทใหญ่เอาไว้ได้ คงเดิม อย่างไรก็ตาม ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงก็มีแบบแผนทางด้านลักษณะของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงออกไปบางประการ ในด้านองค์ประกอบและทิศทางการวางผัง ภูมิทัศน์ภายในชุมชน และเส้นทางคมนาคม แม้ว่าจะไม่ได้ส่งผลกระทบต่อภาพรวมมากนักในด้านลักษณะของชุมชน เมื่อเทียบกับแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของตน

ภาพที่ 5.9 แสดงลักษณะภายในชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคง

การเปลี่ยนแปลงทางด้านองค์ประกอบและทิศทางการวางผัง

องค์ประกอบของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคงในปัจจุบัน เมื่อนำมาเทียบกับแบบแผนดั้งเดิมทางภูมิทัศน์แล้ว พบว่าองค์ประกอบหลายประการได้สูญหายไปจากชุมชน ได้แก่ หอหมู่บ้าน และไ้บ้าน ซึ่งคาดการณ์ว่าได้หายไปในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมของจีน การหมดสิ้นไปขององค์ประกอบที่สัมพันธ์กับคติความเชื่อเหล่านี้อาจเกิดขึ้นพร้อมกับการถูกรื้อเจดีย์ เผาวัด และเผาพระไตรปิฎก ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรม และจากการสำรวจในครั้งนี้กลับพบไ้บ้านในหมู่บ้าน อู๋ เตอ ชู ในพื้นที่เขตไทเหนือ ซึ่งเป็นหมู่บ้านในเขตเมืองซอน ทั้งที่ภูมิทัศน์การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน จนถึงสถาปัตยกรรมของหมู่บ้านนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบจีนแล้วทั้งหมดยกเว้นวัดเท่านั้น แต่ไ้บ้านที่พบในหมู่บ้านแห่งนี้ก็ไม่ได้ตั้งอยู่

ในคุณลักษณะทางภูมิทัศน์แบบดั้งเดิมที่มีอยู่ภายใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ แต่กลับอยู่ภายใต้การอนุรักษ์ด้วยกรงเหล็กที่ปิดกั้นหน้าต่างและไม่ได้สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในหมู่บ้านแห่งนั้นอีกต่อไป

แม้ว่าองค์ประกอบหลายประการของชุมชนได้สูญหายไป แต่คุณลักษณะสำคัญของชุมชนกลับพบว่ายังคงหลงเหลืออยู่มาก เนื่องจากทิศทางการวางผังยังคงคุณลักษณะตามแบบแผนดั้งเดิมเอาไว้ โดยให้สถานที่เกี่ยวเนื่องทางด้านศาสนา ความศรัทธา และความเชื่อ อยู่ในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกับตำแหน่งกึ่งกลางของหมู่บ้าน วัดอยู่ในตำแหน่งที่เชื่อมโยงไปสู่เรือนพักอาศัยในบริเวณต่าง ๆ ของชุมชนได้โดยสะดวก ในขณะที่ศาลเจ้าเมืองยังคงอยู่ภายใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ในบริเวณกึ่งกลางชุมชนหรือบริเวณที่เข้าถึงได้โดยง่ายจากทุกส่วนของชุมชน อีกทั้งลานโล่งทั้งของวัดและศาลเจ้าเมืองยังคงเป็นลานกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อการพบปะ แลกเปลี่ยน และพูดคุย ไปจนถึงกระทำกิจกรรมของชุมชนร่วมกัน งานบุญ งานประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ที่เคยทำหน้าที่ร้อยเรียงเรื่องราวของคนให้ผูกพันกับพุทธและผี ล้วนเป็นสิ่งที่ยังคงอยู่และเกิดขึ้นบนองค์ประกอบที่เหลืออยู่เหล่านั้น อีกทั้งในปัจจุบันก็ยังไม่มีองค์ประกอบอย่างใหม่ที่เข้ามาช่วงชิงบทบาทความสำคัญและส่งผลกระทบต่อทิศทางการวางผังแต่อย่างใด ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับชุมชนของชาวไทยใหญ่ในแคว้นไตจึงยังคงมีแบบแผนดั้งเดิมของทิศทางการวางผัง และยึดโยงความสัมพันธ์ของคน พุทธ และผี ของทั้งชุมชนเอาไว้ได้

“วัฒนธรรมร่วมของชุมชน” ที่มีการรับเอาเทศกาลและประเพณีของชาวจีนเข้ามาใช้นั้น ไม่ได้ส่งผลให้ศูนย์กลางกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนเคลื่อนย้ายออกไปจากจุดเดิมทั้งระบบนามธรรมและรูปธรรม เทศกาลและประเพณีแบบจีนที่เพิ่มขึ้นในวิถีชีวิตของคนไทเป็นเพียงกิจกรรมที่เพิ่มมากขึ้นจากกิจกรรมดั้งเดิมอื่น ซึ่งไม่ได้ยึดครองรากฐานการยึดมั่นทางพุทธศาสนา รากฐานการให้ความเคารพต่อผีเจ้าป่าเจ้าเมือง และรากฐานการยังชีพด้วยการทำเกษตรกรรมให้มีการเปลี่ยนแปลงไป และไม่ได้ทำให้วิถีคิดรวมถึงทัศนคติในการมองโลกที่มีร่วมกันของชุมชนเปลี่ยนไป ผลที่เป็นรูปธรรม คือ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน และลักษณะชุมชนจึงยังคงแบบแผนเดิมอยู่มาก ด้วยการตั้งถิ่นฐานที่ไม่รุกล้ำพื้นที่ป่าไม้ ภูเขา และแหล่งต้นน้ำ ลักษณะหมู่บ้านที่กลมกลืนกับภูมิประเทศและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การใช้พื้นที่ดินโดยให้ที่นาติดกับแม่น้ำ ใช้เหมืองฝายผันน้ำเข้าสู่ที่นาและสู่ชุมชน ถนนภายในชุมชนไม่ใหญ่มากนักและมีลักษณะเป็นไปตามภูมิประเทศ ความหนาแน่นระหว่างเรือนเบาบาง (ยกเว้นหมู่บ้านนำสีซุนที่มีความหนาแน่นมากบริเวณริมถนนสายหลักของชุมชน) ภูมิทัศน์ภายในชุมชนโดยรวมมีความร่มรื่น

จากพรรณไม้จำนวนมาก และมีความโปร่งโล่งจากการใช้รั้วไม้ไผ่เดี่ยวของ แต่ละครัวเรือน รวมถึงยังคงมีทิศทางการวางผังและการคงความสำคัญของ องค์ประกอบดั้งเดิมในชุมชนไว้ในตำแหน่งเดิม เช่น การมีศูนย์กลาง กิจกรรมร่วมของชุมชนในบริเวณวัดเช่นเดิม

การเปลี่ยนแปลงทางด้านภูมิทัศน์ภายในชุมชน

ภูมิทัศน์ภายในชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีความเปลี่ยนแปลง บางประการ ซึ่งเป็นผลสะท้อนมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้าน สถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัยของชุมชน เรือนพักอาศัยของชาวไทใหญ่ใน แคว้นไตคงมีความเปลี่ยนแปลง 2 ลักษณะ คือ เรือนพักอาศัยที่ เปลี่ยนแปลงไปเพียงบางหลังภายในชุมชน และเรือนพักอาศัยที่ เปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมดภายในชุมชน ความเปลี่ยนแปลงข้างต้นส่งผล ให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเป็น 2 ลักษณะเช่นกัน

เรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปเพียงบางหลังภายในชุมชน โดย นำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมแบบจีนหรือแบบสมัยใหม่เข้ามาใช้ ซึ่งมี รูปแบบ สัดส่วน วัสดุ และสีสันทนของเรือน ที่มีความแตกต่างจากเรือนพื้นถิ่น ไทเป็นอย่างมาก แม้ว่าเรือนพักอาศัยอื่นในชุมชนที่เป็นเรือนพื้นถิ่นไทยังคง มีจำนวนหลงเหลืออยู่มาก แต่ด้วยความขัดแย้งทางด้านภูมิทัศน์ระหว่าง เรือน ไตส่งผลให้ภูมิทัศน์ภาพรวมภายในชุมชนเกิดความขัดแย้งอย่าง รุนแรง เนื่องจากรูปแบบสถาปัตยกรรมไท จีน และสมัยใหม่ที่ถูกนำมาใช้ อย่างปะปนกันภายในชุมชนและมักตั้งอยู่ในระยะที่ประชิดกัน จึงกลายเป็น การประชันกันระหว่างรูปแบบของเรือนที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ซึ่ง ไม่ใช่ภาพสะท้อนตามแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรม ที่มักมีความกลมกลืน สอดคล้องกันระหว่างเรือน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของชุมชนไทใหญ่ ในอดีต

เรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมด ทั้งการนำ สถาปัตยกรรมแบบจีนหรือสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่เข้ามาใช้เป็นจำนวน มากภายในชุมชน แต่ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้กลับส่งผลให้ภูมิทัศน์ ภาพรวมภายในชุมชนมีความกลมกลืนกัน แม้ว่าเรือนไทดั้งเดิมไม่ หลงเหลืออยู่เลย เนื่องจากสถาปัตยกรรมภายในชุมชนที่มีจำนวนมากที่สุด ซึ่งได้แก่เรือนพักอาศัยนั้น ได้เปลี่ยนไปใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมในแบบ เดียวกันทั้งหมด เช่น รูปแบบเรือนในแบบจีน สิ่งที่เกิดขึ้นอาจส่งผลให้คนใน ชุมชนไม่มีสถาปัตยกรรมไทที่แสดงถึงอัตลักษณ์ความเป็นไท แต่การหยิบ ยืมสถาปัตยกรรมต่างชาติพันธุ์เข้ามาใช้เช่นนั้นกลับส่งผลให้ภูมิทัศน์ภายใน ชุมชนเกิดความกลมกลืนกัน ซึ่งอาจเทียบเคียงได้กับคุณค่าความกลมกลืน

ทางภูมิทัศน์ภายในชุมชนของชาวไทยในอดีต และถึงแม้ว่ารูปแบบทางศิลปสถาปัตยกรรมจะแตกต่างออกไปจากอดีตก็ตาม แต่หากพิจารณาถึงสายสัมพันธ์ระหว่างกายภาพของเรือน กับความเชื่อมโยงทางภูมิทัศน์ของชุมชนที่ยังคงมีความกลมกลืนกันเช่นนี้ ความเปลี่ยนแปลงของเรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมด จึงทำหน้าที่รองรับและสะท้อนวัฒนธรรมของความเท่าเทียม ความเกื้อกูล และความสอดคล้องกันในสังคมชาวไทยใหญ่ไว้ได้ดั้งเดิม

ภูมิทัศน์ภายในชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคงที่มีความเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัย จึงให้แง่มุมทั้งทางบวกและลบอย่างผกผันกัน เรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปเพียงบางหลังที่แสดงว่ายังคงเหลือเรือนพื้นถิ่นในแบบแผนทางวัฒนธรรมไทใหญ่อยู่อีกมาก แต่กลับส่งผลให้ภูมิทัศน์ภายในชุมชนเกิดความขัดแย้งอย่างมาก ในขณะที่เรือนพักอาศัยเปลี่ยนแปลงไปทุกหลังที่แสดงว่าไม่เหลือเรือนพื้นถิ่นไทอีกเลย แต่กลับส่งผลให้ภูมิทัศน์ภายในชุมชนเกิดความกลมกลืนสอดคล้องกันตามคุณลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเส้นทางคมนาคม

เส้นทางคมนาคมของชาวไทยใหญ่ในแคว้นไตคงเปลี่ยนแปลงไปบางประการจากแบบแผนดั้งเดิมทางภูมิทัศน์ เส้นทางคมนาคมที่ใช้รองรับรถยนต์ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งภายในหมู่บ้านของทุกชุมชนพื้นที่ศึกษา จากเดิมที่เคยเป็นเส้นทางขนาดเล็กสัมพันธ์กับสัดส่วนของผู้คนในการเดินเท้า ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงให้มีขนาดใหญ่กว่าเดิมโดยเฉพาะเส้นทางหลักในชุมชน เพื่อรองรับยานพาหนะ เช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์นั่ง รถยนต์บรรทุก เนื่องจากชาวไทยใหญ่ในแคว้นไตคงไม่ต่างไปจากผู้คนในหมู่บ้านอื่นที่เป็นเกษตรกรในปัจจุบัน การดำรงชีวิต การเดินทาง การทำการเกษตร และการขนถ่ายผลผลิตทางการเกษตร ที่เคยใช้การเดินเท้าและใช้สัตว์ลากจูงในอดีตต่างถูกทดแทนด้วยยานพาหนะแบบต่างๆ เพื่อความสะดวกและความรวดเร็ว ถนนในชุมชนจึงมีการขยายหรือการใช้พื้นที่ที่เหมาะสมตามลักษณะการใช้งานในปัจจุบัน แต่ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเส้นทางคมนาคมโดยเฉพาะภายในชุมชน เกิดขึ้นเพียงถนนสายหลักภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ โดยที่ถนนสายย่อยหรือถนนซอยที่วิ่งไปสู่เรือนพักอาศัยต่างๆ ยังคงเป็นเส้นทางดินหรือหินลูกรังที่มีขนาดเล็กและสัมพันธ์กับการเดินเท้าในแบบแผนดั้งเดิมอยู่มาก อีกทั้งระบบถนนก็ยังคงมีความสอดคล้องและเป็นไปตามลักษณะภูมิประเทศ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบถนนแบบอื่นๆ

5.1.2.3 สถาปัตยกรรม

ภูมิทัศน์ในด้านสถาปัตยกรรมของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคงเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย ซึ่งเป็นผลมาจากการกิน อยู่ หลับ และนอนภายในที่พักอาศัยของตนที่เปลี่ยนไปจากเดิม อีกทั้งค่านิยมเกี่ยวกับความทันสมัยได้เข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น เนื่องจากชุมชนได้เข้าใกล้และมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนต่าง วัฒนธรรมและความเป็นเมืองเพิ่มมากขึ้น ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงได้รับเอาพฤติกรรมใหม่ ๆ จากชาวจีนและความทันสมัยเข้ามาใช้ รวมถึงชาวไทใหญ่ยังมีทางเลือกใหม่เข้ามาในวิถีชีวิตของตน เช่น มียานพาหนะแบบใหม่ คือ รถยนต์แทนการใช้สัตว์ลากจูง มีวัสดุการก่อสร้างสมัยใหม่ที่ทนทานและคุ้มค่ากว่าในระยะยาวเข้ามาให้เลือกใช้แทนการใช้ไม้และวัสดุธรรมชาติ ไปจนถึงการรับเอาวัฒนธรรมใหม่จากการสื่อสาร มีการเรียนรู้ระบบใหม่จากการศึกษาสมัยใหม่ ล้วนเป็นเหตุให้ชาวไทใหญ่รุ่นใหม่มีวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของแต่ละครัวเรือนที่แตกต่างออกไปจากเดิม ซึ่งส่งผลให้รูปแบบโครงสร้าง วัสดุก่อสร้าง ผังการใช้พื้นที่ และผังบริเวณของเรือนพักอาศัยเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก สำหรับสถาปัตยกรรมที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมและความเชื่อที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันหลังการปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน ได้แก่ วัด และศาลเจ้าเมือง และสถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตร ต่างยังคงลักษณะแบบแผนดั้งเดิมไว้ได้หลายประการโดยมีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างทางด้านโครงสร้าง และวัสดุในการก่อสร้าง

ภาพที่ 5.10 แสดงเรือนพื้นถิ่นที่มีการต่อเติมเพิ่มในส่วนใต้ถุนของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคง

สถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีความเปลี่ยนแปลงทั้งการเปลี่ยนแปลงไปเพียงบางหลังภายในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมดภายในชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เข้ามาสู่ชุมชน ความเปลี่ยนแปลงของเรือนพักอาศัยมี 2 ลักษณะที่สำคัญ คือ เรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปบางส่วน และสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมด

เรือนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปบางส่วน จะมีทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมไทและมีรูปแบบสถาปัตยกรรมจีนรวมถึงรูปแบบสมัยใหม่ปะปนกัน โดยมีทั้งการผสมปะปนภายในอาคารหลังเดียวกัน และการผสมปะปนกันระหว่างอาคารคนละหลังภายในอาณาบริเวณเดียวกัน

1) การผสมปะปนภายในอาคารหลังเดียวกัน เช่น เรือนพักอาศัยที่มีรูปทรงสถาปัตยกรรมไทแต่มีระบบการก่อสร้างด้วยคอนกรีต อิฐ หรือดินแบบจีน เรือนพักอาศัยที่มีรูปทรงสถาปัตยกรรมไทแต่มีองค์ประกอบหรือค่านิยมแบบจีนผสม เช่น เรือนไทแต่ใช้เสาสีแดงบริเวณทางเข้า หรือมีองค์ประกอบแบบจีนผสมในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น การใช้รั้วและช่องประตูโค้งแบบจีน รวมถึงเรือนพักอาศัยที่มีรูปทรงสถาปัตยกรรมไทแต่มีการใช้สอยพื้นที่แบบใหม่ เช่น เรือนไทดั้งเดิมแต่กั้นฝาผนังในชั้นใต้ถุนเพื่อใช้เป็นห้องรับแขก เกือบของ ครัว จอครก

2) การผสมปะปนกันระหว่างอาคารคนละหลังภายในอาณาบริเวณเดียวกัน โดยมีอาคารหลังหนึ่งเป็นสถาปัตยกรรมไท ขณะที่อาคารอีกหลังหนึ่งเป็นสถาปัตยกรรมจีน-สมัยใหม่ เช่น มีอยู่ชาวเป็นสถาปัตยกรรมไทดั้งเดิม แต่มีเรือนพักอาศัยในแบบจีน-สมัยใหม่

สำหรับสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยที่เปลี่ยนแปลงไปแทบทั้งหมด จากรูปแบบสถาปัตยกรรมไทพื้นถิ่นที่ได้เปลี่ยนเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมจีน ทั้งรูปแบบ รูปทรง การก่อสร้าง การใช้พื้นที่ และองค์ประกอบอื่นๆ ซึ่งพบได้ในหมู่บ้านนาสี่ซุน

3

ภาพที่ 5.11 แสดงเรือนพักอาศัยสมัยใหม่ของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

สถาปัตยกรรมที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมและความเชื่อ ได้แก่ สถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในวัด และสถาปัตยกรรมในชุมชน ได้แก่ ศาลเจ้าเมือง ล้วนเป็นสถาปัตยกรรมที่ผูกพันกับกิจกรรมของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคอง พุทธและผีต่างยังคงเป็นเรื่องราวที่ร้อยรัดชาวไทเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่นในปัจจุบัน สถาปัตยกรรมในกลุ่มนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คนในชุมชนยังคงรักษาไว้ไม่ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบ ตำแหน่งในการวางผัง ความเชื่อในการก่อสร้าง ลำดับการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยในอาคาร และรายละเอียดอื่นๆ แต่การเก็บรักษาไปจนถึงบูรณะอาคารที่มีความทรุดโทรมมุงให้กลับมามีสภาพที่ดีขึ้น ชาวไทใหญ่ได้เลือกสรรวัสดุและวิธีการสมัยใหม่ทดแทนวัสดุทางธรรมชาติ เช่น วัสดุถุงหลังคา หรือโครงสร้างบางส่วนไว้อย่างจงใจ เนื่องจากเหตุผลของความคงทนต่อการใช้งานในระยะยาว โดยพยายามไม่ให้ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์โดยรวมของสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าของตน

สถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตร ได้แก่ เกียงนา สิ่ง ยุ้งข้าว ล้วนยังคงมีอยู่ทั้งจำนวนและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม เนื่องจากยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตรไม่ต่างไปจากอดีต “ข้าว” ยังคงเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงชีพ และเป็นสัญลักษณ์ที่มีความสำคัญมากในการต่อรองทางเศรษฐกิจกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคองยังคงมีเอกลักษณ์ของการเพาะปลูกและค้าข้าว ความสามารถในการปลูกข้าวเป็นสิ่งที่ส่งผลให้ชาวไทยังคงใช้ข้าวเป็นเครื่องมือในการกินอยู่ และใช้เป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า

อุปโลกนบริโศกอื่นจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เพื่อการหลบซ่อนของคนที่ สะดวกสบายมากขึ้นตามค่านิยมในปัจจุบัน ระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิต ทางการเกษตรเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลให้สถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรม ทางการเกษตรยังคงอยู่ ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตยังคงเก็บผลผลิตไว้ใช้ บริโภคเอง แล้วนำผลผลิตส่วนเกินที่เหลือและดักค้ำจากปีก่อนมา แลกเปลี่ยนสินค้าตามความจำเป็น ระบบการเก็บและแลกเปลี่ยนเช่นนี้ ส่งผลให้ยังชาวยังคงมีความสำคัญและยังคงถูกใช้งานในระยะเวลายาวนาน โดยไม่มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อผลผลิตจากไร่นาโดยตรง เนื่องจาก แม้คำชาวไทใหญ่นิยมขนข้าวเก่าจากยุ้งข้าวออกไปขายในตลาดมากกว่า แต่สถาปัตยกรรมในส่วนนี้ก็มีความเปลี่ยนแปลงบางประการ เนื่องจากมี การใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างซ่อมแซมมากขึ้น ไปจนถึงบางครัวเรือน ได้นำรูปแบบอื่นเข้ามาใช้เมื่อมีการสร้างเรือนของตนใหม่ในรูปแบบ สถาปัตยกรรมอื่น อีกทั้งการทำนาที่เคยใช้สัตว์ในการผ่อนแรง เช่น วัว ควาย ก็ถูกทดแทนด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ชาวบ้านนิยมใช้เครื่องไถนา แทน (ควายเหล็ก) ทำให้ “สิ่ง” ซึ่งเป็นที่เลี้ยงสัตว์มีจำนวนน้อยลง และ เปลี่ยนการใช้สอยพื้นที่เป็นที่เก็บของ เลี้ยงสัตว์อื่นๆ ไปจนถึงปรับเปลี่ยน มาเป็นพื้นที่จอดรถยนต์

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมประเภทต่าง ๆ ข้างต้นมีหลายลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ วัสดุในการ ก่อสร้าง ลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร และการเปลี่ยนแปลง ลักษณะของผังบริเวณโดยรอบ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ

แบบแผนทางสถาปัตยกรรมในปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงไป มาก ส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย โดยที่ สถาปัตยกรรมอื่นๆ เช่น วัด ศาลเจ้าเมือง ไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปมาก นัก ความเปลี่ยนแปลงของเรือนพักอาศัยมีทั้งการผสมปะปนระหว่าง รูปแบบสถาปัตยกรรมไท รูปแบบสถาปัตยกรรมจีน และรูปแบบ สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ รวมถึงสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัยที่ เปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปแบบอื่นทั้งหมด เรือนพักอาศัยดั้งเดิมที่เคยมีลักษณะ รูปทรงหลังคาแบบปีกนก ชายคาทึบยาว ยกใต้ถุนสูง ช่องเปิดน้อย จึงถูก ทดแทนด้วยเรือนพักอาศัยรูปแบบอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบอาคาร สมัยใหม่ที่มีความแตกต่างและขาดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ในขณะที่รูปแบบเรือนพื้นถิ่นไทใหญ่มักมีความกลมกลืนสอดคล้องกับ สภาพแวดล้อมมากกว่า อีกทั้งรูปแบบเรือนพักอาศัยอย่างใหม่ที่ปรากฏ

มักจะลดความสลับซับซ้อนของรูปแบบสถาปัตยกรรมลงมาจากแบบแผนดั้งเดิมอีกด้วย

การเปลี่ยนแปลงวัสดุในการก่อสร้าง

สถาปัตยกรรมทุกรูปแบบ ทั้งสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย สถาปัตยกรรมที่เป็นผลมาจากวัฒนธรรมและความเชื่อ และสถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตร ล้วนมีการเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้างแตกต่างกันไปจากแบบแผนดั้งเดิม วัสดุตามธรรมชาติที่เคยเลือกใช้ เช่น ไม้ทองติ่ง ไม้ไผ่ และไม้ชนิดต่างๆ ถูกทดแทนด้วยการใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ เช่น คอนกรีต หิน อิฐ สังกะสี และกระเบื้องหลังคาสมัยใหม่ ซึ่งมีความคงทนแข็งแรงมากกว่าวัสดุธรรมชาติ ซื้อง่ายได้ง่ายกว่า ส่วนประกอบของอาคารที่มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุมากที่สุดคือ หลังคา ซึ่งเปลี่ยนจากการใช้ใบทองติ่งสานเป็นตับ มาเป็นการใช้สังกะสีหรือกระเบื้องลอนคู่ สำหรับโครงสร้างและผนังอาคารเปลี่ยนวัสดุจากไม้มาเป็นคอนกรีต และการก่ออิฐฉาบปูน

ภาพที่ 5.12 แสดงวัดที่มีการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไคคอง

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร

แบบแผนของการใช้สอยพื้นที่และผังอาคารมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก ส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย เรือนพื้นถิ่นไทในแคว้นไคคองมักแบ่งการใช้พื้นที่บนเรือนเป็นสามส่วน คือ ส่วนกลางเป็นส่วน

รับแขกและด้านในสุดของห้องจะมีหิ้งมีบรรพบุรุษหรือหิ้งพระ ห้องนอนอยู่ ถัดเข้าไปโดยเป็นห้องใหญ่หรืออาจจะกันเป็นสองห้องนอน ถัดจาก ห้องนอนมักเป็นส่วนเตาไฟที่อยู่ปลายสุดของเรือน ใต้ถุนบ้านมักใช้สำหรับ นั่งพักผ่อน เก็บของ และยังสามารถใช้เป็นที่พักสัตว์ในเวลากลางคืน โดยมีขื่อ ข้าวสร้างติดกันหรือสร้างแยกกันกับเรือนนอนแต่อยู่ภายใต้โครงหลังคา เดียวกัน แต่ลักษณะของพื้นที่ใช้สอยในเรือนพักอาศัยของชุมชนไทใหญ่ใน แคว้นไตคงมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่มี ลักษณะของการกิน อยู่ หลับ นอนที่เปลี่ยนไปจากเดิม ที่มีความต้องการใช้ สอยพื้นที่และผังอาคารเปลี่ยนไปจากแบบแผนดั้งเดิม เช่น เริ่มมีการ กันห้องรับแขกเพิ่มในชั้นใต้ถุน ส่วนบนของเรือนเริ่มมีการกันห้องเพิ่มมาก ขึ้น ยิ่งชาวบางแห่งยังมีการปรับเปลี่ยนให้ด้านใต้ถุนเป็นที่จอดรถยนต์

การเปลี่ยนแปลงลักษณะของผังบริเวณโดยรอบ

ผังบริเวณโดยรอบสถาปัตยกรรมต่างๆ มีความเปลี่ยนแปลงไป บางประการ ผังบริเวณของวัดหรือสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนามีการเพิ่ม เส้นทางคมนาคมของรถยนต์เข้าไปในผังบริเวณ เช่น เส้นทางรถยนต์ บริเวณจอดรถยนต์ การทำลานคอนกรีตขนาดใหญ่ในผังบริเวณวัดเพื่อ รองรับกิจกรรมต่างๆ สำหรับผังบริเวณโดยรอบเรือนพักอาศัยมี องค์ประกอบในผังบริเวณลดน้อยลงและแตกต่างไปจากผังบริเวณของเรือน ไทใหญ่ในอดีตบางประการ แม้ว่าจะยังคงมีบ่อน้ำและศาลาลงบ่อน้ำ ปรากฏอยู่ให้เห็น แต่ในบางครัวเรือนกลับไม่พบเห็นอีกแล้ว การปลูกผัก สวนครัวในบางครัวเรือนได้หายไปจากผังบริเวณ โดยกลายเป็นที่เก็บของ หรือจอดรถยนต์แทน ห้องน้ำในผังบริเวณที่เคยแยกออกจากเรือนนอนได้ เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเรือนและหายไปจากผังบริเวณเช่นกัน

5.2 บทเปรียบเทียบพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไต คง ต่างมีพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปจากแบบแผน ดั้งเดิม และเมื่อนำข้อมูลทางภูมิทัศน์ของชุมชนไทใหญ่ทั้งสองแหล่งมาทำ การเทียบเคียงกับภาพอุดมคติของชุมชนพื้นถิ่นไทในอดีต พบว่าพื้นที่ทั้ง สองมีพัฒนาการทางภูมิทัศน์ในระดับต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

พัฒนาการทาง ภูมิทัศน์วัฒนธรรม	ชุมชนไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	ชุมชนไทใหญ่ แคว้นไต๋คง
การตั้งถิ่นฐาน	เปลี่ยนแปลงปานกลาง	เปลี่ยนแปลงน้อย
ลักษณะชุมชน	เปลี่ยนแปลงมาก	เปลี่ยนแปลงน้อย
สถาปัตยกรรม	เปลี่ยนแปลงมาก	เปลี่ยนแปลงมาก

ตาราง 5.3 แสดงพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของพื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่ง

การตั้งถิ่นฐาน

แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีความเปลี่ยนแปลงไปพอสมควร เนื่องจากมีการตั้งถิ่นฐานที่ขยายตัวออกไปบนพื้นที่เชิงเขา และยังกระจายตัวเกาะไปตามเส้นทางคมนาคมสายหลักระหว่างชุมชน ซึ่งไม่ใช่แบบแผนดั้งเดิมของชุมชนไทใหญ่ อีกทั้งขนาดของชุมชนที่ขยายตัวมากขึ้นยังส่งผลให้ความกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อมลดน้อยลงไปอีกด้วย สำหรับการตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่ในแคว้นไต๋คง ยังคงมีแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่มากกว่า เนื่องจากมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานขนาดเล็กบนพื้นที่ราบ มีความเกาะกลุ่ม และมีรูปทรงอิสระเป็นไปตามภูมิประเทศอยู่เช่นเดิม

ลักษณะชุมชน

ลักษณะชุมชนของชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีพัฒนาการที่ต่างออกไปจากแบบแผนดั้งเดิมเป็นอย่างมาก เนื่องจากทิศทางการวางผังเปลี่ยนแปลงไป โดยมีพื้นที่ศาลาอเนกประสงค์เข้ามาเป็นศูนย์กลางแห่งใหม่ของชุมชน ซึ่งแตกต่างจากชุมชนของชาวไทใหญ่ในแคว้นไต๋คงที่ยังคงแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมได้มากกว่า แม้ว่าองค์ประกอบอื่นๆ ทั้งหอหมู่บ้านและโถงบ้านได้หายไปแล้วจากทุกชุมชน ซึ่งสันนิษฐานว่าถูกทำลายไปในช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมในจีน แต่คุณลักษณะสำคัญตามแบบแผนดั้งเดิมยังคงอยู่ โดยมีวัดและลานโล่งของวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนที่ยังคงมีความสำคัญ และร้อยเรียงวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่ที่สัมพันธ์กับพุทธและผีไว้ได้เช่นเดิม

สำหรับภูมิทัศน์ของชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีเรือนพักอาศัยที่มีรูปแบบ รูปทรง และสีสันทันที่แตกต่างกันหลากหลายอยู่ภายในชุมชน ซึ่งส่งผลให้พื้นที่ศึกษาแห่งนี้ห่างออกมาจากคุณลักษณะความกลมกลืนในแบบแผนดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ แต่สำหรับชุมชนของชาวไทใหญ่ใน

แคว้นใต้คงที่มีเรือนพักอาศัยสมัยใหม่เกิดขึ้นเช่นกัน จากการสำรวจกลับพบว่าเรือนพักอาศัยแต่ละหลังมีความขัดแย้งระหว่างกันน้อยกว่า โดยที่เรือนสร้างใหม่มักไม่ใช้วัสดุที่ฉูดฉาดมากนักและมีรูปทรงที่ยังคงใกล้เคียงกับเรือนพื้นถิ่นของชาวไทใหญ่ ไปจนถึงการหันไปใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมต่างชาติพันธุ์เหมือนกันหมด ก็ยังคงคุณลักษณะความกลมกลืนได้อยู่เช่นเดิม เนื่องจากไม่มีภาพของความขัดแย้งหรือแปลกแยกเกิดขึ้นในชุมชน

สถาปัตยกรรม

พื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่งต่างมีพัฒนาการในภูมิทัศน์ทางสถาปัตยกรรมใกล้เคียงกัน คือ สถาปัตยกรรมที่เกิดจากศาสนาและความเชื่อ เช่น วัด ยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ได้มาก แม้ว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัสดุและการก่อสร้างอยู่บ้าง สำหรับสถาปัตยกรรมที่เกิดจากการเกษตรยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ได้เช่นกันแม้ว่าจะมีการปรับเปลี่ยนการใช้งานไปบ้างบางส่วน แต่สำหรับสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัยนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปมากที่สุด พื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่งต่างมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของเรือนโดยรับเอารูปแบบสมัยใหม่ของอาคารพักอาศัยในชุมชนเมืองเข้ามาใช้เช่นเดียวกัน และแม้ว่าเรือนสมัยใหม่ในชุมชนไทใหญ่ในแคว้นใต้คงจะมีรูปแบบที่ใกล้เคียงกับเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมมากกว่าที่ปรากฏในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ทั้งสองแหล่งต่างก็มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุในการก่อสร้าง การเปลี่ยนแปลงลักษณะของพื้นที่ใช้สอยและผังอาคาร รวมถึงมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของผังบริเวณโดยรอบคล้ายคลึงกัน

5.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์ที่เป็นผลสะท้อนและตกผลึกมาจากวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่แปรผันไปตามลักษณะทางสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละชุมชน การทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม จึงต้องอาศัยความเข้าใจที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจัยต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันอยู่อย่างเป็นองค์รวม วิธีการดำรงชีพของกลุ่มชนหนึ่งๆ จึงไม่อาจแยกออกจากกันได้ระหว่างวิถีคิดและการกระทำของกลุ่มคนเหล่านั้น โดยมีภูมิทัศน์เป็นภาพแสดงถึงเรื่องราวความเป็นมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จากนั้นเมื่อมีความเข้าใจในภูมิทัศน์วัฒนธรรมและเหตุปัจจัยแวดล้อมทั้งหมดได้แล้ว ย่อมเป็นเครื่องมืออันทรงพลังต่อการทำนายถึงความเป็นไปในอนาคตของชุมชนเหล่านั้นได้ต่อไป

5.3.1 สังคมและวัฒนธรรม

วิถีชีวิต

การกิน อยู่ หลับ และนอนของชาวไทใหญ่ทั้งสองแหล่งต่างมีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ด้วยเหตุผลของการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจกับกลุ่มชนวัฒนธรรมอื่นที่มากขึ้นในปัจจุบัน การแพร่กระจายของวัฒนธรรมอย่างใหม่จึงเข้ามาสู่ชุมชนโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ทางหลวงหมายเลข 108 สายแม่สะเรียง เป็นเส้นทางหลักจากจังหวัดเชียงใหม่เข้ามาสู่ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน และถนนสายคุนหมิง-พม่า (Burma Road หรือ Stilwell Road) ซึ่งตัดผ่านเมืองซอนและเมืองวันตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สองก็เป็นเส้นทางหลักของยูเนี่ยนภาคตะวันตก ทั้งสองเส้นทางจึงมีความคล้ายคลึงกันทางด้านบทบาท ที่ส่งผลให้มีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากกลุ่มชนอื่นเข้ามาสู่ชุมชนไทใหญ่ทั้งสองแหล่งมากขึ้นเช่นกัน เช่น การแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรที่มีจำนวนมากขึ้น ตลาดค้าข้าวและผลผลิตทางการเกษตรของชาวไทใหญ่มีการขยายตัวสูงขึ้น อีกทั้งยังมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอื่นมากขึ้นนอกเหนือจากการเพาะปลูก เช่น การรับจ้างเป็นแรงงาน ช่างไม้ ลูกจ้าง พนักงาน งานบริการ ทางด้านการท่องเที่ยว เจ้าของธุรกิจ ไปจนถึงการออกไปทำงานในต่างถิ่น เป็นต้น

ภาพที่ 5.13 แสดงวิถีชีวิตและการเดินทางด้วยยานพาหนะสมัยใหม่ของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

เกษตรกรรมแบบยังชีพ การทำนาและพืชไร่ จนถึงการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันเองภายในชุมชนและระหว่างชุมชน วิธีการดำรงชีพในปัจจุบันจึง

มีความหลากหลายและมีการทำมหากินในรูปแบบใหม่ๆ มากขึ้น วิธีการดำรงชีพอย่างใหม่ที่เกิดขึ้นได้ส่งผลให้วิถีการกิน อยู่ หลับ และนอนของชาวไทใหญ่แตกต่างไปจากแบบแผนดั้งเดิมในอดีต ซึ่งส่งผลอย่างเห็นได้ชัดกับเรือนพักอาศัยมีพื้นที่ใช้สอยเปลี่ยนแปลงตามการใช้งานใหม่ๆ เช่น การปรับเปลี่ยนยังเข้าไปเป็นที่จอดรถ หรือการกันห้องในชั้นใต้ดินเป็นพื้นที่รับแขก เนื่องจากยังเข้าได้หมดความสำคัญลงเมื่อชาวไทใหญ่บางคนไม่ได้ประกอบอาชีพในการทำนา และได้ทุนเรือนที่เคยใช้นั่งพักผ่อนในเวลากลางวัน เริ่มไม่ตรงกับความต้องการเมื่อชาวไทใหญ่บางคนออกไปทำงานเวลากลางวันในเมืองและกลับมาใช้งานนั่งเล่นและรับแขกเฉพาะในเวลาเย็น

ความเปลี่ยนแปลงในด้านการแต่งกาย และภาษาเขียนของชาวไทใหญ่ไม่ได้เกิดการสืบทอดและรักษาไว้อย่างเหนียวแน่นกับคนรุ่นใหม่ในชุมชน การเขียนภาษาไทใหญ่เริ่มมีบุคคลผู้สามารถใช้งานได้อย่างจำกัดมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีผู้รู้แค่เพียงคนเผ่าคนแก่เท่านั้น และในแคว้นไตเองก็เริ่มหมดไปเช่นกัน โดยที่มีความพยายามที่จะรื้อฟื้นและถ่ายทอดภาษาเขียนของตนให้ยังคงอยู่ในปัจจุบัน ภาษาเขียนยังเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการสืบทอดเรื่องราวจากอดีตให้ยังคงอยู่ได้ในปัจจุบันกับคนรุ่นใหม่ แต่เมื่อเริ่มหมดผู้สืบทอดต่อโดยมีการศึกษาสมัยใหม่เข้ามาแทนที่การเรียนรู้ของชาวไทรุ่นใหม่ เด็กรุ่นใหม่จึงไม่อาจรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของตนเอาไว้ รวมถึงหันไปรับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่จากสื่อในรูปแบบต่างๆ เข้ามาใช้แทนในวิถีชีวิตของตน

ข้อกำหนดทางกฎหมายเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวไทใหญ่เปลี่ยนแปลงไป กฎหมายในปัจจุบันมีข้อห้ามที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตมากขึ้น โดยเฉพาะการเข้าไปใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ การดำรงชีพของผู้คนในชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากไม่สามารถเข้าไปนำวัสดุจากป่ามาใช้ได้สะดวกเช่นเดิม เช่น การซ่อมแซมอาคารบ้านเรือนในส่วนต่างๆ ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติเป็นไปได้อย่างยากขึ้น เนื่องจากการนำไม้ออกมาจากป่าเป็นการผิดกฎหมายดังกล่าว เป็นต้น ทั้งที่ในภูมิปัญญาของชาวไทใหญ่เองมีกุศโลบายอย่างแยบยลในการใช้ทรัพยากรจากป่า ด้วยการคงไว้ซึ่งจารีตประเพณีโดยจำแนกป่าเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ป่าต้นน้ำที่หวงห้ามไม่ให้ผู้ใดเข้าบุกรุกเนื่องจากถือเป็นการรบกวนผีขุนน้ำ ป่าใช้สอยที่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ให้เข้าใช้ได้แต่ไม่มากจนป่านั้นหมดสภาพ และป่าประเพณีที่หวงห้ามไม่ให้มีการบุกรุกเนื่องจากถือเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ดังนั้นตามจารีตดั้งเดิมเหล่านี้ได้เข้าควบคุมการใช้ทรัพยากรป่าจากชาวไทไว้ได้เป็นอย่างดีคืออยู่แล้ว แต่กฎหมายที่เกิดขึ้นกลับละเลยและไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกับธรรมชาติของชาวไทใหญ่ จนเข้ามาทำลายและกลายเป็นข้อจำกัดในวัฒนธรรมการดำรงชีพดั้งเดิมของชุมชน

ค่านิยม

ค่านิยมเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่น และเมื่อวัฒนธรรมสองชุดเกิดการปะทะกัน ค่านิยมจะเป็นผลสะท้อนที่ช่วงชิงบทบาทในการชี้นำผู้คนให้คล้อยตามและเห็นดีเห็นงามไปตามค่านิยมนั้นๆ ชุมชนไทใหญ่ทั้งสองแหล่งก็เช่นกัน ค่านิยมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสัมพันธ์กับการปะทะกันระหว่างความเป็น “คนเมือง” กับ “คนไทใหญ่” ไปจนถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีชีวิตที่เริ่มมีความ “ทันสมัย” มากขึ้น วัฒนธรรมการอยู่อาศัยได้หันเหเข้าสู่ความ “ทันสมัย” ชาวไทใหญ่บางครัวเรือนเริ่มเปลี่ยนแปลงเรือนพักอาศัยแบบดั้งเดิม มาเป็นรูปแบบเรือนพักอาศัยแบบคนเมืองที่มีโครงสร้างคอนกรีต การก่ออิฐฉาบปูน หรือครึ่งปูนครึ่งไม้ ไม่มีใต้ถุน วัสดุการก่อสร้างแบบใหม่ เช่น หน้าต่างกระจก รวมถึงการจัดผังบริเวณในครัวเรือนที่ต้องมีพื้นที่จอดรถและสวนหย่อมสวยงาม ทดแทนพื้นที่เพาะปลูกพืชสวนครัวซึ่งเคยมีไว้ใช้บริโภคภายในผังบริเวณตามแบบแผนดั้งเดิม วัฒนธรรมการอยู่อาศัยในแบบใหม่ที่เริ่มเกิดขึ้น ได้กลายเป็นค่านิยมอย่างใหม่จากความเป็นคนเมืองที่มาพร้อมกับความทันสมัย ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่น่ารังเกียจตามความรู้สึกของชาวไทใหญ่ แต่เป็นสิ่งดีงาม เป็นหน้าเป็นตา และเป็นสิ่งน่ายกย่องตามการรับรู้ของผู้คนทั่วไปในชุมชน

ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ยังปรากฏอีกว่าความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการอยู่อาศัยข้างต้นที่เป็นผลมาจากค่านิยมอย่างใหม่ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะกับสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัยเท่านั้น หากยังรวมไปถึงสิ่งก่อสร้างอื่นในชุมชนที่กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างใหม่ จากค่านิยมของความทันสมัยที่มาพร้อมกับคำว่า “การพัฒนา” ศาลากลางบ้านหรือศาลาอเนกประสงค์ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญเพื่อใช้ประโยชน์ในการพักรอรถโดยสาร เป็นหอสมุดขนาดเล็กของชุมชน ไปจนถึงเป็นศาลาสำหรับการประชุมร่วมกันในชุมชนที่สัมพันธ์ไปกับระบบการปกครองแบบใหม่ อีกทั้งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเช่นนี้ในชุมชนบางแห่งได้เกิดขึ้นอย่างผสมผสานปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมดั้งเดิมกับกิจกรรมแบบใหม่เข้าไว้ด้วยกัน ดังเช่นที่ปรากฏขึ้นในชุมชนเมืองปอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีการใช้งานอาคารร่วมกันระหว่าง “ศาลากลางบ้าน” เพื่อใช้งานการประชุมของชุมชน กับ “หอหมู่บ้าน” เพื่อใช้งานตามประเพณีดั้งเดิม แต่ด้วยการหักเหและรับเอาค่านิยมอย่างใหม่มาใช้ในทันที โดยไม่ได้อาศัยเวลาในการผสมผสานทั้งทางภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม ศาลากลางบ้านที่ใช้งานร่วมกับหอหมู่บ้าน จึงปรากฏโดยการทำลายอาคารหอหมู่บ้านดั้งเดิมทิ้ง แล้วสร้างอาคารหอประชุมที่ไม่ได้สอดคล้องกับคุณลักษณะการใช้งานตามประเพณีของหอหมู่บ้านดั้งเดิม

ภาพที่ 5.14 แสดงค่านิยมการสร้างห้องรับแขกในชั้นใต้ดินของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

ทฤษฎีการมองโลก

ทฤษฎีการมองโลกเป็นแง่มุมทางปรัชญาที่แฝงอยู่ภายใต้การใช้ชีวิตของแต่ละบุคคล สิ่งนี้เองที่ส่งผลต่อวิถีคิดในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านการดำรงชีพ ความคาดหวังในสิ่งตอบแทนที่ตนควรได้รับ ไปจนถึงความมุ่งหวังทั้งในภพนี้และภพหน้า และเป็นต้นเหตุที่ส่งผลให้เกิดการกระทำในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับทางภูมิทัศน์ของตน ปัจจัยทางด้านทฤษฎีการมองโลกของชาวไทใหญ่ทั้งสองแหล่งมีความเปลี่ยนแปลงแตกต่างกัน เมื่อเทียบกับทฤษฎีการมองโลกตามแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรม

ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีทฤษฎีการมองโลกที่เริ่มหักเหออกไปจากการมองโลกเป็นหน่วยชีวิตที่มีจิตวิญญาณ พุทธ และผี แม้ว่ายังมีความเชื่อในเรื่องบุญกุศลตามหลักพุทธ และอำนาจเหนือธรรมชาติของผี แต่ก็เริ่มมีทฤษฎีของการรื้อค้นบรรทัดฐานประเพณีสูงสุดจากธรรมชาติ ผลตอบแทนที่ตนควรได้รับในเชิงปริมาณ ซึ่งเห็นได้ชัดจากวิธีการทำการเกษตรที่มีการใช้สารเคมีเพื่อเร่งผลผลิต โดยละทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิมในแง่ภูมิของการเป็นแค่ผู้อยู่อาศัยภายใต้ธรรมชาติมาเป็นผู้ครอบครองและขึ้นนำธรรมชาติ ทั้งที่ผลตอบแทนที่ได้รับกลับไม่เป็นไปตามคาดหวังเนื่องจากสารเคมีได้เข้าไปทำลายคุณภาพของดินให้สูญเสียไป หรือการเป็นอยู่โดยสมถะและเรียบง่ายในแบบชาวพุทธที่เปลี่ยนแปลงมาเป็นการเป็นอยู่โดยแข่งขันเร่งพัฒนาชุมชน พอกพูนทรัพย์สิน และเปลี่ยนแปลงไปสู่วัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งล้วนส่งผลอย่างชัดเจนต่อความเปลี่ยนแปลงของการ

ตั้งถิ่นฐานและชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่มีการขยายตัวเพิ่มขึ้น ทิศทางการวางผังที่ผันแปรไปจากการให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทางศาสนาและความเชื่อ มาเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและขยายปริมาณ และภูมิทัศน์ภายในชุมชนที่เคยมีความสมถะ สอดคล้อง และกลมกลืนกันระหว่างเรือน มาเป็นการแข่งขัน โดดเด่น และแตกแยกออกจากกันภายในชุมชน

สำหรับชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคง แม้ว่าชาวไทเหล่านี้ในปัจจุบันดูเหมือนว่าได้สะท้อนถึงความเป็นคนจีนและความเป็นคนเมืองมากขึ้น เนื่องจากมีพัฒนาการในวัฒนธรรมร่วมของชุมชน ซึ่งได้รับเอาประเพณีแบบจีนเข้ามาใช้ โดยผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีร่วมกันภายในชุมชน เช่น มีเทศกาลตรุษจีนเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากประเพณีดั้งเดิมอื่นๆ และยังมีพัฒนาการในวัฒนธรรมการดำรงชีพของแต่ละครัวเรือน ซึ่งรับเอาพฤติกรรมใหม่ๆ ของชาวจีนและความทันสมัยเข้ามาใช้ เช่น การแต่งกาย การใช้ตะเกียบ การใช้เครื่องอำนวยความสะดวก การใช้รถยนต์ทดแทนการเดินทางเท้าหรือใช้สัตว์ลากจูง พัฒนาการเหล่านี้จึงส่งผลให้ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงอาจถูกมองว่าได้เปลี่ยนไปเป็นชาวจีนหมดแล้ว แต่หากมีการพิจารณาอย่างลึกซึ้งจะพบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเพียงความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ในบางด้านเท่านั้น แต่วิถีคิดและทัศนคติการมองโลกยังคงอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้อยู่มาก

ชาวไทใหญ่เหล่านี้ยังคงมีทัศนคติการมองโลกตามแบบแผนดั้งเดิม ซึ่งยังมองเห็นโลกเป็นหน่วยชีวิตที่ร้อยรัดอยู่กับพุทธและผีอย่างไม่อาจแยกออกจากกัน ยังคงมีวิธีการดำรงตนที่มีความผูกพันอยู่กับองค์ประกอบทางศาสนาและความเชื่อตามแบบแผนดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด เนื่องจากการเป็นชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงจะต้องหมายถึงการนับถือศาสนาพุทธ คนที่ไม่ได้นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทจะถูกมองว่าเป็นคนนอกและถูกกีดกันอยู่ภายนอกพรมแดนทางชาติพันธุ์ของคนไท นอกเหนือจากนั้น ความเชื่อดั้งเดิมที่สัมพันธ์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ การนับถือผีเจ้าป่าเจ้าเมืองต่าง ยังคงถูกสืบทอดอยู่ในทัศนคติการมองโลก ซึ่งนับเป็นความพยายามในการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเพื่อนิยามความชัดเจนของความเป็นไทให้ยังคงอยู่ สิ่งเหล่านี้จึงส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลายด้านยังคงอยู่ไปด้วยเช่นกัน เช่น ทิศทางการวางในผังที่ยังคงเป็นไปตามคุณลักษณะจากแบบแผนดั้งเดิม โดยให้วัดยังคงเป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมภายในชุมชน หรือภูมิทัศน์ภายในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปมากจากรูปแบบสถาปัตยกรรมใหม่ๆ ก็ยังมีภาพที่มีความสอดคล้องและกลมกลืนกันระหว่างเรือนอยู่มาก ทั้งในด้านรูปลักษณะ สัดส่วน ขนาด และสีสันทนของเรือนที่ยังคงมีความสมถะและกลมกลืนกับเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมในชุมชน

สายสัมพันธ์และการปกครองภายในชุมชน

ระบบการปกครองเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะทางสังคมเป็นอย่างมาก อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างระบบการปกครองที่มีต่อแง่มุมทางวัฒนธรรมอื่นๆ ยังเป็นสายสัมพันธ์ที่ส่งผลโดยตรงต่อลักษณะของชุมชน การปกครองภายในชุมชนไทใหญ่ตามแบบแผนดั้งเดิม มักมีการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ตามวาระต่างๆ โดยที่บุคคลในกลุ่มอาจมีความสัมพันธ์ไขว้ข้ามกลุ่มไปอยู่ในกลุ่มกิจกรรมอื่นได้ในขณะเดียวกัน โดยเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโส ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องรับรู้และตัดสินใจเรื่องราวต่างๆ ที่สำคัญของชุมชน และมีกิจกรรมที่สัมพันธ์ไปกับการเป็นชาวพุทธอยู่หลายด้าน เนื่องจากการรวมกลุ่มตามวาระต่างๆ มักเกี่ยวเนื่องกับการประกอบกิจกรรมทางศาสนา สายสัมพันธ์ในชุมชนเช่นนี้จึงส่งผลให้สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญของทิศทางการวางในผังอย่างเด่นชัด

สำหรับชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไต๋คงในปัจจุบัน ได้รื้อฟื้นสายสัมพันธ์และการปกครองภายในชุมชนตามแบบอย่างดั้งเดิมและนำกลับมาใช้ ตั้งแต่ได้รับการคืนอำนาจสู่ท้องถิ่นภายหลังที่ผ่านพ้นช่วงปฏิวัติวัฒนธรรมไปแล้ว วัฒนธรรมที่มีร่วมกันตามคุณลักษณะดั้งเดิมจึงยังคงอยู่ และส่งผลให้ชุมชนยังคงมีคุณลักษณะของภูมิทัศน์ในระดับชุมชนตามแบบแผนชาวไทใหญ่ไว้ได้อยู่มาก แต่สำหรับชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อได้รับเอารูปแบบการปกครองแบบมาตรฐานจากส่วนกลางเข้ามาใช้ โดยจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้น พร้อมกับการเกิดแผนงานการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มุ่งเน้นให้มีการพัฒนา ความผูกพันระหว่างผู้คนที่เคยประสานไปกับพุทธและผีจึงเริ่มถูกทดแทนด้วยการเร่งรัดการพัฒนา ซึ่งต้องการพื้นที่ที่ชุมชนคนที่นี่นอกเหนือไปจากลานโล่งของวัด บทบาทความสำคัญจึงเกิดขึ้นกับศาลาอเนกประสงค์หรือศาลาประชาคม ซึ่งส่งผลต่อชุมชนทางด้านทิศทางการวางในผังให้เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

ชาติพันธุ์

ความเข้มข้นของชาติพันธุ์ส่งผลต่อภูมิทัศน์วัฒนธรรมในทุกๆ ด้าน ชุมชนไทใหญ่ที่ยังคงมีความเข้มข้นของชาติพันธุ์ไทอยู่มาก ย่อมส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน ชุมชน และสถาปัตยกรรมยังคงแบบแผนดั้งเดิมเอาไว้ หรือแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงก็ส่งผลให้ทั้งชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องต่อกัน แต่เมื่อความเข้มข้นของชาติพันธุ์เจือจางลง ไม่ว่าด้วยเหตุผลของการโยกย้ายเข้ามาอาศัยของผู้คนชาติพันธุ์อื่น การแต่งงาน รวมถึงลูกหลานชาวไทใหญ่ที่โยกย้ายออกไปอยู่อาศัยในท้องถิ่นอื่น หรือการไปอยู่อาศัยในเมืองใหญ่ด้วยเหตุผล

ของการทำงาน ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดความแตกต่างหลากหลายภายในชุมชนเดียวกัน และ ไม่สามารถคงคุณลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้

ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีการรักษาความเข้มข้นของชาติพันธุ์ไว้ ได้อย่างเหนียวแน่น เนื่องจากการรักษาระยะห่างระหว่างกลุ่มชาวไทกับ ชาวจีนเอาไว้เสมอ ซึ่งเป็นผลมาจากความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ระหว่าง ชนชาติที่ยังคงถูกสืบทอดมาถึงปัจจุบัน รวมถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม และศาสนา การโยกย้าย การแต่งงาน และการรวมกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่ ยอมรับไม่ได้ในชุมชน การแต่งงานและการอ้างสิทธิเหนือที่ดิน เป็นเหตุผล สำคัญของการไม่ยอมรับชาวจีนเข้ามาอยู่ร่วมในชุมชน เนื่องจากการแบ่ง สรรที่ดินตลอดจนที่นาของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีการแบ่งสรรให้แก่ เฉพาะคนในชุมชนไทใหญ่ พิธีการแต่งงานซึ่งมีการเฉลิมฉลองและมีการ รับรองจากผู้อาวุโสในชุมชน จึงถือเป็นการยอมรับครอบครัวใหม่ที่มีสิทธิ ได้รับการแบ่งปันที่ดินร่วมกับคนอื่นในชุมชน ดังนั้นการแทรกตัวเข้ามาของ ชาวจีนและการแต่งงานให้คนจีนเข้ามาในชุมชนไทใหญ่ รวมถึงการแบ่ง ที่ดินให้กับบุคคลต่างชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งที่คนในหมู่บ้านไม่ยอมรับ อีกทั้ง ชาวไทใหญ่ยังมีการสร้างจิตสำนึกต่อชาติพันธุ์ของตนให้ยังคงอยู่ในกลุ่ม เยาวชน ได้แก่ ความพยายามสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ การตีความ ตำนาน พงศาวดาร และการเปิดโรงเรียนสอนภาษาไทใหญ่ในหมู่บ้านและ สมาคมคนไทในเมืองขอนแก่น ชาวไทใหญ่อายยอมรับว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่ง ของความเป็นจีน แต่ในขณะที่เดียวกันชาวไทก็พยายามรักษาและนิยามอัต ลักษณะชาติพันธุ์ของตนเอง ด้วยการตอบโต้ในเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับ การเป็นชาวนา ข้าว ที่ดิน พุทธศาสนา ระบบความเชื่อเดิม (ผี) และ สัญลักษณ์อื่นทางชาติพันธุ์ ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงจึงยังคงความเข้มข้น ทางชาติพันธุ์อยู่มาก ซึ่งส่งผลให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับต่างๆ ยังคงอยู่ ตามแบบแผนดั้งเดิม โดยไม่กลืนกลายไปกับวัฒนธรรมของชาติพันธุ์อื่น

ในทางกลับกัน ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งไม่เคยมีความ ขัดแย้งทางประวัติศาสตร์กับชาวไทย และยังมีความคล้ายคลึงกันอย่างมาก ทั้งทางด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และการนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ซึ่ง ส่งผลให้ชุมชนไทใหญ่อยอมรับเอาชาวไทยเข้ามาอยู่ร่วมภายในชุมชนได้ แต่ ถึงแม้ว่าชาวไทใหญ่กับชาวไทยในจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะเข้ากันได้ดี แต่ทั้ง สองกลุ่มชนนี้ต่างก็มีพัฒนาการทางวัฒนธรรมและความเป็นมาแตกต่างกัน อีกทั้งชาวไทยที่เข้าไปอยู่ร่วมกับชาวไทใหญ่มักนำพาความทันสมัยแบบคน เมืองเข้าไปด้วย สถานการณ์ความลึกลับทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่าง ความเป็น “คนเมือง” กับ “คนไทใหญ่” จึงเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้วิธีการ ดำรงชีพ การอยู่อาศัย ตลอดจนค่านิยมและทัศนคติของชาวไทใหญ่ใน

ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเป็นอย่างมาก ภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามแบบแผนดั้งเดิมของชาวไทใหญ่จึงสูญหายและกลืนกลายไปในปัจจุบัน

5.3.2 เศรษฐกิจ

การเกษตรกรรม

ความมุ่งหมายในการทำเกษตรกรรมของชาวไทใหญ่มักมุ่งหวังสร้างผลผลิตเพื่อการบริโภคตนเองในครัวเรือน และนำส่วนเกินที่เหลือไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าอื่นตามความจำเป็น การเก็บออมผลผลิตจึงเป็นกลไกสำคัญที่มีผลต่อวิธีการดำรงชีพทั้งคุณลักษณะของความพอเพียงและการพึ่งพาตนเองได้อย่างพอประมาณ

ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตยังคงมีคุณลักษณะของการเก็บออมผลผลิตเนกเช่นในอดีต แม้ว่าอาจมีเงื่อนไขบางประการแอบแฝงอยู่เนื่องจากข้าวคือผลผลิตที่ส่งผลให้ชาวไทใหญ่สามารถยกระดับตนเองให้มีอำนาจต่อรองเหนือกว่าชาวจีนในแง่มุมทางเศรษฐกิจ พฤติกรรมการขายข้าวเก่าเก็บจากปีก่อนให้ชาวจีนในแต่ละปี จึงเป็นสัญลักษณ์ของการตอบโต้กับสถานะความเป็นรองของชาวไทใหญ่ที่มีต่อชาวจีนอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามไม่ว่าด้วยเหตุผลข้อใดก็ตาม ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงก็มีการเก็บออมผลผลิตที่สร้างความพอเพียงและส่งผลให้พึ่งพาตนเองได้ ภายใต้การใช้พื้นที่เพาะปลูกบนพื้นที่ราบที่มีอย่างจำกัด โดยแบ่งสรรพื้นที่กันอย่างเท่าเทียมตามจำนวนคนในแต่ละครัวเรือน และไม่มีการถางป่าเพื่อขยายอาณาเขตพื้นที่ไร่นาหรือที่พักอาศัยออกไปจากเดิม วิธีการเก็บออมและแลกเปลี่ยนผลผลิตของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคง จึงส่งผลให้สถาปัตยกรรมที่ใช้รองรับกิจกรรมทางการเกษตรหลายอย่างยังคงอยู่ โดยเฉพาะยังข้าวที่ยังคงมีความจำเป็นต่อการใช้งานเก็บข้าวในระยะเวลาที่ยาวนาน และเมื่อถึงรอบเก็บเกี่ยวข้าวใหม่จึงขนย้ายข้าวเก่าเก็บจากปีก่อนออกไปขายในตลาด

ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีลักษณะการดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมเช่นเดียวกัน แต่ในปัจจุบันวิธีการทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงจากการเก็บออมผลผลิตมาเป็นการสะสมเงินตรา กลไกทางวัฒนธรรมในแบบเดิมที่เคยมีผลต่อคุณลักษณะของความพอเพียงและการพึ่งพาตนเองอย่างพอประมาณจึงหายไป การสะสมเงินตรา การเร่งผลิตผล และการขยายอาณาเขตได้เข้ามาเป็นกลไกในการดำรงชีพ ซึ่งส่งผลให้ภูมิทัศน์ที่แวดล้อมวัฒนธรรมด้านนี้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก การเพาะปลูกที่ไม่ใช่เพียงแค่พอเพียงกับการบริโภคของคนที่ได้เปลี่ยนเป็นความต้องการผลผลิตมากที่สุดเพื่อส่งให้แก่พ่อค้าคนกลาง โรงสีข้าว หรือโรงงานทาง

อุตสาหกรรมอื่นๆ ชุมชนจึงต้องการขยายอาณาเขตพื้นที่ไร่นาออกไปอย่าง ผิดแผกไปจากแบบแผนดั้งเดิมในการตั้งถิ่นฐานของตน เช่น การบุกเบิก พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น ไปจนถึงการตั้งบ้านเรือนที่แผ่ขยายไปตามพื้นที่เชิงเขา อีกทั้งวิธีการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรโดยใช้เงินตราทดแทนการเก็บ ผลผลิตไว้เองในยุ้งข้าว เมื่อมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อผลผลิตจากไร่นา โดยตรง หรือมีการเก็บเกี่ยวและนำออกไปขายในทันที สถาปัตยกรรมที่ใช้ รองรับกิจกรรมทางการเกษตรโดยเฉพาะยุ้งข้าว จึงถูกใช้งานในระยะเวลาที่ สั้นลงและเป็นเหตุให้ถูกทิ้งร้างหรือรื้อทิ้งไป

ภาพที่ 5.15 แสดงพื้นที่นาของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

การท่องเที่ยว

กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นรูปแบบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นกับชุมชน ไทใหญ่ทั้งสองแหล่ง โดยเฉพาะชุมชนที่มีภูมิทัศน์ตามแบบแผนดั้งเดิม เหลืออยู่มาก เอกลักษณะเฉพาะตัวของชาวไทใหญ่ที่งดงามเหล่านี้จึงเป็นที่ ต้องการของนักท่องเที่ยว แต่การเปิดชุมชนพื้นที่ที่มีคุณค่าทั้งในด้านวิถี ชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมให้กลายเป็นชุมชนสาธารณะ ซึ่งมีผู้คน แปรภพหน้าเข้ามาท่องเที่ยว เดินชม ไปจนถึงซื้อหาของฝากประเภทต่างๆ กลับส่งผลให้คุณค่าของชุมชนพื้นที่นั้นถูกทำลายไปเป็นอย่างมาก

แม้ว่าการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้มีการไหลเวียนของระบบ เงินตราภายในชุมชนที่มากขึ้น การได้เผยแพร่เอกลักษณ์วัฒนธรรมของ ชาวไทใหญ่ให้แพร่หลาย ผู้คนในชุมชนมีความภาคภูมิใจกับเอกลักษณ์ของ คนมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันรูปการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นก็ส่งผลในแง่ลบด้วย

เช่นกัน เนื่องจากชาวไทใหญ่หลายแห่งในปัจจุบันมุ่งเน้นการบริการทางการท่องเที่ยวเป็นระบบเศรษฐกิจหลักของชุมชน ทดแทนการปลูกผลผลิตทางการเกษตรทั้งที่ผลิตเหล่านั้นเป็นผลิตผลที่ช่วยให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนเหล่านี้จึงมีการพึ่งพาตนเองได้น้อยลงเนื่องจากขาดแหล่งอาหารที่ใช้เลี้ยงดูตนเอง อีกทั้งการมุ่งเน้นระบบเศรษฐกิจการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชนชาวไทใหญ่ เนื่องจากกิจกรรมต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นและสร้างความผูกพันกันภายในชุมชน เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นการสร้างกิจกรรมร่วมกันเพื่อแสดงออกให้คนนอกเข้ามาเที่ยวชม คุณค่าที่เคยมีในกิจกรรมของชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงไป เช่น คุณค่าของกิจกรรมงานบุญและงานประเพณีที่เคยสร้างความผูกพันและความรักในวัฒนธรรมของตน ได้เปลี่ยนแปลงเป็นคุณค่าในความต้องการเงินตรา ซึ่งเป็นการแสดงกิจกรรมร่วมกันเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ลักษณะเช่นนี้เองส่งผลให้ความรักในวัฒนธรรมของตนมีการสั่นคลอนและเป็นสถานะที่ส่อแหลมต่ออนาคตที่จะเกิดขึ้น ด้วยการที่ภาพความงดงามในวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่อาจจะคงอยู่ หากแต่ลดและหมดคุณค่าภายในเหลือเพียงคุณค่าภายนอกให้เห็นเป็นหน้าฉากเพื่อการท่องเที่ยวเท่านั้น ความพยายามรักษากฎมิตต์ตามแบบแผนดั้งเดิมของตนเอาไว้ให้มากยิ่งขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวจึงหมดความหมายในแง่มุมมองทางวัฒนธรรม เมื่อกลายเป็นเพียงการรักษาภูมิทัศน์ที่ปราศจากลมหายใจ เมื่อไม่มีชีวิตและวัฒนธรรมที่เคยผูกพันร้อยรัดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกต่อไป

5.3.3 บทสรุปถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

การผสมผสานและการกลืนกลายเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการคงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงไปทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ชุมชนไทใหญ่ทั้งสองแหล่งมีพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงออกไปจากแบบแผนดั้งเดิม อันเนื่องมาจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาติพันธุ์ไทใหญ่กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน ชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีการรับเอาวัฒนธรรมจากชาวไทยและความเป็นคนเมืองเข้ามาใช้มากขึ้น และในขณะเดียวกันชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคองก็มีการรับเอาวัฒนธรรมจากชาวจีนและความเป็นคนเมืองเข้ามาใช้เช่นกัน การผสมผสานทางวัฒนธรรมจึงเป็นแรงผลักดันของพื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่งให้เกิดรูปการณ์การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ที่คล้ายคลึงกัน

ชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนและชุมชนชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคองมีความเปลี่ยนแปลงไปมากทางสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะส่วนพักอาศัย เนื่องจากชาวไททั้งสองแหล่งเริ่มติดขัดกับความทันสมัยและค่านิยมของการดำรงชีพแบบคนเมือง โดยมีการรับเอาวัฒนธรรมจากชาติ

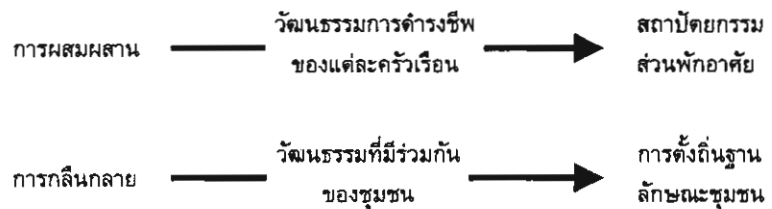
พันธุ์อื่นที่ตนเองมีปฏิสัมพันธ์ด้วยเข้ามาใช้ในวิธีการดำรงชีพของตนเองมากขึ้น จนส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนการใช้งานเรือนพักอาศัยของตนให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบใหม่ เช่น การสร้างห้องรับแขกในบริเวณใต้ถุนบ้าน การสร้างพื้นที่จอดรถ การใช้วัสดุและวิธีการก่อสร้างสมัยใหม่ ไปจนถึงการใช้รูปแบบอาคารสมัยใหม่ที่คล้ายคลึงกับบ้านเรือนในตัวเมือง

อย่างไรก็ตามชาวไทใหญ่ทั้งสองแหล่งกลับมีพัฒนาการทางภูมิทัศน์ในระดับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานที่เปลี่ยนแปลงออกไปจากแบบแผนดั้งเดิมมากน้อยต่างกัน ซึ่งเกิดจากการที่ชุมชนแต่ละแหล่งมีบริบทของการผสมผสานทางวัฒนธรรมและการดำรงสถานะที่จะมุ่งเข้าสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน ชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีภูมิทัศน์ของชุมชนและการตั้งถิ่นฐานที่เปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากดำรงสถานะที่กำลังมุ่งเข้าสู่การกลืนกลายไปกับวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาวไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มีร่วมกันภายในชุมชนที่เห็นได้ชัดว่ากำลังเริ่มเคลื่อนตัวออกจากศูนย์กลางดั้งเดิมทางจิตใจของชาวไทใหญ่ คือ พุทธศาสนา ไปสู่ศูนย์กลางใหม่ คือ ประชาคมและการพัฒนา โครงสร้างทางสังคมในปัจจุบันจึงผูกติดอยู่กับผลประโยชน์ของการพัฒนาชุมชนและความเจริญแบบคนเมือง และส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางด้านทิศทางการวางผังที่เริ่มให้ความสำคัญกับศาลาประชาคม อีกทั้งการยึดติดกับการพัฒนายังส่งผลให้ชุมชนมีการตั้งถิ่นฐานที่ขยายตัวออกมาก จนปรากฏให้เห็นชัดว่าผิดแผกไปจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมดั้งเดิมอีกด้วย ความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเหล่านี้เป็นผลมาจากการที่ไม่มีการรักษาระยะห่างระหว่างกลุ่ม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการยับยั้งไม่ให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมก้าวล่วงไปสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากชาติพันธุ์ทั้งสองไม่เคยมีความขัดแย้งระหว่างกันในประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่ในประเทศไทย ชาติพันธุ์ทั้งสองต่างนับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทเช่นเดียวกัน ตลอดจนยังมีวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตการดำรงชีพที่คล้ายคลึงกัน

ชุมชนชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคง มีการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปน้อยกว่าชุมชนชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องจากดำรงสถานะของการผสมผสานไปกับชาติพันธุ์จีนและความเป็นคนเมืองโดยไม่มีแนวโน้มที่จะมุ่งเข้าสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรม ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงอาจยอมรับว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นจีน แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามรักษาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มไว้เพื่อให้ความชัดเจนของกลุ่มตนยังคงปรากฏอยู่เสมอ การยึดมั่นกับความเป็นชาติพันธุ์ที่เกรียงไกรของตนในอดีตและยังคงจดจำความขัดแย้งในประวัติศาสตร์ระหว่างชาติพันธุ์ไทกับจีนไว้อย่างเหนียวแน่นนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผล

ให้ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงไม่เกิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรม และส่งผลให้ยังคงยึดเหนี่ยววัฒนธรรมที่มีร่วมกันภายในชุมชนเอาไว้ได้ ภูมิทัศน์ของการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนจึงไม่เปลี่ยนแปลงออกไปจากในอดีตมากนัก และปรากฏชัดกับลักษณะของผังที่ให้ความสำคัญกับศูนย์กลางทางวัฒนธรรมไท ไปจนถึงการรักษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนตามแบบแผนดั้งเดิมเอาไว้ได้จนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ล้วนเป็นผลมาจากความแปรเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เมื่อชุมชนหนึ่งเริ่มเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมการดำรงชีพของแต่ละครัวเรือนที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการกิน อยู่ หลับ และนอนของแต่ละบุคคลจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันดับแรก ซึ่งสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะส่วนพักอาศัยจะเป็นภูมิทัศน์ที่แปรเปลี่ยนและผสมผสานไปตามความผันแปรดังกล่าว และเมื่อชุมชนเกิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่มีร่วมกันของชุมชนจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงตามมา ซึ่งส่งผลให้ลักษณะชุมชนและการตั้งถิ่นฐานแปรเปลี่ยนและกลืนกลายไปตามความผันแปรนั้นๆ เช่นกัน

ภาพที่ 5.16 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์และวัฒนธรรม

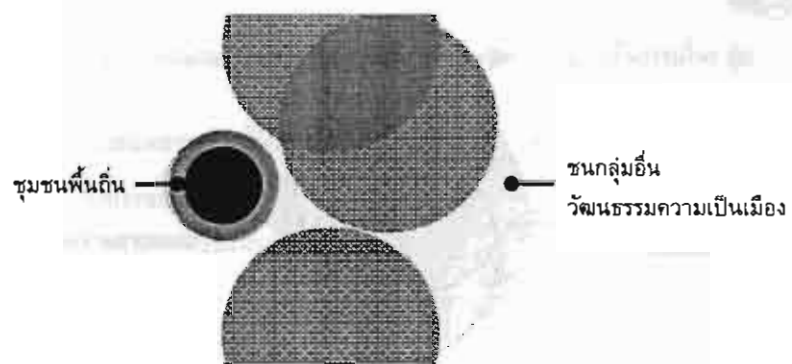
บทที่ 6

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นกับความยั่งยืนในอนาคต

6.1 ความยั่งยืนของชุมชนพื้นถิ่นในปัจจุบัน

ชุมชนพื้นถิ่นที่มีแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองและมีการอยู่อาศัยที่สอดคล้องกับความสามารถในการรองรับได้ของธรรมชาติแวดล้อม เป็นความยั่งยืนของชุมชนพื้นถิ่นที่พบเห็นได้โดยทั่วไปในอดีต แต่ชุมชนหลายแห่งไม่สามารถคงคุณลักษณะเช่นนั้นได้ โดยมักมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของตนไปตามปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน รูปการณ์ที่หักเหไปเช่นนี้อาจเป็นความไม่ยั่งยืนอย่างเห็นได้ชัด แต่ในบางกรณีกลับกลายเป็นลักษณะของความยั่งยืนในอีกรูปแบบหนึ่งที่ต้องเกิดขึ้นกับชุมชนพื้นถิ่น

การหยุดนิ่งทางวัฒนธรรมจึงไม่ใช่บทสรุปถึงความยั่งยืน ชุมชนหลายแห่งในปัจจุบันไม่สามารถคงคุณลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ เนื่องจากมักตกอยู่ในสภาวะที่ถูกห้อมล้อมจากคนต่างกลุ่มมากขึ้น จนถูกสันคลอนให้เกิดการผสมผสานและมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชนวัฒนธรรมอื่นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

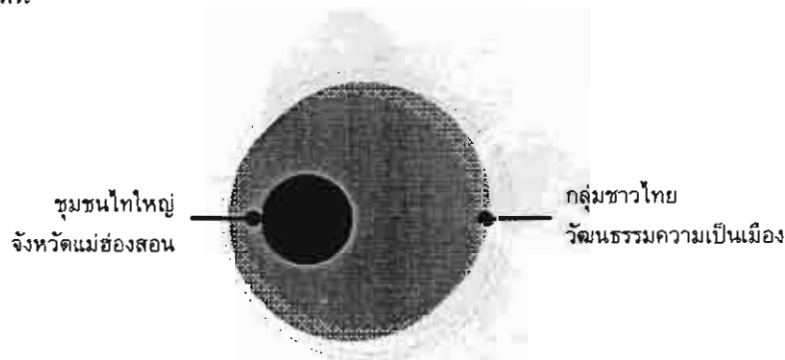

ภาพที่ 6.1 แสดงสภาวะของชุมชนพื้นถิ่นที่ถูกห้อมล้อมจากชนกลุ่มอื่นในปัจจุบัน

การกลืนกลายทางวัฒนธรรมก็ไม่ใช่บทสรุปถึงความยั่งยืนเช่นกัน หากชุดวัฒนธรรมที่รับเข้ามาให้อยู่ในชุมชนขณะนั้น ไม่ได้ก่อหนุนให้เกิดความยั่งยืนภายในกลุ่มตนทั้งทางสังคมวัฒนธรรมที่ห่างเหินออกมาจาก

ความพอเพียงไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ และรุกรานพื้นที่
ธรรมชาติแวดล้อมอย่างไม่อ่อนน้อมถ่อมตน

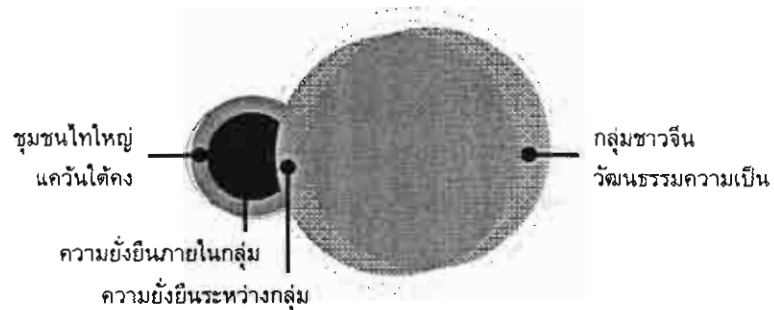
จากการศึกษาพื้นที่ชุมชนไทใหญ่สองแหล่งปรากฏว่า พัฒนาการที่
เกิดขึ้นต่างแปรเปลี่ยนไปจากแบบแผนดั้งเดิมทางวัฒนธรรม โดยส่งผลต่อ
ความยั่งยืนและความไม่ยั่งยืนแตกต่างกัน ชชาติพันธุ์ไทใหญ่ในจังหวัด
แม่ฮ่องสอนเป็นพื้นที่ที่เริ่มเข้าสู่ความไม่ยั่งยืนอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจาก
ชุมชนได้เข้าสู่กระบวนการของการกลืนกลายทางวัฒนธรรมไปกับชนชาติ
ไทยและความเป็นคนเมือง ซึ่งแม้ว่าจะเป็นการหลอมรวมตนให้คงอยู่
ร่วมกับชนกลุ่มอื่นได้เป็นอย่างดีที่เป็นดังความยั่งยืนระหว่างกลุ่ม แต่ชุด
วัฒนธรรมใหม่ที่ชุมชนรับมาใช้โดยผูกติดอยู่กับค่านิยมของความเป็นคน
เมืองและความทันสมัยจากการพัฒนา ไม่ได้เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืน
ภายในกลุ่มตน ทั้งทางสังคมวัฒนธรรมที่เริ่มห่างเหินออกมาจากความ
พอเพียง การรุกรานพื้นที่ธรรมชาติแวดล้อม และการทำลายผืนดินจากการ
ใช้สารเคมีเพื่อขยายผลผลิตทางการเกษตร รวมถึงระบบทางเศรษฐกิจที่
มุ่งหวังการสะสมเงินตราจนไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้อีกต่อไป แต่สำหรับ
ชาติพันธุ์ไทใหญ่ในแคว้นไตคงกลับยังคงมีความยั่งยืนอยู่ได้ เนื่องจาก
ชุมชนมีการผสมผสานไปกับชาวจีนและความเป็นคนเมืองทางด้านการกิน
อยู่หลับนอน เพื่อเกื้อหนุนให้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเศรษฐกิจระหว่างกลุ่ม
ดำเนินไปได้ ในขณะที่เดียวกันก็มีการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ
ชุมชนไทเอาไว้ เพื่อคงความยั่งยืนภายในกลุ่ม ซึ่งมีคุณลักษณะของความ
พอเพียง การพึ่งพาตนเอง และการพึ่งพิงธรรมชาติด้วยความอ่อนน้อมถ่อม
ตน

ภาพที่ 6.2 แสดงลักษณะการกลืนกลายทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

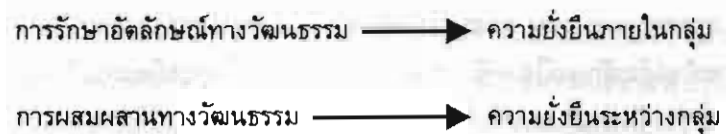
ความยั่งยืนของชุมชนพื้นถิ่นในปัจจุบันจึงมีความเป็นไปได้ที่
จะต้องมีภาพปรากฏในสองระดับ คือ ความยั่งยืนภายในกลุ่ม ซึ่งเกื้อหนุน
ให้กลุ่มตนมีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่มี
ความยั่งยืนเป็นของตนเอง และความยั่งยืนระหว่างกลุ่ม ซึ่งเป็นความยั่งยืน

อีกระดับหนึ่งที่เพิ่มขึ้นจากแบบแผนดั้งเดิมในอดีต เพื่อลดความขัดแย้งจากการสังสรรค์และสร้างความสอดคล้องให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 6.3 แสดงลักษณะการรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตคอง

การรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรม จึงเป็นแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ส่งผลให้ชุมชนพื้นถิ่นยังคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน โดยยึดเหนี่ยววัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อทรรศนะการมองโลกที่มีร่วมกันภายในชุมชนให้ยังคงอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมและมีความมั่นคงทางจิตใจ ในขณะที่มีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อวิถีในการดำรงชีพ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กับชนต่างกลุ่มได้อย่างกลมกลืน

ภาพที่ 6.4 แสดงแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับความยั่งยืนของชุมชนพื้นถิ่น

6.1.1 การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างคนเมืองกับคนพื้นถิ่นในชนบท และทัศนคติที่ให้คุณค่าความสำคัญระหว่างความทันสมัยกับความดั้งเดิม เป็นประเด็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนพื้นที่ศึกษา ปรากฏการณ์ดังกล่าวกลายเป็นความลึกลับและเป็นรอยต่อของการเปลี่ยนแปลงระหว่างคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าในชุมชน อีกทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็มีเค้าโครงของวัฒนธรรมแบบคนเมืองที่มาพร้อมกับความทันสมัย

ซึ่งกำลังครอบงำสังคมวัฒนธรรมของคนพื้นถิ่นในแหล่งต่างๆ กับความดั้งเดิมที่สั่งสมมาอย่างยาวนานให้เริ่มสูญหายไป

การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นกลไกสำคัญต่อการขับเคลื่อนให้เกิดความยั่งยืนภายในกลุ่ม โดยมุ่งเน้นให้วัฒนธรรมที่มีร่วมกันภายในชุมชน ทั้งทางด้านศูนย์กลางทางจิตใจ ทัศนคติการมองโลก ชาติพันธุ์ และการเกษตรกรรม ยังคงคุณลักษณะและคุณค่าตามแบบแผนดั้งเดิมของชุมชนพื้นถิ่นในแต่ละแหล่งได้

ศูนย์กลางทางจิตใจ

ศูนย์กลางทางจิตใจเป็นปัจจัยสำคัญต่อการชี้นำทิศทางของทั้งชุมชน ในพื้นที่ศึกษาพบว่า ชาวไทใหญ่เกิด แก่ เจ็บ และตายโดยร้อยรัดกับพุทธศาสนาอย่างไม้อาจแยกออกจากกัน ชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งในประเทศไทยก็เช่นกัน พุทธศาสนามักจะเป็นศูนย์กลางที่ขับเคลื่อนให้วิถีชีวิตของผู้คนมีความเป็นอยู่เรียบง่าย สมถะ เกื้อหนุนและค้ำจุนต่อกัน เป็นเครื่องมือที่ส่งผลให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากการร่วมแรงร่วมใจเพื่อสร้างบุญกุศล โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับชาวไทใหญ่ ซึ่งส่งผลให้ยังคงเป็นกลุ่มชนในอาณาเขตดินแดนทางชาติพันธุ์ไทที่มีความแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่นจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน พุทธศาสนาที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนพื้นถิ่นแหล่งต่างๆ จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการคงอยู่และสร้างความชัดเจนทางชาติพันธุ์ของตน และเป็นคุณลักษณะที่ควรได้รับการรักษาไว้

สำหรับชุมชนพื้นถิ่นที่มีศูนย์กลางทางจิตใจอื่นนอกเหนือไปจากพุทธศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ระบบการปกครอง หรือแม้แต่สัญลักษณ์ใดๆ ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนทั้งหมดมีความเป็นอยู่ได้อย่างยั่งยืน มีคุณลักษณะที่เกื้อหนุนให้เกิดทัศนคติการมองโลกด้วยความเคารพพึ่งพาตนเองได้ทั้งทางสังคมและเศรษฐกิจโดยไม่รุกรานธรรมชาติ รวมถึงมีคุณลักษณะที่ก่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจแล้ว ศูนย์กลางทางจิตใจนั้นก็ควรที่จะรักษาไว้ให้คงอยู่เฉกเช่นเดียวกัน โดยการสืบทอด สร้างความตระหนัก และป้องกันไม่ให้ถูกช่วงชิงบทบาทหน้าที่ที่มีต่อชุมชน เพื่อให้ชุมชนนั้นมีความยั่งยืนอยู่บนวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง

ทัศนคติการมองโลก

ทัศนคติการมองโลกเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อวิถีคิดในด้านต่างๆ ของผู้คนในชุมชน ทั้งการดำรงชีพและความคาดหวังในสิ่งที่ตนควรได้รับ เป็นปัจจัยโดยตรงที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของทั้งชุมชน และมีความผูกพันร้อยเรียงไปกับศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชน

คุณค่าของทรรศนะการมองโลกย่อมเกิดขึ้นอย่างมีเอกลักษณ์ ซึ่งสะท้อนออกมาจากศูนย์กลางทางจิตใจในแต่ละลักษณะ ตัวอย่างเช่น ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงมีศูนย์กลางทางจิตใจเกี่ยวเนื่องกับพุทธและผี ซึ่งส่งผลให้ผู้คนในชุมชนมองเห็นโลกเป็นหน่วยชีวิตที่ยังคงมีจิตวิญญาณ และยังคงมองเห็นผลบุญที่ส่งผลต่อโลกนี้และโลกหน้า วัฒนธรรมการดำรงชีพที่ปรากฏจึงผูกพันอยู่กับความพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง โดยเป็นความยั่งยืนที่ยังคงอยู่ภายในกลุ่มของคน ในขณะที่ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีทรรศนะการมองโลกที่เริ่มหักเหออกไป โดยมีทรรศนะของการครอบงำและรีดเค้นอรรถประโยชน์สูงสุดจากธรรมชาติ วัฒนธรรมการดำรงชีพที่ปรากฏจึงเปลี่ยนแปลงมาเป็นการแข่งขันเร่งรัดพัฒนาชุมชน พอกพูนทรัพย์สิน เปลี่ยนแปลงไปสู่วัฒนธรรมสมัยใหม่ และเริ่มละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งเหล่านี้ไม่ได้เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืน

ดังนั้น หากว่าทรรศนะการมองโลกที่มีร่วมกันของชุมชนพื้นถิ่นใดๆ เป็นไปในทิศทางที่ส่งผลต่อความยั่งยืนอยู่แล้ว โดยไม่ขัดต่อการคงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอยู่รอบด้าน ก็ควรรักษาไว้ให้เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉกเช่นตัวอย่างที่ปรากฏกับชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคง และหากทรรศนะการมองโลกเริ่มมีทิศทางที่หักเหออกไปจากความยั่งยืน ก็ควรมีการหันเหและชักจูงทิศทางให้หวนกลับมาสู่คุณลักษณะดั้งเดิม โดยอาศัยศูนย์กลางทางจิตใจเป็นเครื่องมือในการชี้นำชุมชนนั้นๆ ให้คงอยู่กับความยั่งยืนของกลุ่มตนต่อไป

ชาติพันธุ์

ความเข้มข้นทางชาติพันธุ์ส่งผลต่อวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ความเจือจางทางชาติพันธุ์ด้วยการโยกย้ายเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนชาติพันธุ์อื่น การแต่งงาน รวมถึงคนพื้นถิ่นที่โยกย้ายออกไปอยู่อาศัยในท้องถิ่นอื่น ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และทำให้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสูญหายหรือมีความชัดเจนน้อยลงไป สำหรับการรักษาความเข้มข้นทางชาติพันธุ์ของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคง แม้ว่าจะเกิดจากการรักษาระยะห่างระหว่างกลุ่มชาวไทกับชาวจีนที่เป็นผลมาจากความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศาสนา และเหตุผลของการไม่ยอมรับในการรวมกลุ่มชาติพันธุ์กับชาวจีน แต่ก็ยังเป็นตัวอย่างหนึ่งของความพยายามที่จะรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์เอาไว้ โดยมีการสร้างจิตสำนึกให้กับกลุ่มเยาวชน เช่น การตีความและรวบรวมตำนานและพงศาวดารเพื่อสืบทอดต่อให้ชนรุ่นหลัง ไปจนถึงการเปิดโรงเรียนสอนภาษาพื้นถิ่นในหมู่บ้านและสมาคม

อย่างไรก็ตาม แนวทางการรักษาความเข้มข้นทางชาติพันธุ์ในปัจจุบัน คงไม่อาจใช้วิธีการของชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงได้ทั้งหมด เนื่องจากชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งไม่มีความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์กับชนกลุ่มอื่นที่ห้อมล้อมอยู่ และไม่มีเหตุผลเชิงเช่นชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงต่อการกีดกันคนกลุ่มอื่นที่ต้องการเข้ามาอยู่ร่วมในชุมชนเสมอไป ความเข้มข้นทางชาติพันธุ์จึงไม่จำเป็นที่จะต้องหมายถึงการนิยามที่มาจากสายเลือดเดียวกัน แต่ควรเป็นการนิยามที่มาจากความร่วมมือของคนในชุมชนเดียวกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของความเป็นกลุ่มชน โดยที่คนใหม่ที่เข้ามาอยู่ในชุมชนไม่ควรชี้้นำให้คนพื้นถิ่นดั้งเดิมละทิ้งและรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาใช้จนกลายเป็นอัตลักษณ์อย่างใหม่ แต่คนใหม่เหล่านั้นควรร่วมอาศัยและใช้อัตลักษณ์ดั้งเดิมทางชาติพันธุ์ที่มีความเป็นมาของชุมชนนั้นๆ ร่วมกัน

เกษตรกรรม

ชุมชนพื้นถิ่นแทบทุกแห่งมักมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีความผูกพันกับธรรมชาติแวดล้อม แต่ในปัจจุบันลักษณะสังคมเกษตรกรรมแบบยังชีพเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่เกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิตทางอุตสาหกรรม ชุมชนหลายแห่งจากที่เคยเพาะปลูกเพื่อเก็บออมผลผลิตจึงเริ่มเปลี่ยนไปเป็นการเพาะปลูกเพื่อการสะสมเงินตรา ซึ่งมักกลายเป็นรูปการณ์ที่หักเหออกไปจากความยั่งยืน

ชุมชนชนบทแต่เดิมที่มีการเพาะปลูกผลผลิตทางการเกษตรเพียงเพื่อการยังชีพ จึงมักมีการเพาะปลูกตามภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งไม่ทำลายธรรมชาติ ส่วนที่เหลือจากการบริโภคของตนถูกนำไปแลกเปลี่ยนกับผลผลิตอื่นจากครัวเรือนอื่นหรือท้องถิ่นอื่นที่ใกล้เคียง แต่เมื่อเส้นทางคมนาคมวิ่งตรงเข้าถึงชุมชน ไม่นานนักโรงงานการผลิตทางอุตสาหกรรมจะเข้ามาติดต่อขอซื้อผลผลิตจำนวนมากด้วยเงินตรา ผลผลิตที่ผู้คนต้องการจึงเริ่มไม่ใช่เพียงแต่ตามความจำเป็นในการดำรงชีพพื้นฐาน วิธีคิดในการดำรงชีพที่สัมพันธ์กับธรรมชาติการมองโลกจึงเริ่มหักเหออกไปจากเดิม โดยเป็นการเพาะปลูกเพื่อผลผลิตจำนวนมากและการสะสมเงินตรามากที่สุด สิ่งที่เกิดขึ้นคือการใช้สารเคมีเพื่อเร่งอัตราการเติบโตและปริมาณของผลผลิต แต่ในเวลาเพียงไม่กี่ปี ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกมักมีการเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากการใช้สารเคมีอย่างรุนแรง ผลผลิตไม่ออกผลตามต้องการและชาวบ้านก็ไม่สามารถปลูกอะไรได้อีกต่อไป ท้ายสุดจึงเกิดความล่มสลายของครอบครัวและชุมชน ด้วยการละทิ้งไร่นาเข้าสู่เมืองใหญ่เพื่อไปเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

การเกษตรกรรมเพื่อการเก็บออมผลผลิตไว้ใช้บริโภคเองในครัวเรือน แล้วนำส่วนเกินออกไปแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าอื่นตามความจำเป็น จึงเป็นคุณลักษณะทางวัฒนธรรมที่ควรรักษาไว้ให้คงอยู่กับชุมชนพื้นถิ่น ทั้งการชี้ให้เห็นถึงภาพความเป็นจริงของเงินทองและความมั่งคั่งที่ไม่ยั่งยืน และถนอมรักษาทัศนคติการพึ่งพาตนเองอย่างพอเพียงเอาไว้ อีกทั้งชุมชนควรมีการเลือกและนำวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้กับระบบการเกษตรและการแลกเปลี่ยนได้อย่างเท่าทัน เพื่อให้วัฒนธรรมการดำรงชีพที่ผูกพันอยู่กับความเป็นชาวนาและชาว ซึ่งเป็นวิถีคิดในการดำรงชีพของชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งยังคงเอกลักษณ์อยู่ได้ด้วยคามยั่งยืน

6.1.2 การผสมผสานทางวัฒนธรรม

ชุมชนพื้นถิ่นที่ถูกห้อมล้อมด้วยกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมที่มีมากขึ้นในปัจจุบัน เนื่องด้วยเหตุผลของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่เปิดกว้างและเข้าถึงกันได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น รวมไปถึงปัจจัยเกื้อหนุนในด้านอื่นๆ ผลลัพธ์ของความแปรเปลี่ยนในชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่ทิศทางของความเปลี่ยนแปลงก็ควรเกื้อหนุนให้คุณลักษณะดั้งเดิมของความยั่งยืนยังคงอยู่ รวมไปถึงการผสมผสานลักษณะทางสังคมเศรษฐกิจที่แพร่กระจายเข้ามาสู่ชุมชน

กิน อยู่ หลับ นอน

การกิน อยู่ หลับ และนอน เป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนมาจากปัจจัยในหลายด้านที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งคติความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม ไปจนถึงวิถีในการดำรงชีพ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อมีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม วิถีในการดำรงชีพมักมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยการรับเอาค่านิยมอย่างใหม่จากกลุ่มชนอื่นเข้ามาใช้กับวิถีชีวิตของตน จากนั้นเมื่อความชอบหรือไม่ชอบอย่างใหม่เกิดขึ้นและแพร่หลายอยู่ระยะหนึ่ง ความดีหรือเลวที่เป็นบรรทัดฐานทางทัศนคติร่วมกันของชุมชนจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป และส่งผลให้คติความเชื่อดั้งเดิมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง จนถึงการละทิ้งไป ซึ่งเป็นทิศทางที่หักเหออกไปจากความยั่งยืน

ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนพื้นถิ่นเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มวัฒนธรรมอื่น จึงควรรักษากรอบประเพณี เอกลักษณ์ และคุณลักษณะดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชนเอาไว้ การผสมผสานในวัฒนธรรมการกิน อยู่ หลับ และนอนก็เช่นกัน แม้ว่าเป็นทิศทางที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงเพื่อให้ตนเองคงอยู่ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่ก็ควรให้เกิดขึ้นภายใต้ความสอดคล้องของทัศนคติและคติความเชื่อดั้งเดิมของตนเอง

การปรับตัวให้เข้ากับสภาวะของการสังสรรค์ทางสังคมและเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม รูปแบบของการกิน วิธีของการใช้ชีวิต การเดินทาง พฤติกรรมของความเป็นอยู่ประจำวัน ไปจนถึงลักษณะของการหลับและการนอนจึงมักเปลี่ยนแปลงไป ดังตัวอย่างที่ปรากฏกับชุมชนไทใหญ่ทั้งสองแหล่ง เช่น การใช้พื้นที่ใช้สอยในเรือนพักอาศัย เช่น ห้องน้ำหรือครัวที่แยกออกไปจากเรือนเริ่มไม่สะดวกต่อกิจกรรมการใช้ชีวิตในปัจจุบัน ในขณะที่ห้องรับแขกติดกระຈักกับพื้นที่จอดรถกลายเป็นพื้นที่ใช้สอยอย่างใหม่ที่ได้รับการนิยมนมากขึ้น ไปจนถึงการใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างเพราะมีความทนทานแข็งแรง ก่อสร้างง่าย และมีราคาถูกและยังยืนยันว่าในทางเศรษฐกิจเมื่อเปรียบเทียบถึงการใช้งานในระยะยาว เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง แต่สิ่งที่เกิดขึ้นนี้กลับส่งผลไปถึงรูปทรงทางสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์โดยรวมในระดับชุมชนที่เปลี่ยนแปลงและแตกต่างออกไปจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเป็นอย่างมาก ซึ่งทิศทางการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปโดยขาดความเข้าใจในแบบแผนเช่นนี้ อาจเป็นการทำลายอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองให้หมดสิ้นไปในอนาคต

วิธีในการดำรงชีพที่เปลี่ยนแปลงในแต่ละชุมชนพื้นถิ่น จึงควรมีทิศทางของความแปรเปลี่ยนที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ได้ โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของชุมชน ชีตขันของความเปลี่ยนแปลงจึงไม่อาจชี้วัดได้ว่าความแปรผันของการกิน อยู่ หลับ และนอน แต่ไหนที่ ยังคงมีความยั่งยืนและยังคงมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง อย่างไรก็ตาม ชุมชนพื้นถิ่นควรมีแบบแผนความสัมพันธ์ของความเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมบางอย่าง ซึ่งยังคงอยู่ในระดับที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทัศนคติและคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีร่วมกันของชุมชน ไปจนถึงยังคงรักษาทัศนคติในการมองโลกที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืนอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองเอาไว้ได้

ศาสนากับนโยบายการปกครอง

ชุมชนขนาดเล็กที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นและมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกันอย่างยาวนานมักมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ศีลธรรมและจารีตประเพณีที่สัมพันธ์กับหลักคำสอนของศาสนาจึงมักกลายเป็นเนื้อหาเดียวกันกับกฎระเบียบของการอยู่ร่วมกันในชุมชนและการปกครอง อีกทั้งจุดมุ่งหมายของการดำรงชีวิตและการปฏิบัติตนยังมักสอดคล้องกันกับจุดมุ่งหมายที่แอบแฝงอยู่ในศาสนาของตนเองอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการปกครองในปัจจุบันที่ใช้กับชุมชนพื้นถิ่น มักมีรูปแบบองค์กร โครงสร้าง อำนาจ และหน้าที่ ซึ่งส่งมาจากภาครัฐ ส่วนกลางเพื่อสร้างความเป็นระเบียบในการกำกับดูแล โดยมักมีนโยบาย ด้านต่าง ๆ ตามมาเพื่อให้คนและชุมชนปฏิบัติตาม แต่นโยบายของการ ปกครองเหล่านี้กลับละเลยการทำความเข้าใจในแบบแผนการปกครองที่มี ความเกี่ยวเนื่องกับศาสนาของชุมชนนั้น ๆ และแม้ว่านโยบายของการ ปกครองจากภาครัฐจะมีส่วนช่วยให้เกิดผลดีในด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน แต่การ มองข้ามจุดมุ่งหมายของการดำรงชีวิตที่แฝงอยู่ในหลักคำสอนของศาสนา ย่อมเป็นการทำลายสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจและส่งผลกระทบต่อวิถีทางสังคมที่เคย ทำงานหยุดชะงักลง และท้ายสุดเมื่อจุดมุ่งหมายของการดำรงชีวิตแปร เปลี่ยนไป ย่อมเป็นเหตุให้คุณลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรมที่เคยมีคุณค่า และความยั่งยืนเป็นของตนเองเกิดความล่มสลายลงได้ ดังเช่นที่ปรากฏกับ ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งรับนโยบายของการปกครองและการ พัฒนาเข้ามาใช้ โดยละเลยกับความมุ่งหมายของความพอเพียงที่แอบแฝง อยู่ในหลักคำสอนของศาสนาพุทธ ชุมชนจึงเร่งรัดพัฒนาทางเศรษฐกิจ เร่ง ผลผลิตจากการเพาะปลูกด้วยการใช้สารเคมี การใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม โดยไม่มีการรักษาหรือคำนึงถึงผลในระยะยาว การปฏิบัติตามนโยบาย เช่นนี้จึงเป็นการทำลายคุณค่าความเป็นอยู่ที่เคยพอเพียงและพึ่งพาตนเอง ให้สูญหายไป และท้ายสุดย่อมเป็นการทำลายวิถีการดำรงชีพที่ยั่งยืน

การกำหนดนโยบายจากภาครัฐเพื่อนำมาใช้ในแต่ละชุมชนพื้นถิ่น จึงควรพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายที่แอบแฝงอยู่ในศาสนาที่ชุมชนใช้อยู่ และ สร้างนโยบายของการปกครองที่สอดคล้องและเกื้อหนุนให้คนในชุมชนเกิด ความเป็นระเบียบ มีการดำรงชีพที่ผาสุก มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งทางร่างกาย และจิตใจได้อย่างยั่งยืน ภายใต้กรอบความมุ่งหมายของศาสนานั้น ๆ

กฎหมายกับความเชื่อดั้งเดิม

ชุมชนพื้นถิ่นที่มีความเป็นอยู่และผูกพันกับธรรมชาติแวดล้อม อย่างเหนียวแน่น มักมีความเชื่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ อีกทั้งความเชื่อหลายด้านยังมาจากการสั่งสมทางภูมิปัญญา ซึ่งกลายเป็น เครื่องมือที่ส่งผลให้ผู้คนปรับตัวอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมเหล่านั้น วิธีการในการปฏิบัติและข้อห้ามไม่ให้ละเมิดที่เกิดขึ้นจากจารีตแห่งความ เชื่อ จึงเป็นเสมือนกฎหมายที่ใช้ควบคุมความประพฤติของคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

ชุมชนไทใหญ่เป็นตัวอย่างของชุมชนพื้นถิ่นที่มีความเชื่อ เกี่ยวเนื่องกับอำนาจเหนือธรรมชาติหลายประการ ผิดกลายเป็นเรื่องราวใน เชิงสัญลักษณ์ที่มีส่วนช่วยควบคุมและจรรโลงศีลธรรมให้เกิดขึ้น กุศโลบาย

หลายด้านที่แอบแฝงอยู่ในความเชื่อเหล่านั้น ต่างก็หนุนให้ชาวไทใหญ่อยู่ในภูมิทัศน์แวดล้อมของตนได้อย่างยั่งยืน เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีที่ก่อให้เกิดจารีตประเพณีเกี่ยวกับป่าไม้ ทั้งป่าต้นน้ำที่หวงห้ามไม่ให้ผู้ใดเข้าบุกรุกเนื่องจากถือเป็น การรบกวนผีขุนน้ำ ป่าประเพณีที่หวงห้ามไม่ให้เข้าทำลายเนื่องจากถือเป็นป่าศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน โดยมีเพียงป่าใช้สอยเท่านั้นที่อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าใช้ได้ แต่ก็ไม่ให้เข้าใช้มากจนป่านั้นหมดสภาพ ประเพณีที่มาจากความเชื่อเช่นนี้จึงเป็นเสมือนข้อควบคุมความประพฤติของคนในชุมชนให้ปฏิบัติและยอมรับร่วมกัน

ชุมชนดั้งเดิมหลายแห่งล้วนมีคุณลักษณะทางความเชื่อเช่นเดียวกันกับชาวไทใหญ่ ซึ่งส่งผลให้ตนเองคงอยู่ได้ร่วมกับธรรมชาติของตน แต่เมื่อชุมชนถูกผนวกเข้ากับรูปแบบการปกครองสมัยใหม่โดยมีกฎหมายและข้อบัญญัติต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ควบคุมความประพฤติของทุกคนร่วมกันด้วยบรรทัดฐานเดียวกัน จารีตประเพณีและความเชื่อที่เคยใช้อยู่ในแต่ละชุมชนจึงถูกละเลย ซึ่งเป็นการเข้าไปทำลายวัฒนธรรมการดำรงชีพดั้งเดิมให้สูญหายไป เมื่อห้ามไม่ให้ผู้คนเข้าไปตัดไม้ในป่าต่างๆ ทั้งหมดทั้งที่การใช้วัสดุจากธรรมชาติอย่างถ่อมตนเพื่อการดำรงชีวิตไม่ได้เป็นการทำลายความยั่งยืนของระบบนิเวศ หรือความยั่งยืนของทรัพยากร กฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายกับชุมชนเหล่านี้จึงกลายเป็นข้อจำกัดในการดำรงชีพของคนพื้นถิ่นที่มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติ การบังคับใช้กฎหมายจึงควรมีการพิจารณาถึงความสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ โดยสร้างกฎระเบียบที่เหมาะสมกับบริบทแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนและผนวกเข้ากันได้กับกรอบข้อปฏิบัติดั้งเดิม เพื่อให้ชุมชนพื้นถิ่นแต่ละแห่งยังคงสืบทอดความยั่งยืนในลักษณะเฉพาะของตนเองได้ต่อไป

การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นวิธีการหาความรู้ลักษณะหนึ่ง ซึ่งส่งผลให้ผู้เดินทางได้รับประสบการณ์อันหลากหลาย เข้าใจถึงความเหมือนและความแตกต่างของแต่ละแห่ง และท้ายสุดจะนำไปสู่บ่อเกิดของปัญหาต่อการทำความเข้าใจกับตัวตนของตนเอง แต่หากการท่องเที่ยวถูกมุ่งเน้นให้เกิดขึ้นโดยไม่เคารพและไม่ถนอมชุมชนและผู้คนที่อาศัยอยู่ตามสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น สถานการณ์และวิถีชีวิตที่มีคุณค่าย่อมถูกทำลายและสูญหายไปที่สุดในที่สุด

ชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งในปัจจุบันที่มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และภูมิทัศน์ ต่างกลายเป็นจุดมุ่งหมายทางการท่องเที่ยว ซึ่งนำพาให้เศรษฐกิจของชุมชนเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และมักส่งผลให้ชุมชนมุ่งเน้นการบริการท่องเที่ยว โดยรักษาภูมิทัศน์ตามแบบแผน

วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชม ไปจนถึงสร้าง ภูมิทัศน์ใหม่เพื่อบริการด้านต่าง ๆ เช่น ร้านอาหาร หรือร้านขายของที่ระลึก โดยละทิ้งความสัมพันธ์ทางด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เคยผูกพันอยู่กับภูมิ ทัศน์เหล่านั้น ทั้งที่คุณค่าของภูมิทัศน์ย่อมคงอยู่เมื่อมีวัฒนธรรมอัน ทรงคุณค่าหล่อหลอมอยู่ด้วยกัน การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน และ สถาปัตยกรรมที่ถูกรักษาไว้เพื่อการท่องเที่ยว ไปจนถึงประเพณีและ วัฒนธรรมที่ถูกขายให้แก่นักท่องเที่ยวจึงกลายเป็นเพียงหน้าฉากที่ชาวจิต วิญญาณ และท้ายสุดก็กลายเป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าทั้งต่อผู้คนภายในที่อาศัยอยู่ ในภูมิทัศน์เหล่านั้น และต่อผู้คนภายนอกที่ต้องการเข้ามาเรียนรู้จากการ ท่องเที่ยว

การรักษาภูมิทัศน์และวัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นจึงไม่ควรมี จุดมุ่งหมายหลักเพื่อการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ใช่ปิดกั้นการ ท่องเที่ยวและไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสู่ชุมชน แต่ควรเป็นการเปิดรับ นักท่องเที่ยวที่ยังคงคุณค่าและคุณค่าทางวัฒนธรรมตามวิถีดั้งเดิมของ ตน เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้คุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์ตาม ความเป็นจริง ให้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนยังคงอยู่ได้บนเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว ไม่ใช่ตกอยู่ภายใต้และผันแปรไปตามกระแสความ เปลี่ยนแปลง โดยร้อยรัดวิถีชีวิตของคนพื้นถิ่นให้เข้ากับภูมิทัศน์ตาม ธรรมชาติการมองโลกอันมีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง

6.2 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นและการปรับตัวที่ยั่งยืน

ภูมิทัศน์เป็นสิ่งที่แปรผันไปตามความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ภูมิทัศน์จึงเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการในหลายด้านของคน ชุมชน และการตั้งถิ่นฐาน อีกทั้งในบางขณะ ภูมิทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงยังส่งผลให้ วัฒนธรรมแปรเปลี่ยนตามไปมากยิ่งขึ้น ความผูกพันในสิ่งเหล่านี้จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมที่เข้ามากระทบและมักจะผลักดันให้ภูมิทัศน์วัฒนธรรมไม่ เคยหยุดนิ่ง โดยเฉพาะชุมชนพื้นถิ่นหลายแห่งในปัจจุบันมักมีปฏิสัมพันธ์ อย่างกว้างขวางกับวัฒนธรรมอื่น ทั้งจากการคบหาทางสังคม การ แลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ ไปจนถึงการรับรู้ผ่านการสื่อสารหลากหลาย รูปแบบ ความยั่งยืนของชุมชนพื้นถิ่นจึงไม่ใช่การคงอยู่ในภูมิทัศน์ วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมเสมอไป อีกทั้งยังต้องมีทิศทางในการปรับตัวที่ เหมาะสมเพื่อไม่ให้ชุมชนเหล่านั้นหักเหออกไปจากความยั่งยืน

การรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นแบบ แผนหนึ่งทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความเป็นไปได้ในการส่งผลให้ชุมชนพื้น ถิ่นยังคงอยู่ได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดย

มีการรักษาและยึดเหนี่ยววัฒนธรรมที่ส่งผลต่อทัศนคติการมองโลกที่มีร่วมกันภายในชุมชนให้ยังคงอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อม และมีความมั่นคงทางจิตใจได้อย่างสมดุล รวมถึงมีการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อวิธีในการดำรงชีพของตน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์กับชนต่างกลุ่มได้อย่างกลมกลืน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นที่ยั่งยืน จึงควรมีแบบแผนทางกายภาพทั้งที่คงอยู่และแปรเปลี่ยนไป โดยควรรักษาแบบแผนทางภูมิทัศน์ในระดับการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนพื้นถิ่นดั้งเดิมเอาไว้ เนื่องจากเป็นผลสะท้อนมาจากวัฒนธรรมที่มีร่วมกันภายในชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดความยั่งยืนภายในกลุ่ม ในขณะที่เดียวกันควรมีการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ในระดับสภาพัตถยกรรมโดยเฉพาะส่วนพักอาศัย เนื่องจากเป็นผลสะท้อนมาจากวัฒนธรรมการดำรงชีพของแต่ละครัวเรือน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดความยั่งยืนระหว่างกลุ่ม

6.2.1 การตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานเป็นภูมิทัศน์ที่ตกผลึกมาจากวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นทัศนคติการมองโลกของชนกลุ่มนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน ชุมชนที่มีทัศนคติต่อธรรมชาติแวดล้อมเป็นดังเสมือนหน่วยชีวิตที่ยังคงมีจิตวิญญาณ วัฒนธรรมการดำรงชีพที่ปรากฏย่อมผูกพันอยู่กับความพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง การตั้งถิ่นฐานจึงมักมีลักษณะของชุมชนที่เกาะกลุ่ม มีอาณาเขตชัดเจนและล้อมรอบด้วยพื้นที่ป่าเขา โดยไม่รุกรล้ำพื้นที่ธรรมชาติ เช่น ป่าต้นน้ำ แหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นต้น ในทางกลับกัน หากชุมชนมีทัศนคติการมองโลกของการครอบงำและรีดไถ่นอรรณประโยชน์สูงสุดจากธรรมชาติ วัฒนธรรมการดำรงชีพมักเป็นรูปการณ์ของการแข่งขัน พอกพูน และมุ่งเน้นการขยายตัวออก การตั้งถิ่นฐานจึงมักมีลักษณะของชุมชนแผ่ขยาย รุกล้ำพื้นที่ทางธรรมชาติรอบด้าน และโดยส่วนใหญ่แล้วการตั้งถิ่นฐานในลักษณะหลังเช่นนี้มักเป็นหนทางที่หักเหออกไปจากความยั่งยืน

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนพื้นถิ่นที่ยั่งยืน จึงควรมีภูมิทัศน์ที่เป็นภาพสะท้อนออกมาจากทัศนคติการมองโลกที่ให้ความเคารพต่อธรรมชาติกลมกลืนสอดคล้องกับธรรมชาติ และในขณะเดียวกันก็เกื้อหนุนให้ธรรมชาติยังคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

การปรับตัวที่ยั่งยืนในระดับการตั้งถิ่นฐาน

ทัศนคติที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนทุกแหล่งคือ การมองเห็นธรรมชาติแวดล้อมเป็นสิ่งมีชีวิตและจิตวิญญาณ มนุษย์เป็นเพียงผู้

พึงพิงและพึ่งพาธรรมชาติ ซึ่งควรอยู่อาศัยด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน การตั้งถิ่นฐานของทุกชุมชนพื้นถิ่นรวมถึงชุมชนไทใหญ่จึงควรมีภูมิทัศน์ที่สะท้อนมาจากคุณลักษณะข้างต้น

การรักษาขอบเขตของการขยายตัวเป็นประเด็นที่มีความสำคัญสูงสุดในชุมชนซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานสืบทอดมาจากอดีต ชุมชนชาวไทยในพื้นที่ศึกษาเป็นตัวอย่างของการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมที่มีความยั่งยืน เป็นชุมชนขนาดเล็กที่เกาะกลุ่มอยู่บนพื้นที่ราบท่ามกลางหุบเขาน้อยใหญ่ อาศัยและพึ่งพิงป่าไม้ สายน้ำ และผืนดินด้วยความเคารพที่ซ่อนเร้นอยู่ในคติความเชื่อนานับประการ การสั่งสมภูมิปัญญาในการเลือกถิ่นฐานที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล จึงกลายเป็นเอกลักษณ์ทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความยั่งยืนอยู่แล้วมาจากอดีต การปรับตัวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนจึงควรเป็นการรักษาอัตลักษณ์ทางภูมิทัศน์ในการตั้งถิ่นฐานของตนเองเอาไว้ โดยป้องกันไม่ให้มีการตั้งถิ่นฐานที่ขยายตัวออกไปจากเดิม ประกอบกับการสร้างขอบของการตั้งถิ่นฐานให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากภูมิทัศน์เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของการพึ่งพาตนเองและความพอเพียงซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของความยั่งยืน

ภาพที่ 6.5 แสดงการตั้งถิ่นฐานที่มีความเกาะกลุ่มกันของชุมชน ไทใหญ่ในแคว้นไตคง

การคงคุณลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างถิ่นฐานและธรรมชาติแวดล้อมของชาวไทใหญ่ ยังควรมีการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดิน สัดส่วนของพื้นที่ และระบบการใช้ทรัพยากร ซึ่งเป็นแบบแผนที่ส่งผลให้เกิดความยั่งยืน ทั้งการกำหนดขอบเขตและสัดส่วนของป่าต้นน้ำ ป่าประเพณี และป่าใช้สอย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของการรักษา

ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงแบบแผนการตั้งถิ่นฐานที่ใกล้ชิดกับสายน้ำที่มี ภูมิปัญญาของการผันน้ำตามธรรมชาติ เป็นกลไกหล่อเลี้ยงให้ถิ่นฐานชุมชน อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล โดยป้องกันไม่ให้เกิดการถมทางน้ำพร้อม กับการรักษาระบบการผันน้ำดั้งเดิมเหล่านั้นไว้ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการ ดำรงชีพที่เป็นเสมือนเส้นเลือดหล่อเลี้ยงคนในชุมชนให้ผูกพันอยู่กับจิต วิญญาณแห่งธรรมชาติ

ภาพที่ 6.6 แสดงเมืองฝ่ายของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

6.2.2 ลักษณะของชุมชน

ลักษณะของชุมชนเป็นภูมิทัศน์ที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของ คนทั้งชุมชน ลักษณะของชุมชนจึงเป็นภาพสะท้อนถึงศูนย์กลางทางจิตใจที่ มี ณ เวลานั้นๆ เมื่อชุมชนมีการยึดเหนี่ยวเรื่องราว คติ หรือสัญลักษณ์ใดๆ ซึ่งเป็นศูนย์รวมทางใจที่คนทั้งชุมชนยึดถืออยู่ร่วมกันแล้ว ลักษณะชุมชนก็ ย่อมเป็นภาพสะท้อนออกมาเช่นนั้นทั้งในด้านองค์ประกอบของชุมชน ทิศ ทางการวางในผัง การใช้ประโยชน์ที่ดิน เส้นทางคมนาคม ไปจนถึง สุนทรียภาพที่เกิดขึ้น

ชาวไทใหญ่ในแคว้นไตคงที่ยังคงเกิด แก่ เจ็บ และตายโดยร้อยรัด อยู่กับพุทธศาสนา วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มีความสำคัญอย่างมาก ต่อทิศทางการวางผัง และลักษณะของชุมชนจึงยังคงมีความเรียบง่าย กลมกลืน ซึ่งสอดคล้องกับธรรมชาติของความพอเพียงที่แฝงอยู่ในวิถีการ ดำรงตนของชาวพุทธ ในขณะที่ชาวไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนกำลัง เติบโตด้วยแรงผลักดันในนโยบายของการพัฒนา ศาลาประชาคมจึงเป็น องค์ประกอบใหม่และเป็นศูนย์กลางใหม่ที่เกิดขึ้นมาทดแทนวัด และชุมชนก็

มีการปรับตัวแบบก้าวกระโดดโดยเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อความทันสมัย

อย่างไรก็ตาม การคงอยู่หรือแปรเปลี่ยนทางภูมิทัศน์ในระดับชุมชนของพื้นที่ศึกษายังไม่ใช้คำตอบสุดท้ายของความยั่งยืน และไม่ใช่อันพบที่สามารถนำมาตั้งเป็นสมมุติฐานถึงความยั่งยืนในชุมชนพื้นถิ่นแหล่งอื่นๆ เช่นกัน ความยั่งยืนที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในลักษณะของชุมชน จึงไม่ใช่ขอบเขตของการศึกษาที่จำกัดอยู่ภายใต้วัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่ต้องพิจารณาในมิติที่ครอบคลุมไปถึงวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของชุมชนในขณะนั้น ว่ามีคุณลักษณะที่เกื้อหนุนให้เกิดคุณลักษณะของความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจหรือไม่ หากมี ภูมิทัศน์นั้นๆ ก็อาจถือว่าเป็นแบบแผนของความยั่งยืนภายในกลุ่มของตนเอง

ตัวอย่างการปรับตัวทางด้านลักษณะของชุมชนในชุมชนไทใหญ่

ชุมชนไทใหญ่เป็นตัวอย่างชัดเจนที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางทางจิตใจของคนทั้งชุมชนกับภูมิทัศน์ของชุมชน ซึ่งพบว่าศูนย์กลางจิตใจที่ผูกพันอยู่กับพุทธศาสนาเป็นทิศทางที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืนมากกว่าศูนย์กลางจิตใจที่ผูกพันอยู่กับนโยบายการพัฒนาชุมชน การปรับตัวทางด้านลักษณะของชุมชนจึงควรมุ่งเน้นให้ศูนย์กลางทางจิตใจยังคงร้อยรัดอยู่กับพุทธศาสนา และมีคุณลักษณะของความพอเพียงและการพึ่งพาตนเองอยู่เช่นเดิม

การปรับตัวทางลักษณะของชุมชนจึงมีประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการรักษาทิศทางการวางผังและองค์ประกอบสำคัญของชุมชน เพื่อคงเอกลักษณ์ตามแบบแผนดั้งเดิมทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับชุมชนของตนเอง โดยการรักษาไปจนถึงการสร้างเสริมให้พื้นที่วัดและลานโล่งบริเวณวัดมีอาณาเขตที่ชัดเจน ทั้งจากการสร้างพื้นที่เอบล้อม (Enclosure Space) ด้วยสิ่งก่อสร้างหรือองค์ประกอบทางธรรมชาติ พร้อมกับรักษาจิตวิญญาณของพื้นที่ (Sense of Place) ตามแบบแผนดั้งเดิมให้คงอยู่ การปรับตัวเช่นนี้รวมถึงศูนย์กลางทางจิตใจทางด้านคติความเชื่อ เช่น หอหมู่บ้าน ศาลเจ้าเมือง หรือไ้บ้าน ซึ่งควรคงตำแหน่งที่มีความสำคัญในผังชุมชนไว้เช่นเดิม และสำหรับองค์ประกอบอย่างใหม่ที่จะมีขึ้นมา เช่น ศาลาประชาคม ก็ควรมีทิศทางในการเกิดขึ้นโดยไม่แย้งชิงบทบาทของการเป็นศูนย์กลางจิตใจ แต่ควรเป็นองค์ประกอบรองที่ประสานเพิ่มเติมเข้ามาในผังชุมชน ทั้งตำแหน่งและทิศทางการวางผังโดยเป็นศูนย์กลางรองของชุมชน

แต่ในกรณีที่อยู่องค์ประกอบอย่างใหม่มีแนวโน้มที่จะมีบทบาทมากขึ้นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ชุมชนควรมีการปรับตัวโดยอาศัยแนวทางการ

ผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยประสานกิจกรรมอย่างใหม่ของชุมชนให้เข้าร่วมไปกับกิจกรรมประเพณีดั้งเดิม และปรับภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับชุมชนให้สอดคล้องกับการผสมผสานนั้น เช่น การนำศาลาประชาคมที่เป็นองค์ประกอบอย่างใหม่เข้ามาวางไว้ในตำแหน่งที่สำคัญของชุมชนร่วมกับองค์ประกอบดั้งเดิมที่สำคัญ เช่น หอหมูบ้าน เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมใหม่และกิจกรรมดั้งเดิม ซึ่งอาจเป็นทิศทางของการสอดประสานคุณค่าที่ดีในสิ่งเก่าและใหม่ทั้งหมดเข้าไว้ร่วมกัน และผสมผสานกิจกรรมใหม่ๆ จากวิถีชีวิตแบบใหม่ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ให้เข้ากับระบบคุณค่าที่ดีที่เคยมีมาของชุมชนนั้นไว้ได้

ภาพที่ 6.6 แสดงวัดที่เป็นศูนย์กลางจิตใจดั้งเดิมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภูมิทัศน์ภายในชุมชนควรมีการรักษาคุณลักษณะของความกลมกลืนระหว่างองค์ประกอบต่างๆ โดยเฉพาะระหว่างเรือนพักอาศัย เช่น รูปทรง สัดส่วน หรือสีสันทัน รวมถึงการรักษาลักษณะรั้วที่ใช้แสดงอาณาเขตระหว่างครอบครัวแบบดั้งเดิมที่แม้ว่าจะใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้าง แต่ก็ควรรักษาลักษณะที่โปร่งโล่ง ไม่สูงมากนัก และมีการปลูกต้นไม้ริมรั้ว เพื่อรักษาความกลมกลืนที่ส่งผลให้คนในชุมชนมีความผ่อนคลายและมีปฏิสัมพันธ์ที่สนิทสนมต่อกัน เนื่องจากภูมิทัศน์ที่มีความกลมกลืนของชุมชนไทเป็นแบบแผนที่สะท้อนออกมาจากปฏิสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นในชุมชน และยังมีความสัมพันธ์กับคติความไม่สูงล้ำไม่ต่ำเกิน ซึ่งเป็นการดำรงตนตามคำสอนในพุทธศาสนาที่แอบแฝงอยู่ในมิติทางวัฒนธรรมอีกด้วย

การรักษาคุณลักษณะของความกลมกลืนทางภูมิทัศน์ในชุมชนไทใหญ่ ยังรวมถึงความกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อม และรูปลักษณะของชุมชนที่สอดคล้องกับภูมิประเทศ เช่น ระบบถนนที่เป็นไปตามภูมิประเทศ ขนาดที่เหมาะสมต่อการเดินเท้าและพบปะพูดคุยกันระหว่างครัวเรือน วัสดุพื้นผิวธรรมชาติที่สร้างความคุ้นเคยและสร้างความรู้สึกร่วมภายในชุมชนที่ดี โดยควบคุมถนนที่มีการรองรับรถยนต์ที่เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน ไม่ให้มีขนาดใหญ่มากเกินไปจนตัดขาดความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ภาพที่ 6.7 แสดงภูมิทัศน์ภายในชุมชนที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติแวดล้อมของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตตอง

6.2.3 สถาปัตยกรรม

ภูมิทัศน์ในระดับสถาปัตยกรรม เป็นมิติทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย ในแง่มุมหนึ่งงานสถาปัตยกรรมเป็นภูมิทัศน์ที่ตอบรับกับวัฒนธรรมการใช้ชีวิต ในแง่มุมหนึ่งก็ตอบรับกับทัศนคติและค่านิยม และในอีกแง่มุมหนึ่งก็เป็นภาพสะท้อนจากคติความเชื่อ ไปจนถึงเป็นรูปธรรมเชิงสัญลักษณ์ที่มีอำนาจในการครอบงำและชักจูงความรู้สึกของผู้คน อีกทั้งความสัมพันธ์กับมิติต่างๆ ยังมีความแตกต่างกันออกไปตามแต่ละชนิดของงานสถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรมที่มีมิติครอบคลุมวัฒนธรรมของทั้งชุมชน ซึ่งมักเป็นองค์ประกอบที่เป็นศูนย์กลางทางจิตใจ เช่น วัด ศาลเจ้าเมือง หอหมู่บ้าน หรือแม้แต่องค์ประกอบอย่างใหม่ เช่น ศาลาประชาคม ความยั่งยืนจะยังคงมีหรือปรากฏเมื่อสถาปัตยกรรมนั้นๆ มีบทบาทหน้าที่ซึ่งก่อให้เกิดคุณลักษณะของความยั่งยืนแก่ชุมชน และสำหรับสถาปัตยกรรมที่มีมิติ

ครอบคลุมการดำรงชีพ เช่น เรือนพักอาศัย ยุงข้าว หรือเถียงนา ความยั่งยืนจะยังคงมีหรือปรากฏเมื่อสถาปัตยกรรมนั้นๆ สามารถทำหน้าที่ ซึ่งตอบรับกับวิถีชีวิตทั้งในปัจจุบันและในอนาคตได้อย่างกลมกลืน

แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน จึงควรมีการรักษาเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมนั้นๆ เอาไว้ หากว่าสถาปัตยกรรมนั้นมีบทบาทต่อวัฒนธรรมที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืนแก่ชุมชน ในขณะที่สถาปัตยกรรมบางชนิดที่ตอบรับกับวิถีในการดำรงชีพ ก็ควรมีการปรับเปลี่ยนให้ตอบรับกับการกิน อยู่ หลับ และนอน ได้อย่างเหมาะสมกับปัจจุบัน

ตัวอย่างการปรับตัวทางสถาปัตยกรรมในชุมชนไทใหญ่

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับสถาปัตยกรรมของชุมชนพื้นที่ศึกษา หากจำแนกออกไปตามบทบาทหรือหน้าที่เฉพาะจะสามารถจำแนกออกเป็นสถาปัตยกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของชุมชนชาวไทย และสถาปัตยกรรมที่มีหน้าที่สำคัญต่อวิธีการดำรงชีพในแต่ละครัวเรือน การปรับตัวทางสถาปัตยกรรมในชุมชนไทใหญ่เพื่อให้เกิดความยั่งยืนจะมีทิศทางที่แตกต่างกันตามการจำแนกข้างต้น

สถาปัตยกรรมมีบทบาทสำคัญต่อวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของทั้งชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังคงเกื้อหนุนให้เกิดคุณลักษณะของความยั่งยืน และเป็นภูมิทัศน์ที่มีแบบแผนพื้นถิ่นดั้งเดิม เช่น วัด ศาลเจ้าเมือง หรือหอหมู่บ้าน ควรมีการรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมของภูมิทัศน์เหล่านั้นไว้อย่างสูงสุด ในขณะที่องค์ประกอบอย่างใหม่ เช่น ศาลาประชาคม ซึ่งเริ่มเข้ามาเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชนไทบางแหล่ง ก็ควรมีการสร้างภูมิทัศน์ที่เป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยแอบแฝงไว้ด้วยคติความเชื่อและจิตวิญญาณที่ผูกพันกับคุณลักษณะของความยั่งยืน เช่น ความพอเพียงและการพึ่งพาตนเอง

สถาปัตยกรรมมีหน้าที่สำคัญในการตอบรับวิถีในการดำรงชีพในแต่ละครัวเรือน เช่น เรือนพักอาศัย ยุงข้าว หรือเถียงนา ควรมีการปรับตัวทางภูมิทัศน์รวมถึงการใช้สอยพื้นที่ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมอย่างใหม่ที่แพร่กระจายเข้ามามากขึ้น เพื่อให้สถาปัตยกรรมกลุ่มนี้ยังคงทำหน้าที่ตอบรับกับวิถีชีวิตและพฤติกรรมของชาวไทยในยุคสมัยปัจจุบันได้ เช่น การคำนึงถึงความต้องการที่มากขึ้นในความเป็นส่วนตัวแบบคนเมืองของคนไทรุ่นใหม่ อาจส่งผลให้การกั้นห้องของเรือนต้องมีความมิดชิดและเป็นสัดส่วนมากขึ้น การนำความสำคัญของรถยนต์เข้าร่วมไปกับการพิจารณาแนวคิดทางสถาปัตยกรรมไท เช่น ความต้องการพื้นที่จอดรถ การขยายขนาดประตูและรั้วทางเข้าเพื่อให้รถยนต์ผ่านเข้าออกได้ แต่การปรับเปลี่ยนในองค์ประกอบต่างๆ ของเรือน ควรคงลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมไทใหญ่

เอาไว้ เช่น รูปทรงหลังคา การยื่นส่วนอาคาร ปีกนก ผนัง (ชั้นวางของหรือช่อง) การเจาะช่องเปิดแบบฝาไหล (การระบายอากาศโดยพื้น-ผนัง) ความสูงอาคาร สัดส่วนของอาคาร เป็นต้น รวมถึงผังบริเวณของอาคารที่อาจต้องมีการปรับเปลี่ยน เช่น การมีที่จอดรถ แต่ทั้งนี้องค์ประกอบใหม่ในผังบริเวณที่เพิ่มขึ้นต้องไม่ขัดกับความเชื่อดั้งเดิมในการวางผังและการก่อสร้างเรือนเพื่อสืบทอดพัฒนาการและภูมิปัญญาพื้นถิ่นไว้ และควรมีการปลูกพืชพรรณแบบเดิมภายในผังบริเวณ โดยปลูกพืชหลายชนิดผสมกัน ซึ่งก็จะทำให้เกิดการพึ่งพากันตามธรรมชาติ โดยใช้พรรณไม้พื้นถิ่น (Native Plants) เป็นหลัก และพยายามให้มีการใช้ภูมิปัญญาพื้นถิ่นในการใช้ประโยชน์พืชพรรณเพื่อช่วยในการปรับสภาพภูมิอากาศให้เหมาะสม และช่วยป้องกันลมหนาวไม่ให้พัดเข้าสู่อาคาร เนื่องจากภูมิทัศน์เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งสั่งสมทางภูมิปัญญา เป็นคติความเชื่อที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืน และเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่อีกด้วย

ภาพที่ 6.8 แสดงเรือนพักอาศัยที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบดั้งเดิมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

อย่างไรก็ตาม แนวทางการปรับตัวทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับสถาปัตยกรรม ควรเลือกสรรวัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างทดแทนการใช้ไม้หรือวัสดุธรรมชาติอื่นที่หาได้ยากและไม่คงทน เนื่องจากวัสดุสมัยใหม่มีความทนทานประหยัดค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างและหาซื้อได้ง่าย อย่างไรก็ตามควรใช้วัสดุก่อสร้างที่มีคุณลักษณะแสดงออกถึงเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน สามารถสะท้อนถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมได้ด้วย รวมถึงมีคุณลักษณะที่กลมกลืนและตอบรับกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

6.3 บทสรุปถึงความยั่งยืนในอนาคต

ความพยายามที่จะรักษารวมถึงการสร้างเสริมภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชนเพื่อแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไท และการยอมรับความเปลี่ยนแปลงไปของภูมิทัศน์วัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรม เพื่อให้ตอบรับกับวิถีชีวิตและพฤติกรรมในยุคสมัยปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่เช่นนี้อาจเป็นความยั่งยืนของชาวไทยพื้นที่ศึกษา แต่การคงอยู่หรือการเปลี่ยนแปลงในด้านใดที่ควรจะมีสัดส่วนมากกว่ากัน เพื่อให้เป็นคำตอบของชุมชนพื้นถิ่นที่ยั่งยืนและเป็นการยั่งยืนที่สืบทอดไปสู่อนาคต ย่อมไม่สามารถนำแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในเชิงกายภาพที่ได้จากพื้นที่ศึกษามาเป็นคำตอบได้ เนื่องจากระดับมากน้อยของการคงอยู่และแปรเปลี่ยนไปทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่จะส่งผลต่อความยั่งยืน ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทเฉพาะที่แตกต่างกันของแต่ละชุมชน แบบแผนดั้งเดิมของการตั้งถิ่นฐานและลักษณะชุมชนอาจจะต้องรักษาไว้ให้คงอยู่ในระดับสูงสุด หากว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีร่วมกันภายในชุมชนมีคุณลักษณะของความพอเพียง การพึ่งพาตนเอง และการพึ่งพิงธรรมชาติด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตนได้เป็นอย่างดีอยู่แล้ว ในขณะที่รูปแบบทางสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะส่วนพักอาศัยก็อาจไม่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนออกไปจากแบบแผนดั้งเดิมเลยเช่นกัน หากว่าวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากอดีตยังคงทำหน้าที่ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มให้ดำเนินไปได้อย่างสมดุลอยู่แล้วในปัจจุบัน

ข้อเสนอถึงแบบแผนทางภูมิทัศน์ที่ควรมีการคงอยู่และแปรเปลี่ยนไป จึงไม่ใช่คำตอบตายตัวที่สมบูรณ์สำหรับความยั่งยืนในอนาคตของชุมชนพื้นถิ่นทุกแห่ง แต่จะต้องได้รับการพิจารณาถึงบริบทเฉพาะที่แตกต่างกันจากอดีตจนถึงปัจจุบันของแต่ละแหล่งทางวัฒนธรรม เพื่อค้นหาระดับมากน้อยของการคงอยู่และแปรเปลี่ยนไปทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีความเหมาะสม ซึ่งแตกต่างกันไปตามความยั่งยืนของตนเอง อีกทั้งการพิจารณาถึงความยั่งยืนยังต้องวางอยู่บนพื้นฐานที่ครอบคลุมในทุกมิติอย่างโยงใยถึงกัน เนื่องจากความยั่งยืนมีมิติที่หลากหลายทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ หรือ สิ่งแวดล้อม และในบางแง่มุมยังสามารถขัดแย้งกันเองอยู่ภายในกรอบของความยั่งยืน เช่น หากกล่าวถึงความยั่งยืนในแง่มุมของการอนุรักษ์และการบริโภคทรัพยากรจากธรรมชาติ รูปแบบเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมก็อาจไม่ใช่ประเด็นหลักที่จำเป็นต้องทำการอนุรักษ์ เนื่องจากมีความสิ้นเปลืองของการใช้วัสดุจากธรรมชาติอยู่มาก อีกทั้งยังไม่คงทนโดยต้องมีการหาวัสดุใหม่มาทำการซ่อมแซมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งน่าจะเหมาะสมกับชุมชนในอดีตที่มีขนาดเล็กและป่าชุมชนที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ยังมี

ความสามารถให้ผลิตผลหมุนเวียนได้ทันในการนำมาใช้เป็นวัสดุก่อสร้าง แต่สำหรับปัจจุบันในสถานการณ์ที่ทรัพยากรป่าไม้ลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว วัสดุสมัยใหม่บางชนิดที่คงทนและราคาประหยัดกลับเป็นทางออกที่ดีในการลดความสิ้นเปลืองของการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในแง่ภูมิสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางวัฒนธรรม ลักษณะเช่นนี้ก็ส่งผลให้เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมหมดสิ้น พร้อมกับการสูญหายไป ในภูมิปัญญา คติความเชื่อ และวิถีชีวิตพื้นถิ่นที่เคยมีความยั่งยืน แต่เมื่อพิจารณากลับเข้ามาในแง่ภูมิของความยั่งยืนทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว สถาปัตยกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ วัด ศาลเจ้าเมือง ลงมาจนถึงเรือนพื้นถิ่นดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ นับเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อการรักษาความงามทางเอกลักษณ์ในด้านรูปแบบ สัดส่วน ไปจนถึงวัสดุในการก่อสร้างแบบดั้งเดิม เพื่อการดึงดูดนักท่องเที่ยว หากแต่รูปการณ์เช่นนั้นก็อาจเป็นการรักษาคุณค่าภายนอกเพียงฉาบหน้าเพื่อเงินตรา ซึ่งไม่มีคุณค่าภายในทางจิตใจ และส่งผลย้อนกลับมาที่การสั่นคลอนทางสังคมวัฒนธรรมชาวไทใหญ่ โดยการละทิ้งความผูกพันและการละทิ้งความสำคัญอย่างแท้จริงในภูมิทัศน์ วัฒนธรรมที่ชาติพันธุ์ของตนเองได้สร้าง สัมผัส และใช้อาศัยอยู่จากอดีต มาถึงปัจจุบัน

การแสวงหาความยั่งยืนของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จึงไม่อาจค้นพบได้หากยึดติดอยู่บนมุมมองในด้านใดด้านหนึ่ง หรือมีวิจรรณญาณในลักษณะใดเป็นที่ตั้งอยู่ก่อนเพียงด้านเดียว การนำเสนอทางออกเพื่อมุ่งไปสู่ความยั่งยืนก็เช่นกัน สิ่งนั้นไม่อาจที่จะนำพาความยั่งยืนที่แท้จริงมาสู่ชุมชนนั้นๆ ได้ หากขาดความเป็นองค์รวมของการมองภาพที่ครอบคลุม และขาดทางออกที่ครอบคลุมถึงความยั่งยืนในทุกมิติทางวัฒนธรรม

บทที่ 7

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

7.1 บทสรุปของการศึกษา

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นที่ยังยืนเป็นคำถามเริ่มต้นของการศึกษา ซึ่งส่งผลให้มีความพยายามมุ่งเน้นทำความเข้าใจและวิเคราะห์ถึงแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในระดับการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน จนถึงสถาปัตยกรรม ระหว่างชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนกับชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตตอง ประเทศจีน เพื่ออธิบายว่าปัจจัยใดทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาการทางภูมิทัศน์ และภูมิทัศน์ลักษณะใดที่เกื้อหนุนให้ความยั่งยืนยังคงอยู่หรือก่อตัวขึ้นในมิติทางวัฒนธรรม

แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมระหว่างพื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่งมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างจากกัน สถานะของความล่อแหลมต่อการเปลี่ยนแปลงและผันแปรไปตามการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของชนต่างกลุ่มเป็นภาพแรกที่ปรากฏร่วมกัน เนื่องจากชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนรับเอาวัฒนธรรมจากชาวไทยและความเป็นคนเมืองเข้ามามากขึ้น ในขณะที่ชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตตองรับเอาวัฒนธรรมจากชาวจีนและความเป็นคนเมืองเข้ามาเช่นกัน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญทำให้ภูมิทัศน์ของพื้นที่ทั้งสองแหล่งแปรเปลี่ยนออกไปจากภูมิทัศน์ดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของตนเอง แต่เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ในระดับต่าง ๆ แล้ว พบว่าพื้นที่ศึกษาทั้งสองแหล่งกลับมีความแตกต่างจากกัน เนื่องจากอยู่ในสถานะของการผสมผสานและการกลืนกลายทางวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนกัน ชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนอยู่ในสถานะของการผสมผสานที่กำลังมุ่งเข้าสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรมไปกับชาวไทย ในขณะที่ชุมชนไทใหญ่ในแคว้นไตตองอยู่ในสถานะของการผสมผสานแต่ไม่มีแนวโน้มที่จะกลืนกลายไปกับชาวจีน การดำรงสถานะที่แตกต่างกันเช่นนี้ส่งผลให้เกิดจุดพิภักของความผันแปรทางภูมิทัศน์ ตำแหน่งดังกล่าวชี้ให้เห็นให้ภูมิทัศน์ในระดับการตั้งถิ่นฐานและลักษณะชุมชนแบ่งแยกออกมาจากสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัย และเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงระดับการเปลี่ยนแปลงระหว่างการผลิตผสมผสานกับการกลืนกลายของชุมชน

ชุมชนที่เกิดการผสมผสานแต่ไม่กลืนกลายทางวัฒนธรรม มีภูมิทัศน์ในระดับการตั้งถิ่นฐานและลักษณะชุมชนที่คงคุณลักษณะตามแบบแผนดั้งเดิมอยู่มาก โดยเป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาจากวัฒนธรรมที่มีร่วมกันของทั้งชุมชน และมีเพียงภูมิทัศน์ในระดับสถาปัตยกรรมส่วนพัก

อาศัยที่เปลี่ยนแปลงออกไป โดยเป็นวัฒนธรรมที่รองรับการดำรงชีพทั้งการกินอยู่หลับนอนของแต่ละครัวเรือน ซึ่งมีความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนและผสมผสานไปกับวัฒนธรรมของชนต่างกลุ่มเพื่อการสื่อสารทางสังคม เศรษฐกิจที่เปิดกว้างและเข้าถึงกันมากขึ้นในปัจจุบัน

ชุมชนที่เกิดการผสมผสานและใกล้ชิดเข้าไปสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรมมีความแปรเปลี่ยนทางภูมิทัศน์ในทุกระดับที่มากกว่า เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการผสมผสานกับชนต่างกลุ่มไม่ได้หยุดอยู่เพียงแต่การปรับเปลี่ยนในสถาปัตยกรรมส่วนพักอาศัยเท่านั้น แต่ได้ก้าวข้ามจุดพิกัดทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมไปสู่การกลืนกลาย โดยส่งผลให้ลักษณะของชุมชนและการตั้งถิ่นฐานแปรเปลี่ยนออกไปตามวัฒนธรรมอย่างใหม่

เมื่อนำรูปการณ์ที่เกิดขึ้นของชุมชนไทใหญ่ในแคว้นใต้ลงมาพิจารณาถึงทิศทางความยั่งยืนในอนาคต พบว่าการผสมผสานโดยไม่กลืนกลายทางวัฒนธรรมเป็นแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืน โดยเป็นทั้งความยั่งยืนภายในกลุ่มของตนเองและเป็นความยั่งยืนระหว่างกลุ่มชนต่างวัฒนธรรม ความยั่งยืนภายในกลุ่มเกิดขึ้นจากการรักษาศูนย์กลางทางจิตใจที่ผูกพันอยู่กับข้าว ที่ดิน พุทธศาสนา รวมถึงความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้มีการอยู่อาศัยที่พึงพิงและพึงพาธรรมชาติ เกิดความพอเพียง การพึ่งพาตนเอง และการบริโภคอย่างพอประมาณ สำหรับความยั่งยืนระหว่างชนต่างกลุ่ม เกิดขึ้นจากการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมบางด้านในวิถีการดำรงชีพของตนให้ผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมของชนกลุ่มอื่นที่ห้อมล้อมตนเองอยู่ ซึ่งเป็นเสมือนการลดระยะห่างทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการสื่อสารต่อกันที่ง่ายขึ้น ในขณะที่การผสมผสานที่มุ่งเข้าสู่การกลืนกลายทางวัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แม้ว่าจะเป็นสถานะของการหลอมรวมที่ส่งผลให้กลุ่มตนกลายเป็นพวกเดียวกันกับชนกลุ่มใหญ่ ซึ่งเป็นความยั่งยืนระหว่างกลุ่ม แต่กลับเป็นการละทิ้งความยั่งยืนภายในกลุ่มตน เนื่องจากวัฒนธรรมอย่างใหม่ที่ตนเองกำลังเข้าไปครอบครองและยึดถือ นั่น หันเหให้ชุมชนเกิดผลกระทบของการครอบงำและดักดวงสรรพประโยชน์สูงสุดจากธรรมชาติซึ่งเป็นทิศทางที่หักเหออกไปจากความยั่งยืน

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ที่ยั่งยืน จึงควรมีแบบแผนของการคงอยู่และแปรเปลี่ยนไป แก่นแท้หรือหัวใจของวัฒนธรรมไทใหญ่ ซึ่งต้องคงไว้แม้ว่าจะมีการปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน คือ การรักษาอัตลักษณ์ทางภูมิทัศน์ของการตั้งถิ่นฐานและลักษณะของชุมชน โดยรักษาศูนย์กลางทางจิตใจที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานขนาดเล็ก เกาะกลุ่มและทิศทางการวางผังที่มีองค์ประกอบของพุทธและมีเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในขณะที่การปรับตัวท่ามกลางความผันแปรทางวัฒนธรรม คือ การ

ปรับเปลี่ยนวิธีการดำรงชีพที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางด้านพื้นที่ใช้สอยของสถาปัตยกรรมในส่วนพักอาศัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการผสมผสานสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเศรษฐกิจที่มีต่อชนกลุ่มอื่น

การรักษาอัตลักษณ์และการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เป็นข้อค้นพบของการศึกษา นับเป็นแบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมลักษณะหนึ่ง ที่เกื้อหนุนให้เกิดความยั่งยืน แต่คงไม่ใช่คำตอบที่สมบูรณ์ในแนวคิดทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนพื้นถิ่นไทย-ไทกับความยั่งยืนในอนาคต เนื่องจากการสรรค์สร้างความยั่งยืนบนพัฒนาการที่ไม่หยุดนิ่ง ต้องได้รับการพิจารณาถึงบริบทแวดล้อมที่เกิดขึ้นเฉพาะแต่ละแหล่ง โดยไม่อาจผูกติดอยู่กับแบบแผนดั้งเดิมหรือรูปการณ์ใดๆ ทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ทิศทางความยั่งยืนของชุมชนหนึ่งอาจจะไม่ใช่คำตอบที่ถูกต้องสำหรับอีกชุมชนหนึ่ง เช่นเดียวกันกับข้อค้นพบในทิศทางที่หักเหออกไปจากความยั่งยืนอาจจะกลับกลายเป็นทางออกเพื่อไปสู่ความยั่งยืน หากวัฒนธรรมอย่างใหม่ที่ชุมชนนั้นๆ กำลังมุ่งเข้าไปครอบครองได้เกื้อหนุนให้เกิดคุณลักษณะของความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจ และจิตใจ ความยั่งยืนในอนาคตของชุมชนพื้นถิ่นไทย-ไทยจึงไม่ใช่อาณาเขตพรมแดนที่จำกัดอยู่แค่วัตถุหรือภูมิทัศน์ลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่ครอบคลุมถึงทุกมิติทางวัฒนธรรมที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใต้ภาพลักษณ์ที่ไม่สามารถหยุดนิ่งได้ ท่ามกลางกระแสความผันแปรทางสังคมเศรษฐกิจที่ชุมชนพื้นถิ่นแทบทุกแห่งกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน

7.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

การศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่ ส่งผลให้เกิดความเข้าใจในแบบแผนและพัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและข้อสรุปถึงคุณลักษณะทางภูมิทัศน์ของชุมชนชาวไทที่จะต้องคงไว้แม้ว่าจะมีการปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ไปจนถึงแบบแผนของการปรับตัวทางภูมิทัศน์ท่ามกลางความผันแปรทางวัฒนธรรม

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนพื้นถิ่นไทย-ไทยกับความยั่งยืนในอนาคตเป็นหัวใจสำคัญที่ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อการยืนยันหรือสนับสนุนผลจากการศึกษาในครั้งนี้ รวมถึงการศึกษารวสอบและชี้ให้เห็นข้อบกพร่องของผลจากการศึกษานี้ เพื่อนำเสนอถึงแนวทางที่มีความเป็นไปได้อื่น เนื่องจากมิติของความยั่งยืนมีความซับซ้อนครอบคลุมปัจจัยในหลายด้าน การศึกษาในขั้นตอนต่อไปที่มีความหลากหลายย่อมเป็นคุณประโยชน์ต่อการค้นหาคำตอบที่ถูกต้องและมีความหนักแน่นมากยิ่งขึ้น

การศึกษาในขั้นต่อไป ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไทใหญ่แหล่งอื่นในที่ตั้งที่มีลักษณะสภาพแวดล้อมแตกต่างกันออกไป เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในพม่า เนื่องจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แม้ว่าจะมีรากเหง้าหรือวัฒนธรรมเดียวกันจากอดีต แต่เมื่อมีการอพยพมาตั้งรกรากถิ่นฐานในพื้นที่ต่างกันทั้งทางสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ การเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจนั้น พัฒนาการทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมย่อมมีความแตกต่างกัน และอาจจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกันกับชุมชนไทใหญ่แหล่งอื่นๆ แอบแฝงอยู่ แบบแผนทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เหมือนและต่างกันในบริบทแวดล้อมอันหลากหลายนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจเนื่องจากสามารถได้รับประโยชน์จากการศึกษาอันได้แก่

- เข้าใจถึงแก่นแท้หรือหัวใจของวัฒนธรรมไทใหญ่ที่ต้องคงไว้แม้ว่าจะมีการปรับตัวในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน
- เข้าใจถึงพัฒนาการทั้งที่เหมือนและแตกต่างออกจากกัน ซึ่งสืบเนื่องไปถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อสถานการณ์นั้นๆ
- เข้าใจถึงอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพของหมู่บ้านพื้นถิ่น/ชุมชนไทใหญ่
- เข้าใจถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ตอบสนองต่อการใช้งาน สภาพแวดล้อม ภูมิประเทศและภูมิอากาศ วัสดุในการก่อสร้างที่แตกต่างกันได้อย่างเหมาะสมในแต่ละพื้นที่
- เข้าใจถึงทัศนคติ ความเชื่อ และวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของชุมชนไทใหญ่
- เข้าใจถึงภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของชาวไทใหญ่ ซึ่งสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนไท-ไทยในอนาคต

บรรณานุกรม

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการ
 อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา
จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

งามพรรณ เวชชาชีวะ ผู้แปล. ชนชาติใด: สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียม
ประเพณีใดในสิบสองปันนา. เชียงใหม่: สุวิทย์บุ๊คเซนเตอร์, 2536.

จุฬาลักษณ์. ชนชาติใด: สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีใดในสิบ
สองปันนา. แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้น
 ตังเฮาส์, 2536.

เจริญ ทวีบุญ. สัมภาษณ์เมื่อ 25 พฤษภาคม 2546.

เจ้ายันฟ้าแสนหวี. ประวัติศาสตร์ไทใหญ่: พื้นที่ตอนกลาง. แปลโดย สมปอง
 ไตตุ้มแก่น และ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ตรัสวิน,
 2544.

ชัยสิทธิ์ ตำนกิตติกุล และคณะ. "ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนไทใหญ่:
 กรณีศึกษา บ้านปางหมู บ้านต่อแพ และบ้านเมืองปอน จ.
 แม่ฮ่องสอน." ใน โครงการ "ภูมิปัญญาพัฒนาการและความสัมพันธ์
 ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท: คุณลักษณะของสถาปัตยกรรม
 สิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น." รายงานความก้าวหน้ารอบปีที่ 1 ทุน
 ส่งเสริมกลุ่มวิจัย เมธีวิจัยอาวุโส สกว. ณ. ห้องมหามาลาปราบ
 ปรักษ์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 27
 กันยายน 2546.

ชัยสิทธิ์ ตำนกิตติกุล และสิงหนาท แสงสีหนาท. "ภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชน
 ไทใหญ่: กรณีศึกษา แคว้นใต้คง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน."
 ใน โครงการ "ภูมิปัญญาพัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของ
 เรือนพื้นถิ่นไทย-ไท: คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมใน
 เรือนพื้นถิ่น." รายงานความก้าวหน้ารอบปีที่ 2 ทุนส่งเสริมกลุ่มวิจัย
 เมธีวิจัยอาวุโส สกว. ณ. ห้องมหามาลาปราบปรักษ์ คณะ
 สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 9 ตุลาคม 2547.

โชติมา จตุรงค์. สัมภาษณ์เมื่อ 7 กรกฎาคม 2546.

ธนสิทธิ์ เนื่อนวลจันทร์. สัมภาษณ์เมื่อ 24 กรกฎาคม 2546.

ประคอง นิมนานเหมินท์ และ เรืองวิทย์ ลิมปนาท, บรรณาธิการ. คนไทใต้คง:
ไทใหญ่ในยูนนาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2538.

- ปรีศนา พรหมมา และมนตรี จันทวงศ์. ชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ. เชียงใหม่: โครงการพัฒนาลุ่มน้ำภาคเหนือ โดยองค์กรชุมชน, 2541.
- ไป๋ ฉุน. ไทศึกษาในเมืองจีน. กรุงเทพฯ: อัลฟ่าพับลิชชิ่ง, 2545.
- ยศ สันตสมบัติ. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: นพบุรุษการพิมพ์, 2542.
- ยศ สันตสมบัติ. หลักช้าง: การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในใต้คง. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543.
- ยุ่น ยาวเรศ. สัมภาษณ์เมื่อ 3 มิถุนายน 2546.
- วรฎิยา หุ่นเจริญ. โครงสร้างเรือนไต่ บ้านปางหมู หมู่ 1 ต. ปางหมู อ. เมือง จ. เชียงใหม่. กรุงเทพฯ: ไม่ปรากฏแหล่งพิมพ์, 2541.
- สมคิด จิรทัศน์กุล. สัมภาษณ์เมื่อ 3 กรกฎาคม 2546.
- สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์. ประวัติศาสตร์ไทใหญ่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2544.
- ส. หยกฟ้า. ตำราปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.
- สุทัศน์ กันทะมา. การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ. “ไท” และ “จ้วง” ในมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน: บทวิเคราะห์จากข้อมูลภาคสนาม. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม, 2543.
- เสนอ นิลเดช. สัมภาษณ์เมื่อ 2 กรกฎาคม 2546.
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. “ถกทฤษฎีใหม่เรื่องของคนไตในมณฑลยูนนานและประเทศสาธารณรัฐเมียนมาร์ตอนบน.” เอกสารประกอบการสัมมนา เสนอที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2547. (อัดสำเนา)
- ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน กองส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ร่วมกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการ ภาคเหนือตอนบน. วัฒนธรรมพื้นบ้าน: ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีภาคเหนือตอนบน. ไม่ปรากฏแหล่งพิมพ์, 2531.
- หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติหมู่บ้าน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ไม่ปรากฏแหล่งพิมพ์, 2540.

อรศิริ ปาณินท์. บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

อุกฤษฏ์ แสงนาม. สัมภาษณ์เมื่อ 22 พฤษภาคม 2546

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว
ของชาวบ้านไทย: ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์
พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544.